

LELKIPÁSZTOR

EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT

Korpics Márta \ „Legyenek mindnyájan egy”. Ökumenikus zarándoklat
mint egységteremtő törekvés a mai Magyarországon

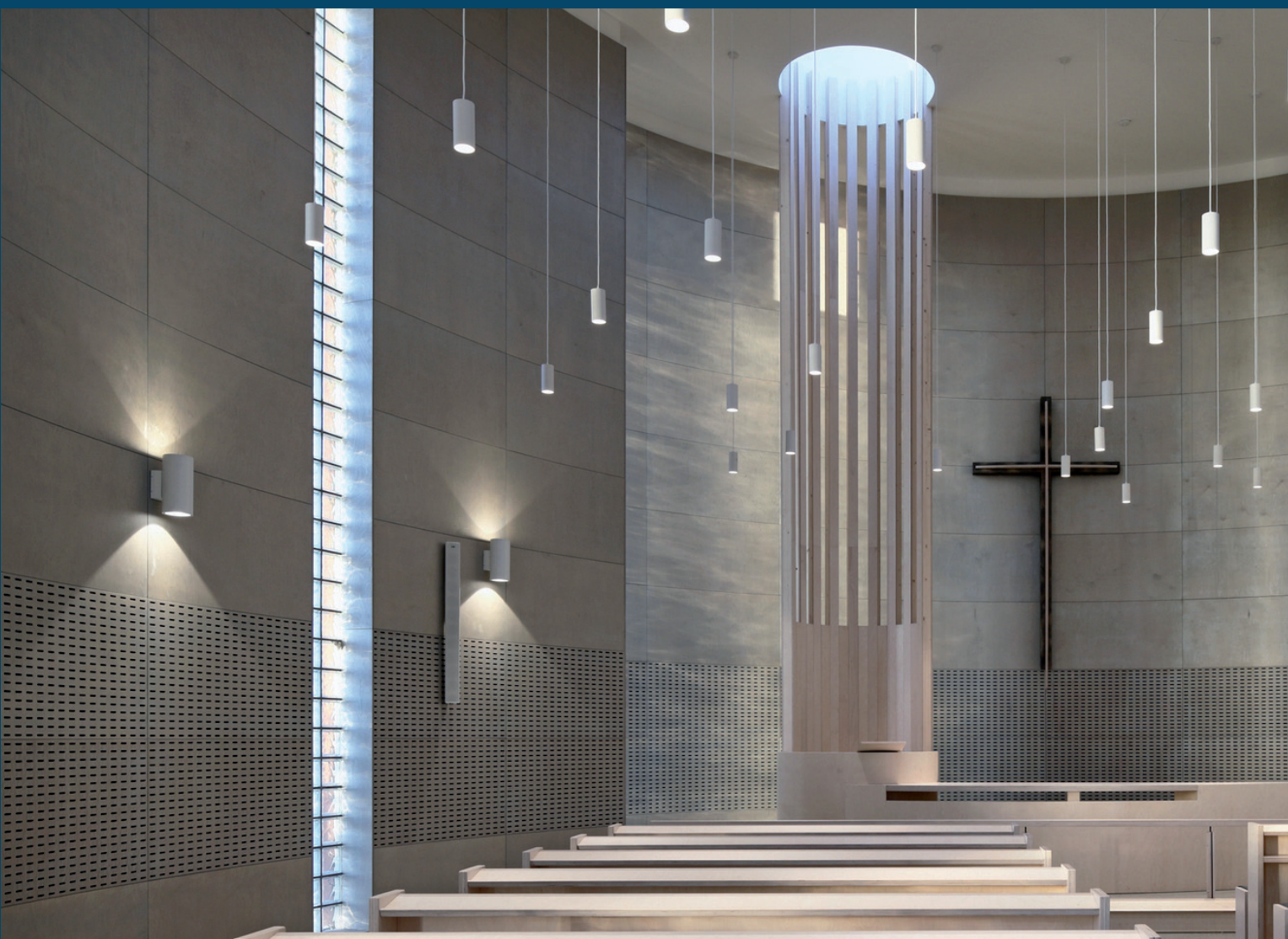
Varga Gyöngyi \ A megértés a Szentlélek ajándéka

Grendorf Péter \ Az ember kezében az Isten

Fabiny Tibor \ Túl a literalizmuson és a liberalizmuson. A teológiai hermeneutika keskeny útja

Cserhádi Sándor \ Előttetek megyek... Mk 14,28

Reuss András \ Isteni rend és emberi rend-ellenesség

Kedves Olvasó!

Korpics Márta „*Legyenek mindnyájan egy*” – *Ökumenikus zarándoklat mint egységteremtő törekvés a mai Magyarországon* című tanulmányának első részében rövid áttekintést ad az ökumené 20. és 21. századi törekvéseiről, majd az ökumenikus zarándokfüzetek narratív elemzésén keresztül mutatja be a 2017-es, a 2018-as és a 2019-es zarándokat. Munkájában a szerző megállapítja: a zarándoklat kommunikációs csatorna is, mert hidat teremt a laikus és a hivatalos egyház struktúrái között, lehetőséget biztosít arra, hogy egymással és egymástól tanuljanak a jelenlévők, hogy egymás által gyógyuljanak.

A Lelkészi munkaközösségek 2022–2023-as előkészítői az alábbi témákat érintik: a lelkész mint vezető, keresztény ember a háborúban, felelősségünk a teremtett világban, intézmény és gyülekezet kölcsönös felelőssége, a keresztelezés családi kontextusai, a fiatalok mint az egyház jelene, egyház és állam kapcsolata, erőszakszövegek a Szentírásban, férfi és női lelkészek az egyházban, a konfirmáltak gyülekezetben maradásának esélyei.

Igazságot szólni szeretetben címmel rendeztek zsinati vitanapot az MEE püspöki tanácsának, zsinati, illetve országos elnökségének kezdeményezésére 2022. június 2-án Budapesten, az országos iroda kápolnájában. Az akkor elhangzott előadások szerkesztett változatát közöljük Fórum rovatunkban.

Az igehirdetési előkészítők *Szentháromság ünnepe utáni tizedik vasárnaptól a tizennyolcadikig* segítik az igehirdető készülését.

Örömteli olvasást kíván

a szerkesztő

Augusztus–szeptemberi számunk szerzői

Aradi György lelkész – Budapest

B. Pintér Márta iskolalelkész, az EKME lelkészi elnöke – Budapest

Cserhádi Sándor lelkész – Szeged

Fabiny Tibor egyetemi tanár, teológus, a Hermeneutikai

Kutatóközpont vezetője – Budakeszi

Fischl Vilmos lelkész, külügyi szakértő, a MEÖT főtítkára, tudományos főmunkatárs – Budapest

Grendorf Péter lelkész – Budapest

Ihász Beatrix esperes – Beled

Johann Gyula lelkész, mentálhigiénés szakember, a Diakóniai Képzési Központ intézetvezetője – Budapest

Kendeh-Kirchknopf László Domokos lelkész – Kíssomlyó

Kis János igazgató lelkész – Kecskemét

Korpics Márta kommunikációkutató, egyetemi docens – Budapest

Lacknerné Puskás Sára lelkész – Budakeszi

Lászlóné Agod Anett lelkész, jogász, doktorandusz – Budapest

Luptákné Hanvay Mária lelkész – Kiskőrös

Makoviczky Gyula lelkész – Nagykanizsa

Molnár Iván lelkész – Dunaföldvár

Molnár Lilla lelkész, tanársegéd – Budapest

Nagy Szabolcs hitoktató lelkész, doktorandusz – Budapest

Némethné Tóth Ildikó nyugalmazott lelkész – Mohács
Pángyánszky Ágnes egyetemi adjunktus, az EHE Gyakorlati Intézet vezetője – Budapest

Pápai Attila lelkész, doktorandusz – Gyula

Reuss András nyugalmazott egyetemi tanár – Budapest

Sinkó-Szabó Lilla lelkész – Szákszend

Szidoly Roland lelkész, gyermek- és ifjúsági munkaágvezető – Budapest

Szűcs Kinga tanszékvezető egyetemi adjunktus, teológus, történész – Budapest

Varga Gyöngyi egyetemi docens – Budapest

Zászkalicky Péter nyugalmazott lelkész – Budapest

Zsednai Józsefné espereshelyettes – Várpalota

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Orosz Gábor Viktor

Rovatszerkesztő: Szakács Tamás

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia

Fabiny Tamás

Johann Gyula

Kodácsy-Simon Eszter

Kondor Péter

Korányi András

Kőszeghy Miklós

László Virgil

Pángyánszky Ágnes

Percze Sándor

Szabó B. András

Varga Gyöngyi

Szerkesztőség

1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.

Tel.: 469-1050, e-mail: gabor.orosz@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor

Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit

Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Grafika: Bódi Kati

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója

www.lutherkiado.hu

1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu

Felelős kiadó: Antal Bálint

Előfizetési díj egy évre: 14 400 Ft; fél évre: 7200 Ft. Egy szám ára: 1000 Ft.

Digitális előfizetés egy évre: 8100 Ft; fél évre: 4050 Ft. Egy példány ára: 700 Ft.

Külföldi előfizetések: szomszédos országokba (postaköltséggel együtt)

évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokba 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés

Prime Rate Kft.

Felelős vezető: dr. Tomcsányi Péter

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)

ISSN 2786-2585 (online)

2 1 3 3 2 8 2 1 2 2 0 8 0

Féljünk? Ne féljünk?

Zsolt 111,10a

■ SINKÓ-SZABÓ LILLA

Tavasszal, amikor a korlátozások már egészen enyhültek, egy utcai beszélgetés fozslánya jutott el hozzám, ahogy haladtam az emberek között: „Már nem szeretnék félni...”

Ebben a kívánságban – persze túl az elmúlt két év vizsontagságain – ott vannak a mi hétköznapijaink is. Amikor megállunk egy betegágy mellett. Amikor mélységekben vagy gyászban kísérünk másokat. Ha egy feladat túlnő rajtunk. Amikor nem tudjuk a megoldást. Ott van ez, amikor az ember tart a holnaptól, mert nem tudja, hogyan tovább. Ott van a félelem, ha nincsenek válaszok a magunk vagy a szeretteink számára égető kérdésekre.

Ez kétségkívül mindannyiunkra igaz lehet valamikor, valamilyen formában. És valóban, olykor jó lenne levetni, hátrahagyni a félelem, aggodalom kötöttségeit.

Isten kegyelme, Jézus közelsége úgy jelenik meg a Szentírás lapjain, mint ami valóban feloldja, semmissé teszi az emberi félelmet. Nemcsak a szorongató pillanatokat, hanem az egészen lehetetlen, ellehetetlenítő, elkésztítő, mélységbe rántó félelmetes helyzeteket is. Ahonnan az ember nem látna kiutat. Krisztus maga így lép a félelmükben elzárkózó tanítványokhoz is feltámadása után.

S ha valójában nincs mitől félni Isten közelében, azért mégis van mitől félni? Féljünk Istentől? Éppen tőle?

Az istenfélelem mint kifejezés talán éppen ezen okból kopott ki a használatból. Nem ez a „trend”? Más az istenképünk. Nem a félelmetes. Nem a haragvó, hanem a kegyelmes. Legalábbis szeretnénk ezt közvetíteni. Isten személyesen mutatkozik be nekünk. Személyesen hajol le hozzánk. Kegyelmesen. De az ember mégis valósággal tapasztalja, hogy a szent Istennel áll szemben. Nem kettősség ez?

Isten közelsége talán egyszerre lehet félelmet feloldó és bizonyos értelemben félelemkeltő? Valami, ami megvigasztal és fellelkesít, ugyanakkor meg is rettent?

Ott van előttünk Péter, aki egy nyomasztó és kimerítő éjszaka után a Jézussal való találkozásakor rögtön csodát élhetett át. Megtapasztalhatta, hogy milyen, amikor „mégis” Jézusra hallgat. Hogy milyen átélni a látszólag lehetet-

lent. Hogy Istennek nincs lehetetlen. Szédítő. Ennél emelkedettebb, örömtelibb pillanat létezik-e? Ünnepre adott a lehetőség! És mégis megretten Jézus közelében.

Isten félelme, akár a szédítő mélység. Akár a szédítő magasság. Talán sokan láttak már videót a Kínában épült üveghídról, amely alatt ott van a hihetetlen mélység. S bár az emberek jól tudják, hogy megtartja őket, mégis félelemmel, kapaszkodva járnak rajta. Van, aki térdre is rogy.

Isten hatalmas volta az, ami bennünket mindig újra ámulatra készítet. Gondviselő és szerető Istenünk van: jó nekünk itt lenni, akár a hegyen Jézus megdicsőülésekor. Nem akarunk távol lenni, eltávolodni a Szenttől. Mégis hány-szor eltávolodunk bűneink miatt! Jó nekünk ott lenni, de a Hegyről, a magasról leérve mégis a mélység kétségei és sötét erői vonnak magukhoz.

És mégsem akarunk máshol lenni, mint annál, aki vigasztal, annál, akinek a közelében nem kell féljünk. Annál, aki meg tudja vendéglenni az ötezer embert is. Hiszen mi sem szenvedhetünk semmiben sem szükségét, ha vele vagyunk, ha az övéi vagyunk. Lehetünk nála vendégek. Akkor is, ha igazán semmink nincsen, és semmik vagyunk. Mert nemcsak ételt adott, hanem önmagát is odaadta. Mint a jó pásztor, aki a legfélelmetesebb helyzetben nem futott el. Talán mi elfutnánk, mert rengeteg dolog aggaszt. Körülöttünk és bennünk.

Isten közelsége a kegyelem palástja. Az a békesség, amellyel Jézus köszönti övéit. Az ő közelsége, a benne való bizalom az a ráeszmélés, hogy szent helyen állunk. A Szent előtt. Érezzük, hogy le kell vennünk a sarunkat, ahogy Mózes. Ebből a találkozásból merítve indulunk szolgálatra, minden napunk ebből merít és ide, hozzá tér vissza.

Kányádi Sándor: *Valaki jár a fák hegyén* (részlet)

valaki jár a fák hegyén
ki gyújtja s oltja csillagod
csak az nem fél kit a remény
már végképp magára hagyott

valaki jár a fák hegyén
mondják úr minden porszemen
mondják hogy maga a remény
mondják maga a félelem

„Legyenek mindnyájan egy”

Ökumenikus zárandoklat mint egységteremtő törekvés a mai Magyarországon

■ KORPIC S MÁRTA

A vallási és szakrális közösségek sokfélék, lehetnek állandóak, lehetnek átmenetiek, lehetnek kvázi közösségek. Akár fiatalként, akár idősebb korban lesz valaki tagja egy ilyen közösségnek, az megtapasztalhatja, hogy milyen sokat jelent saját személyes életében, társas kapcsolatai szervezésében, vallásosságának megélésében, egyházhoz tartozásának kiteljesedésében. A vallási élet sokszínű, ennek megélése történhet egyházon kívül (a „vallásos vagyok a magam módján” kategóriába tartozók vallási élete ilyen), de történhet egy egyházhoz (felekezethez) tartozóan is (a „vallásos vagyok az egyház tanítása szerint” kategóriába tartozók vallási élete ilyen; vö. TOMKA 2006). Minden egyház egy sajátos szervezet, amelyet különböző aktivitások jellemeznek, amelyek egyházon belül és egyházon kívül is megjelennek. Ezeket a különböző aktivitásokat nevezhetjük akár mintázatoknak is (DAVIE 2010, 22. o.), amelyek kirajzolhatják az érdeklődők számára egy adott vallás, a vallást képviselő egyház, felekezet, közösség arcvonásait. Ezek a különböző mintázatok izgalmasak, változatosak, és ha társadalmi szempontból vizsgáljuk ezeket, akkor azt látjuk, hogy megmutatják nekünk egy vallási jelenség, egy vallási vagy egyházi csoport vagy közösség társadalmi hasznát, fontosságát, jelentőségét. Ezek a mintázatok azonban sem a vallást, sem egy adott egyházat (felekezetet) nem mutatnak meg teljes egészében, hiszen sem a hétköznapi ember, sem a társadalomkutató nem látja egyben sem a vallást, sem az egyházat és ennek különböző megnyilvánulási módjait sem. Társadalomkutatóként tisztában vagyunk azzal is, hogy a számunkra látható, érzékelhető, vizsgálható formák nem adnak képet sem az egyes ember, sem egy szervezet vallásosságáról, de ezek a formák fontos jelentésekkel bírnak, utalnak a vallás, illetve az azt megjelenítő egyház, közösség teljes valóságára.

Tanulmányomban egy átmeneti közösségről adok áttekintést, amely mint állandó közösség is működik a szervezők tekintetében, de az évenként megszervezett zárandoklat tagjai mindig változnak, így ezt nem tekinthetjük egy állandó

dó közösségnek. Felekezetenként is vegyes: katolikusok, reformátusok, evangélikusok, kisebb keresztény egyházakból érkezők és keresők alkotják a csoportot. Ezt az átmeneti közösséget a keresztény egyházak ökumenikus törekvései közé illesztve mutatom be. A tanulmány első részében rövid áttekintést adok az ökumené 20. és 21. századi törekvéseiről, majd ezt követően az ökumenikus zárandokfüzetek narratív elemzésén keresztül mutatom be ezeket a zárandoklatokat, pontosabban a 2017-es, a 2018-as és a 2019-es zárandoklatot.¹

A *Magyar katolikus lexikon* az ökumené fogalmát a keresztények egységtörekvéseként határozza meg. Ezt az egységtörekvést visszavezeti az Újszövetség egy sokat hivatkozott mondatához, amely így hangzik: „Legyenek mindnyájan egyek.” (Jn 17,21; SZIT-ford.) Ennek az egységtörekvésnek szép hazai példája a 2017 óta minden évben megrendezett ökumenikus zárandoklat. A zárandoklat szervezői elkötelezték az ökumené ügye mellett, és fontosnak tartják, hogy ennek az elkötelezettségüknek szóban és tettben is bizonyosságát adják. A zárandoklat a kereszténység évezredes hagyománya, amely azon túl, hogy nyilvános vallásgyakorlat, egy adott korszak vallásosságát is jól jelzi, így különösen alkalmas arra, hogy ezen keresztül egy időszak, ország, régió vagy akár közösség vallásosságának mutatója legyen.

Katolikus részről az ökumenével kapcsolatban először szinte kivétel nélkül mindig a II. vatikáni zsinatra hivatkoznak (NEUNER 2017, 141. o.; LAFONT 2007). Ennek oka az, hogy a zsinaton történt paradigmaváltás hatással volt az ökumenikus mozgalomra, az itt megfogalmazottak több évtizeden keresztül meghatározták az ökumenéről való gondolkodást. „Krisztus Urunk csak egyetlen egyházat alapított, mégis több keresztény közösség igényli, hogy elismerjék mint Jézus Krisztus igazi örökségét. Valamennyien az Úr tanítványainak vallják

¹ A zárandoklatok minden évben megrendezésre kerülnek, mindig más téma, spirituális vezérfonal mentén.

magukat, de különbözőképpen vélekednek, és külön utakon járnak, mintha maga Krisztus lenne megosztva. Ez a megosztottság kétségkívül ellene mond Krisztus akarátának, botránkoztatja a világot és károsítja a legszentebb ügyet, az evangélium hirdetését minden embernek” – fogalmazza meg a zsinat ökumenéről szóló dekrétuma (*Unitatis redintegratio* 1). Az egység keresésének számos eseménye és dokumentuma volt, de ezek nem bizonyultak elégségesnek, a cél a még eltérő teológiai nézetek tisztázása és végső soron az egyházak egységét kifejező közös eukharisztia (kommunió) lenne.²

Az ökumené, az egyházak közötti párbeszéd kérdése a rendszerváltozást követő években rendre megjelent a vallási és egyházi kommunikációt tematizáló konferenciákban és kötetekben. A Más-kép konferencia³ a különböző egyházak és felekezetek egymással való viszonyáról szolt, célkitűzése a másik fél megismerése volt. „A másiktól alkotott kép kontúryait a hiteles ismeret korrigálja legintenzívebben. Hiteles ismeretre pedig úgy lehet szert tenni, ha a megszólalás és a meghallgatás lehetőségét rendszeresen kínáljuk egymásnak, és közösen gyakoroljuk. A születő kép részleteit a személyes találkozások spontán kérdései és válaszai formálják. Tisztulnak és egyértelművé válnak a kontúrok, ha együtt gondolkodunk, ha szót váltunk egymással” – olvashatjuk a kötet bevezetőjében (SZABÓ 2000, 8. o.). A reformáció ötszáz éves évfordulójának ünneplése is sok közös alkalmat és kiadványt eredményezett.⁴

TOMKA Miklós kutatásainak adatait (2006) nemcsak az ország, a régió általános vallásosságával kapcsolatban alkalmazta, de különböző tanulmányokban kitér ezen adatoknak a felekezetbeli különbségekben megjelenő értelmezésére is. Egyetérthetünk Tomkával abban, hogy a felekezeti különbségeket is jelentenek.⁵ Ezeknek figyelembevételére egy kutatás során azért fontos, mert a felekezetiileg meghatározott életstílus által kirajzolódó szubkulturális jellemzők a társadalmi tagolódásban is szerepet játszottak és játszanak. Bármilyen megközelítésből is foglalkozunk a vallásossággal, figyelniünk kell erre a világnézeti-vallási differenciáltságra, hiszen ez társadalmi és kulturális örökségünk. Gáspár Csaba László Berger metaforáját kölcsönvéve a vallást az embert beborító szent sátorként írja le, amely „a tartalmas élethez szükséges értelmességet nyújtó szimbolikus tér az ember számára” (GÁSPÁR 2007, 66. o.). Ez a sátor az adott kultúrából nő ki, az egyes ember számára a tapasztalatok adják meg a minden-

napi életben való eligazodáshoz szükséges kapaszkodókat, a felkészültséget. Ez a sátor – ha jól értjük a metaforát – az átjárhatóságot, a kitekintést is nehezíti, hiszen az ebben való szocializáció meghatározza azt, ahogyan az ember gondolkodik a világról, ahogyan tekint saját magára, saját vallásosságára, saját felekezetére. A sátornak számos eleme ugyanaz, ugyanazok a pillérek, de más a sátorszövet szövése, mintája, ezért kívülről úgy látszik, mintha a keresztény egyházakhoz tartozó hívők sátrai egymástól teljesen különböznenek. A sátor támasz, de egyben korlát is.

A korlátokat – ezt pedig már a kultúraközi kommunikáció mondja (BOGLÁR–PAPP 2007; BAUSINGER 2002; NIEDERMÜLLER 1999; TANNEN 1991) – ledönteni nem lehet, de a másik megismerésében segíthet a párbeszéd, a kommunikáció elindítása. És ne felejtjük el, hogy a késő modern környezetnek számos olyan sajátossága van, amely nehezítheti a keresztény vallás sikeres jelenlétét. A sokszor hivatkozott pluralizációra tekinthetünk lehetőségként, de ellenséggként is; az ökumené szempontjából ez olyan sajátosság, amely arra szorítja az egymással versengő egyházakat, hogy egyetértésre jussanak (PATSCHE 2014). A rendszerváltozás magyar sajátosságként pedig még egyet csavart az amúgy sem egyszerű helyzeten, hiszen nemcsak a vallási nyitást tette lehetővé, de szinte egymás ellenfeleivé is tette a különböző egyházakat, és nehezítette azok mozgásterét és missziós hatékonyságát, hiszen a hívek száma nem növekedett az egyházak lehetőségeivel arányosan. Ezekre a tényezőkre az ökumenikus zárandoklatnak figyelemmel kellett lennie, hiszen missziós területként azon a Magyarországon kell működnie, amelyet a fenti társadalmi-kulturális jellemzők befolyásolnak.

Az egységnek három modellje rajzolódott ki az elmúlt évek során (lásd LUKÁCS 2012): az első az együttműködésen, közös cselekvésen alapuló elképzelés; a második egymás kölcsönös elismerése, ahol a különbözőségek tiszteletben tartása a cél; a harmadik (talán még utópisztikusnak is nevezhető) az újraegyesülés modellje. Az egyes modellek mögé tekintve és megpróbálva megérteni az ezek mögötti szándékokat, azt láthatjuk, hogy ezek bizony nagyon különböző feladatokat, cselekvési utakat fogalmaznak meg. Megfogalmazott célként minden esetben a „legyenek mindnyájan egy” üzenet igazsága vélhető fel, amely részcélként magában foglalja az egymástól tanulás és a hitben való kölcsönös növekedés lehetőségét.

A cselekvésben megvalósult ökumené

Az ökumenikus zárandoklat a három modell közül az első kettőbe illeszthető be. De nemcsak az ökumenét segíti elő, hanem olyan inkulturációs törekvés is, amelynek során a szervezők azon munkálkodnak, hogy a résztvevők kulturális különbségeinek figyelembevételével mellett megismertessék a résztvevőket az evangéliummal, és az ott leírtak egy új kontextusban hiteles módon jelentésre tegyenek szert.

² *Magyar katolikus lexikon*. A szócikk után a lexikon időbeni áttekintést is ad az ökumenikus mozgalom eseményeiről és helyszíneiről 1910 és 1998 között. <http://lexikon.katolikus.hu/Ö/ökumenizmus.html>.

³ A konferencia rendezője a Magyar Tudományos Akadémia Filozófiai Intézete és az Evangélikus Hittudományi Egyetem volt. A konferencia előadásai alapján készült kötet: SZABÓ–TOMKA–HORVÁTH 2000.

⁴ Pl. *A szembenállástól a közösségig*, 2016.

⁵ Erre hívja fel a figyelmet SCHULTZE is a szakrális kommunikáció felekezeti különbségei kapcsán (2005).

Az új kontextus a zárandoklatoknál kétszeresen is megjelenik. Először azzal, hogy minden zárandoklatnak más a lelki-teológiai vezérfonala, másodsor pedig azzal, hogy minden zárandokút vonal más és más, és a résztvevők összetétele is változik. Egy fontos mozzanat nem változott az évek során, ez pedig a zárandoklat jelmondata, ami egyben a küldetésnyilatkozatának is tekinthető: „Legyenek mindnyájan egy.” (Jn 17,21) Az inkulturációhoz elengedhetetlenül fontos a sikeres kommunikáció is, amelynek több feltétele is van. Az egyik ilyen feltétel az önismeret, amelyhez szükséges az, hogy minden felekezet belássa, hogy egyikük sem az igazság birtokosa. A másik fontos elem a nyitottság, az odafordulás képessége. A harmadik a közös kutatás, a közös eredetnek, a gyökereknek a beazonosítása és a múltbéli eltérések okainak a tisztázása. A negyedik a fontossági sorrend megtalálása. Az ötödik az együttműködés lehetőségeinek és csatornáinak a megtalálása, a hatodik pedig a krisztusi alapokhoz való visszatérés (LUKÁCS 2017, 6. o.) A cselekvési modell mellett a fenti kommunikációs követelményeknek is eleget tesz az ökumenikus zárandoklat.

Az ökumenikus zárandoklat elindítása a bencés rendekhez kapcsolható, akik már a Szent Márton-zárandoklaton is törekedtek arra, hogy a teljes egészében katolikus módon szerveződő zárandoklaton legalább egy estén megjelenjen az ökumené, és a résztvevők lehetőséget kapjanak arra, hogy megismerjenek más keresztény felekezeteket is, illetve az adott felekezetet képviselőként keresztül betekintést nyerhessenek ezeknek a felekezeteknek az életébe. A zárandoklat lelkivezetője a bakonybéli perjel volt, aki a Szent Maurícius-monostor vezetőjeként több olyan program elindítója és szervezője a mai napig, amelyek segítik a cselekvésben megnyilvánuló ökumenét. Az egyik ilyen programsorozat a *Colloquium Discipulorum*, amelyet korábban évente, most már két évente októberben rendeznek meg a monostorban. Szintén Bakonybél ad otthont az ökumenikus szemléletű Szent Lukács-dékániának, amelynek tagjai különböző felekezetekhez tartoznak. A dékánia tevékenysége a segítő hivatásuk lelkigondozását és mentálhigiénés szemléletű rekreációját öleli fel.

A Szent Márton-zárandoklat⁶ egyik estéjén Mihályházán az akkori (jobbára katolikus és nem hívő, de Istent és a vallást nem elutasító) zárandokok programja egy ökumenikus liturgia volt. A programot a helyi református lelkész fogadta be a templomba, de voltak meghívott vendégek is, református és evangélikus lelkészek, akik vezették az imaalkalmat. Az imaalkalom után pedig az ő vezetésükkel kiscsoportos beszélgetések zajlottak. Az első év ökumenikus zárandoklatának szervezői között azokat a lelkészeket találjuk, akik a Mihályházán megtartott ökumenikus est vendégei voltak, hiszen a mag ott lett elvetve, és ebből a magból nőtt ki aztán az évenként megrendezésre kerülő ökumeni-

kus zárandoklat. A név pedig az első zárandoklat óta állandó: „Legyenek mindnyájan egy” ökumenikus zárandoklat.

A Szent Márton-zárandoklat nem hagyományos zárandoklat volt, ahol a zárandokok közösen egy utat jártak végig, hanem egy jól felépített, megtervezett és megszervezett lelkigyakorlat, ahol a szervezők nemcsak az utat építették fel a kiindulástól a megérkezésig, de ezen belül az egyes napokat is. A nap áhítattal kezdődött, ezt követte az úti ima, majd a délelőtti szakasz. Ebéd után csoportbeszélgetést tartottak az aznapi lelki témáról, este pedig liturgiát ünnepeltek. Ugyanezt a napi szervezést követik az ökumenikus zárandoklatok is. Az új elem az ökumenikus zárandoklaton a napi csendszakaszok és az esti liturgikus-közösségi programok beiktatása lett, a többi elem maradt, bár minden zárandoklat hozott valami újítást az előzőekhez képest. Az első út (2017-ben) Győr-Ménfőcsanaktól Pápaiáig tartott, útközben érintette Pannonhalmát, Bakony-szentlászlót, Bakonybél és Nagytevelt, témája Luther Márton öröksége volt. A második zárandoklat útvonala (2018-ban) Bakonybélről Reziig vezetett Városlőd, Nagyvázsony, Szentbékállá és Nemesgulács érintésével, témája az emmausi tanítványok története volt. A harmadik út (2019-ben) Bakonybélből Tatabányáig ívelt, a zárandokok közben megszálltak Bakonyháza, Bodajk, Mór, Pusztavám és Várgesztes állomáshelyeken. A téma az áldások útja volt. A napi szakaszok váltakozó hosszúságúak voltak, húsz-húszonhat kilométer között.

Az első zárandokút lelki tartalma a reformáció ötszáz éves évfordulójához kötődött, a négy plusz egy *solá* kísérte végig a zárandokokat útjukon. A füzet első oldalán olvashatjuk azokat a nyitó gondolatokat, amelyek a zárandoklat küldetésnyilatkozatának is tekinthetők: „Ez az öt napon át tartó zárandoklat ökumenikus nyitottsággal és egymás elfogadásának lelkületével a reformáció lelki-szellemi örökségéhez kötődik. Tavaly Szent Márton püspök életére és szolgálatára emlékezhetünk, idén pedig Luther Márton megújulást hozó küldetésére és a reformáció értékeire figyelhetünk zárandoklatunk során.”⁷ Egy másik fontos gondolat az úton járás közösségére mutat rá, amely eredendő életforma volt Krisztus számára. A zárandokok ehhez a közösséghez kapcsolódnak mind szimbolikusan, mind konkrétan a zárandokút vállalásában és megtételében.

A négy plusz egy *solára* való hivatkozás kíséri végig a napokat, ahol az egyes *solák* adják a napi elmélkedéshez és csoportbeszélgetéshez a kiindulópontot. Az első zárandoklat füzetének nincs felfejthető narratívája, hacsak nem az, ahogyan ez kapcsolódott a létrejöttét segítő előzárandoklathoz. A füzet tartalmaz egy teológiai alapvetést, amely bemutatja a négy *solát*: *sola Scriptura*, *sola fide*, *sola gratia*, *solus Christus*, és ezekhez kapcsolódik a *solus Deo glo-*

⁶ Erről részletesebben lásd KORPICS 2020.

⁷ „Legyenek mindnyájan egy” – ökumenikus zárandoklat, útinapló, 2017. 1. o.

ria dicsőségmondás. A *sola Scriptura* Isten ígéje, az élő ige a Szentírásban; a *sola fide* az Istenbe vetett hitre mint bizalomra utal; a *sola gratia* Isten kegyelme, a *solus Christus* Isten örök Igéje; a *soli Deo gloria* Isten egyedüli dicsőségét hirdeti. „Így tehát a protestánsok (pro-testari! → valami, valaki mellett kiállni, tanúskodni, tanúbizonyságot tenni) e teológiai kulcsfogalmak mellett állnak ki és tesznek tanúságot.”⁸ Az egyes meghatározásokat egy-egy ígerészlet kíséri, amely megmagyarázza, kontextusba helyezi magát a *solát*. Az ige után kérdések jönnek, amelyek a feldolgozást, a csoportbeszélgetést segítik. A leírás figyelemmel van arra, hogy a zárandokok között vannak olyanok, akik más felekezetben szocializálódtak, és nincsenek ismeretük ezekről a teológiai alapfogalmakról, így ezeket röviden „lefordítja”, megmagyarázza, jelentéssel telíti. A zárandoklat során a zárandokok a napi áhítatok, olvasmányok, liturgiák alkalmain közösen elmélkedtek ezeken az alapvetéseken, próbálták ezeket közösen értelmezni, megérteni. Bár ezek az alapvetések a reformátoroktól származnak, mégsem okozott ez problémát a szerveződő és kialakuló közösség számára, hiszen közös a Szentírás, közös a hitvallás és a keresztség, ezekre lehetett támaszkodni a napi igehirdetésben, a beszélgetésekben és az esti közös programokon. Az ötnapos zárandoklat középső napja a kiengesztelődés, megbékélés napja volt, amelynek estéjén a három felekezet számára közös szentségre, a keresztségre emlékezett a zárandokcsoport. Inkulturációs szempontból fontos, hogy ne direkt oktatásnak, képzésnek éljék meg a zárandokok az ökumenét, de lássanak bele, tapasztalják meg, hogy mit jelent a másikkal, az „idegennel” együtt lenni, hogy a kereszteni ember mindennapjai hogyan szerveződnek, és ezzel hogyan tud ő közösségben együtt lenni.

A második zárandoklat az emmausi tanítványok (Lk 24) történetét dolgozta fel, és ismertette meg a zárandokokkal. A füzet első oldalán találunk egy bevezetőt a zárandoklat teológiai, gyakorlati vallási lényegéről, sajátosságairól. Ez azon zárandokok számára fontos, akik nem voltak még zárandoklaton, nincs sem olvasmány-, sem saját élményük magáról a vallásgyakorlati formáról. Emellett a bevezető bemutatja az ökumené néhány nagyon alapvető sajátosságát és azt, hogy ezt hogyan lehet megélni a konkrét zárandoklaton. A második zárandoklat az első ökumenikus zárandoklatra épít, a bevezető is visszautal erre: „Tavaly Luther Márton megújulást hozó küldetése és a reformáció értékei, lelki-szellemi öröksége volt a témánk, idén a Krisztussal és az egymással való találkozás tapasztalataira figyelünk zárandoklatunk során. Az emmausi tanítványok Jézussal való útja (Lk 24) lesz a vezérfonalunk, e történet alapján tárul ki majd előttünk zárandoklatunk lelki-teológiai üzenete.”⁹

A zárandokfüzet teljes egészében tartalmazza a Lukács evangéliumában leírt történetet (Lk 24,13–35). Az első napra tervezett téma előtt kapunk egy bevezetőt, amely értelmezi a hivatkozott evangéliumi részletet. A történetet a vándorlét paradigmájaként mutatja be, amelynek fő mondanivalója a tanítványság és a hit kérdésköre. A történet értelmezéséhez a füzet egy szimbólumot használ, amely segíti a megértést. Ez a szimbólum az asztal, amely a közösség, az együttlét, az oltár, a megosztás és a bőség szimbóluma is lehet. Egy kreatív nyelvi játék segítségével az asztal szó kerül a történet középpontjába, és ezen keresztül vezeti a zárandokokat a Jézussal közös útra. Az első nap témája a *tapasztal*, a második napé a *vigasztal*, a harmadiké a *marasztal*, a negyediké a *magasztal*, majd az utolsó napé ismét a *tapasztal*. „A történet öt »asztal« üzenetét foglalja magában, amelyek együtt egy sajátos ívet alkotnak. Az első tapasztalat a másik három állomáson át toroklik bele a végső tapasztalatba, amely már több, mint az első, hiszen tartalmazza a kétségbeeséstől a vigasztaláson át az összes átélt élményt, és ez gazdagítja az utolsó állomást. Ezt az ívet járjuk be a zárandoklat során a két emmausi tanítvánnyal, és így együtt éljük majd át a názáreti Jézussal való találkozásunk, közös utunk megújító, szép tapasztalatait.”¹⁰ A leírás szerint Jézus útja asztaltól asztalig vezetett, ez volt az őt meghatározó életforma. Az asztal köre szerveződött mindaz, ahogyan élt és tanított. Az emmausi tanítványok történetében az asztal mellé telepedve ismerik csak fel a tanítványok Jézust, a kenyértörés mozzanatában ismernek rá Mesterükre, aki alig néhány nappal korábban egy másik asztalnál ugyanezekkel a mozzatokkal osztotta meg magát a tanítványaival.

Az újra elbeszélte bibliai történet segíti az olvasót és a zárandokot abban, hogy megtapasztalja, a saját életútja egyes pontjaival vesse össze a két tanítvány emmausi úton átélt élményeit, amelyek a kétségbeeséstől a megnyugvásig tartottak. Ezen az úton kíséri végig az útikönyvnek is tekinthető füzet a zárandokot, amikor egy-egy napra lebontva értelmezi számára a történet egyes pontjait. A zárandokok úton járással kapcsolatos tapasztalata nagyon különböző. Vannak, akik pásztorként (atyák, lelkészek, segítők) kísérik az úton járókat, vannak, akik bevett úton járnak, és azt gondolják, hogy ismerős számukra minden kő, minden szó, minden mondat, de számukra is új tapasztalást hoz ez az út. És vannak, akik idegenek, bár olvastak valahol, valamikor Bibliát, de számukra nem egy igehelyet jelöl a rövidítés, nem is értik, hogy az mire vonatkozik. Az ő megértésüket, beillesztésüket segíti igazán az, hogy ennyire tapinthatóan közel kerül hozzájuk az eredeti történet, és hogy ők maguk is tanítványként járhatnak az úton. A zárandoklat fő célja a tanítványi lét megtapasztalása volt, amelynek egyik fontos mozza-

⁸ Uo. 2. o.

⁹ „Legyenek mindnyájan egy” – ökumenikus zárandoklat, zárandokfüzet, 2018. 5. o.

¹⁰ Uo. 10. o.

nata a Krisztus-követés, a másik pedig az, hogy mindezt együtt, közösségben kell megvalósítani.

A harmadik zarándoklaton a zarándokcsoport az áldások útját járta. A bevezető, eligazító szöveg a korábban megszokottakhoz illeszkedve ugyanúgy programadó, célkijelölő, értelmező és eligazító, amely segítheti az útra vállalkozót a befogadásban és a megértésben. A szöveg a vándorlét narratíváját hangsúlyozza, a *homo viator* jelleg, az úton lét mint meghatározó emberi létezés mód sokat idézett és hivatkozott metaforájára utal. A bevezető szerint az úton lévő ember visszatálhat eredendő létformájához, és képes arra, hogy emellett rácsodálkozzon az őt körülvevő világra és azokra az őt körülvevő emberekre, akikkel találkozik az útja során. Az elfogadásban az ökumenikus nyitottság segítheti a zarándokot. Még egy nagyon fontos elem jelenik itt meg, ez pedig az, hogy mindennek a megélése nagyon konkrétan, testi-lelki élményként teremődik meg.

Míg az előző évi zarándoklat célja a tanítványi lét megtapasztalása volt, a 2019-es év zarándoklatának célkitűzése az volt, hogy megmutassa az arra vállalkozók számára, hogy akik Isten útján járnak, azok az Istentől jövő áldásokban részesülhetnek. A bevezetőben nagyon erőteljesen megjelenik az ökumené gondolata, az ehhez szükséges állapot elérésének vágya. Ugyanakkor nagyon realiztikusan jeleníti meg az ökumenét, és fontos feladatot is megfogalmaz az ideális állapot eléréséhez: „Akik majd – különböző keresztény felekezetek tagjaiként – együtt zarándokolunk naponta 20-25 km-t, tudjuk, hogy még hosszú út áll előttünk, amíg reményességünk szerint valósággá válik Krisztus imádsága: »...legyenek mindnyájan egy«. De addig is, míg ez megtörténik, felelősségünk és feladatunk, hogy munkáljuk a békességet, és gyógyítsuk a szétszakítottság, a félelmek és az előítéletek okozta sebeket.”¹¹

A füzetben átadott lelki-teológiai tartalom nagyon részletes, az általános zarándoklétre és ökumenére vonatkozó bevezetőn túl kapunk még egy bevezetőt a hét témájáról, az áldásról. Ebben a bevezetőben szerepel egy fogalom-meghatározás, amely kontextusba helyezi az áldás kifejezést, köti ezt az áldást hozó, az áldást osztó transzcendenshez. A vallásos hithez kötődő kontextus után pedig történeti kontextusba helyezi a szövegíró az áldás tevékenységét, amely történeti szál az archaikus embertől a zsidóságon át a mai emberig vezeti az áldás mozzanatait. Kommunikációs szempontból is kontextualizálja aztán az áldást a szöveg, a taktilis (érintéses) és verbális kommunikáción át vezet minket a szakrális kommunikációig (az áldás szentség), és vezeti át ahhoz a megértéshez, amelyet a vallástörténet-szek és vallásfenomenológusok szentként neveznek meg (ELIADE 1987; OTTO 1997).

¹¹ „Legyenek mindnyájan egy” – ökumenikus zarándoklat, zarándokfüzet, 2019. 5–6. o.

A napi témák hét napra elosztva jelennek meg a zarándokfüzetben. A zarándokút első felében az ószövetségi témák jelennek meg, az utolsó három téma már újszövetségi. Az első nap a teremtés és az áldás, a második Jákób küzdelme az áldásért, a harmadik a pusztai vándorlás témája, a negyedik Ruth története, a másokon keresztül érkező áldás története, az ötödik Jézus útjainak áldásairól szól, a hatodik Jézus passióját eleveníti fel, míg az utolsó nap (ez már a záró istentisztelet valójában) a feltámadás áldása. Mind a zarándoklatról, mind az áldásról szóló bevezető tartalma figyelemmel van arra, hogy a zarándoklatra vállalkozók nem feltétlenül vallásosak, bár nyilvánvalóan van fülük a hallásra (hiszen ők is résztvevők), de valószínűsíthetően nincs meg a kellő felkészültségük az olvasottak, hallottak, látottak értelmezéséhez. Ezért is nagyon fontos orientáló anyag a füzet. A szöveg összeköti az Ószövetséget az Újszövetséggel, amikor leírja, hogy míg a zsidó vallásban az áldás mindig materiális, fizikailag is megtapasztalható módon jelent meg, addig az Újszövetségben az áldás a jót és jól kimondott szót jelenti. Krisztus feltámadását a szöveg áldásként mutatja be, amely elvezette az embereket egy új életmódba. A vasárnapok ezért lehetnek feltámadásünnepek, és minden elindulás, minden újrakezdés is az. Ezek az emberi módon megélt feltámadásünnepek készítik elő az embereket a végső találkozássra. Az élethez – mutat rá a szöveg – viszont szükség van arra, hogy egymást támogassuk, hogy krisztusi közösségben éljünk egymással. Egy zarándokban ez így fogalmazódott meg:

„Vasárnap közös istentisztelettel búcsúztunk. Megható volt együtt ünnepelni. Nem számított már semmilyen felekezeti különbség, közösség lettünk, egységessé tett bennünket ugyanaz a teher, amit viseltünk. Az úton mindenkivel volt kapcsolat, egy mosoly, biccentés, pár szó, rövidebb, hosszabb, többszöri beszélgetés erejéig. Többen bizalmukba fogadtak, lehettem másoknak Veronikája vagy Cirénei Simonja.” (Zarándoknő, hatvanéves)

Az ökumené megteremtéséhez sikeres kommunikációra van szükség (LUKÁCS 2017, 6. o.). Ennek több kritériuma is van (önismeret, nyitottság, közös eredet, fontossági sorrend, együttműködés, krisztusi alapok), amelyeket az ökumenikus zarándoklat következetesen képvisel és betart. Már a szervezőcsapat is ökumenikus: bencés szerzetes, evangélikus lelkész, református lelkész, oblatások és világi hívők (több felekezetből) dolgoznak évről évre azon, hogy saját felekezetüket jobban megismertessék a zarándoklatra vállalkozókkal. A nyitottság, az odafordulás képessége már magának a zarándoklatnak a megszervezésében is megvalósul, de a napi programok, az értelmezések, az áhítatok, az énekek és ökumenikus liturgiák is ezt készítik elő. Hogy ezt nemcsak a szervezők gondolják így, hanem a zarándokok is így élik meg, azt jól jelzik az alábbi zarándokvallomások:

„Nagyon nagy szerencsének tartom, hogy egy ökumenikus zárandoklatra jutottam el, mert az a megértés és fegyelem, ami áradt minden felekezet képviselőjéből az úton, azt erősítette bennem, hogy tulajdonképpen énnekem bármelyikük nyájában, ha megoldható lenne, helyem lenne.” (Zarándoknő, ötvennégy éves)

„Nagyon jótékonyan hatottak rám a csoportfoglalkozások is. Ott kibeszélhettük titkainkat, tudtuk, köztünk marad. Mélyről jövő sebeink feltárása is gyógyírra talált társaink vigasztaló szavaitól. Erőt tudtunk meríteni abból, ahogy csoporttársaink elmondták, hogyan oldották meg gondjait, lehet, hogy nekünk is voltak hasonló problémáink, csak nem tudtuk rá a megoldást. Most már tudjuk.” (Zarándoknő, hatvanhárom éves)

A közös eredetnek, a gyökereknek a beazonosítása leginkább az esti programokon nyilvánul meg, ahol mindig hangsúlyosan jelenik meg az, ami minden felekezetnél megvan, és mindig magyarázatot kap az, hogy miért vannak a különbségek. A fontossági sorrend a prioritásról szól, az egyensúly megtalálásáról. A zárandoklaton ez abban nyilvánul meg, hogy mindenkinek időt hagynak a beilleszkedésre, az elfogadásra, ugyanakkor mindenkitől elvárt, hogy tisztelje a másikat, a másik felekezetét. Talán az együttműködés lehetőségeinek és csatornáinak a megtalálása a leginkább teljesített kritérium, hiszen már maga a program is egy kommunikációs csatorna, ami „összeköt egymással tájakat, településeket [...]. Összeköt minket egymással a közös úton járás tapasztalatában. Ám legfőképpen a Szentháromság egy Istennel köt össze bennünket, aki maga a Szeretben megvalósult teljes Közösség.”¹²

De a zárandoklat azért is kommunikációs csatorna, mert hidat teremt a laikus és a hivatalos egyház struktúrái között (KORPICS 2014), mert lehetőséget biztosít arra az ott jelen lévőknek, hogy egymással és egymástól tanuljanak, hogy egymás által gyógyuljanak. A krisztusi alapokhoz való visszatérés már magának a zárandoklatnak az elnevezésében és fő narratívájában is tetten érhető („Legyenek mindnyájan egy”). Erre az újszövetségi részletre minden zárandokfüzet utalást tesz és a zárandoklatról megjelenő tudósítások is mindig kitérnek, hiszen ez valójában az ökumenikus zárandoklat küldetésnyilatkozata és célja is egyben.

Felhasznált irodalom

A szembenállástól a közösségig. *Evangélikus – római katolikus közös megemlékezés a reformációról 2017-ben.* Ford. Pap Kinga Marjatta. Luther Kiadó, Budapest, 2016.

BAUSINGER, Hermann 2002. Interkulturális igények és kulturális identitás. *Kultúra és Közösség*, 6. évf. 3. sz. 101–108. o.

- BOGLÁR Lajos – PAPP Richárd 2007. *A tükör két oldala. Bevezetés a kulturális antropológiába.* Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- DAVIE, Grace 2010. *A vallás szociológiája.* Ford. Wessely Anna. Bencés Kiadó, Pannonhalma.
- ELIADE, Mircea 1987. *A szent és a profán.* Ford. Berényi Gábor. Európa, Budapest.
- ELIADE, Mircea (szerk.) 1987. *The Encyclopedia of Religion.* 1–16. köt. Macmillan, New York.
- GÁSPÁR Csaba László 2007. A vallások végső igazsága. *Mérleg*, 43. évf. 1. sz. 64–73. o.
- KORPICS Márta 2014. *A szakrális kommunikáció színterei. A zárandoklat.* Typotex, Budapest.
- KORPICS Márta 2020. *A késő modern vallásosság közösségi mintázatai.* L'Harmattan – Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest.
- LAFONT, Ghislain 2007. *Milyenek képzeljük el a katolikus egyházat?* Ford. Bende József – Vajda András. Bencés Kiadó, Budapest.
- LUKÁCS László 2012. Az ökumené egykori lendülete és mai kudarcai katolikus szemmel. *Egyház és Társadalom*, május 25. <https://www.egyhaziarsadalom.hu/2012/05/25/az-okumene-egykori-lendulete-es-mai-kudarcai-katolikus-szemmel/>. (Megtekintés: 2022. július 19.)
- LUKÁCS László 2017. Teológusi adalékok a participációs kommunikációelméletéhez. *Jel-kép – Kommunikáció, közvélemény, média*, 2. különsz. 3–14. o. Web: http://real.mtak.hu/126423/1/JelKep_2017_2KLSZ_Lukacs_Laszlo.pdf. (Letöltés: 2022. július 19.)
- NEUNER, Peter 2014. Ökumené ötven évvel a Zsinat után. Generációs kérdés? *Mérleg*, 50. évf. 141–146. o. Web: <http://www.merleg-digest.eu/okumene-otven-evvel-a-zsinat-utan/>. (Megtekintés: 2022. július 19.)
- NIEDERMÜLLER Péter 1999. Kultúrákői kommunikáció. In Béres István – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció.* Osiris, Budapest. 96–113. o.
- OTTO, Rudolf 1997. *A szent.* Ford. Bendl Júlia. Osiris, Budapest.
- PATSCH Ferenc SJ 2014. *Globalizáció, vallásteológia, kölcsönösség.* Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest.
- SCHULTZE, Quentin 2005. The „God-problem” in Communication Studies. *Journal of Communication and Religion*, 28. évf. 1. sz. 1–22. o.
- SZABÓ Lajos 2000. Tisztuló képek kontúrjai. In: Szabó Lajos – Tomka Miklós – Horváth Pál (szerk.): „...és akik mást hisznek?” *Hívek és egyházak egymásról.* Balassi, Budapest. 7–9. o.
- SZABÓ Lajos – TOMKA Miklós – HORVÁTH Pál (szerk.) 2000. „...és akik mást hisznek?” *Hívek és egyházak egymásról.* Balassi Kiadó, Budapest.
- TANNEN, Deborah 1991. *You Just Don't Understand. Women and Men in Conversation.* Ballantine Books, New York.
- TOMKA Miklós 2006. *Vallás és társadalom Magyarországon.* Loisir – PPKE BTK, Budapest–Piliscsaba.
- Unitatis redintegratio. A II. Vatikáni zsinat határozata az ökumenizmusról [1964]. In: Diós István (szerk.): *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai.* Szent István Társulat, Budapest, 2007. 251–269. o.

¹² Uo. 5. o.

A lelkész mint vezető – Nehémiás személyén keresztül

■ PÁPAI ATTILA

Izgalmas vállalkozás a lelkész vezetői szerepét egy laikus bibliai személy munkássága alapján vizsgálni, hiszen Nehémiás a toleráns valláspolitikát folytató I. Artaxerxész (Kr. e. 465–424) pohárnokaként inkább volt a száműzetésben élő nép perzsák által is elismert előkelősége, mint szakrális vezetője. Ám a munkássága és a motivációjáról szóló leírás alapján, amelyet az egyes szám első személyben megfogalmazott emlékiratait feldolgozva a kanonizált Nehémiás könyve tár elénk, nem lehetetlen vállalkozás összhangba hozni a lelkészi szolgálat vezetői aspektusát a fogságból visszatelepülő második generáció megbízott elöljárójának személyével.

Ki volt Nehémiás? Röviden az alábbi feladatkörökkel tudjuk őt jellemezni: Júda helytartója, az újjáépítés megbízott irányítója, a visszatelepítés szervezője. Egy rokonától hall a hazatelepültek nehéz helyzetéről, ami empátiát ébreszt benne, és eldönti, hogy az addig megszerzett tapasztalataival, vezetői kompetenciájával megpróbál segíteni a közösségen.

A lelkésznek mint vezetőnek szintén a rendelkezésére álló kompetenciái birtokában kell a rábízott közösséget irányítania az ige hirdetésének szolgálata mellett. A tervezés, szervezés, célorientált gondolkodás hozzátartozik a lelkészi munka egészéhez. Az intézményesített lelkészi szolgálat vezetői szerepet ruház az ordinált lelképásztorra. Jó esetben a lelkész a paritás elve alapján közösen tudja gyakorolni ezt a szerepet a megválasztott felügyelővel, valamint a presbitériummal.

A következőkben a Szentírás vonatkozó szövegén fejezetről fejezetre végighaladva Nehémiásnak olyan jellemzőit emelem ki, amelyek követendő példaként állhatnak a lelkész előtt a gyülekezet vezetésében.

Nehémiás könyvének első fejezetében azt olvassuk, hogy mielőtt a kormányzói posztra jelentkezne a perzsa uralkodónál, *imádkozik*. Őszintén megáll Isten színe előtt a szán-

dékával, könyörög a rábízottakért és saját magáért, hogy siker koronázza a vállalását. Még mielőtt megkapná a mandátumot, Isten irgalmára bízta a feladatot. A lelkészi szolgálat is szüntelen imádság, a Szentlélek segítségül hívása. A terveinket, a céljainkat a szervezés ügyes-bajos dolgaival és nehézségeivel együtt őszinte imádsággal tudjuk a leginkább Isten akaratával egy vonalba hozni, és Isten akaratát felismerve, azt a teljesítményelvűség vagy az egyéni elvárásaink elé helyezni.

Miután megkapta az engedélyt, hogy a birodalom által küldött vezetőként szolgálja Júda hazatért lakosságát, Nehémiás úgy indul el, hogy *kapcsolati tőkéjét használja*, ajánlásokat és anyagi erőforrásokat gyűjt a céljai megvalósulásához. Lelkészként sokszor kell a gyülekezet érdekképviseletét is ellátnunk. Ez akkor működik jól, ha nekünk is megvan a megfelelően kiépített kapcsolati tőkénk, amelyet hitelességgel és becsülettel munkáltunk ki a környezetünkben. A vezetői szerephez, bár sokszor kényelmetlenül érezzük magunkat benne, hozzátartozik a rendelkezésre álló erőforrások felkutatása és megszerzése is.

Amikor Nehémiás éjjel megtekinti Jeruzsálem városának romjait, akkor nem tesz mást, mint *felméri az előtte álló feladatot*. A célok eléréséhez feltétlenül szükséges ismerni a kiindulási pontot. A lelkészi szolgálat közben is érdemes újra és újra őszintén szembenézni a valósággal. Hogyan állnak a gyülekezet falai? Mi az, ami romokban hever, melyik az a rész, amely elég jó állapotban van ahhoz, hogy alapozni tudjunk rá? Nehémiás nem arra hagyatkozott, hogy mit mondanak neki a városfalak állapotáról, hanem jó vezetőként személyesen győződött meg arról, hogy honnan kell indulnia az építkezésnek. A vezetőnek néha ki kell tudni mondania azt, amit Nehémiás is kimondott az elöljáróknak: „*Magatok is látjátok, hogy milyen bajban vagyunk: Jeruzsálem romhalmazzá vált...*” (2,17) Elsőre nem tűnik hálás feladatnak, de a problémával való őszinte szembenézés

a megoldás felé indítja a közösséget. Szükség esetén a fen-tihez hasonló mondatok megfogalmazása – Jeruzsálemet a lelkész által vezetett gyülekezet vagy intézmény nevével behelyettesítve – vezetői felelősség.

Természetesen a továbblépéshez szükséges ilyen esetekben a *lelkésítés* is, amelyet Nehémiás Isten jóakarátával alapoz meg. A lelkésítésre válaszul a felbuzdult előjárók nem a romok feletti panaszukat hangoztatják, hanem a következőképpen kiáltanak föl: „*Kezdjük hát el az építkezést!*” A beszámoló még hozzát teszi azt a mondatot, amely minden lelkész vágya az adott közösség vezetőjeként: „*És hozzáfogtak nagy buzgalommal a nemes feladathoz.*” (2,18)

Nehémiás tehát *építkezik*. Látszólag Jeruzsálem falainak a felhúzója a nagy projekt, ami a vállalt kormányzói feladatának központi eleme, talán kampányeszköze is volt a pozíció elnyerésére, de valójában, ahogyan később látni is fogjuk, a hazatértek közösségének az építése, a gyülekezetépítés bízott rá. A legtöbb lelkésznek olykor nemcsak átvitt értelemben, de szó szerint is építkeznie kell a gyülekezetében. A felújítások, az új gyülekezeti terek létrehozása, netán templomépítések akkor válnak a közösségi élet minőségének a szolgálatára, ha élet költözik a felépített falak közé.

Nem esett még szó arról a három szereplőről Nehémiás könyvéből, akik megpróbálták megkeseríteni a munkát és elbizonytalanítani elhivatottságában a lendületes kormányzót. Szanballat, Tóbijjá és Gesem folyamatos támadása ellenében Nehémiás *határozottan kiáll a céljáért*. Úgy tudja ezt megtenni, hogy nem önmagát, hanem a „menny Istent” nevezi meg akként, aki sikerre viszi a vállalkásukat, és saját magát, valamint a társait szolgálóként jellemzi. A lelkészi munkát sokszor nevezzük szolgálatnak, mivel tudjuk, hogy végső soron a gyülekezeti közösségért végzett munka az egyház Urának, Jézus Krisztusnak tett szolgálat. A célokért való határozott kiállás ezért nemcsak a kézzelfoghatóan megvalósuló projektek létrejötte miatt fontos, hanem a minden kisebb tagot összefogó egységes cél munkálása, Isten eljövendő országa miatt is. Jézus a Hegyi beszédben biztatta azokat, akiknek az Isten ügyének szolgálatában hasonló támadásokban van része: „*Boldogok vagytok, ha énmiattam gyaláznak és üldöznek titeket, és mindenféle rosszat hazudnak rólatok. Örüljete és ujjongjatek, mert jutalmatok bőséges a mennyekben, hiszen így üldözték a prófétákat is, akik előttetek éltek.*” (Mt 5,11–12)

Nehémiás könyvének harmadik fejezete felsorolja Jeruzsálem várfalának az építőit. A munkálatokban részt vevők hosszú sora azt mutatja a számunkra, hogy ügyének érdekében igen sokakat meg tudott győzni, *munkatársakat gyűjtött maga köré, és delegálni tudta a feladatokat*. Talán az egyik legfontosabb vezetői jellemző, ha egy lelkész képes a szolgálathoz munkatársakat toborozni magának, és a feladatokat nem kizárólag önmaga végzi, hanem delegálni tudja

azokat. Nemcsak a lelkész tehermentesítése vagy mentális egészségének a megőrzése miatt fontos a feladatok delegálásának a gyakorlata, hanem a közösségépítés szempontjából is. Nehémiás könyvében a városfal kapuinak, falszakaszainak megépítése egy-egy család nevéhez kötődik. Egy ilyen vállalkás a közös munkában növeli az elköteleződést és a felelősségvállalást. Ekkor jut el az ember Möller skálájának negyedik fokáig a közösségért való elhivatottságban. Ez az elhatározás lépése, amikor aktív cselekvőként van jelen valaki a közösség életében.

Ez a fajta elhivatottság és elköteleződés jelenik meg a következő fejezetben is, amikor Nehémiás a *védelmet szervezi* meg. Bár fegyveres védelemre talán nincs szüksége a gyülekezeteinknek, így a lelkészi vezetői szerephez sem tartozik hozzá ennek a megszervezése, de apologetikai vagy hitvallási szempontból nem árt tanításokon keresztül szervezni a gyülekezet védelmét a tévtanításokkal szemben.

Amikor Nehémiás az uzsorások ellen kezd el küzdeni, akkor már nem a külső ellenség ellen kell védelmet szerveznie, hanem a *belső problémák határozott rendezése* a feladata. A lehető legalkalmasabb vezetői magatartással szemtől szemben vonja felelősségre a panaszok hallatán a helytelenül eljáró előjárókat és előkelőket. A határozottsága eredményre vezetett, hiszen ellenkezés nélkül visszaszolgáltatták az uzsorások az elorozott javakat. Ahol az Isten országa építésének ügyéről van szó, ott nincs helye nyereszkeskedésnek a vezetőség részéről. A kísértésekkel szembeni emberi gyengeség nem kíméli a gyülekezeteinket sem. De egy vezető – még jobb, ha egy vezető testület – a határozott fellépésével kontrollálni tudja ezeket az elhajlásokat. Vékony jégre téved az, aki megfelelően akarja rendezni vezetőként a közösségen belüli problémák kényes helyzeteket, hiszen a megbocsátás krisztusi lelkületét is figyelembe kell venni. Ezért van segítségünkre Nehémiás határozottságának gyakorlata, amikor a vétkekkel való szembesítés útján rendezi a kihágásokat, amelyek nagyon könnyen végzetessé váló sérülést okozhattak volna a közösségen belül.

Nemcsak féken tartja a nyereszkeskedést, hanem *példát mutat az áldozatkészségben* mind anyagi, mind pedig tevéleges értelemben is. A vonatkozó szakasz tűnhet hiúságból megfogalmazott résznek is, amikor összehasonlítja magát az elődeivel, akikhez képest – a saját beszámolója szerint – sokkal több áldozatot hozott, amikor tizenkét éven keresztül nem vette fel a helytartói jövedelmét, vagy amikor például saját költségén etette és itatta a júdaikat. A példamutatás a vezető személy erényeinek a kihangsúlyozása nélkül is motivációs hatást gyakorol a közösségre.

Nehémiás esetében külső támadásként jelentkezik a káros szóbeszéd és a hamis információk terjesztése azzal a céllal, hogy gyengítsék, esetleg meg is hiúsítsák az építkezés munkáját. Tudjuk, hogy belülről is képes rendkívüli módon a hitelrontásra a hamis szóbeszéd. Nincs más módja az ilyenfajta támadás kivédésének, mint a lehető leghama-

rabb, legőszintebben és legegyszerűsebb módon a *pletyka és szóbeszéd letörése, cáfolása*. Erdemes vezetőként komolyan venni minden ilyen irányú fenyegetést, mert a vezető személyén túl a közösség hitelességét is rontja a rossz szándékú szóbeszéd. Nehémiás egyértelmű üzenetet küldött válaszként Szanballatnak: „Nem történt semmi olyasmi, amit te állítasz, csak magadtól találtad ezt ki.” (6,8)

A sokféle külső és belső fenyegetés után néhány gyakorlati vezetői feladatra hívja fel a figyelmünket Nehémiás könyve. A hetedik fejezet egy *névsor elkészítését* tartalmazza. A benépesítés előtt okos ötlet volt az első hazatérők származási jegyzékének a frissítése. A lelkeszi feladatok között a gyülekezet tagjainak a számontartása elengedhetetlen olyan információk mentén, amelyek a gyülekezet épülését szolgálják. Nem a statisztikai adatok a fontosak, hanem annak az átlátása, hogy mennyien és milyen módon kötődnek a gyülekezethez, és így milyen lehetőségek mutatkoznak a gyülekezetépítésre. Az ilyenfajta névjegyzékek a missziói gyakorlatot is megkönnyítik azonfelül, hogy általuk számba vehetők a lehetséges munkatársak és a rendelkezésre álló humán erőforrás.

Szorosan összefügg a névsor elkészítésével az *adományok rendszerezése és kezelése*. A lelkész nem pénzügyi szakember, de felelősséggel tartozik a rábízott gyülekezet anyagi helyzetéért. Sokszor ennél is gyakorlatiasabb haszna van a rendelkezésre álló anyagi források rendszerezésének és kezelésének, hiszen a megvalósítható lehetőségek tekintetében fontos átlátni vezetői szempontból is a pénzügyeket.

Nehémiás könyvében bevezetéstani szempontból kicsit problematikus a nyolcadik fejezet, amely teológiai céllal kapcsolja össze Nehémiást Ezsdrással, azonban tartalmilag mindenképpen fontos megemlíteni azt, ahogyan a törvénykönyv felolvasásával és az ünnepek megtartásával *a jó rendet kívánja biztosítani*. A törvény felolvasása természetesen önmagában még nem elég, de fontos hangsúlyt fektettek a gyakorlatra is, mert a lelkeszi szolgálat feladatát ellátva „*úgy magyarázták, hogy a nép megértette az olvasottakat*” (8,8).

Az eddig leírtak túlnyomórészt a gyülekezet építésével kapcsolatos lelkeszi vezetői feladatokat helyezték előtérbe, amelyek a jövő felé mutatnak, de nem szabad elmenni amellett, hogy a visszatekintés is fontos feladat, az *emlékezés a múltra bűnbánattal és Isten iránti hálával*. Egy ilyen gyakorlatról számol be Nehémiás könyvének kilencedik fejezete a számunkra.

Az elköteleződés szempontjából egészen érdekes és nagyszabású gyakorlatot mutat be a törvény meghallgatása, értelmezése és a múltra tekintő bűnbánati számvetés után Nehémiás, amely szerint *írásban és pecsétrel rögzítették a hűségüket* a vezetők, a lévíták és a papok.

Az újjáépített Jeruzsálem benépesítését rendkívül rendszeresen véghez vitt és szervezett módon hajtották végre. A *lélekszámnövelés* hasonló szervezethez és találékony-ságot követel meg minden lelkésztől, aki szeretné a gyülekezetét benépesíteni.

A *falak felavatása* olyan protokolláris esemény(ek) szervezésére mutat rá, amely a közösség eredményeinek, mérföldköveinek ünnepe. Ezek az emlékezetben megőrizve erőt adhatnak a későbbiekben is a további célok elérésére.

A *finansziális szervezési feladatok* a templom jövedelmeinek a beszolgáltatásáról szóló rövid részben kerülnek tárgyalásra, amely után az utolsó fejezetben egy első olvasásra kirekesztő gondolatokat tartalmazó rész következik. Ezt nehezen tudnánk a lelkeszi vezetési struktúrába beilleszteni, ha nem tudnánk azt, hogy nem rideg idegengyűlöletről van szó, amikor az idegenek gyülekezetből való kizárásáról vagy a vegyes házasságok felbontásáról olvasunk. Természetesen maguk az intézkedések nem adaptálhatók a mai gyülekezetvezetési gyakorlatba, de a mögöttük álló eszme, az *identitás őrzése* a megmaradás érdekében mindenképpen fontos feladata a lelkésznek mint vezetőnek.

A fentiekben vázlatosan próbáltam olyan példákat keresni Nehémiás vezetői gyakorlatában, amelyek többnyire ismertek egy gyakorló lelkész számára. Megnyugtató az a tény, hogy évezredek távlatában is hasonló problémákra érkezett megoldás azoknak a vezetőknek, akik a történelem Urához fordultak segítségért.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- FINKELSTEIN, Israel 2008. Jerusalem in the Persian (and early Hellenistic) Period and the Wall of Nehemiah. *Journal for the Study of the Old Testament*, 32. évf. 4. sz. 501–520. o.
- KARRER, Christiane 2001. *Ring en um die Verfassung Judas. Eine Studie zu den theologisch-politischen Vorstellungen im Esra-Nehemia-Buch*. Walter de Gruyter, Berlin – New York.
- KUSTÁR Zoltán 2004. Ezsdrás–Nehémiás könyve. In: Pecsuk Ottó (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest. 170–190. o.
- PÁPAI Attila 2021. Tervezés (munkaterv), szervezés, vezetés. In: Galambos Ádám (szerk.): *Épüljtek fel lelki házzá! Evangélikus gyülekezetfejlesztési program*. Magyarországi Evangélikus Egyház Gyülekezeti és Missziói Osztálya, Budapest. 302–314. o.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2000. *Civil kontroll vagy társszolgálat*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. (Gyülekezetpedagógiai füzetek 1.)
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2010. *A közösségépítő lelkész. Gyakorlati teológiai kézikönyv lelkészeknek és nem lelkészeknek*. Luther Kiadó, Budapest.
- WRIGHT, Jacob L. 2004. *Rebuilding Identity. The Nehemiah-Memoire and its Earliest Readers*. Walter de Gruyter, Berlin – New York.

Keresztény ember a háborúban

Luther a katona hivatásáról

■ FISCHL VILMOS

A hatalom, háborúk és békék mindig is részei voltak életünknek. Már az Ószövetség is a testvérek közötti harccal kezdődik, gondoljunk Kain és Ábel történetére (1Móz 4,1–15). Az évezredek és évszázadok során a háborúk végigkísérik történelmünket. Tanulmányom célja, hogy közelebb hozza az olvasóhoz Luther Mártonnak a háborúról és a kettős kormányzásról alkotott képét, véleményét. Vajon hogyan gondolkodott a középkorban Luther Márton, a híres teológus a háborúról, a kormányzásról, a hatalomról és magáról az egyházzal? Arra a kérdésre is keressük a választ, hogy a keresztény ember számára hol húzódik a világi hatalom iránti engedelmesség határa. Nekünk azonban azt sem szabad elfelejtenünk, amit Luther a lelki kormányzásról mond. Szeretném világossá tenni Luthernek a lelki kormányzásról és a világi kormányzásról vallott nézeteit, hiszen különbség van közöttük, mégis összefüggenek egymással. Egymástól függetlenül nem értelmezhető Luther kettős kormányzásáról szóló tanítása, csakis egységben lehet vizsgálni és értelmezni.

Luther a *Kis káté*-ban a második kőtábla parancsolatainak magyarázatánál hívja fel a figyelmünket arra, hogy az első parancsolatra hivatkozva kell kezdeni: „Istent félnünk és szeretnünk kell, hogy...” Luther jól érti, hogy embertársainkhoz való viszonyunk nem független az Istenhez való viszonyunktól, sőt egyenesen annak függvénye. Pontosan ez áll a hívőknek a világhoz és a világi hatalomhoz való viszonyára.

Az egyik kormányzás tehát Isten országa, ahová azok tartoznak, akik hisznek Krisztusban. A másik kormányzás, a világ kormányzása pedig a nem keresztényeknek van. Luther élesen megkülönbözteti a kétféle kormányzást. A világi felsőbbtség hordozza a kardot a külső rend és a béke fenntartásáért. A Krisztus kormányzásához tartozóknak nincs szükségük a világi kardra és a világi jogra. Ha tehát minden ember keresztény lenne, akkor nem lenne szükség se királyra, se kardra, hiszen a világi törvények nem az igaz emberek ellen, hanem a törvényszegők és bűnösök ellen vannak. A világi kormányzásban azonban a béke fenntartásához szükség van törvényre és kardra, a világi hatalomgyakorlás eszközeire, amelyek nélkül a rend elképzelhetetlen volna. A kétféle kormányzás két különböző uralmat gyakorol, jelesül a lelki uralmat és a világi uralmat. A lelki uralom vezeti az embereket Krisztus uralma alá, a világi uralom pedig a béke biztosítására törekszik, a törvényszegők féken tartásával. E két birodalmat nem szabad összekeverni, hiszen aki a világot az evangéliummal kíváná irányítani, az teret engedne a törvényszeg-

gőknek, elszabadítaná az emberi lélekben megbúvó vadállatot. Ha pedig az egyházi dolgokat a világi karddal kívánnánk megoldani, annak az egyházon belüli képmutatás lenne az eredménye, mivel hitre senki sem kényszeríthető.

Felvetődik a kérdés a világi felsőbbbségről: vajon meddig tartozik neki az ember engedelmességgel? „...az államoknak joga és kötelessége, hogy biztosítsák a közrendet, és igyekezzenek az általuk képviselt közösség igazi javát szolgálni.” (Erdő Pétert idézi FISCHL 2017)

Fontosnak tartom Luther Márton felfogásának bemutatását, mert ez az a gondolkodás, amelynek alapján az evangélikus egyház véleményét alkot háborúról, békéről, az államhoz való viszonyról. Ha következetesen olvassuk Luther műveit, megértjük, hogy milyen alapokon áll a lutheri tanítás, amikor bírál, figyelmeztet, vagy éppen felhívja a figyelmünket egy eseményre, amelyet meg kell vizsgálnunk a tisztánlátás érdekében. A háború elméleti vizsgálatához ezért látnunk kell azt a kort is, amelyben Luther élt, mert bizonyos nézeteket annak alapján tudunk megérteni.

Luther a világi és egyházi felsőbbbségről

A világi felsőbbbségről

Az állam, vagyis a világi felsőbbbség a középkorban az egyházzal együtt átfogta a társadalmat. Amikor Luther kettős kormányzásról beszél, akkor minden esetben Isten kormányzásáról beszél. Ez azt jelenti, hogy bár kétféleképpen, de mindig mindent Isten kormányoz. Mindig Isten kezében van a lelki kormányzás, amelyhez az evangéliumot használja eszközüül, ennek hirdetését pedig egyházára bízta. De mindig Isten kezében van a világi kormányzás is, amelyhez a törvényt használja eszközüül, és amelynek szimbólumát, a kardot a mindenkor világi hatalomra bízta. Ez feketén-fehéren azt jelenti, hogy Isten sohasem bízta meg az egyházat a világ kormányzásával, mert amíg a jelen világ fennáll, azt soha nem lehet az evangéliummal kormányozni. Isten ugyanakkor a világi hatalmat sem bízta meg, és nem is bízta meg soha a lelki kormányzással, mert a kard sohasem lehet eszköze a lelki kormányzásnak. Azaz Luther élesen megkülönbözteti a két „birodalmat”. A világi felsőbbbség kezébe a kardot adja a külső rend és a béke fenntartására (EBENSTEIN–EBENSTEIN 1991), míg a Lélek birodalmát az evangélium és az Ige által vezeti. De ő is látta, hogy a dolgok sokszor összekeverednek.

Az egyházak által képviselt keresztény tanítás és a Szentírás szelleméből származó alapértékek nélkülözhetetlenek az állam számára, hiszen az államnak és az egyháznak is jelentős részben ugyanazon emberek a tagjai. Vannak olyan értékek, amelyekre kiemelt figyelem hárul az egyház részéről. Ilyen az emberi méltóság, a szeretet, igazságosság, béke, igazság és szolidaritás – a kereszténység tanítása nyomán. Ezek gyakorlásával és közvetítésével az egyházak nagy felelősséget hordoznak az állammal és a társadalommal szemben. „Luther kétségtelenül a maga koráig, a XVI. századig terjedő történelem tapasztalatai alapján hívja fel erre a figyelmet. Ezért komoly fejtörést okozhat, hogy a világi hatalom gyakorlásának azóta gyökeresen megváltozott rendszerében gondolatai miként érvényesíthetők. Hiszen Luther koráig és Luther korában is a világ kereszténynek lakta részén szinte mindenütt császárok és királyok uralkodtak. Ma viszont – még azokban az országokban is, ahol fennmaradt a monarchia – a nép által demokratikus vagy éppen látszólag demokratikus úton választott kormányok gyakorolják a közhatalmat. Ettől eltekintve – amennyiben továbbra is feketén és féhéren akarunk fogalmazni – ki kell jelentenünk, hogy ma sem létezhet világi hatalom Isten tudta és legalábbis megengedő akarata nélkül.” (VÉGHÉLYI 2016, 4–5. o.)

Nem lehet összekeverni a nép szavát Isten szavával. Ennek ugyanis az az oka, hogy Isten a Szentírásban keresztül szólít meg bennünket. Gondoljunk pl. Saul királlyá választására (1Sám 8,1–22), amikor Isten enged a nép kívánságának, akkor is, ha nem helyesli. Mindazonáltal Isten képes arra, hogy befolyásolja a nép demokratikus választását, a választók pedig az eredmény tekintetében felelősséget hordoznak az állammal és a társadalommal szemben. „Luther jól látja, hogy Isten néha büntetésnek szánja azt a vezetőt, akinek hatalomra jutását megengedi, máskor pedig a vezetettek javát szolgálja vele. És ez független a hatalom megszerzésének módjától. Bizonyosak lehetünk benne, hogy bár a nép szava nem Isten szava, demokratikus választás útján sem juthat senki hatalomhoz Isten kifürkészhetetlen megengedő akarata nélkül. Mint ahogy abban is bizonyosak lehetünk, hogy Isten kifürkészhetetlen megengedő akarata érvényesítésében nem tart igényt a lelki kormányzással megbízottak segítségére. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy Isten a világot ő maga kormányozza, a maga karjának erejével, emberi segítség nélkül. Az emberi elem csak látható eszköze lehet a rejtett módon gyakorolt kormányzásának, de sosem lehet tudatosan együttműködő partnere.” (Uo. 5. o.)

A világ kormányzásában és a történelemben Isten mindig elrejtőzködő Istenként (*Deus absconditus*, Ézs 45,15¹) cselekszik. Ez azt jelenti, hogy értelmünkkel nem láthatjuk be, mikor és miért engedi meg valamely embernek vagy politikai és katonai erőnek, hogy ideig-óráig hatalmi tényezővé váljék.

Az egyházi kormányzásról

Ha komolyan vesszük az evangélium üzenetét, akkor induljunk ki Jézus következő felszólításából: „*Ha valaki én utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel naponként keresztjét, és kövessen engem.*” (Lk 9,23) Amennyiben kimondjuk, hogy Isten számára a lelki kormányzás eszköze az evangélium, egyébként pedig az egyház használatára bízta ezt az eszközt, akkor komolyan kell vennünk, hogy az evangéliumnak nem lehet más alaphangja, csak az előbb említett ige. Az egyház hiteles megnyilvánulása abban mutatkozik meg, hogy tisztán tudja-e továbbadni az evangéliumot. Képes-e az egyház a kereszt teológiáját (*theologia crucis*) és a kereszt szeretetét tanítani, vagy valamilyen mai teológiai irányzatra helyezi át a hangsúlyt? A döntő kérdés, hogy mi a célja az egyház, benne az egyes hívő már a keresztségben kapott küldetésének: „Aki Krisztus tulajdonává lesz, annak Krisztus keresztje alá kell mennie, vele kell szenvednie és meghalnia.” (BONHOEFFER 2022, 191. o.)

A kiindulópont tehát az, hogy mit vallunk Krisztus szenvedéséről és haláláról, mert Luther Márton ebből a tanításból vezeti le a lelki kormányzás lényegét. Ezt írja passióprédikációjában: „Kereszténynek [...] csak azok nevezhetők joggal, akiket Krisztus neve és élete megragadott és belevont az ő életébe, miként Szent Pál mondja Galata 5,24-ben,² mert Krisztus szenvedését nem szavakkal és jelképesen, hanem valósággal kell átélni.” (LUTHER 1997)

Valóban erről prédikál ma az egyház? Működik ma ez a fajta lelki kormányzás az egyházon belül? Nem kerülhetjük meg e kérdéseket, ha őszintén akarunk beszélni a lelki kormányzás lényegéről és jelentőségéről. Ebből a szempontból kell tehát vizsgálnunk, hogy Luther mit gondolt azokról, akik például hitük miatt szenvednek üldözést. Luther tanítása szerint azokat, akiket hitük miatt üldöznek, és emiatt szenvednek itt a földön, Isten azzal vigasztalja, hogy Krisztus is ugyanúgy szenvedett, mint ők. Ezért az a legnagyobb megtiszteltetés, ha ők is ugyanúgy szenvedhetnek, mint Krisztus (VÉGHÉLYI 2016, 7. o.)

Ezt a tanítást azonban nem vették komolyan, hiszen kitört a parasztfelkelés. Luther akkor is folyamatosan kitarított amellett, hogy ez a lázadás Isten törvénye ellen való. Isten törvénye alapján a világi hatóság kötelességének mondta ki a lázadás minden lehetséges eszközzel való elfojtását, még ha sok véráldozattal is jár. Komolyan gondolta, hogy az evangélium nem a világ kormányzására való, mivel arra Isten törvénye szolgál. Az evangélium kizárólag a lelki kormányzás eszköze. Luther bírálta a sváb parasztokat, és mindvégig igyekezett úgy prédikálni nekik, hogy egyértelmű tanításá legyen: el kell fogadnunk a sérelmeket, még ha igazságtalanul is érnek bennünket. Különbség van tehát a lelki és az egyházi kormányzás között, és bár a lelki kormányzást Isten

¹ „Bizony, te elrejtőzködő Isten vagy, Izráel Istene, szabadító!”

² „Aki pedig Krisztus Jézuséi, a tetet megfeszítették szenvedélyeivel és kívánságaival együtt.”

az egyház szolgálóira bízta, ez nem azt jelenti, hogy az egyház nem szólalhat meg társadalmi kérdésekben, hanem világossá kell tennie Isten akaratát. Luther többször is meg- és felszólalt társadalmi kérdésekben, de nem vett részt tevőlegesen a javaslatok végrehajtásában. A végrehajtást azoknak kellett (volna) elvégezniük, akik erre hivatottak, és hivatalos felhatalmazásuk van a cselekvésre. Két különböző dologról beszélünk: az egyik, amikor társadalmi kérdésekben kifejtjük a véleményünket, a másik az, amikor valaki a társadalom kormányzásában is részt vesz. Luther álláspontja szerint a kettős kormányzás elve alapján az egyházi személynek tartózkodnia kell a társadalom kormányzásától. Isten kétféle módon uralkodik a világban az emberek által, ezért funkciójukban az emberek is kétfélék: van, aki Isten birodalmához, és van, aki a világhoz tartozik. Az egyik birodalomban a lélek uralkodik, és Krisztus országába vezeti a keresztényeket, a másikban a világi hatalom féken tartja a rossz embereket. A két uralmat nem szabad összekeverni. A világi hatalom határát ApCsel 5,29 húzza meg: „*Istennek kell inkább engedelmeskednünk, mint az embereknek.*” (COLIJN 2001, 143. o.)

Azonban az egyház kormányzása sem csupán lelki kormányzást jelent, hanem nyilván mást is. Ha például az egyház valamilyen intézményt tart fenn, az már nem a lelki kormányzás hatálya alá tartozik, mert ott világi szabályoknak is meg kell felelni. Mindazonáltal az egyház nem lehet csak intézmény, hanem lelki valóságnak kell lennie. Elképzelhetetlen, hogy az egyház vezetői (püspökök) csak jogi szereplők legyenek, nekik elsősorban lelki vezetőknak kell lenniük. Az egyháznak tehát az evangélium tiszta tanítása és hirdetése a feladata.

Lehet-e üdvösséges a katonák hivatása?

Luther a hatalom eredete és szükségszerűsége kapcsán egyértelműen fogalmaz. Számára a hatalom és mindaz, ami a hatalmat „megjeleníti” (fejedelmek, lovagok, erőszak, hóhér, bírák, törvények stb.) Istentől rendelt és szükséges.

Luther szavaival: „Summa summarum: a dolognak a veleje ez: a kard hivatala magában véve helyes, isteni és szükséges intézmény, amely nem megvettetést, hanem féltelmet, tiszteletet és engedelmisséget kíván, mert különben a bosszúnak a megállója lesz, mint azt Pál apostol mondja (Pál levele a Rómaiakhoz 13. rész, 4. vers).” (BIRKÁS 2017)

A háború felfogásában idővel változások álltak be Luthernél. Az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlés után kénytelen volt korábbi megnyilatkozásait újragondolni. Ennek pedig legfőbb oka az, hogy az evangélikus fejedelmek féltek a birodalom, illetve a katolikus tartományok esetleges katonai lépéseitől, és így egyértelműen megfogalmazódott bennük az ellenállás kérdése. Luther azonban még ekkor sem gondolt arra, hogy az evangéliumnak és a fegyvernek együtt kell érvényesülnie. Ugyanakkor sem ő, sem pedig reformátortársai nem tiltakoztak a jogászok által 1530 októberében

János Frigyes választófejedelem számára írt feljegyzés ellen, amely szerint a hatalmát nyilvánvaló igazságtalansággal gyakorló, valamint a hit kérdésébe beleszólni akaró világi hatalomnak ellen lehet állni – bár itt is első a béke útja, az egyetemes zsinaton keresztül (GRITSCH 2006, 182. o.).

Az 1530. év októberének végén azonban új helyzet állt elő. A császár erőszakkal akarta birodalmának egészében visszaállítani a katolikus hitet, és nem fogadta el a protestánsok zsinathoz való fellebbezését. A protestáns fejedelmek, illetve azok tanácsadói úgy vélték, hogy az uralkodó túllépte hatalma korlátait, ez pedig indokoltá teszi az ellene való fegyveres fellépést. Luther ekkor így nyilatkozott: „Mivel mindig azt tanítottuk, hogy az embernek el kell ismernie a polgári törvényt, alájuk kell vetnie magát, és tisztelni kell azok tekintélyét, minthogy az evangélium nem mond ellent a polgári törvényeknek: nem hatálytalaníthatjuk a Szentírásból az embereknek azt a jogát, hogy megvédjék magukat még magával a császárral szemben is, vagy bárkivel szemben, aki az ő nevében cselekszik. Korábbi tanításunkban – amely a kormányzó hatalmakkal szembeni ellenállást teljesen megtiltotta – nem voltunk tudatában annak, hogy ezt a jogot a kormány saját törvényei engedélyezték, amelyekről szorgalmasan tanítottuk, hogy minden időben megtartandók.” (Uo. 183. o.)

A háborúhoz való viszonyban Luther és a reformátorok többször írnak arról, hogy „védekező háborúba foghatnak a természeti törvény és az írott jog értelmében”, illetve azt bizonygatják, hogy a szövetség tagjaira kimondott birodalmi átokkal a császár kezdte a háborút, így a protestánsok küzdelme jogos, „védekező” háború. Lutherék immár nem először hivatkoztak a világi („polgári”) törvényekre, amelyek eredményeként az „igazságos háborúról” szóló reformátori elmélet az önvédelem eszméjén túl most már magában foglalja a jogi igazságról szóló elméleteket is, amelyek – Luther szavait figyelve – az írott büntető-, illetve polgári jog fennálló rendelkezéseiből származnak (uo.).

Felmerül a kérdés, hogy szabad-e a keresztény embernek Istennek parancsolata ellenére, amely tiltja az ölést, kardot fognia, vagyis harcolnia. Nem kockáztatja-e üdvösségét a keresztény ember, ha katonai szolgálatot vállal? Ilyen és ehhez hasonló kérdésekkel foglalkozik Luther Márton a *Lehet-e üdvösséges a katonai hivatás?* című iratában (1526, LVM 4: 356–393. o.). Luther tanításában ugyanis a katona olyan szerepet tölt be, amely a világi felsőbbség része. Luther korában – még – élénken foglalkoztatta az embereket, hogy mit tehet és mit nem tehet a keresztény ember. Különösen a lezajlott parasztháború, amely egy polgárháború minden iszonyatosságát magával hozta, kelthetett a nemesebben gondolkodók szívében valóságos undort a katonai hivatás és életpálya iránt. Luther e kérdésben való közvetlen állásfoglalása annak köszönhető, hogy a parasztháború befejeztével a választófejedelemnek Wittenbergbe való bevonulása alkalmával a fejedelem egy hadi őbestere, Assa von Kram lovag beszélgetést folytatott Lutherrel e kérdéstről, és ígéretét vette,

hogyan az aggodalmas lelkűeket e kérdésben egy könyvecskével fogja kioktatni és megnyugtani. A könyvecskét, amely 1526 év vége felé jelent meg, ugyancsak von Kram lovagnak ajánlotta. Luther a katona hivatását éppúgy, mint minden más emberi hivatást vagy életpályát, magában véve helyesnek és üdvösségesnek tartja. A felsőbbség Isten rendelésén alapszik, és Istennek ebből a rendeléséből következően az a tiszte, hogy az emberek békességét megóvják, a gonoszsgot irtsa és büntesse. Valahányszor tehát a felsőbbség a béke megóvására és a gonoszsg megtorlására szólítja harcba az embereket, Luther egyértelműen arra gondol, hogy az embereknek polgári kötelességük eleget tenni a felszólításnak.

Továbbvezető gondolatok

Fontos látnunk, hogy a teológiának van mondanivalója a világ dolgairól, a politika világát is beleértve. Bár a Szentírás nem jogi, katonai vagy politikatudományi kézikönyv, ez nem jelenti azt, hogy ne lenne, ne lehetne üzenete a jog, a politika, a hatalom számára.

Széles körben elfogadott nézet szerint szokás az egyházak állammal való kapcsolatát az elválasztott működés és az állami semlegesség dimenziójában meghatározni. Az elválasztás mértéke és módja koronként, társadalmanként változó skálán határozható meg. A semlegesség ehhez képest egzaktabb módon definiálható; azt juttatja kifejezésre, hogy az állam egyetlen világnézettel sem azonosul, hanem vagy egyenlő távolságot tart mindegyiktől, vagy mindegyiket egyenlő módon támogatja. Luther Márton életét tanulmányozva láthatjuk, hogy a parasztháborúktól az uralkodók harcain át sokféle módon küzdöttek az emberek, hogy érdekeiket érvényesíthessék, és ezáltal formálják társadalmukat. A Tízparancsolatban benne van, hogy „Ne ölj!” Luther a *Kis káté*ban mégis határozottan azt mondja, hogy a világi felsőbbségnek joga van az ítélethozatalhoz, és az a jogrend érvényesülése érdekében akár halállal is végződhet. A hívő embernek van, kell hogy legyen mondanivalója a háborúról. Ha Isten és az evangélium ellenségei, mint a török, megtámadnak, jogunk és kötelességünk védekezni velük szemben. Először azonban magunkba kell néznünk, bűneinket megbánnunk, és Isten bocsánatáért könyörögnünk. Harcunk csak így lehet sikeres. Luther Márton kettős kormányzásról szóló tanítása és gondolatai a háborúról, benne Isten ítéletéről segítségünkre lehetnek mai felfogásunk kialakításában. Természetesen az ő nézeteit is, mint mindenki másét, lehet kritikával fogadni, de mindig abban a korban kell elhelyeznünk egész gondolkodását, amelyben megélte, mert csak így kaphatunk helyes és teljes képet teológiájának segítségével.

Tanulmányomban a lutheri teológián keresztül kívánok rávilágítani arra, hogy miként gondolkodott a közép-kor után a reformáció az egyházi, illetve világi hatalom egymáshoz való viszonyáról, a háborúról és a békéről. Mindig

is a szó minden értelmében életbevágó, hogy az adott korban, így a miénkben is ki miként gondolkodik háborúról és békéről, és ezzel milyen kilátásai vannak a különböző együttműködéseknek és szövetségeknek.

Felhasznált irodalom

- ADRIÁNYI Gábor 2001. *Az egyháztörténet kézikönyve*. Szent István Társulat, Budapest.
- BALÁZS József – SZUROMI Kristóf 2016. *Az európai iszlámkép Theodor Bibliander gyűjteményének tükrében*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Intézet, Piliscsaba.
- BIRKÁS Antal 2017. Luther felfogása a világi felsőbbsegről és a neki való engedelmességről. *Reformáció 2017*, http://reformacio2017.hu/wp-content/uploads/2016/08/luther_engedelmesség.pdf. (Letöltés: 2022. április 19.)
- BONHOEFFER, Dietrich 2022. *Követés*. 3. kiad. Ford. Böröcz Enikő. Luther Kiadó, Budapest.
- COLIJN, Jos 2001. *Egyetemes egyháztörténet*. Iránytű Kiadó Alapítvány, h. n.
- CSEPREGI Zoltán 2017. Luther és a török, *Lelkipásztor*, 92. évf. 8–9. sz. 326–327. o.
- EBENSTEIN, William – EBENSTEIN, Alan O. 1991. *Great Political Thinkers. Plato to the Present*. Harcourt Brace College, Fort Worth.
- ENGELS, Friedrich 1965. *A német parasztháború*. Magyar Helikon Kiadó, Budapest.
- FISCHL Vilmos 2008. Egyház és (állam)politika. *Hadtudományi Szemle*, 1. évf. 2. sz. 64–75. o. http://epa.oszk.hu/02400/02463/00002/pdf/EPA02463_hadtudomanyi_szemle_2008_2_064-075.pdf. (Letöltés: 2022. április 19.)
- FISCHL Vilmos 2017a. A civil szervezetek és egyházak szerepe, különös tekintettel a protestáns egyházakra. In: Orbán Balázs (szerk.): *Budapest-jelentés a keresztényüldözésről*. Emberi Erőforrások Minisztériuma, Budapest. 185–194. o.
- FISCHL Vilmos 2017b. Egyház és állam álláspontja a háborúról és a békéről. A megbékélés és a dzsihád fogalma. In: Göcze István (szerk.): *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest. 41–54. o.
- GRITSCH, Eric W. 2006. *Isten udvari bolondja. Luther Márton korunk perspektívájából*. Ford. Böröcz Enikő. Luther Kiadó, Budapest.
- HENRICH, Sarah – BOYCE, James L. 1996. Martin Luther – Translations of Two Prefaces on Islam: Preface to the Libellus de ritu et moribus Turcorum (1530), and Preface to Bibliander's Edition of the Qur'an (1543). *Word & World*, XVI. évf. 2. sz. 250–266. o. Web: https://wordandworld.luthersem.edu/content/pdfs/16-2_Islam/16-2_Boyce-Henrich.pdf. (Letöltés: 2022. április 19.)
- LUTHER Márton 1997. *Hogyan szemléljük Krisztus szent szenvedését? / Így imádkozzál!* Ford. Véghegyi Antal – Balikó Zoltán. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest. (Magyar Luther Füzetek 6.)
- LUTHER Márton 2019a. A világi felsőbbsegről, hogy meddig tartozik neki az ember engedelmességgel [1523]. Ford. Mayer Endre. In: Csepregi Zoltán (szerk.): *Felelőség a társadalomért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 4.) 87–124. o.

LUTHER Márton 2019b. Kis káté. Ford. Pröhle Károly. In: Reuss András (szerk.): *Schmalkaldeni cikkek / Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről / Kis káté / Nagy káté*. Luther Kiadó, Budapest. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 4.)

LUTHER Márton 2019c. Lehet-e üdvösséges a katonai hivatás? [1526] Ford. Márton Jenő. In: Csepregi Zoltán (szerk.): *Felelősség a társadalomért*. Luther Kiadó, Budapest. (Luther válogatott művei 4.) 356–393. o.

MADARÁSZ Fanni 2017. A reformáció és a német vallásháborúk. *Újkor.hu*, október 31. <http://ujkor.hu/content/reformacio-es-nemet-vallashaboruk>. (Megtekintés: 2022. április 19.)

NYGREN, Anders 1947. Az állam és az egyház. *Evangélikus Theologia*, 6. sz. 1–8. o.

ORSÓS Julianna 2017. Luther Márton a törökökről a keresztényekhez. *Vallástudományi Szemle*, XIII. évf. 3. sz. 89–96. o.

SEIDEL, Bodo 2017. Luther und die Türken – Luther und der Islam. In: Friedmann Eißler – Karl Funkschmidt (szerk.): *Religionstheologie auf den Spuren Luthers*. Evangelische Zentralstelle für Weltanschauungsfragen, Berlin. (EZW-Texte 250.) 43–59. o.

SÓLYOM Jenő 1996. *Luther és Magyarország. A reformátor kapcsolata hazánkkal haláláig*. Reprint, 1933. Magyarországi Luther Szövetség, Budapest.

SZŰCS Ferenc 1993. *Teológiai etika*. Református Egyház Zsinati Iroda Tanulmányi Osztálya, Budapest.

VÉGHÉLYI Antal 2016. Ismételten a kettős kormányzásról-feketén fehéren. *Keresztény Igazság*, Új folyam 109. sz. 3–12. o.

Keresztény felelősségünk a teremtett világban a kultúrparancs alapján

■ SZŰCS KINGA

Ha a klímaváltozás és az egyéb globális környezeti válságjelenségek felől közelítünk a keresztény környezetetikához, azonnal fel kell tennünk a kérdést: mire alapozhatjuk vizsgálódásunkat és esetleges állásfoglalásunkat? A globális környezeti krízis jelensége merőben új szituáció, az ember korábban sosem szembesült ilyen egyértelműen a földi erőforrások végeességével, valamint azzal a ténnyel, hogy környezetpusztító viselkedése akár saját fennmaradását is veszélyezteti. A bibliai források ugyan sok mindent tudnak tapasztalatból és intuitíve a természeti katasztrófákról, illetve a katasztrófák és a helytelen emberi viselkedés közti szoros kapcsolatról, az ember keze munkája révén közvetlenül előálló természeti összeomlás képzetével mégsem találkozunk bennük. Mivel a bibliai szöveghelyekből – e felismerés hiányában – nem bontható ki tételes ökoetika, illetve bizonyos textusok és narratívák – első látásra legalábbis – akár egyenesen ellent is mondanak a modern szekuláris környezetetikai következtetéseknek, nincs könnyű helyzetben, aki a keresztény környezeti felelősségről kíván szólni.

Az immár fél évszázados múltra (és ennél is régebbi gyökerekre) visszatekintő ökoetológiai tájékozódás fontos lépéseket tett az eszközök kidolgozására és a felismerések rendszerezésére, ám ezen irodalom jelentősebb része az igehirdetők számára még bemutatásra váró, ismeretlen terület, az ökoetikai kérdésekkel kapcsolatos dialógus saját jogán még nem képezi részét a teológiai diskurzusnak (még azokban az országokban sem, ahol az egyházas és szekuláris közelítésmódok könnyebben utat találnak egymáshoz). A teremtett világ sorsa iránti

felelősségvállalást kulcskérdésnek tekintő kitüntetett egyházi szereplők és ökoetológiai műhelyek hangja kicsiny, de fontos hang: egy olyan új nyelv ígérete, amely segíthet utat találni a hit mai világra hangolt megéléséhez és továbbadásához.

Fontos látnunk, hogy a keresztény környezetetikai tájékozódás biblikus alapjai rendkívül sokrétűek. Ezt a gazdagságot jól vizualizálja az angol nyelven megjelent *The Green Bible*, amely zölddel szedi a természeti környezettel kapcsolatos textusokat, s így mintegy megrajzolja azt a bibliai térképet, amely a Szentírás ökoetikai értelmezésében eligazodni segíthet. (A vállalkozásnak természetesen megvannak a maga korlátai: ahogy a térképből sem következtethetünk a valós tájra, a zölddel jelezett igeszakaszok is csak bizonyos összefüggésekre mutatnak rá, míg más kapcsolódások rejtve maradnak.) A teremtett világra, annak különféle létezőire vonatkozó bibliai igeszakaszok ráadásul nem tükröznek egységes szemléletet sem az ember teremtett világban elfoglalt helye, sem az egyéb teremtményekhez való viszonya szempontjából. Az ember egyszerre parányi és hatalmas, jelentéktelen és kitüntetett, uralkodó és alávetett, zsarnok és gondviselő, „teremtménytárs” (Mitgeschöpf, vö. BLANKE 1959) és „teremtett társteremtő” (created co-creator, vö. HEFNER 1993).

A teremtett világ és az ember kapcsolatára vonatkozó bibliai szöveghelyek széttartó értelmezési lehetőségei zavarba ejtőek: emiatt hajlamosak vagyunk az első lépésnél megtorpanni, az ember teremtett világgal való kapcsolatának elemzését az ún. kultúrparancsra (1Móz 1,28) szűkíteni. Az itt megfogalmazott üzenet azonban csak látszólag egyértelmű, az igehely szűkebb és tá-

gabb kontextusának vizsgálata talán segíthet olyan értelmezési lehetőségek feltárásában, amelyek révén a szöveg nem csupán egy korábbi történelmi fázis lenyomataként, kulturálisan rögzült mintázatként kísér bennünket, hanem újra élővé válik, s a környezeti krízis mindennapjaiban is dialógusformáló erő marad.

„Szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be és hódítsátok meg a földet. Uralkodjatok a tenger halain, az ég madarain és a földön mozgó minden élőlényen!” – hangzik az igevers. A papi irat szerinti teremtéstörténet hatodik napján, az ember teremtését követően, megáldásának részeként hangzik el a feladatkijelölés, amelynek első felszólításával (szaporodjatok, sokasodjatok, töltsétek be) a „magasabb rendű” Isten által közvetlenül létrehívott állatok teremtése során korábban egyszer már találkozhattunk (1Móz 1,22). A sokasodásra vonatkozó áldás tehát lehetőség és feladat egyszerre: az élet kibontakoztatásának lehetősége és az üresség, a hézagok, a hiány megszüntetésének feladata. A biológiai sokféleség megőrzése szempontjából nem lehet mellékes, hogy ez az áldás nem kizárólag az emberé: a vízi és szárazföldi állatok, valamint a madarak életlehetősége és -feladata nem különbözik az emberétől – a különböző létezők életcélja egymással párhuzamosan (és nem egymás kárára) kell, hogy kiteljesedjék.

Úgy tűnik, elodázhatatlan kérdéseket vet fel a szakasz a túlnépesedés problémáját tekintve: Hogyan értelmezhető a parancs, ha az emberi faj „betöltötte a földet” – további szaporodása csak más fajok pusztulása árán lehetséges? Mi a teendő, ha a parancsot teljesítettük? A sokasodás áldásként/lehetőségként való értelmezése segíthet e dilemma feloldásában, a vakon engedelmes parancsteljesítés helyett az áldást választó, mérlegelő, felelős, más teremtmények életlehetőségeit is számba vevő, a puszta számszerűség sokasága helyett a sokféleség megtartását előnyben részesítő magatartásra sarkallhat.

Az ige hely kapcsán a föld meghódítására és az uralkodásra vonatkozó utalások problematikáját sem kerülhetjük ki. A két héber ige (a *rádá* és a *kábas*) olyan jelentéstartalmakat implikál, amelyeket meglehetősen nehéz a modern gondolkodás társadalmi igazságosságról alkotott fogalmaival összehangba hozni.¹ Ahogy az 1960-as, '70-es években született első környezetetika reflexiók hangsúlyozták, a késői kapitalizmus természetpusztító technológiai, a természeti környezetet puszta externáliának tekintő szemlélete ezeken a bibliai eredetű parancsokon alapul: az ember számára megengedett, hogy zsarnoki módon viszonyuljon a teremtett világhoz, kincseit kiaknázza, adományait felélje.² A kritika joggal teszi fel a kérdést: vajon tényleg erre kaptunk felhatalmazást? Érdemes végiggondolni, hogy az igevers egyrészt nem vonatkozik a teremtett világ egészére, mindössze a tenger halaira, az ég madaraira és a szárazföldi élőlényekre, azaz a hatodik

nap teremtményeire. Az uralomnak nem alávettette az életelen természet, a föld, az általa sarjasztott növények vagy az egyéb földi élőlények – nem az univerzum, nem a bolygó, hanem mindössze lakóhelyünk, az oikosz gazdája vagyunk, e szűkebb közösség jó működéséért tartozunk felelősséggel.

A szakaszt, a teremtés hat aktív napját lezáró kép pedig az uralkodással egy szintre emeli a közösségi dimenziót: a teremtmények nagy közös lakomája – a messiási bankett előképeként – a teremtmények egymás élete általi megajándékozottságára mutat rá, az Istentől kapott táplálék békés megosztásának keretei között. (Hogy az emberek és egyes állatok nem növényi eredetű táplálékot is magukhoz vesznek, az mintha az erőszakosság elterjedésével függene össze: az első hűvésvésre vonatkozó szabály egy nagy ökológiai katasztrófát követően, az özönvíz utáni szövetségkötésben nyer csak szövegszerű formát.)

A kétféle teremtésbeszélés nem csupán az ember teremtésének mikéntjét, de feladatkijelölését is eltérően tárja elénk. A jahvista narratívában, 1Móz 2,15-ben a porból formált és az Isten által ültetett kertben elhelyezett ember feladata az Éden művelése és őrzése. A kert kultúrtáj, létrejötté és megjelenése tudatos tervezés és gondos munka eredménye, a kert a teremtett rend mikrovilága. Az ember megbízatása kettős, egyrészt cselekvő (művelnie, ápolnia, építenie és gondoznia kell a kertet), másrészt szemlélődő (őriznie, figyelnie, strázsálnia kell). A kreatív alakítás és a be nem avatkozó őrzés, a „lenni hagyás” azonos rangú feladat: alkotó lendületünkben sem gázolhatunk át a teremtett világon, rá kell hangolódunk, át kell éreznünk annak igényeit, meg kell értenünk működés-módját, rezonálnunk kell panaszára és örömére.

Az ember által előidézett környezeti krízis állapota elkerülhetetlen számvetésre késztet bennünket. Vajon helyesen értelmeztük feladatunkat, megértettük-e összetettségét, mélységét, jól mértük-e fel vonatkoztatási körét? Nem akarunk-e mindenáron szembehelyezni kínzó ellentmondásokkal teli világunkat egy egyértelmű, ugyanakkor a teremtett világról önkényesen leválasztott túlvilág illúziójával? Nem feledkeztünk-e meg szándékkal olyan nélkülözhetetlen kapcsolatokról, amelyek létünk alapjait adják? Érdekel-e saját tükröképünk szemlélésén és tökéletesítésén kívül valaha más is? Fordultunk-e szeretettel és irgalommal Isten egyéb, nem emberi teremtményei felé?

A technikai civilizáció saját fejlődésére fókuszáló világában nem kapunk lelkesítő válaszokat. Az ökotológia hiába hangsúlyozta évtizedeken keresztül a remény fontosságát, a környezeti krízis láttán kibontakozó aggodalom és szorongás nem csökken, hanem fokozódik, veszteségeink egyre látványosabban szaporodnak. A reményhez való fásult ragaszkodás helyett sokkal inkább bátorságra, kezdeményezőkézségre és az emberi közösségek által megélt gyászra van szükség – a természet pusztulása feletti sajnálkozás és önsajnálát helyett aktív közreműködésre a közösen kimunkált szemlélet- és életmódváltásban, a növekedés és a siker

¹ A legyőzött király nyakára lépés, illetve a szüreti szőlőtaposás motívumai egyértelműen a leigázás, az eltiprás gesztusaira mutatnak. A szakasz részletes elemzését lásd BOLYKI 1999, 81–87. o.

² Az időszak klasszikus kritikái alapművei pl. WHITE 2000; AMERY 1972.

fogalmának újradefiniálásában, a változás fájdalmakkal is terhes folyamatainak elfogadó átélésében.

Érzelmesség helyett újfajta érzékenységre van szükségünk, az elhibázott közös múlt és kilátásokban szerény jövő feletti kesergés helyett az aktív változás melletti elköteleződésre. Az élet választásának felelőssége minden rendszerszintű látszat ellenére személyes, egyéni felelősség, amely naponkénti ökológiai megtérésünkben nyerhet kifejezést:³ az uralkodásra, a művelésre és őrzésre kapott parancs az ember történetiségében nem értelmezhető a bűnnel való szembenézés nélkül. Az Isten – ember – természet hármasságban megromlott viszonyok egymás tükörképei, a környezeti, társadalmi és spirituális krízis szorosan összefügg egymással. Ha helyreállításuk és megbékélésük nem is emberi akarattunkból és erőnkől fakad, egymásrautaltságunk megértése és átélése nélkül nem képzelhető el sem az immanens, sem a transzcendens jövő.⁴

Ajánlott és felhasznált irodalom

AMERY, Carl 1972. *Das Ende der Vorsehung. Die gnadenlosen Folgen des Christentums*. Rowohlt, Reinbek.

BÉRES Tamás 2017. *A hálás élet művészete*. L'Harmattan, Budapest.

BLANKE, Fritz 1959. *Unsere Verantwortung gegenüber Schöpfung*.

³ Az ökológiai megtérés fogalmát II. János Pál nyomán Ferenc pápa *Laudato si'* kezdetű enciklikája vezeti be a teológiai diskurzusba – talán nem haszon-talan összekapcsolnunk a naponkénti megtérés lutheri kívánalmával sem.

⁴ A gyülekezeti hétköznapokban haszonnal forgatható, gyakorlati tanácsokat tartalmazó irodalom: DOMANICZKY–KUSLITS 2019; HODSON–HODSON 2021. Teremtés heti ökumenikus segédanyagok magyar nyelven: *Teremtésünnepe.hu*. A teremtés ünnepével kapcsolatos nemzetközi segédanyagok: *Seasonofcreation.org*.

In *Der Auftrag der Kirche in der modernen Welt. Festgabe zum siebzigsten Geburtstag von Emil Brunner*. Zwingli Verlag, Zürich.
BOLYKI János 1999. „Teremtésvédelem”. *Ökológiai krízisünk teológiai megközelítése*. Kálvin Kiadó, Budapest.

CONRADIE, Ernst M. – BERGMANN, Sigurd – DEANE-DRUMMOND, Celia – EDWARDS, Dennis (szerk.) 2014. *Christian Faith and the Earth. Current Paths in Emerging Horizons in Ecotheology*. T & T Clark, Bloomsbury.

DOMANICZKY Orsolya – KUSLITS Béla 2019. *Megújítod a föld szí-
nét. Szentignáci lelkigyakorlatok Isten, ember, természet hármasságában*. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya – Ignáci Pedagógiai Műhely, h. n.

HEFNER, Philip 1993. *The Human Factor. Evolution, Culture and Religion*. Fortress Press, Minneapolis.

HODSON, Martin J. – HODSON, Margot R. 2021. *Teremtett világunk meg-
óvása. Környezetvédelem a Biblia szemszögéből*. Harmat, Budapest.

JONAS, Hans 2005. Az emberi cselekvés megváltozott természete. In: Lányi András – Jávor Benedek (szerk.): *Környezet és etika*. L'Harmattan, Budapest. 25–36. o.

LÁNYI András – JÁVOR Benedek (szerk.) 2005. *Környezet és etika*. L'Harmattan, Budapest.

Laudato si'. *Ferenc pápa Áldott légy kezdetű enciklikája*. Szent István Társulat, Budapest, 2015.

MANEMANN, Jürgen 2021. *Revolutionäres Christentum. Ein Plädoyer*. Transcript Verlag, Bielefeld.

NORTHCOTT, Michael S. – SCOTT, Peter M (szerk.) 2014. *Systematic Theology of Climate Change. Ecumenical Perspectives*. Routledge, London – New York.

SZÜCS Kinga 2016. Környezetetika. In: Kodácsy-Simon Eszter (szerk.): *Értelmes szívvel. Etikai témák az evangélikus oktatásban*. Luther Kiadó, Budapest. 253–278. o.

The Green Bible. Harper Collins Publishers, 2008.

WHITE, Lynn Jr. 2000. Ökológiai válságunk történeti gyökerei. Ford. Kiséry András. In: Lányi András (szerk.): *Természet és szabadság*. Osiris, Budapest. 27–35. o.

Intézmény és gyülekezet – kölcsönös felelősség és egymásrautaltság

■ JOHANN GYULA

Néhány impulzus a rendszerváltozás óta eltelt időből

A köznevelési intézményeinkről

A Budapest-fasori Evangélikus Gimnázium visszavétele/visszakapása messze túlmutatott magán az iskolaátadás tényén. Olyan világ volt akkoriban, amikor mertük is hinni, meg nem is, hogy eljön az az idő, amikor egyházunk ön-maga dönthet a maga életéről. A fasori gimnázium olyan

brandje volt a magyarországi evangélikusoknak, amely szorosán összekötötte küldetése lényegi elemeivel, ezek közül is kiemelkedett a tudományág magas szintű oktatása, az ökumenikus-vallásközi nyitottság. Büszkén emlegetjük ma is azokat a Nobel-díjas diákokat, akik itt végeztek. A magyarországi evangélikus oktatás és nevelés mások által is magasra értékelt központja, bázisa volt. Aztán néhány éven belül folytatódott az iskolák átvétele, közben egyre nyitottabbak lettek az állami iskolák a hitoktatás irányában, míg

tíz éve az állami döntéshozók bevezették a kötelező hit-és erkölctant, amit kiválthatott a felekezeti hittanoktatás.

Visszatekintve ezekre az évtizedekre, nagyon gyorsan zajlottak le ezek a folyamatok, a kilencvenes évek kárpótlási tárgyalásai a fokozott tudatosságra hívták fel a figyelmet. Az alapelv az volt, hogy csak a korábbi funkciójukra kaphatjuk vissza az épületeket, vagy választhatunk egyösszegű vagy járadékalapú pénzbeli kárpótlást is. A kezdeti örömteli kihívások közben egyre inkább felmerült a kérdés: mire van szükségünk? A negyven év alatt – amíg az államosított földek, gazdaságok, intézmények, épületek az állam birtokában voltak – jelentősen megváltoztak a gyülekezetek humán és gazdasági lehetőségei. A kitelepítés, lakosságcsere tragikus csapásai után az egyházat veszélyforrásként kezelő pártállam jelentősen gyengítette a közösségeinket. A gyülekezetek a túlélésre rendezkedtek be úgy, hogy a népegyházi struktúrát a megalakult zsinat nem racionalizálta, nem készítette elő az aktuális egyházi folyamatokat kísérő releváns szabályozásokat, hiszen a folyamatokat igyekezett követni. A tradicionalitás emlékei és az életszerű jövőkép csap össze egymással, miközben nehéz megtalálni az építkezés, a fejlődés lehetőségeit.

A kilencvenes években, az új helyzetben identitásának gyökereit kereső egyházunk több területen is pozicionálta azokat a releváns szempontokat, amelyekről azt remélte, hogy identitás erősítő hatásuk által olyan mi-tudat kialakításához járulhatnak hozzá, amely megerősíti evangélikus egyházunk önálló útjának lehetőségeit. Komoly munkát fektettünk az egyházkerületek újrarajzolásának témájába, a liturgikai megújulás kérdéseibe. Azt látom, hogy sok energiánk ment el olyan, már régóta húzódo „témákra”, amelyek ugyan fontosak voltak az egyházi élet „mélyén” élők számára, mégis irrelevánsnak bizonyultak az evangélizáció szempontjából, a visszakapott iskolák diákjainak, pedagógusainak, családjainak megszólításában. A társadalom felé sem tudtuk igazán bemutatni, hogy nem önmagában az iskolafenntartás a célunk, hanem szeretnénk meggyőző példát mutatni arról, hogy elkötelezett Krisztus-követőként igyekszünk a meggyőződésünk szerinti értékrendet képviselni. Mindeközben jelentős egyeztetéseket folytattunk minden szinten arról, hogy „mitől lesz evangélikus” egy visszakapott/átvett, újonnan alapított egyházi intézmény. Mit szeretnénk képviselni ezekben az óvodákban, iskolákban, gimnáziumokban? Ezzel kapcsolatosan a 2005. évi VI-II. törvény az egyházi intézményekről van ma is hatályban:

„56. § (1) Az evangélikus egyház köznevelési intézményeinek célja az, hogy tanulóit evangélikus szellemben, a magyar haza hű polgáiraivá, evangélikus tanulóit egyházunk öntudatos, hű és áldozatkész tagjaivá, a más felekezetű tanulókat egyházunk megbecsülésére és a lelkiismereti szabadság tiszteletben tartásával, a lehetőségekhez képest saját egyházuk segítségével is nevelje, minden tanulóját a hatályos állami jogszabályok, illetve a nemzeti alaptanterv és az országos nevelési programok célkitűzésnek megfelelő-

en oktassa, és az egyes iskolatípusok sajátos céljainak megfelelően képezze ki”

Először nagyon komoly lehetőséget láttunk abban, hogy a területileg illetékes gyülekezet és főként annak lelkésze, lelkészei a parókialis elv alapján természetesen megoldják a felvetődő feladatokat. Hamar kiderült, hogy nemcsak az általában alacsonyabb százalékban jelen lévő evangélikus diákok és tanárok vallásgyakorlati igényeiről van szó, hanem intézményfenntartóként, a teljes intézmény gazdjaként minden olyan feladat, amely az intézményt érinti, természetes kötelessége lett sokszor a lelkésznek. A gyülekezet szervezés és -vezetés, valamint párhuzamosan az intézmény felügyelete, „kiszolgálása” sok lelkész számára jelentett beláthatatlan feladatmennyiséget. Az elvégezhetetlen feladatok nyomasztó terhe azzal a felelősséggel is járt, hogy az intézményt körülvevő világi és egyházi (sokszor ökumenikus) kritikus közeg felé folyamatosan legalizáljuk az átvétel fontosságát. Sok lelkészünk kiegészéséhez járultak hozzá ezek a nem kellőképpen kontrollált folyamatok.

Felmérve a helyzet esetlegességét, eljutottunk addig, hogy az intézmény önálló lelkészi feladatvégzést igényel: „tegyünk egy független lelkészt az intézménybe”. Alakítsunk ki számára olyan egzisztenciális feltételeket, amelyek lehetővé teszik, hogy a gyakorlott lelkészek is lássanak perspektívát az adódó lehetőségben. Néhány gyülekezeti lelkész váltott is, ám egyre inkább kezdő lelkészek kerültek ezekbe a státuszokba, annak ellenére, hogy volt egy közös akarat abban, hogy kezdők ne kerülhessenek ilyen összetett feladatmegoldást igénylő munkakörökbe. A 2005. évi VIII. törvény az egyház intézményeiről 2012-es módosításakor pedig ez a szöveg alakult ki az iskolalelkészek foglalkoztatásáról:

„67. § (1) Evangélikus köznevelési intézmény intézményi lelkésze az iskolalelkész.

(2) Teljes munkaidejű iskolalelkész foglalkoztatását a fenntartó köteles biztosítani a 300 fő tanulólétszám feletti köznevelési intézményben. A 300 fő alatti köznevelési intézményben a területileg illetékes egyházköztség lelkésze egyházközszégi szolgálata keretében elláthatja az iskolalelkészi feladatokat.

(3) Az iskolalelkész megválasztása során előnyt jelent a pedagógus végzettség.”

Az intézményi lelkész és a gyülekezeti lelkész párhuzamos jelenlétével – mivel a mindennapi feladataik fókuszában természetesen az intézmény és a gyülekezet eltérő szempontjai voltak – többfelé kialakult olyan rivalizálás, amely negatív hatással volt az evangélikus hitvallásos kereteket hordozó közösségre és az intézményre mint missziós területre egyaránt.

A diakóniai intézményeinkről

A szeretetotthonaink egy része végigkísérte az elmúlt évszázadban egyházunk életét. Természetes volt, hogy egy-egy otthon szerény működtetése a környékbeli gyülekezetek összefogásának köszönhetően volt biztosítható. Az idők

és a fogyatékkal élők érdekei, szükségletei a szocializmus időszakában nem érték el az állam ingerküszöbét. A 21. században egyre erőteljesebbé vált az állami intézmények átadása egyházi működtetésbe. A 2005. évi VIII. törvényben még így fogalmaztunk:

„72. § (2) A diakóniai intézmények célja a szociális, gyermekvédelmi, gyermekjóléti, egészségügyi, társadalmi felzárkóztatási, (re)integrációs, (re)habilitációs rendkívüli eseményekből fakadó élethelyzeti nehézségek, krízisek kezelése, megelőzése. Ebből következően az intézmények feladata a rászoruló emberek, a szolgáltatások igénybevevői, ellátottai képessé tévése, számukra a szükségletalapú ellátási biztonság megteremtése és megőrzése, valamint a lelkipondozás evangélikus szellemben történő biztosítása.”

2010-ben így fogalmaztuk meg egyházunk diakóniai küldetését:

„Szeretetszolgálatunkat a Szentírásra és az újszövetségi gyülekezetek életéből ismert diakóniai munkára, hivatatra vezetjük vissza. Különösen fontosnak tartjuk a diakónia történetéből ismert történeti előzményeket, kiemelve a reformatori hagyományokra épülő és 19–20. században intézményesülő belmissziói munkát. Az idők folyamán egyházunkban és intézményeinkben a diakóniai munka folyamatosan változott és fejlődött. Szolgálatunk alapja mindvégig ugyanaz maradt: Jézus Krisztus evangéliumát szavakban és tettekben tanúsítani a világban. Szolgálatunkat az életért, az élet közelében: a jelentkező szükségletekre reagálva akarjuk végezni. Munkánk alapját három átfogó cél képezi:

- keresztyén életből fakadó hivatástudat;
- professzionális munka;
- felelős gazdálkodás.

Szolgálatunk során számos kihívással szembesülünk, és készen állunk a feladatok megoldására.

- Istenképünk alapján, Jézus Krisztus kinyilatkoztatásából kiindulva örököndünk embertársaink méltósága felett.
- Szolgálatunkban bizalmon alapuló partnerséget alakítunk ki.
- Diakóniánk középpontjában áll a teremtés egésze: az ember és környezetének óvása és fenntartása.
- Minden jóakarátú emberrel közösen szállunk síkra az élet védelméért és fenntartásáért.
- A professzionális munka már a kora kereszténység számára (ApCsel 6,1–7) is fontos volt. Munkánk minősége ma is döntően a munkatársak szakmai és szociális kompetenciájától függ, amelyet korszerű módszerekkel fejlesztünk.
- Felelősségteljesen és kreatívan bánunk a rendelkezésünkre álló eszközökkel, és ahol szükséges, új forrásokat tárunk fel. Ezáltal biztosítjuk munkánk gazdasági alapjait, és tesszük a jövő számára is alkalmasá.” (A Magyarországi Evangélikus Egyház Diakóniai Szolgálatának alapelvei, 6–7. o.)

A közegyházi és gyülekezeti fenntartású diakóniai intézmények környezetében felnőtt vagy éppen odakerült lelkesek számára ismerős terep volt a szolgálatok megszervezése. Egy olyan korabeli szoros egyházi hálózatosság részei voltak ezek az otthonok, amely az összefogásnak, az adományoknak köszönhetően fenntartható volt.

Nagy változás hozott a rendszerváltozás utáni időszakban az állami támogatás (fejkvóta) megjelenése. A támogatással együtt járt már a kötelezettség a társadalmi szakmai szervezetekkel való együttműködésre. Az állam új minőségbiztosítási szinteket vezetett be, és természetesen szorosan elszámoltatta a támogatást felhasználókat. Kettős kötésbe kerültek az intézményeink, felelősséggel tartoznak az állami szabályozások betartásáért és az egyházi küldetésünk-ből következő feladatainkért.

Néhány releváns szempont az intézmények és egyházközségek együttműködéséhez

Megpróbálok az eddig felvázolt, szikár és szubjektív történelmi áttekintés után egy olyan folyamatot felvázolni, amelyet lelkészként és tanárként is lehetőségként élek meg.

Hogy látjuk, mi kell ahhoz, hogy elég jól segíthessünk?

Abban az időben, amikor rácsodálkoztunk az egyre sokasodó „egyháziasodó” intézményeinkre, arra gondoltunk, hogy fontos megszereznünk azokat az ismereteket, amelyek biztosítják a megfelelő működést. Fontos tehát annak az oktatói, nevelői, illetve szociális, diakóniai tudásnak a megszerzése, amely biztosítja a magas szakmai nívót, és közben – mivel folyamatos kapcsolattartásra van szükség az állami szegmensekkel – megfelelő együttműködési kompetenciákkal rendelkező munkatársakat is kell foglalkoztatnunk, akik mind a gazdasági, mind a humán menedzsment világában jártasak. A meglehetősen kitett helyzetbe kerülő lelkészeink a legtöbbször erejükön felül próbáltak megfelelni az új kihívásoknak, amelyek alapvetően más szakmai tudást igényeltek, mint amelyekre kiképezték őket. Egyre többen számoltak be arról, hogy hiátusaik vannak a gyülekezeti programok szervezésében és az új intézmény keresztény szemléletének kialakításában. Nem rendelkeznek a kívánt kompetenciákkal, nem tudják kipihenni magukat.

Meggyőződésem, hogy a kielégítő együttműködés lényegi „tudása” mára ismert a számunkra az elmúlt harminc év tapasztalatai nyomán. Elindultak a szakmai edukációs folyamatok, és rendszeresen megújulva kínálnak olyan képzési felületeket, amelyek elegendő lehetőséget biztosítanak az intézményi munkatársainknak, szakembereinknek, lelkészeinknek kompetenciáik bővítésére. Fontos lenne ezeket a meglévő ismereteket működtetnünk.

Mire van szükségük az intézményeinkben tanulóknak, élőknek?

A kezdeti „sokk” után a figyelmünk magunkról a diákjainkra, a szeretetintézményeink ellátottaira fordult. Kik ők? Hogyan élnek a mai Magyarországon? Milyen oktatásra, nevelésre, ellátásra van szükségük? Milyen módon tudunk a számukra egyfajta kliensfókuszú megközelítéssel a leginkább segíteni? Egyre népszerűbbek lettek azok a képzések, ahol színvonalas oktatással segítették az „emberismeretet”. Egyre képzetesebb lelkészeink és szakembereink – egy állandó kihívásokkal rendelkező finanszírozási rendszerben dolgozva – megmutatták, hogy elkötelezettségük, küldetésük a másik ember felé valóban összetettebb gondoskodást eredményez, mint ha csupán gyengén fizetett alkalmazottként működnének egy nem együttműködésre strukturált rendszerben.

Mire van „valóban” szükségük? Mire van „valóban” szükségünk?

Az elmúlt harminc év sokszor vetette fel a kérdést, hogy kik vagyunk mi, 21. század eleji evangélikusok. Az egyházi, egyházközségi válaszaink és lehetőségeink természetesen hatással vannak az intézményeink életére, és az intézményeink élete komoly hatással van az egyházi életünkre. Elveszítette az élet az a kritika, hogy „átestünk a ló túlsó oldalára”, és egy nagy intézményhálózatnak lett egy kis egyháza, ehelyett egyre inkább a feladatok, lehetőségek kerülnek a fókuszba. Az intézmények lehetőséget biztosítanak arra, hogy az egyházukért tenni akaró és tenni képes hívekkel vagy a hozzánk csatlakozni kívánókkal többszintű kapcsolatokat alakíthassunk ki. Olyan modern, hálózatos lehetőséget látunk mindebben, ahol a kölcsönös egymásra hatás gyümölcsözővé válhat minden szereplő számára.

Szükség van ehhez néhány olyan változás megfelelő szintű kommunikációjára, amelyek segítségével együtt megtanuljuk a más véleményt hiteles, természetes inspirációként kezelni, és a célunk az legyen, hogy az általunk együtt képviselt értékrendszerünket a Krisztusban megvalósuló testvériségünk, evangélikus hitvallásosságunk alapján mutathassuk be.

- Számomra a legfontosabb, hogy megjelenjen a folyamatos gyülekezeti imádság az intézményért és a folyamatos imádság az intézményben az egyházért, egyházközségért. Mindez nagyon valóságosan, istentiszteleti környezetben.
- Közös programok szervezése az adódó lehetőségek mentén. Nem csupán évenkénti egy-két alkalomban gondolkodnánk, hanem olyan keretben, amely lehetővé teszi a találkozásokon, kapcsolatokon keresztül egy egészséges mi-tudat kialakulását.

- Szükséges a gyülekezetvezetőségi csoportok és az intézményvezetőség folyamatos kapcsolattartása, a személyes ellenállások, nehézségek asszertív kommunikálása és a közös feladatok vállalása.
- A lelkészeinknek biztosítani kell olyan önismereti tartalmak megismerését, amelyek segítségével lesznek abban, hogy ne alakuljanak ki feloldhatatlan konfliktusok és elzárkózások. Ilyen esetekben a fellettes egyházi grémium mindenképpen vonjon be képzett szakembereket a problémák kezelésére. Mielőtt valaki arra hivatkozna, hogy milyen jól ismeri magát: az önismeret olyan „tudás”, amely egyedül nem szerezhető meg.
- Ugyanígy biztosítani kell a lelkészeink számára az időt és a teret is ahhoz, hogy lelkési hivatásuk szerint élhessenek: a folyamatos, személyes, imádságos istenkapcsolatot, a Szentírás naponkénti tanulmányozását, örömteli olvasását és az irgalmasság, a lelkigondozás, a másik mellé állás megélését a rendszeres találkozó-sokon keresztül.

Kedves Olvasóm! Biztosan tudnád folytatni ezt a nagyon is szubjektív felsorolást. Igazából erre szeretnék biztatni! Készülj úgy a témára, a lelkésztársakkal való beszélgetésre, hogy teremtsd meg a gondolataiddal, jelenléteddel azt a személyes környezetet, ahol megszólalhat Istenünk hívásának és megbízásának a hangja. Mire van „valóban” közösen szükségünk, gyülekezetben és intézményben egyaránt? Kérdezd meg őt, aki elhívott, aki kísér és aki vár téged, minket!

Felhasznált és ajánlott irodalom

2005. évi VIII. törvény az egyház intézményeiről. https://zsinat.lutheran.hu/torvenyek/hatalyos-toervenyek/2005_evi_viii_toervenye_az_egyhaz_intezmenyeirol.pdf/view. (Letöltés: 2022. június 19.)
- A Magyarországi Evangélikus Egyház Diakóniai Szolgálatának *alapelvei*. Luther Kiadó, Budapest, 2010. Web: https://edo.lutheran.hu/uploads/3/9/8/7/3987160/diakonia_alapelvek.pdf. (Letöltés: 2022. június 19.)
- BERNE, Eric 1993. *Emberi játsszámák*. Ford. Hankiss Ágnes. Háttér Kiadó, Budapest.
- CSERHÁTI Sándor – BALIKÓ Zoltán 1996. *A megrepedt nádat nem töri el...* Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- HALLESBY, Ole 1992. *Az imádságról*. Primo, Budapest.
- ORDASS Lajos 1992. *Nem tudok imádkozni*. Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest.
- ROCHLITZ Tibor – ROCHLITZ Zsuzsa 2018. *A zsiráf, a sakál és a keresztények. Fedezzük fel az erőszakmentes kommunikációt*. Jezsuita Kiadó, Budapest.
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2001. *Visszhang*. Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.
- TRINGER László 1998. *A gyógyító beszélgetés*. HIETE, Budapest.

Keresztelés lelkeszi és családi oldalról

■ LACKNER NÉ PUSKÁS SÁRA

A kereszttség ősi gyökerei és biblikus háttere

Mi történik, amikor keresztelünk?

A kereszttség szava – βαπτίζειν – a ’bemeríteni’ értelmű görög ige, a βάπτειν iteratívuma. Rituális tisztulási célú fürdőkkel találkozunk a hellén misztériumvallásokban, de Egyiptomban, Indiában, Babilóniában is. Ezek célja az erkölcsi és a rituális megtisztulás, de az életerő, sőt a halhatatlanság forrásaként is értelmezték őket (vö. HAAG 1989, 956. o.). A zsidó rituális tisztálkodás a szent és a profán határának őrzője, hiszen a tisztátalannal való érintkezés után szükséges tisztulási szertartás éppúgy elengedhetetlen volt, mint a szenttel való találkozás előtti szertartások; illetve a papnak a szertartás befejeztével le kellett vennie az ott használt ruháját. A kereszttség szentség: túl azon, hogy Krisztus rendelkezésének teszünk eleget, bennünk van a szenttel és az életünk forrásával való találkozás, a hozzá tartozás igénye. Ennek az igénynek az egyetemességét tapasztaljuk a vallások világában, de napjainkban is.

Az ószövetségi tisztasági rendelkezések köréből kivált és külön szertartással fejlődött a prozelitakereszttség, amely a pogánysággal való szakítás megpecsételését jelentette (lásd uo.). Keresztelő János kereszttségének feltétele a megtérés, azaz a belső megtisztulás. Ez több mint erkölcsi vagy rituális tisztaság: nem csupán egy előrajzolt törvényi keretbe kell illeszkedni, hanem személyes önvizsgálatot tartani és ennek megfelelő döntést hozni. Ez példája lehet a felnőttkeresztységnek. János igehirdetéséből kitűnik, hogy a keresztységnek van kapcsolata az Isten országával, hiszen annak közelsége a fő motívum. Maga János is utal rá, hogy az ő kereszttségét felülmúlja majd Jézusé, aki tűzzel és Szentlélekkel keresztel. ApCsel 19,1–6 szerint az apostolok „korrigálták” Jánosét a Jézus nevére való keresztséggel, amelynek következtében részesültek a Szentlélek ajándékában. Egyúttal arra is utalnak, hogy már János is a Jézusba vetett hitre hívta hallgatóit.

Jézus megkeresztelése kapcsán újrafogalmazhatjuk a fenti gondolatot: a kereszttség a szent és a profán határának kapuja, Isten önmagáról való kinyilatkoztatásának kiemelkedő pillanata. Pröhle Károly kiemeli, hogy Lukács ennél a jelenetnél meg sem említi Keresztelő János nevét. Annál inkább hangsúlyos, hogy Jézus a néppel együtt keresztelkedett meg, és imádkozott, vagyis Messiásként egyaránt fontos számára az Istennel és a néppel való közösség. „Jézus az első, aki a Lélek kereszttségében részesül, és aki ezért Lélekkel keresztel, ahogyan János próféta (3,16). A Szentlélek a »fiúság lelke«, ahogyan a mennyei hang mondja, és ahogyan az őskereszténység is vallotta (Róm 8,14). Az őskereszténység Jézus megkeresztel-

lésében saját kereszttségének ősképet látta, bár a különbséget nem homályosította el. Jézus a szeretett Fiú egészen páratlan értelemben.” (PRÖHLE 1991, 78. o.) Jn 4,1 szerint maga Jézus nem keresztelt, hanem átengedte ezt a tanítványainak. Tartalmában hasonlíthatott ez Jánoséhoz, illetve összefüggésben állhatott a Jézus követésére való hívással.

Az egyház születése, gyakorlatának alakulása

A pünkösdi történet, majd az apostoli kor néhány, az Apostolok cselekedeteiben megörökített kázusának közös vonása, hogy a Krisztusba vetett hit ébredéséhez kötődik a kereszttség. Nem szisztematikus felkészítés előzi meg, hanem egyetlen mélyre ható igemagyarázat – Pál esetében látomás –, amely „szíven találja” hallgatóit, akik aztán megtérnek, és részesülnek a Szentlélek ajándékában. Mai szemmel nézve „hirtelen felindulásból” történtek ezek a keresztségek. A Szentlélek indítására, mély lelki élmény hatására hittek és keresztelkedtek meg. Vajon hol az egyensúly az ilyesfajta „lelkésedés” és a felelősségteljes, felkészült döntés között? Hogyan tudjuk megőrizni a rajongás és a kiüresedő intézményi forma közötti egyensúlyt? A *Didakhé* keresztségre vonatkozó passzusa az Atya, Fiú, Szentlélek nevére történő keresztelésről rendelkezik, amelyet böjt előz meg. Utóbbi rendjéhez tartozik a Miatyánk imádkozása is. A vízre vonatkozóan élő víz használatát javasolja, akár az ószövetségi rituális fürdők szabálya, de ennek hiányában mást is elfogad (ÓÍ 3: 96. o.). Tanulságos lehet itt elgondolkoznunk Jézusnak a samáriai asszonyhoz intézett szaván, amint az élő vízről beszél. Aki ezt tőle fogadja, benne magában is örök életre buzó víz forrásává lesz az. Ahogy Isten imádságának lényege, hogy Lélekben és igazságban történjen, úgy a keresztségről is elmondhatjuk ugyanezt, természetesen nem szembeállítva az egyházi rend megtartásának igényével.

Christian GRETHLEIN tanulmányában nyomon követi a hangsúlyok alakulását a történelem folyamán (2014, 18. kk.). Hét főbb szakaszt állapít meg a kereszttség történetében, ezeket kerekített időhatárokkal, a reformációig foglalom össze az alábbiakban.

300-ig: A keresztelési gyakorlat egy kis közösség jel (víz) által közvetített kommunikációja, amely ezáltal elszakad a *religio licita* státuszban élő zsidóságtól, és az akkor domináns római-hellenista kultúra peremén áll. Az Apostolok cselekedeteiben feljegyzett keresztelések mindegyike határozott életfordulót jelöl. A kereszttség tehát a megtérést, bűnbocsánatot, az új életet, a gyülekezetbe való felvételt kommunikálja.

400–600: az államilag támogatott kereszténység státuszának megváltozásával a kereszttség intézménye is alapjaiban átalakult. A keresztelések száma ugrásszerűen megnőtt, gyakorlattá vált a gyermekkereszttség, a biblikus alapok helyét átvette a hagyomány. Politikai érdeké is vált az egyházhoz tartozás. A sorra épülő bazilikákban megjelentek a keresztelőkápolnák. A katekumenátus a komoly felkészülés helyett a kereszttség halogatásának lehetőségévé vált (lásd pl. Constantint, aki csak halála előtt keresztelkedett meg).

600–900: A 7. századtól vezették be a „Megkereszteltek téged az Atya, Fiú, Szentlélek nevében” formulát a háromszori kérdező forma helyett, ahol az alámerülés mindháromszor a „Credo” válaszhoz kapcsolódott. Ezzel megváltozott mind a keresztelő, mind a keresztelt személy kommunikatív szerepe. A párbeszéd formát adományozó forma váltotta fel. „A hit igényével összekapcsolt kommunikatív cselekményt felváltotta egy egyoldalú klerikális jogi aktus.” (Uo. 44. o.)

900–1200: A következő korszakban megnőtt a kereszténység dominanciája, a szentségek közül a bűnbánat került előtérbe. „A kereszttség ünnepéből a kereszttség adományozása lett.” (Kleinheyert idézi GRETHLEIN 2014, 49. o.) A katekumenátus időszaka tovább veszített jelentőségéből, maga a kereszttség röviden és ünnepélyesség nélkül intézett belépesi rítussá zsugorodott, a többség számára érthetetlen, latinul elmondott liturgiával a pap csupán eleget tett az állami törvény rendelkezésének. Előtérbe került a kereszteléssel összekapcsolt exorcizmus, amelyről több helyen a keresztelőkúton ábrázolt jelenetek tanúskodnak, valamint a nők szülés utáni tisztulási szertartásai. Talán ezzel áll összefüggésben a meggyújtott keresztelési gyertya átnyújtása Jézusnak az okos szüzekről mondott szavai kíséretében. Összességében ez a korszak a keresztység marginalizálódását hozta.

1200–1500: A népi kegyességben szokássá vált a keresztvíz többféle felhasználása (például komplikált szüléseknél), másrészt a misztikus kegyességnek egy olyan ága is kihajtott, amely az Istennel való közvetlen kapcsolat okán szükségtelennek érezte a kereszttséget. Az első egyetemek létrejötte felélesztette a komoly kegyesség igényét. A skolasztikusok racionális indokkal elutasították a gyermekek szentségekben való részesedését. A 14. század pestisjárványai átformálták az életről és halálról való gondolkodást. A racionalizmus, illetve a szenttől való félelem vitája bontakozott ki, s mindkettő számára problematikus volt a szentségek kérdése. A gyermekkereszttség gyakorlattá válásával eltűnt a felkészülés, tanulás. A kereszttség és a Lélek ajándéka összefüggésének kérdését a későbbi kézrátétel és megkenés, valamint a tanítással egybekötött bérmálás gyakorlatával oldották fel. A 13. század elején Nyugaton levált az eukharisztia a kereszttségről, ami az elsőáldozás megjelenéséhez vezetett. Dogmatikailag is elvesztette a kereszttség a jelentőségét. Besorolták a hét szentség közé. Aquinói Tamás a kereszttséget mint újjászületést értelmezte. Hogy ez az új élet megmaradjon, ahhoz szükségessé vált a megerősítés egy újabb szentség, a bérmálás révén, amely-

ben adatik a Szentlélek teljessége. Később a kereszttség egyesenesen a bérmálás előfeltételévé degradálódott.

1500–1800: A felvilágosodás és a pietizmus pedagógiai megfontolásból irányította a figyelmet a konfirmációra. Kálvin és Zwingli a kereszttség ekkleziológiai megközelítését hangsúlyozta. Zwingli nem tartja a kereszttséget az üdvösséghez szükségesnek. Isten szövetsége megelőzi az ember személyes döntését. A gyermekkereszttséget a körülméletés analógiájával magyarázza. Ebben Kálvin is egyetért vele, viszont elfogadja az üdvösségre vonatkozó hatását. Luther hozta előtérbe a kereszttség élethosszig tartó érvényességét. Hangsúlyozta a hit és kereszttség szoros összetartozását, valamint, hogy a kereszttség Isten ajándéka. „A kereszttség nem egyéb, mint Isten ígéje a vízben, amelyet szerzési ígéjével parancsol, vagy ahogyan Pál mondja: »...a víz fürdője az ige által«. Ezt mondja Augustinus is: »A szó hozzájárul az elemhez, az teszi szentséggé.«” (*Schmalkaldeni cikkek*, KK 4: 62. o.) A gyermekkereszttséget Isten maga igazolja, amikor „megszentel és megajándékoz Szentlelkével sokakat azok közül, akiket így kereszteltek meg” (*Nagy káté*, uo. 294. o.). A páli textusok nyomán beszél a Szentlelekben való újjászületés fürdőjéről (*Kis káté*, uo. 134. o.), valamint a naponként szükséges megtérésről, amely nem más, mint visszatérés a kereszttséghez (*Nagy káté*, uo. 298. o.). Természetesen szem előtt kell tartanunk a *Nagy káté* teljes idevonatkozó tanítását, ezt nem szükséges itt ismertetni, annál nagyobb élmény, és fontos mindig újra elolvasni.

A kereszttség kérdései és gyakorlata ma – párbeszédben a gyülekezettel

Talán hiányosság ekkora időbeni szakadékok hagyni a reformációtól napjainkig. Mivel azonban a téma gyakorlati jellegű, a terjedelem pedig korlátozott, úgy gondolom, hogy az aktuális kérdések gyökerei ennyiből is kirajzolódnak, a bibliai és a rá épülő letisztult reformatori tanítás pedig a mai gyakorlatnak is a legbiztosabb alapja.

Mi a gyakorlat?

Sokak számára nem magától értetődő a kereszttség szükségessége, hanem egy lehetséges irány. „Szeretnénk megkereszteltetni a gyermekünket. Mennyibe kerül?” „Egyházi iskolába készül.” „Mindent meg akarunk adni neki.” Ilyen és ehhez hasonló mondatokat hallhatunk a szülőktől. Hafenscher Károly azonban emlékeztet: „Az egyháznak, amelynek liturgikus alaptétele, hogy az ígényt ébreszteni és nem kiszolgálni kell, a kazuális szolgálatai során különösen is figyelnie kell: úgy feleljen meg az elvárásoknak, hogy közben ne adja fel identitását, ne hallgassa el Istentől kapott mondanivalóját...” (HAFENSCHER 2022, 236. o.)

Jó, ha e kettő találkozási pontja a szent és a profán határának a kapujában történik, és Istentől várjuk, hogy kinyissa azt. Mi

a célunk? Gyülekezeti tagokat toborozni? Meggyőzni embereket a hit igazságairól, evangélikus felekezeti öntudatot táplálni? Figyelmeztetni a hívó kötelességekre, vagy mi magunk is csak a kötelességünket tesszük? Nem vagyunk néha magunk is profának? Jézustól tanuljunk nyitottságot egyszerre Isten és az érkező emberek felé. Isten szándéka mindenkivel az új élet és az üdvösség, s ennek örömét kell átélnünk és hirdetnünk, az útkeresésben útitársává válnunk.

– Bárkinek? „...minden népet...” A fenti igények okozhatnak fejtörést. Elutasítás helyett keressünk kapcsolópontot, hiszen a keresztelés még csak elindulás a tanítványvá válás útján, nem pedig a diplomaosztó.

– Valódi és hosszú távú kérdések: Hogyan kell élni/hinni? Gyakori, hogy a halál közelsége ébreszti a keresztelés igényét akár a gyermek védelmére, akár felnőttként az élet értelmének keresésére. Bűn, lelkiismeret, üdvösség kérdése. Véd-e valamitől a keresztség? Mire kötelezi Istent/engem? A szokatlan indítékkal érkezők új szint hozhatnak a gyülekezetbe, más szemszögből látva az élet kérdéseit, bennünket is friss válaszok megfogalmazására ösztönözhetnek.

– Gyülekezeti tagság: Elidegenítő lehet, ha a jogi értelemben vett tagságra kerül a hangsúly, akár előfeltételként, akár utólagos elvárásként. Sokan vágnak otthonos, befogadó, stabil közösségre, amiért aztán felelősséget is vállalnak majd. Bizalmat ébreszt, ha nem várunk mindjárt hűségnyilatkozatot.

– Gyermekek, fiatalok, felnőttkeresztség, konfirmáció kapcsolata Az első kettő szentség, utóbbi egyháztörténeti hagyomány.

A keresztség Isten ajándéka! Sosem válhat eszközzé a kezünkben!

Gyülekezeti tagok írták: „Gyerekként az istentiszteleten felfigyeltem, hogy a lelkész úgy szólítja meg a gyülekezetet, hogy »Isten népe«. Számomra a keresztség az Isten népéhez tartozást jelenti, amelyhez hozzátartozik a szűkebb-tágabb közösségbe történő bevezetés, a családi hagyományok és az ősök előtti tisztelgés is. Fontos volt, hogy a gyermekeinket csecsemő-

korban kereszteljék meg, hogy Isten szeretete már azelőtt körülölelje őket, hogy ők erről tudatos döntést tudnának hozni.”

„A keresztség számomra az állandóságot, a biztonságot jelenti, ami ráadásul a szabad választásomon múlik.”

„Gyermekeinket igyekeztünk hitben nevelni. Megvártuk, hogy a saját harcukat megvívják, és szövetséget kössenek ők is Istennel a maguk akaratából.”

„A keresztelés az Egyház befogadásának aktusa, a konfirmáció ennek megerősítése. Úgy érzem, a keresztelés során a Szentlélek befogadása akadálytalanul megtörténhetett bennem is, ez misztérium. Konfirmációm az Egyházhoz tartozás tudatos és konfliktussal terhelt megerősítése volt.”

„...megnyugvás, hogy óvó kezek vigyáznak rám, a gyerekemre. Tartozom valakihez, aki sokkal hatalmasabb nálam, mindenható erőhöz, ami által én magam is erősebbé válok.”

Felhasznált irodalom

- BOOR, Werner de 1982. *Das Evangelium des Johannes*. R. Brockhaus Verlag, Wuppertal.
- FRANKE, Heiko – KIESSIG, Manfred 2013. *Wo der Glaube wohnt. Das Wesen und die Sendung der Kirche*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Theologie für die Gemeinde 3.)
- GRETHLEIN, Christian 2014. *Taufpraxis in Geschichte, Gegenwart und Zukunft*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig.
- HAAG, Herbert 1989. *Bibliai lexikon*. Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
- HAFENSCHER Károly 2022. *Beszélő Isten. Disciplina et ars praedicandi*. Magánkiadás, Budapest.
- LUTHER, Martin 2019. *Schmalkaldeni cikkek – Értekezés a pápa hatalmáról és elsőbbségéről – Kis káté – Nagy káté*. Szerk. Reuss András. Luther Kiadó, Budapest. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 4.)
- PRÖHLE Károly 1991. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.
- VANYÓ László (szerk.) 1980. *Apostoli atyák*. Szent István Társulat, Budapest. (Ókeresztény írók 3.)

A fiatalok nem az egyház jövője, hanem a jelene

Aktuális témák és formai javaslatok ifjúsági találkozókra

■ NAGY SZABOLCS – SZIDOLY ROLAND

Bevezetés

Népszámlálásra készül a Magyarországi Evangélikus Egyház, így égető kérdése minden nyílt fórumnak és zárt ajtó mögötti beszélgetésnek, hogy mi is az egyház jövője. Egyesek a gazdasági önállóság elérését tekintik elsődleges

feladatnak, mások a missziói lelkületet hiányolják egyházunk életéből. Az ifjúság területe eközben megbújik a színpalok mögött, és Damoklész kardjaként lebeg fejük felett: hiszen ha nincsenek fiatalok a gyülekezetben, akkor aligha lehet jövőről beszélni. Fontos lenne rádöbbenünk, hogy ez a jelen kihívása. Ebben az előkészítőben

az ifjúsági munka kérdéseivel és lehetőségeivel foglalkozunk. Ifjúság alatt elsősorban a tizenkét–tizennyolc éves korosztályt értjük, de felvetjük annak elvi lehetőségét, hogy ezt a kategóriát ki lehet bővíteni harmincéves korig.

A lelkeszi munkaközösség körében tárgyalt témát érdemesnek tartjuk egy tabló elkészítésével elkezdni: Mi az egyházmegye gyülekezeteinek valósága az ifjúsági munka terén? Hol milyen csoportok működnek? Hány fő van jelen egy alkalmon, és milyen a csoportnak a jellege? Melyek voltak azok az időszakok, amikor a lelkesz és a gyülekezet sikeresnek tekintette az ifjúsági munkát, és melyek voltak azok, amikor ez nem volt elmondható? Mi a lelkesz és mi a gyülekezet elvárása az ifjúsági munka kapcsán? Ennek megbeszélése egyfelől támaszként szolgál a téma előadójának, hisz képes eldönteni, hogy melyek azok a területek, amelyekkel bővebben kell foglalkozni az előadás és a megbeszélés során. Másfelől ez a tabló egyfajta szembenézést is lehetővé tesz: mi a valóság, és mi a feladatunk a következőkben?

Ifjúsági munka a Magyarországi Evangélikus Egyházban

A Magyarországi Evangélikus Egyházban tapasztalataink szerint a fiatalok hagyományosan két különböző gyülekezeti csoportban vannak jelen: konfirmandus- és ifjúsági csoportokban.

Érdemes rászánni az időt arra, hogy akár a munkatársakkal együtt egy-két évre előre megtervezzük azt, hogy mik is a célkitűzések, illetve, hogy hogyan áll össze a csoportok munkarendje. Ez segíthet átlátni, hogy melyek azok a különleges alkalmak, amelyekre hosszabb időt kell fordítani (például egy karácsonyi műsor elkészítése több konfirmandus- vagy ifjúsági órát is igénybe vesz), továbbá segít ütemezni, hogy különböző terveinket hogyan ültessük át a gyakorlatba.

Fontosnak tartjuk azt, hogy az ifjúsági munka elsődleges terepe a gyülekezet, itt fontos a megalapozás, és utána gondolhatunk megyei, kerületi és országos programokhoz való csatlakozásra, amelyek színesíthetik munkaévünket.

Milyen alkalmakra van lehetőség ma az ifjúsági munkában?

- Gyülekezeti alkalmak (konfirmációs óra, ifióra, családi nap, hétvégék, táborok);
- Egyházmegyei alkalmak (missziói nap, közösen szervezett konfis/ifis délután/hétféle/tábor);
- Országos alkalmak – Szélrózsza,¹ táborok;
- Munkatársképzés;
- Ökumenikus kezdeményezések: ifivezető-képzés (IV-K),² 72 óra,³ Közös Pont.⁴

Fontosnak tartjuk megvitatni, hogy vajon ez a program-

kínálat kielégíti-e az ifjúsági csoportok igényeit szervezői szempontból, vagy a túlzásfoltosság érzése pont, hogy megnehezíti a szervezést, hisz az az érzésünk lehet, hogy kötelesség mindenhol jelen lenni csoportjainkkal. Időről időre át kell gondolnunk a meglévő lehetőségeinket, visszatekinteni azok erősségeire-gyengeségeire és újjáformálni azokat, ha szükséges.

Konfirmáció

2023 a konfirmáció és elköteleződés éve lesz, így egyházunkban az elkövetkezendő időszakban kiemelkedő témaként jelenik meg az, hogy mi a konfirmáció jelene és jövője, továbbá hogy hogyan integrálhatjuk be gyülekezeteinkbe a fiatalokat konfirmáció után – természetesen egy másik beszélgetés fontos része lehet az is, hogy már a konfirmációra hogyan tudjuk hívogatni őket. Lelkészek sora számol be arról, hogy a gyülekezetek a konfirmációt követően aligha tudják megszólítani a frissen konfirmáltakat, hogy ifjúsági csoportot indítsanak.

A 2023-as évre készülve, 2022 őszén az MEE Gyülekezeti és Missziói Osztálya a konfirmációi kutatócsoporttal együttműködve előkészítő konferenciát tart, amelynek fő célja, hogy a gyülekezetekben szolgálók őszintén elmondhassák, hogy az oktatás mely területén lenne szükség változtatásra, segítségre, mik azok a dolgok, amelyek a gyakorlatban jól működnek.

Több kiadvány is készül a konfirmáció témájában, továbbá programtervek, tábor tematikák egyházmegyei találkozók megtartására, igény szerint kerületi, országos szintű találkozókra.

Melyek a konfirmáció leglényegesebb kérdései jelenleg?

- Mi legyen a végcélja a konfirmációnak? A felnőtt gyülekezeti tagsághoz szükséges tudás megszerzése vagy az evangélikussághoz, az egyházhoz tartozás identitásának megerősítése?
- Mivel lehet felpezsdíteni a konfirmációi felkészítést, hogy az ne kizárólag az oktatásról szóljon?
- Mennyire lehetnek szigorúak a keretei a konfirmációnak? Mi az, amit elvárhatunk a konfirmandusoktól, a szülőktől?
- Melyek azok a területek, ahol a konfirmandusok aktív részeseivé válhatnak a gyülekezetnek?
- Milyen jó tapasztalatok – esetleg nem jó tapasztalatok – csapódtak le a gyülekezetben?

Ifjúsági csoport

Több felmérés is bizonyítja, hogy az elmúlt évtizedekben a gyülekezetekben működő ifjúsági csoportok száma nagymértékben csökkent. Ennek okai fellelhetők a fogyó gyülekezetekben, az elvárosiasodás folyamatában, az érdeklődési kör változásában. A nagyon modern, mindig aktív, mindig

¹ <https://szelrozsatalalkozo.hu/>.

² <https://ifivezetokepzes.com/>.

³ <https://www.72ora.hu/>.

⁴ <http://www.kozospont.com/>.

valamilyen reakcióra vágyó fiatalság körében nagy kihívás, hogy megtaláljuk azokat az utakat, amelyeken el tudjuk őket érni, meg tudjuk őket szólítani.

Akár faluban, akár városban szolgál a lelkész vagy az ifjúsági vezető, mindegyikben találkozhat hasonló vagy különböző kihívásokkal. Míg egy kisebb településen kérdés, hogy van-e annyi fiatal, akikkel kialakíthat ificsapatot, és hétről hétre velük alkalmakat tarthat, addig egy városban az a kihívás, hogy a programok, délutáni órák, sportfoglalkozások után hétvégére még összehívja a fiatalokat. Természetesen nem szeretnénk egyik csoportot sem megkülönböztetni, és mindkét területen előfordulhatnak ugyanazok a nehézségek, inkább csak néhány jelenséget szeretnénk felvillantani, amelyek továbbgondolásra indíthatnak bennünket.

Mielőtt a kérdések felvetésébe kezdünk, érdemes átlapozni a *Magyar Fiatalok 2020*⁵ című ifjúságkutatás eredményeit, rövid kivonatát, amely a Covid19-világjárvány kitörése után készült. A tanulmány vizsgálja a járványnak az ifjúságra gyakorolt társadalmi hatását, a szociális körök változását, a fiatalok igényeit. A kivonat is jól összegzi az eredményeket, és már önmagában nagy segítséget ad, de akinek ideje engedi, érdemes a teljes kutatást áttekinteni.⁶

A kivonat általános áttekintést nyújt számunkra a mai fiatalok gondolkodásmódjáról, értékrendszerükről, jövőtervezéssel kapcsolatos kérdésekről, életmódról és szabadidős tevékenységekről és (az 51. oldaltól kezdve) kifejezetten a közösségi jelenlétről, beleértve a vallásosság kérdését is.

Érdekes eredményeket olvashatunk, és ezek is megerősítést adnak arra, hogy az ifjúsági munkában viszonylag nagyobb változásra van szükség. Azt is szem előtt kell tartanunk, hogy a számok mutatják, hogy az evangélikus fiatalok száma Magyarországon csökkent, a megkérdezetteknek mindösszesen 2%-a vallotta magát evangélikusnak.

Amit talán már a környezetünkben is érezhetünk, hogy azok aránya nőtt, akik a „vallásos a maga módján” csoportba sorolják magukat. Ezt a felmérés is alátámasztja, és mindösszesen 5% vallotta magát „vallásosnak az egyház tanítását követve”. Viszont minden ötödik megkérdezett fiatal határozottan hisz Istenben.

Számos további érdekességet találhatunk még a tanulmányban, amit ki-ki a saját lmk-előkészítőjében még idézhet, annak ismeretében, hogy az adott megyében mi a jellemzőbb, mely területek a hangsúlyosak.

A kisebb közösségek, baráti társaságok (akár ificsoportokra is érthetjük) jelentősége megerősödött, és bár hihetnénk, hogy a fiatalok nagyobb közösségekbe vágnak, inkább az a jellemző, hogy a szűkebb társasági kapcsolatokat erősítették meg az elmúlt időszakban. Ezért is érdemes talán előbb a kisebb csoportok kialakítása, programok megerősítése ezekben a körökben, majd csatlakozni a megyei és ország-

gos szintű programokhoz, aminek remek helyszíne lehet a Szélerőzsa találkozó, ahol generációkat átívelően találkozhatnak a legkisebbektől kezdve a családos generációkig. Szélerőzsa-szervezőként az a tapasztalatunk, hogy a kisebb-nagyobb ifjúsági csoportok ebben az élménydús közegben sok emlékekkel gazdagodnak, és nagy eséllyel válnak ebben a bizonytalan életkori időszakban összetartóbb közösséggé.

Érdemes kitérni az önkénteskedésre, önkéntes szolgálati lehetőségekre egy gyülekezeten vagy az egyházon belül. Általában a fiatalok is magukénak érezhetik a gyülekezeti, egyházi közösséget azzal, hogy a jelenlétben, a „kiszolgált” állapoton túl maguk is befektetik energiájukat, tehetségüket azokon a területeken, ahol segítséget jelent szolgálatuk. Az iskolai közösségi szolgálat is lehet kapcsolatépítési lehetőség a középiskolákban tanulók és a gyülekezetek között. Ahogy azt később is látni fogjuk, ez a fajta részvételiség különösen fontos szerepet tölthet be a fiatalok gyülekezeti integrációjában.

Melyek az ifjúsági munka leglényegesebb kérdései ma?

- Tudunk-e a fiatalok számára olyan programokat kínálni, olyan foglalkozásokat tartani, amelyek megszólítják őket?
- Hogyan tudjuk ma elérni a fiatalokat? Milyen eszközeink vannak erre? Átüt-e istentiszteleteinken, gyülekezeti tagjainkon vagy közösségimédia-megjelenéseinken ez a hívogató hang?
- Mit gondol ma egy fiatal a vasárnapi istentiszteletről? Liturgiáról, prédikációról, énekekről, keretekről? (Vö. BACSÓ–BEDEKOVICS–LUKÁCS 2021.) Alapvető-e már a gyülekezetekben a családi/ifjúsági istentiszteletek rendszeressége? Mennyire válik el élesen a gyülekezetben a „családi/ifjúsági” és „hagyományos” jelleg?
- Mennyire tudunk ifimunkánkban forrásokhoz nyúlni? Milyen ifivázlatokat veszünk alapul? Milyen mértékben használunk magyar vagy külföldi forrásokat az ifjúság körében végzett szolgálati területen? Milyen anyagokra lenne a legegésőbb szükség?
- Mennyire tudnak ifisek, volt ifisek ifivezetőkké válni és így a lelkéssel együtt dolgozni vagy a lelkésztől átvenni a csoport vezetését? Melyek azok a részfeladatok, ahol az ifisek aktív szervezők lehetnek?
- Melyek azok a területek, ahol az ifisek aktív részeseivé válhatnak a gyülekezetnek?

Fiatal felnőttek köre

A fiatal felnőttek között végzett szolgálatot ritkán tekintjük az ifjúsági munka részének. Sőt, általánosságban keveset gondolunk arra, hogy a tizenhét és harminc év közötti korosztályt célozzon meg kell szólítani, pedig nemzetközi példákat követve fontos munkaterület lehet ez az egyháznak.

A Lutheránus Világszövetség az 1984-es budapesti nagygyűlésen hozott arról döntést, hogy ettől kezdve minden

⁵ https://unp.hu/hir_docs/225_magyar_fiatalok_2020_web.pdf.

⁶ <https://ifjusag.enigmakiado.hu/>.

döntéshozó testület 20%-át harminc év alatti tagoknak kell kitennie (LWF 2014, 7. o.). A döntés mögött az a meggyőződés áll, hogy ha komolyan veszi az egyház teljes közössége, hogy a fiataloké az egyház jövője, akkor nekik a jelenben is ott kell lenniük, hallatniuk kell a hangjukat és maguknak is döntéshozókká kell válniuk. Érdemes végiggondolni, hogy hány harminc év alatti fiatal van a testületeinkben: a gyülekezeti, egyházmegyei és országos presbitériumban, a zsinaton vagy a gyermek- és ifjúsági bizottságban. Miben változna egyházunk belső működése és külső képe, hogyha egyre több fiatalnak lenne hangja, különösen is azokban a kérdésekben, amelyek őket is hangsúlyosan érintik?

Ezt a munkát gyülekezeteinkben is el tudjuk végezni. Harry Shier ír szociológus 2001-ben készített egy modellt, amely a részvételiségről szól.⁷ A modellt követve megvizsgálhatjuk, hogy egy intézményi közeg mennyire képes integrálni a fiatalokat működésébe. Öt szintet különít el Shier, mindegyik szinthez három-három kérdés tartozik. Jó alkalom lehet közösségben, a presbitériumban vagy érettebb ifjúsági csoportban megvizsgálni és megválaszolni a modellben feltett kérdéseket.

Szint	Kérdés
1. A fiatalokat meghallgatják.	Készen álltok arra, hogy meghallgassátok a fiatalokat? Dolgoztok azon, hogy képesek legyetek meghallgatni a fiatalokat? Előírás az, hogy a fiatalokat meg kell hallgatni?
2. A fiatalokat támogatják véleményük kifejezésében.	Készen álltok arra, hogy meghallgassátok és támogassátok a fiatalokat véleményük kifejtésében? Vannak olyan ötleteitek és tevékenységeitek, amelyekkel segíthetitek a fiatalokat véleményük kifejtésében? Előírás az, hogy a fiatalokat támogatni kell véleményük kifejtésében?
3. A fiatalok véleményét figyelembe veszik.	Készen álltok arra, hogy figyelembe vegyétek a fiatalok véleményét? Lehetővé teszi a döntéshozatali folyamat, hogy figyelembe vegyék a fiatalok véleményét? Előírás az, hogy a fiatalok véleményét kellő súllyal kell figyelembe venni?

⁷ <https://organizingengagement.org/models/pathways-to-participation/>.

4. A fiatalokat bevonják a döntéshozatali folyamatokba.	Készen álltok arra, hogy a fiatalokat is bevonjátok a döntéshozatali folyamatokba? Van olyan eljárás, amely lehetővé teszi a fiatalok számára, hogy bekapcsolódjanak a döntéshozatali folyamatokba? Előírás az, hogy a fiatalokat be kell vonni a döntéshozatali folyamatokba?
5. A fiatalok osztoznak a döntéshozatali hatalomban és felelősségben.	Készen álltok arra, hogy felnőtt hatalmak egy részét megosszátok a fiatalokkal? Van olyan eljárás, amely lehetővé teszi, hogy a fiatalok és felnőttek megosszák egymás között a döntési hatalmat és felelősséget? Előírás az, hogy a fiatalok és a felnőttek megosszák a döntési hatalmat és a felelősséget?

Befejezés

A 2022-es Szélrózsa találkozó mottójának igei alapját Lukács evangéliumában olvashatjuk: „...*Isten országa közöttetek van.*” Ebben az egy jézusi mondatban, úgy gondoljuk, jelen van az egyház ifjúsági munkájának leglényegibb kérdése: képesek vagyunk-e egyházunk fiataljait és a fiataloknak szóló alkalmait az egyház egészének szerves részeként látni, és nem különálló létezőként? Isten országa közöttünk van. Fiatal és nem fiatal között. Amikor az egyház az ifjúsági munkában képtelen áthidalni ezt a szakadékot, képtelenné válunk arra is, hogy a fiatalokat ne csak az egyház távoli jövőjeként, hanem annak jeleneként is lássuk.

Hivatkozott művek

BACSO Benjámín – BEDEKOVICS Péter – LUKÁCS Máté András 2021. Szemelvények az Első Ökumenikus Ifjúságkutatás eredményeiből. *Theologiai Szemle*, LXIV. évf. 1. sz. 45–49. o. Web: https://www.academia.edu/46944066/Szemelvények_az_Első_Ökumenikus>Ifjúságkutatás_eredményeiből_in_Theologiai_Szemle_LXIV_évf_2021_1_pp_45_49. (Megtétekintés: 2022. július 21.)

Lutheran World Federation 2014. „*Here I am; for you called me.*” *Youth Participation and Leadership in the LWF Member Churches*. LWF, Genf. Web: https://www.lutheranworld.org/sites/default/files/Youth_Participation_Leadership-Web.pdf. (Leoltés: 2022. július 21.)

Egyház és állam

■ FABINY TIBOR

BOYD, Gregory: *A keresztény nemzet mítosza. Hogyan pusztítja el az egyházat a politikai hatalomvágy?* Ford. Kuroli Veronika. Luther Kiadó – Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 2022. (Hermeneutikai füzetek 45.)

Miképpen viszonyuljon a keresztény ember a politikához? Erre az alapvető kérdésre az elmúlt két évezredben sok elméleti és még több gyakorlati válasz született. A válaszkeresésben a kiindulópont legtöbbször Jézus magatartása volt a mérvadó. Szemben a zelótákkal, akik zsidó hitük alapján a nemzeti szabadságukért, a római hatalom megdöntésért küzdöttek, Jézus azt a tanácsot adta, hogy a császárnak meg kell adni azt, ami a császáré, Istennek pedig azt, ami az Istené. Az általa meghirdetett királyság, Isten országa nem e világból való. Pál apostol is arra intette a Rómában élő hívőket, hogy engedelmeskedjenek minden fennálló hatalomnak, hiszen minden földi hatalmasság Istentől származik (Róm 13). Ennek ellenére a birodalmi politika rendbontónak tartotta őket: két évszázadon át üldözték a keresztényeket.

A 4. század elején azonban egy váratlan fordulat következett be. Constantinus császár az államhatalom nevében szövetséget ajánlott az addig üldözött kereszténységnek, s úgy tűnt, kibékül egymással a *civitas terrana* (a földi város) és a *civitas Dei* (az Isten országa). E kettős szóhasználat gazdája, Augustinus egyházatya úgy látta, hogy immáron itt a földön elkezdődött a Bibliában megjövendölt ezeréves birodalom. Pár évszázad alatt kialakult az állam és az egyház, „a trón és az oltár” összefonódása olyannyira, hogy a lelki hatalom vélt magasabbrendűsége következtében az egyház – a latin Nyugaton a római pápa – magának vindikálta a jogot, hogy földi uralkodók személye felől döntsön. Szövetséget kötött a „kard” és a „kereszt”.

A reformáció azonban felismerte, hogy a világi hatalom, az egyház elpolitizálása belülről erjeszti és gyengíti Istennek e földön élő népét. A modern európai és az amerikai államok demokráciájában megtörtént az egyház és az állam teljes szétválás. A hívő ember és az egyház azonban továbbra is e világban él, s a gondolkodó hitnek (a teológiának) felelősen kell reflektálnia arra a kérdésre, hogy miképpen éljen a hívő ember a *polis*ban, a társadalomban.

Az evangélikus teológiának lutheri öröksége a „kettős birodalomról” szóló tanítás, amely a törvény és az evangélium megkülönböztetésére épül. Ez nem egyfajta kvietizmus („beleenyugvás”, mondván, mi úgysem tudunk beleszólani), mint ahogy ezt sokan félreértik. Isten a világot a törvénnyel, az egyházat az evangéliummal kormányozza. Vagyis a világ, a történelem, a társadalom is Isten uralma alatt van. Isten csak az egyháznak, az ő testének a „fejé”, ám a világnak is az „ura”.

Ezért nem mindegy, hogy milyen erők kezében van a történelem kormányrúdjá.

Mivel a kelet-európai keresztényeket az úgynevezett szocializmus évtizedeiben a baloldali ideológia üldözte, ma sok hittestvérünk véli úgy, hogy keresztény hitéből csak jobboldali politikai állásfoglalás következhet. Sokan azért imádkoznak egy-egy párt győzelméért, mert őszintén hiszik, hogy Isten a ő pártjukon keresztül áldja meg népünket a történelmi zivatark idején. Pedig a Biblia azt tanítja, hogy sokszor még Isten választott népe sem látja világosan, hogy mi Isten akarat. Egy valódi prófétának, mint például Jeremiásnak, gyakran éppen a nép hite, vágyai, elképzelése ellenében kellett képviselnie a népszerűtlennek tűnő isteni üzenetet.

Az Isten népéhez való tartozás és a nemzettudat („Isten és haza”) nem mosható össze; nem lazítom, hanem erősítem nemzettudatomat, amikor azt különválasztom a hitemtől és fordítva. Érvényes ez állam és egyház kapcsolatára is. „Ha az állam és az egyház egymás dolgába avatkozik, ha az állam irányítani akarja az egyházat [...] és viszont: az egyház részt akar venni a politika irányításában, azaz a világi hatalom gyakorlásában, akkor kölcsönösen megerőtlenítik egymást. Az egyház klerikalizálja az államot, az állam pedig szekularizálja az egyházat” – írta egy evangélikus lelkész (Dóka Zoltán) harminc évvel ezelőtt. „Ha a kereszténység politikummá lesz, a politika nem lesz keresztényévé [...] veszedelmes hitünkre, ha a vallásból politikát csinálnak” – írta egy neves evangélikus teológiai tanár (Karner Károly) nyolcvan évvel ezelőtt. Luther azt tanította, hogy a megkülönböztetés képessége tesz minket teológussá. Ma is igaz, hogy a politikát és a kereszténységet meg kell különböztetni, szét kell választani. Nem a hitünkkel, hanem az értelmünkkel kell követnünk a politikát: kizökken az idő, ha a papok politizálnak, politikusok pedig prédikálnak. A politikai érzelmekkel és indulatokkal összekevert hitvallás veszélyes szellemet enged ki a palackból. Látszatra a keresztény egyház sokat nyerhet a politikával kötött szövetségéből. Ám földi meggazdagodása legtöbbször lelkének elsorvadásához vezet. Ha az egyház azt mondja, hogy „gazdag vagyok, meggazdagodtam, és nincs szükségem semmire”, akkor Jézus „átvilágítja” ezt az öntelt egyházat, és ezt mondja neki: „... te vagy a nyomorult, a szájalmas, és a szegény, a vak és a mezítelen...” (Jel 3,17)

Gregory A. Boyd (1957) amerikai protestáns teológus, a minneapolis-i Woodland Hills Church lelkipásztorának a közelmúltban megjelent *A keresztény nemzet mítosza* című könyve a 2004-es amerikai választások előtt íródott – viharos körülmények között. Noha Boyd az Amerikában elterjedt, a felekezeten átívelő evangélikál irányzathoz tartozik, e mozgalom konzervatív szárnya legtöbbször a jobboldali politikához kö-

tódik. Ilyen a ma már háttérbe szorult Christian Right harcos irányzata, amely sok szinten követelte a keresztény eszmék érvényesülését a politikában és a közéletben. Különösen Ronald Reagan elnöksége idején nyert életteret a Moral Majority (erkölcsi többség) elnevezésű jobboldali mozgalom. Egy evangélikál lelkipásztortól a hívei azt várták el, hogy vallási alapon tilakozzon például az abortusz, a homoszexuálisok együttélése, a válás és számos hasonló „keresztényellenes” jelenség ellen.

Könyve bevezetőjében Boyd azt írja: a 2004-es választások előtt „szükségét éreztem, hogy tartsak egy prédikációsorozatot, amely biblikus magyarázattal szolgál arra, miért nem szabad a gyülekezetünknek csatlakoznia a jobboldali politikai hangok kórusához”. A sorozatának ezt a címet adta: *A kard és a kereszt*. Megdöbbentő volt igehirdetési hatása: a számos pozitív visszhanggal szemben mintegy ezer személy, az 1992-ben alapított gyülekezet tagságának húsz százaléka lépett ki Boyd egyházközségéből. Jobboldali politikai támogatást vártak, s helyette Boyd arról az evangéliumi hitről prédikált, hogy a „földi királyság” (a kard) és Isten királysága (a kereszt) nem vegyíthető, nem keverhető össze:

az előzőt „alárendelőnek”, az utóbbit „alárendelődőnek” nevezi. A hatalom mindig az erőszakra, az alárendelésre épít, Isten országa pedig a szelídségre, az önfeláldozó, másoknak alárendelő szeretetre, Krisztus keresztyére épül.

Ezek a gondolatok ismerősnek tűnnek a lutheri kettős birodalom teológiáját képviselők számára. Már a könyv első fejezeteit olvasva is átéljük, hogy „ezt Luther sem írhatta volna jobban”. Kristálytisza gondolatvezetés, evangéliumi, krisztocentrikus érvelés sűt át a könyv sorain. Következtetéseivel pacifista, mennonita, anabaptista nézetekig jut el. Gregory A. Boyd e könyvében közös gondolkodásra hív bennünket: bátor, felelős, evangéliumi gondolkodásra. Az ilyen gondolkodás mindig aktuális.

Hivatkozott művek

DÓKA Zoltán 1991. Aktuális körkép – lutheránus szemmel. *Keresztyén Igazság*, 11. sz. 2–9. o.

KARNER Károly 1942. *Keresztyénség és magyarság*. Keresztyén Igazság, Győr.

Erőszakszövegek a Szentírásban

■ MOLNÁR LILLA

Rendszerezési kísérlet

Az első osztályos evangélikus hittankönyv nagyon szemléletesen ábrázolja azt a bűneset történetével fémjelzett paradigmaváltást, amely után mintha fénysebességgel gurulna az emberiség az erőszakosság lejtőjén a jól megérdemelt enyészetbe. A kanonikus narratíva szerint a bűneset „előtt” béke és harmónia volt, nemcsak az első emberpár életében, hanem az állatvilágban is. Ezt festi meg a tankönyvi ábrázolás: az ember boldogan szedegeti a gyümölcsöt a fákról, míg az oroszlán és az antilop más ragadozókkal és prédáikkal együtt boldogan heverésznek. A bűneset után Ádám nehézkesen műveli a földet, a predátorok pedig levadásszák áldozataikat. Az embernek nincs helye többé az Édenben, Kain rátamad testvéreére, és „amikor látta az Úr, hogy az emberi gonoszság mennyire elhatalmasodott a földön, és az ember szívének minden szándéka és gondolata szüntelenül csak gonosz, megbánta az Úr, hogy embert alkotott a földön, és megsomorodott szívében” (1Móz 6,5–6). Nőének már konkrétan is megfogalmazza az Úristen, hogy azért pusztítja el az embert és az élőlényeket,¹ „mert megtelt erőszakossággal

miattuk a föld” (13b). Az özönvíz történetének bevezetője megnevezi, hogy létezik *emberi erőszak*, de rámutat arra, hogy van *isteni erőszak* is.

Amikor erőszakról beszélünk, leggyakrabban a *fizikai erőszak* jut az eszünkbe, amikor egyik ember bántja a másikat, de Jézustól tudjuk, hogy az erőszak már a gondolatban is valóság (vö. Mt 5,21–22), és amikor szavakban jut kifejezésre, akkor *verbális erőszakról* beszélünk. Mi az erőszak valójában?² Sokféleképpen meg tudjuk fogalmazni a választ, mert van tapasztalatunk róla. Az erőszak hatalmi, domináns pozícióból indul ki, és megvalósulásának összetevői a visszaélés és a kényszerítés. Rokon értelmű kifejezése az agresszió, amely „olyan kényszerítő, károsító, destruktív hatalomgyakorlás, amelyről elmondható, hogy a bántás szándéka vezérli, ténylegesen sor kerül a károsító eseményre, és a cselekmény normasértő (nem jogos, pl. önvédelemből eredő destrukció)” (BAGDY 2005, 18. o.).

A kánon szerkesztésében az első erőszakos cselekedet a Szentírásban a testvérgyilkosság, amelynek van ugyan következménye, büntetése, de Isten gondoskodik arról, hogy

¹ 1Móz 6,7 szerint csak a szárazföldi állatokat, csúszómászókat és az égi madarakat, míg a 13. vers már minden élőlény elpusztításáról beszél.

² <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-keresztyen-bibliai-lexikon-C97B2/e-e-C9B2A/eroszak-C9C27/>. (Megtekintés: 2022. június 20.)

a *lex talionis*³ ne valósulhasson meg, Kain életét nem veheti el senki (mert az hétszeresen bűnhődne, vö. 1Móz 4,15). Kain leszámazottja, Lámek kontextus nélkül fogalmazza meg azt az emberi attitűdöt, amely az erőszakos cselekmények jelentős részének mozgatója, és ebből kifolyólag viszonylag részletesen szankcionált eleme lesz a bibliai törvénykezésnek: ez a bosszú.⁴

Krisis idején, legyünk az ókorban vagy éppen „modern” időkben, egy közösség túlélési stratégiájának részei az identitásnarratívák. Meg kell fogalmaznunk, kik vagyunk, és mi tart össze bennünket, hogyan formáljuk együtt sorsunkat. A hatalmon lévők retorikai eszköze a meggyőzésben gyakran a mások iránti gyűlölet keltése, az ellenségkép megformálása. A *retorikai erőszak* nemcsak a gyűlöletkeltés nyelvezetére, hanem az irányítás és befolyásolás erre felépített teljes rendszerére vonatkozhat. Józsué könyvét ebből az aspektusból Lori L. ROWLETT vizsgálta (1996), amelyben a Kr. e. 7. században keletkezett deuteronomiumi történeti mű (DTM) a Kr. e. 1400–1200-as évekbe vetített történések szövegezésében a háború és nacionalizmus retorikáját mint bátorítást és egyben fenyegetést is alkalmazza saját közösségére vonatkozóan, hogy az „önként” vesse alá magát annak a hatalmi kormányzásnak az önszerveződés és a befogadás ideológiai kereteinek megalkotása közepette (uo. 11. o.). Összefoglalva arról van szó, hogy bizonyos szövegeknek ideológiai funkciójuk van a hatalom érvényesítésében. Józsué esetében a kutatók arról érvelnek, hogy a honfoglalás szövegeiben a Kr. e. 7. századi asszír fenyegetettség miatti szorongás, illetve a megküzdés retorikai eszközei tükröződnek vissza. Az erőszak retorikája egy bizonytalan központi kormányzás kezében kijelöli a befogadás, az autoritás és a hierarchia határvonalait. Az identitásnarratívák egy sor anxiomatikus elvet igényelnek ahhoz, belefoglalva a szövegeikbe, hogy különbséget tegyenek a „mi” és az „ők” (a „mások”) között. Tehát a retorikai erőszakkal a hatalom megrajzolja és alakítja a közösség határait. A honfoglalás kontextusában az üzenet egyrészt az, hogy a „másság” büntetése a halál, illetve, hogy a közösség tagjai könnyen kívülrőlállóká („mássá”) válhatnak, ha mulasztanak az engedelmisségben (uo. 12–13. o.).

A DTM Józsué könyvében jól körülhatárolja a *herem* intézményét.⁵ Valaminek, illetve valakiknek az elkülöní-

téséről van szó az istenség javára azáltal, hogy a kijelölt közösség teljesen elpusztítja azt. Egyik konkrét megjelenése ennek Aj város elfoglalásának története (Józs 7–8). Az első sikertelenséget maga az Úristen magyarázza el Józsuének: „Azért nem tudtak megállni Izráel fiai ellenségeikkel szemben [...], mert utolérte őket az átok. Nem leszek többé veletek, ha nem pusztítjátok ki magatok közül a kiirtanivalót!” (Józs 7,12) Ez nem feltétlenül annak a példája, hogy az emberi erőszak isteni erőszakot von maga után, hanem a szövegvilágban az isteni parancs olyan abszolútum, mely megtagadásának végletes következményei vannak. Ez a szemlélet a DTM más szövegein is megmutatkozik.⁶

A *herem* elméleti elgondolása már bizonyos mértékben érinti a kultusz területét. Az áldozatbemutatás az ókori Keleten egyfajta kommunikáció az istenség felé, amelyben az ember a javaiból a legjobbat ajánlja fel, hogy ezzel kifejezze háláját vagy éppen kérését, igényét az istenség felé. A papi hagyományban Mózes megjelenéséig (vagyis inkább a Sínai-hegyi szövetségekötésig) nem találunk áldozatbemutatást.⁷ A szent sátor megépítésével az áldozatbemutatás határozott keretet és elvárásrendszert kap. A Leviticus első fele részletesen bemutatja az áldozatfajtákat, amelyek kizárólag terményre és haszonállatra vonatkoznak. Emberáldozat elrendeléséről a szabályozás szintjén nem olvasunk, de némely szöveg hivatkozik annak tiltására.⁸ Ugyanakkor két ismert történet is érinti a kérdést, Jefe fogadalma (Bír 11) és Izsák megkötözése (1Móz 22), bár a konkrét megvalósulást a hagyomány nyitva hagyja. Az akéda történetének⁹ számos interpretációja, exegézise született meg az ókori értelmezésektől kezdve napjainkig. A történet vizsgálatakor érdemes megfigyelni a héber szövegben az istennevek váltását. A felütés, a fiú feláldozásának kívánalma Elohimtól származik, míg az áldozat megállítása és Ábrahám hajlandóságának elismerése (1Móz 22,12) már Adonaj (YHVH) angyalától származik. Ez a különbség jelezhet paradigmaváltást az áldozat kérdésében, amely később, a próféták irodalmában újabb fordulatot vesz.¹⁰

Az erőszak megítélése és szankcionálása erősen a társadalomba beágyazott a Szentírás világában (is). Éppen ezért a *háború* és a *szexuális erőszak* kérdése semmiképpen sem választható el a kontextustól és a kortörténeti háttértől. Susan NIDITCH (2013) rámutat, hogy a Héber

³ A *lex talionis* elv – közzismertebb nevén „szemet szemért” – az az eljárás, amelyben a kárt okozó ugyanannak a károsító eljárásnak az elszennvedője lesz, amelyet okozott. Pamela BARMASH egy egész fejezetet szentel könyvében a *lex talionis* kifejtésének (2005, 154–177. o.).

⁴ „Emberről ölk, ha megsebez, gyermeket is, ha megüt. Ha hétszeresen a bosszú Kainért, hetvenhétyszeresen az Lámekért.” (1Móz 4,23–24)

⁵ Jutta Hausmann 'átoknak' fordítja ezt a kifejezést, ami hozzáférhetőbb a laikus megfigyelő számára, ugyanakkor a *herem* terminológiájának használata pontosabban utal a honfoglalás kontextusában a konkrét eseményekre. HAUSMANN felvázolja, hogy különböző elképzelések húzódnak meg az átokfogalom mögött, de az egyértelmű, hogy ami ennek hatáskörébe esik, azt „ki kell vonni a profán világ illetékességi köréből” (2006, 96. o.).

⁶ Példaként lásd 5Móz 30.

⁷ Míg más hagyományok szövegeiben igen, pl. az özönvíz jahvista elbeszélésében. Vö. COOGAN 2014, 67. o.

⁸ 3Móz 18,21: „Gyermekeidet ne add oda, hogy eléggessék a Moloknak...” A konkrét pogány gyakorlat összefoglalását lásd TÓTH 2003. A témához lásd még ZSENGELLÉR 2021.

⁹ A bőséges szakirodalomból lásd pl. XERAVITS 2010.

¹⁰ A véresáldozatok (állatok) felajánlása helyett Isten az engedelmes életet várja. Pl. Ám 5,21; Hós 6,6; Mik 6,6–8; Ézs 66,1–3; Jer 6,20 stb.

Bibliában szerteágazó ideológiai háttere van a háborúnak. A papi hagyomány ideológiáját 4Móz 31 írja le (háború Midján ellen), míg a DTM elképzeléseit 5Móz 20. Jelentős a háborúkról szóló beszámolók mennyisége a monarchia idejéből. Dávid király katonai sikereit a narrátor megjegyzései pozitívnak könyvelik el mind emberi, mind isteni szemszögből. A háborúban legyőztek száma egyértelműen a siker (és így a féltékenység) mérőegysége is.¹¹ A háborúhoz marginálisan kapcsolódik, de a Dávid-narratíva szerves része Góliát legyőzése. Dávid két ponton is hozzáköti Góliát megsemmisítését Isten támogatásához.¹² Ez nemcsak Dávid személyes sikere, hanem az izraeli hadsereg, azaz az „élő Isten” seregének legitim győzelme is. Dávid történetében sok ember veszt életét egyértelmű vagy természetes, ugyanakkor rejtélyes okokból is. A háborús gyilkosságok egyértelműen pozitív értékelést kapnak, a politikai gyilkosságokat a narrátor nem értékeli, míg az egyetlen, személyes motivációval elkövetett gyilkosság, Uriás megölése (2Sám 11–12) a tett mértékének megfelelő büntetést von maga után. A motiváció jelentős faktor a gyilkosság szankcionálásában az ószövetségi törvényszövegekben is.¹³

A *szexuális erőszak* narratíváinak vizsgálatát Susanne SCHOLZ teológus behatóan elvégezte *Sacred Witness – Rape in the Hebrew Bible* című könyvében (2010). Felhívja a figyelmet a férfiközpontú narráció sajátosságaira, és olyan olvasatát keresi ezeknek a történeteknek,¹⁴ amelyek hozzájárulhatnak a modern világ áldozati tapasztalatainak feldolgozásához is.

Az élet értéke

Az élet értékének középpontba helyezésével, ezen belül is annak elvételét vizsgálva ez a fókusz az ószövetségi gyilkosság-történetek figyelemre méltó tematikáját rajzolja ki. A gyilkosság eseményét az előzmények és következmények kettőssége fogja közre. Az előzmények oldalán találunk olyan szövegeket, amelyek tiltják (1Móz 9,5–6; 2Móz 20,13), míg mások parancsba adják (herem) annak elvételét. A következmények oldalán egy gyilkosság eredményezhet átkot (1Móz 4), ugyanakkor jutalmat, áldást is (2Móz 32; 4Móz 25).

¹¹ *A táncoló asszonyok így énekeltek: Megölt Saul ezer embert, Dávid meg tízezer embert!*” (1Sám 18,7)

¹² Vö. 1Sám 17,36; 17,45–46.

¹³ Az izraelita jogrendszernek bőséges szakirodalma van, lásd az ajánlott irodalomban KARASSZON 2021; BOECKER 1976; ALT 1953. Az erőszak következményeinek és szankcióinak feldolgozásában érdemes figyelmet szentelni a vérbosszú és a menedékvárosok intézményeinek is.

¹⁴ Pl. Sike és Dina (1Móz 34), Amnón és Támár (2Sám 13), vagy erőszakkal kapcsolatos törvényszöveg pl. 5Móz 22,25–29.

Felhasznált és ajánlott irodalom

- ALT, Albrecht 1953. Die Ursprünge des israelitischen Rechts. In: *Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel*. 1. köt. Beck, München.
- AVALOS, Hector 2005. *Fighting Words. The Origins of Religious Violence*. Prometheus Books, New York.
- BAGDY Emőke 2005. Erőszak az emberben – A pszichológia nézőpontja. In: *Szabadulni az erőszaktól. Keresztény megközelítések*. Szerk. Reuss András – Orosz Gábor Viktor. Luther Kiadó, Budapest. (Eszmezsere 1.) 17–31. o.
- BARMASH, Pamela 2005. *Homicide in the Biblical World*. Cambridge University Press, Cambridge.
- BOECKER, H. J. 1976. *Recht und Gesetz im Alten Testament und im Alten Orient*. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn.
- COOGAN, Michael D. 2014. *The Old Testament. A Historical and Literary Introduction to the Hebrew Scriptures*. Oxford University Press, New York.
- FRETHEIM, Terence E. 2004. God and Violence in the Old Testament. *Word & World*, 24. évf. 1. sz. 18–28. o. Web: https://wordandworld.luthersem.edu/content/pdfs/24_1_Violence/24_1_Fretheim.pdf. (Letöltés: 2022. július 22.)
- HAUSMANN, Jutta 2006. Ennyire kegyetlen az Isten? Megjegyzések az ószövetségi átok-fogalomhoz. *Ókor*, 5. évf. 3–4. sz. 96–99. o. Web: https://okorportal.hu/wp-content/uploads/2013/03/2006_3-4_hausmann.pdf. (Letöltés: 2022. július 22.)
- HOFREITER, Christian 2018. *Making Sense of the Old Testament Genocides. Christian Interpretations of Herem Passages*. Oxford University Press, h. n.
- KARASSZON István 2021. *Az Ószövetség teológiai üzenete*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 42–52. o.
- LYNCH, Matthew J. 2020. *Portraying Violence in the Hebrew Bible. A Literary and Cultural Study*. Cambridge University Press, Cambridge.
- NIDITCH, Susan 2013. *War in the Hebrew Bible. A Study in the Ethics of Violence*. Oxford University Press, Oxford.
- RÖMER, Thomas 2013. *Dark God. Cruelty, Sex, and Violence in the Old Testament*. Paulist Press International, New York.
- ROWLETT, Lori L. 1996. *Joshua and the Rhetoric of Violence. A New Historicist Analysis*. Sheffield Academic Press, Sheffield. (JSOT Supplement Series 226.)
- SCHOLZ, Susanne 2010. *Sacred Witness. Rape in the Hebrew Bible*. Fortress Press, Minneapolis.
- SCHWARTZ, Regina M. 1997. *The Curse of Cain. The Violent Legacy of Monotheism*. The University of Chicago Press, Chicago.
- TÓTH J. Zoltán 2003. A Biblia és a halálbüntetés. *Jogelméleti Szemle*, 3. sz. <http://jesz.ajk.elte.hu/toth15.html>. (Megtekintés: 2022. június 21.)
- XERAVITS Géza (szerk.) 2010. *Izsák megkötözése. Történet és háttértörténet*. Sapientia Főiskola – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- ZSENGELLÉR József 2021. Az emberáldozat formái az ókori Közel-Keleten és azok kiváltása a JHWH-vallásban. In: *Az emberáldozattól az istennév kimondhatatlanságáig*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest. 11–24. o.

Ötvenéves a nők ordinációja Magyarországon

Férfi és női lelkészek az egyházban

■ B. PINTÉR MÁRTA

Könnyen igent mondtam a felkérésre, hogy az új munká-
évre választott lmk-témák közül a címben szereplő dolgo-
zathoz előkészítőt írjak.

Egyrészt kötelességemnek éreztem, hiszen az 1998-tól
majd húsz éven át a női missziói munkaág vezetőjeként vég-
zett szolgálatom során sok teológiát végzett nő sorsát ismer-
hettem meg. Sőt, a harmincadik évforduló kapcsán a hittu-
dományi egyetem munkatársaival közösen a Rózsavölgyi
köz épületében konferenciát is szerveztem. Igaz, kicsit meg-
késve, 2004 tavaszán kerülhetett sor az ünnepre, ám a ren-
dezvény kapcsán a *Lelkipásztor* folyóirat az évi májusi szá-
ma teljes terjedelmében a nők lelkésszé szentelésének törté-
netével, ordinációjuk teológiai alátámasztásával és pásztori
szolgálatuk körülményeinek bemutatásával foglalkozott. Az
lmc-dolgozatra készüléshöz elsősorban ezt a rendkívül sok
kérdést felölelő anyagot ajánlom az írók figyelmébe. Az elő-
készítő írásakor én magam is erre alapozom gondolataimat.¹

Másrészt azért mondtam könnyen igent a felkérésre, mert
a nők ordinációjának történetét a személyes sorsomnak is
tartom. Édesanyám volt a második, ráadásul családos asz-
szony, akit egyházunk vezetése „méltónak talált arra”, hogy
lelkésszé szenteljék. Ez négy évvel azután történt, hogy Csög-
lén az egyedülálló Kovács Etelkát ordinálta Ottlyk Ernő püs-
pök 1972. november 19-én. Az elsőként felavatott lelkész nő
vallomásából világosan kiderül, hogy korántsem a megér-
tő jó szándék, hanem a szükség vitte rá az egyházi vezetőket
döntésük meghozatalához. Mind Etelka, mind pedig édes-
anyám is olyan szórványterületen kezdtek szolgálni, amely-
re férfiak nemigen vállalkoztak. Tinédzserként kifejezetten
groteszknak éreztem a helyzetet, a putnoki beiktatási ünne-
pet pedig nevetségesnek,² hiszen arra a munkára kapott most
felhatalmazást édesanyám, amelyet erejét megfeszítve, mos-
toha körülmények között már réges-régóta végzett. Később
megtudtam, hogy előtte csak – a kegyet gyakorló – püspök
külön engedélyével tehetta. Tinédzserként nem tudtam pon-
tosan megfogalmazni magamnak, hogy miért dühített ez a
helyzet, és miért tartottam méltatlan bánásmódnak a veze-
tők részéről, és úgy sejtettem, csupán hatalmas arrogancia áll-
hatott a nők lelkésszé munkatársi státuszban tartása mögött.

A harmincadik évfordulóra készülve, ennek az időszak-
nak a tanúit hallgatva, vallomásaikat olvasva ez nyilvánvaló-

vá is vált. A mostani cikket írva pedig ismételtlen megborzon-
gok az adatokon, hogy a háború utáni időszakban a teológiai
akadémiára jelentkezett „nagy nemzedék” tagjait, amelyhez
tartozott édesanyám is, mennyire méltatlanul későn ordinálta
egyházunk vezetése: Keveháziné Czégényi Klárát Pilisre tör-
tént megválasztásakor, 1980. március 1-jén. Az esemény kap-
csán hozzáfűzte évfolyamtársainak küldött levelében: „Jó lett
volna, ha ez 1954-ben történik.” Takácsné Kovácsné Zelmát
Muntag Andornéval és Dóka Zoltánnéval együtt csak 1982-
ben. A Budapest X. kerületében fizetés nélkül szolgáló Kincz-
ler Irént pedig szégyenletesen későn. A volt szobatársaknak
szánt megemlékezésében erről így írt 2021-ben:

„A kőbányai zeneiskolában iskolaalkalmazotti állást vállaltam
nyugdíjazásomig (1983). Közben Fabiny Tibor múzeum-
igazgató felajánlott egy munkakört az Evangélikus Orszá-
gos Múzeumban. Életem legszebb idejét jelentették a mú-
zeumban eltöltött évek (1983–2005). Közben a nők helyzete
lassan rendeződött. Sorra felavatták még Káldy Zoltán püs-
pöksége alatt a teológiát végzett nőket. Az én avatásomra
Kőbányán 1988-ban került sor 60 éves koromban Harmati
Béla püspöksége alatt. [...] Istennek hálát adok életemért.
Gyermekkoromban éreztem, hogy nem lesz »normális« az
életem. Azóta a világ is kilendült »normalitásából«, a Bá-
bel tornyát építi. Istennek köszönöm, hogy egyáltalán egy
kis szeletben az egyház működésének én is részese lehet-
tem. Filippi 2,5–10! Övé a hatalom és dicsőség, feléje megy
minden, Őelőtte fog leborulni minden.” (SÁRKÁNYNÉ 2021)

Gyönyörű hitvallás a méltatlan körülmények között vég-
zett szolgálat „mégis érdemes volt!” értelmezéséről. Kincz-
ler Irén ordinációjára pedig akkor került sor, amikor már
minden teológiát végzett nő előtt nyitott lett a teljes kör-
ű lelkési szolgálat végzése. A Lutheránus Világszövetség
1984-es világgyűlése és a nemzetközi tapasztalatokkal bíró
Nagy Gyula elnök-püspök teológiai és egyházpolitikai lá-
tásmódja kétségtelenül hatással volt arra, hogy 1987. június
20-án az akkor még lelkési munkatársi státuszban szolgáló
tizenhárom nőt (köztük e sorok íróját) ünnepélyes kere-
tek között ordinálták a Deák téri templomban.

A fiatalabb generáció számára talán már nehéz is el-
képzelni mindazokat a terheket, amelyeket felvállalt, és az
akadályokat, amelyeket leküzdött az evangélikus lelkész-
nők első nemzedéke. Ezért érdemes a dolgozatra készülé-
shöz beletekinteni a *Lelkipásztor* jelzett számának írásába.

Az lmc-előadás tematikájára adott javaslataim a kö-
vetkezők.

¹ <https://www.lutherkiado.hu/letoltes/folyoiratok-letoltes/lelkipasztor-letoltes/category/21-2004>.

² Édesanyám első „hivatalos” szolgálata helye.

Történeti visszatekintés

A harmincéves jubileumra készült Lelkipásztor-szám bevezető írása összefoglalja az ötven évvel ezelőtti ordinációhoz vezető utat, Kinczler Irén pedig Luther fellépéséig ismerteti az egyház történetének híres nőalakjait (*Lelkipásztor*, 2004/5. 172. o.). A reformáció ötszáz éves évfordulója kapcsán sok országban kutatást végeztek, számos cikk jelent meg arról, hogy az asszonyok közül kik vettek részt aktívan a lelki megújulást sürgető mozgalomban. Női igehirdetőket „szült” ez a korszak³ és a későbbi pietizmus időszaka.⁴ De leginkább azt érdemes megvizsgálni, hogy az egyetemes papság tanítása, amelyet a reformáció a középpontba állított, vajon táptalajul szolgálhatott-e ahhoz, hogy a protestáns egyházak könyveiben fogadják el a nők egyházban végzett szolgálatát.⁵

Érdeemes megvizsgálni a közülünk korán eltávozott Andorka Eszter lelkész nő szempontjait, aki a Közép-európai Egyetem (Central European University) gender tanszékén diplomamunkáját szintén e kérdéstről írta, és aki cikkében utalt az akkori szocialista és nyugati társadalmakban zajló folyamatokra (lásd *Lelkipásztor*, 2004/5. 166–167 o.). Erős kritikával illeti az egyházi vezetők által is megfogalmazott szükségállapotot: „Az a tény, hogy női lelkészeket ordináltak a férfi jelöltek kétségbeesítő hiánya miatt, a kommunista állam miatt és a nyugat miatt, a nők ordinációját külső tényezők termékévé silányította. Semmilyen formában nem merült fel, hogy a férfiak és nők közötti egyenlőség az egyházban esetleg a keresztény üzenet következménye lenne.”

Nemzetközi kitekintés

Ma az internet világában nem nehéz aktuális információkhoz hozzájutni a tekintetben, hogy az egyes lutheránus egyházak hogyan vélekednek a nők ordinációja kérdésében. Európára szűkítve már csak néhány ország van, amely elzárkózik a nők teljes jogú szolgálatba állítása elől.⁶ Ne feledkezzenek meg az előadás készítői a legújabb fejleményekről! A Lengyelországi Ágostai Hitvallású Evangélikus Egyház történelmi lépést tett: 2022. május 7-én kilenc nőt ordinált Jerzy Samiec elnök-püspök a varsói Szentháromság-templomban. Az eseményről Fabiny Tamás püspök is tudósított, aki személyesen részt vett az ünnepi istentiszteleten. A frissen felavatottak közt volt Halina Radacz, akit a Lutheránus Világszövetségben korábban betöltött feladatomból ismertek. Ő az ordináltak nevében elhangzó beszédében ezeket a gondolatokat fogalmazta meg: „A szeretetről akarunk beszélni és tanúskodni; szólni akarunk az egyenlőségről és megmutatni, hogy ez lehetséges; tanítani akarunk a kölcsönös tiszteletről és megmutatni, hogy hogyan tehetjük ezt egymás iránt. Így talán közelebb kerülünk Dietrich Bonhoeffer eszméjéhez, aki szerint az egyház csak akkor egyház, ha másokért van.”

Az aktualitásokhoz tartozik egy szomorú visszarendező-dés Lettországból, ahol Janis Vanags érsekké választása óta nem csupán a frissen végzett teológiai hallgatóknak ordinálását szüntették meg, hanem egy 2016-os zsinati határozat szerint a korábbi püspök által felszentelt lelkésznek jogait is csorbították. A Gyümi néhai munkatársa, Balogh Éva indítására ezért került sor hazánkban is tiltakozásra. Lelkész kollégáink közül többen békésen demonstráltak 2016. június 17-én a Deák téri templom lépcsőinél.⁷

A szolgálathoz való hozzáállás

Azt, hogy a nők szolgálatának biblikus alapjait, a pro és kontra teológiai érveket fejtegesse az előadás szerzője, észszerűtlennek tartom. A nők 1987. június 20-a óta, azaz harmincöt esztendeje teljes jogú lelkészként munkálkodhatnak egyházunkban. Így is mondhatnánk: a kérdés eldőlt.

Ám érdekes megvizsgálni, hogy azóta miben változott, ha változott a lelkésznek az elhíváshoz, a szolgálathoz való hozzáállása. Az első nemzedék tagjai úgy indultak tanulmányaiknak, hogy a *vocatio internában*, vagyis Isten elhívásában lehettek csupán bizonyosak. Nem tudták, mi vár rájuk a végzés után. El is maradt a *vocatio externa*, az egyházi munkaterületek felajánlása feléjük. Kinczler Irén vallomásából idézek ismét:

„A nők egyházi szolgálatát a szükség alakította. Erre a szolgálati formára az egyház nem volt felkészülve. Mivel [...] az egyház nem ajánlott fel semmiféle munkát, így műszaki rajzolóként akartam elhelyezkedni. Dezséry püspök visszatartott. Kongruát ígért,⁸ és a kőbányai gyülekezetbe küldött ki szolgálatra. Létszám feletti voltam, a gyülekezetnek volt párokus lelkésze és segédlelkésze is. A gyülekezettől nem kaptam fizetést. Mindenesként boldog voltam, hogy hivatalosan az egyház kötelékébe kerültem. Nevünk akkor még nem volt. Szószéki, kazuális szolgálatról szó sem volt, de erre nem is törekedtem. Kántori munkát végeztem, bibliaórákat tartottam, sokat látogattam, ha kellett, havat lapátoltam, harangoztam.”

³ Néhány név: Marie Dentiére (1495–1561); Argula von Grumbach (1492–1554); Jeanne d'Albret (1528–1572).

⁴ Ajánlott irodalom: COOKE–MACY 2002.

⁵ Ez a „vakmerő gondolat” egy 1998-ban folytatott beszélgetésből született. A Lutheránus Világszövetség Missziói Osztályának akkori madagaszkári vezetője mondta el nekem, hogy egyházában ez, az egyetemes papság értelmezése a legfőbb érv a lelkésznek ordinációja mellett.

⁶ Inkeri evangélikus egyház (Oroszország), a Litván és a Lett Evangélikus-lutheránus Egyház.

⁷ Én magam is részt vettem 1996-ban egy Janis Vanags érsekkel folytatott tárgyaláson az LVSZ női regionális koordinátoraként, Musimbi Kanyorót, a WICAS főtákarát kísérve. Megdöbbentő volt az érsek udvarias merevsége. A szovjet rendszer idején a kommunista ifjúsági mozgalomban aktív férfi egy szélsőségesen fundamentalista, evangélikál csoportban való hitre jutását követően annak tanítását tette normává egyházában, tetézve a szovjet időkre emlékeztető vezetői attitűddel.

⁸ Az államtól kapott juttatás, akkoriban 450 Ft.

Érdekes tükör ez, amelybe beletekintve a mai szolgálattevők akár el is szégyellhetik magukat. Természetesen változtak a körülmények, változott a társadalom élete, civil területen megteremtették a női munkavállalók szociális biztonságának jogi hátterét. A szekuláris környezet is egészen másként viszonyul az egyházhoz, mint a szocialista érában. Lehetnek jogos elvárásai az egyházi szolgálattevőknek, ám a kérdés akkor is érvényes: megvan-e az a tűz, elszántság (nőkben és férfiakban egyaránt), amelyről az előttünk járó nemzedék bizonyosságot tett?

Ők nagyrészt a háború utáni szegénységből jöttek, egy lelki mozgalom, egy ébredési hullám gyümölcseként, de...

Lelkésznő vagy lelkész

E téma felvetés alatt nem szeretném szembeállítani egymással a férfi és női kollégákat. Izgalmas kérdés ugyanakkor, hogy vannak-e a férfiakétól eltérő aspektusai a nők szolgálatának. Sokan úgy vélekednek, hogy az asszonyok az érzelem, a szeretet, a szív munkásai az egyházban. A haldokló Szent Ágoston szavát hadd idézzem: *Redeamus in cor! Redeamus in cor!* – vagyis térjünk vissza a szívbe. Vajon Urunk reformáló munkájának eredménye lenne a női szolgálattevők ilyen nagy mértékű jelenléte egyházunkban? A harmincéves jubileum idején a lelkészi karunk 31%-a volt nő, mára ez a szám emelkedett. Az asszonyok új szint is hoztak a klérus életébe? Ennek átgondolása az előadás készítőjére vár. Én csupán két élménnyel szolgálnék adalékkul. Harmadéves teológiai hallgatóként szupplikáltam Nyíregyháza egyik gyülekezetében. Az igehirdetést követően a helyi lelkész megjegyezte, hogy mennyire örült, hogy a szószéken „nem domborodott ki nőiességem”. Szerencsétlen megfogalmazás volt, kétértelmű, és engem mindjárt nevetésre készítetett. „Így igaz, nagyon igyekeztem, hogy reggel bő blézert és hosszú szoknyát öltsek magamra” – kacsintottam rá hamiskásan. De az üzenetet megértettem, és

mint elgondolkodtató jótanácsot szem előtt tartottam. Mennyire és miben lehet nőies a szolgálatunk?

A másik élményem pedig az *Evangélikus Élet* olvasó-szerkesztőjével kapcsolatos, aki ragaszkodott hozzá, hogy kerüljem a lelkésznő kifejezést hivatásunk megnevezéseként, és kizárólag a lelkész szót használjam. „Akár férfiak, akár nők, a hivatásuk egy: lelkészek.”

Férfias hivatás a lelkészség?

Megfordítva az előzőekben kifejtett, a nőiességre vonatkozó gondolatokat, azzal is érdemes foglalkozni, hogy a lelkésznők nem kényszerülnek-e abba, hogy férfias szerepeket vállaljanak magukra. Az elsőként ordinált nők között szokás lett úgy beszélni a felszentelésükről, mint akik „fiúsítva lettek”. A Biblia a gyülekezet vezetését egyértelműen a férfiak princípiumaként jelöli meg, ahogyan a férfi és a nő kapcsolatában is teremtési rendként jelöli meg az apostol a férj döntéshozó szerepét, felelősségét (Ef 5,22–25). Vajon egy férfiakkal teli presbitérium irányításában nem kell-e maskulin eszközökhöz folyamodni? A 2004-ben megrendezett jubileumi konferencia egyik előadója, Brigitte Enzner-Probst is ebből a szemszögből vizsgálta meg a papnők helyzetét. Évekkel korábban könyve is jelent meg ezzel a címmel: *Lelkésznő: asszonyként egy férfias hivatásban* (ENZNER-PROBST 1995).

Hivatkozott művek

- COOKE, Bernard – MACY, Gary (szerk.) 2002. *A History of Women and Ordination*. 1. köt. *The Ordination of Women in a Medieval Context*. Scarecrow Press, Lanham.
- ENZNER-PROBST, Brigitte 1995. *Pfarrerin. Als Frau in einem Männerberuf*. Kohlhammer, Stuttgart.
- SÁRKÁNY Tiborné Horváth Erzsébet 2021. *A Madách utcai közösség tagjai és társaik*. Kézirat.

Élet a konfirmáció után

A konfirmáltak gyülekezetben maradásának esélyei

■ PÁNGYÁNSZKY ÁGNES

1925-ben FORGÁCS Gyula református lelkipásztor *Agenda és konfirmációi káté* című művének előszavában így ír a konfirmáció jelentőségéről: „Mivel a szülők és növendékek közül sokan a konfirmációnak e fontos jelentőségét nem ismerik, és azt csak »vizsgának« tartják, melynek letevése után nem kell többé hittant tanulni, a konfirmációi vallás- és fogadásté-

telt a 10-12 éves gyermekek nagy része kellő megértés és érzés nélkül teszi. Ez az oka annak, hogy a konfirmáció után serdülő ifjúságunk jelentékeny része úgy él, mintha azt fogadta volna meg az úrasztala előtt, hogy nem fog Bibliát olvasni, se templomba járni, se úrvacsorával élni, se Krisztus követésében nem fogja magát aláztatatosan gyakorolni. Ez pedig ellen-

kezik egyházunk céljaival és a konfirmáció rendeltetésével. [...] Nincs nagyobb szégyen, mint ha valaki konfirmált és nem tudja, miképpen kell református keresztyén életet élni! Amíg ezt meg nem tanulod, meg nem próbálsz és áldásait nem tapasztalod – ne konfirmáld, mert a te konfirmálásod nem lesz kedves az Isten előtt, és nem lesz hasznos sem rád, sem egyházadra nézve. Vedd komolyan a dolgot! Nagy szorgalommal láss hozzá az előkészülethez, és állhatatosan gyakorold magad a keresztyén életben, nehogy méltatlanul legyen fogadásod [...]. Aki végigtanulja e könyvet, gondolja meg, hogy csak a készülődésnek ért végére, de az önálló keresztyén életnek csak kezdetéhez ért el, ahol megállnia nem szabad, sőt éppen akkor, a konfirmáció után, az egyház úrvacsorázó tagjainak szent közösségében kell elindulnia arra a fenséges szolgálatra, melyre lelkünk üdvére, egyházunk és földi hazánk boldogságára és Isten dicsőségére elhívtunk.”

A közel száz éve írt református mű üzenete ma is fájóan aktuálisan hangzik a 21. századi protestáns egyházak konfirmációi gyakorlatában. Még ha jó lelkeszi lelkiismeretünkkel ki is mondjuk, hogy mindent megtettünk a konfirmáció „sikerességéért”, a folytatás története már nem tölt el bennünket hasonló örömmel. Ez az lmk-előkészítő inspirációt szeretne nyújtani a konfirmáció utáni „élet” lelki és módszertani építkezéséhez.

A lelki „építkezés”, a konfirmáció utáni gyülekezetben maradás, illetve a keresztyén életforma folytatásának emberileg lehetséges építőkockái közül a következő kérdéseket vizsgáljuk:

1. A családok szerepe a konfirmációban;
2. A lelkiekben történő növekedés hangsúlyai;
3. A konfirmációi felkészülés tartalmának módszertani megújulása;
4. Gyülekezetépítési szempontok, azaz az ifjúsági munka megerősítése.

A családok szerepe a konfirmációban

Az Ifjúságépítők 2022-es tavaszi konferenciáján azt a feladatot kaptam, hogy a szülők szerepéről gondolkodjunk el az ifjúsági munkában. Első meglepődésemem túl nagyon megtetszett az, ahogyan a szervezők erre a műhelybeszélgetésre hívogatták a résztvevőket:

„A szülők felelősséggel tartoznak a gyermekeikért, hitben való fejlődésükért. Nekünk, ifivezetőknek feladatunk az, hogy támogassuk őket a szerepük betöltésében. Ők az ifiszolgálat bázisai, a fiatalok és az ifivezetők mellett az ifimunka nagyon fontos szereplői. Nem így látod? Ami szinten biztos: több időt töltenek a fiatalokkal, mint te. Gondold át: milyen lehetőség rejlik a szülőkből! Miért fontosak a gondolataik, miért van szüksége rájuk a fiataloknak? Hogyan lehet őket partnerként kezelni, képezni, bevonni, mit tanulhatunk tőlük, és hogyan segítjük őket a fiatalok-

kal való együtt növekedésben, az érettségre és önállóságra nevelésben?”

Az ifjúsági szolgálat mai szakirodalmát átlapozva győződtem meg arról, hogy nem lenne szabad a családokra való fókuszálást a gyermekszolgálat után abbahagyni. Már a konfirmációban, de az ifjúsági munkában is sokkal jobban kellene támaszkodnunk azokra a családokra, ahonnan a konfirmandusok, a fiatalok jönnek. Kutatások mutatják, hogy a szülők az első számú befolyásoló tényezők, amikor a fiatalok spiritualitásáról van szó. Az ifjúsági szolgálat új és izgalmas feladatterülete, hogy segítsen a gyülekezeteknek új módszereket kidolgozni a szülőkkel való partnerségre, és megerősíteni őket abban, hogy a hitet a családjukban is ápolják.

Egy ifjúságvezető lelkész dilemmáit nekünk is érdemes átgondolnunk: „Rájöttem, hogy nagyon kevés hosszú távú hatást tudok elérni a fiatalok életében, ha a szülők nem részesei ugyanannak a hitfejlődési, lelki folyamatnak, amit a gyülekezetben igyekszünk átadni. Lehet, hogy a fiatalok azt gondolják, hogy kedves vagy, és biztonságos veled beszélgetni, mégis a szülőknek van elsődleges hatása gyermekeik életére.” Egy másik megfogalmazásban pedig így segít ezt a kérdést továbbgondolni: „A serdülők vallási és lelki életére gyakorolt legfontosabb társadalmi hatással a szülei bírnak. [...] A legjobb társadalmi előrejelzője – bár nem garanciája – annak, hogy milyen lesz a fiatalok vallásos és lelki élete, az, hogy milyen a szülei vallásos és lelki élete.”

A lelkiekben történő növekedés hangsúlyai

Az előkészítő meghatározott terjedelme miatt csak vázlatpontokban lehetséges ismertetnünk azt az elméletet, amely a keresztyén spirituális formálódás egyik kontextuális megközelítése. Diane J. Chandler azt vizsgálja, Isten Lelke milyen területeken végzi munkáját bennünk, hogy elvezessen bennünket egy olyan etikus életstílusra, amely Isten megváltó szeretetének bizonyosságtévéje tud lenni a hitnélküliség útját járó világban.

Chandler modellje átfogó keresztyén nevelési modell, amely a teremtéstörténetből merít, miszerint az isteni szeretet által Isten képmására teremtettünk. A modellnek ez a belső, mindent meghatározó teológiai köre, amelyet a gólgotai kereszt szimbolizál. A következő kör az alábbi – akár a konfirmációi kontextusában is alkalmazható – hét dimenziót foglalja magában: 1. a Szentlélek által vezetett és formált hitünk útját; 2. az érzelmi formálódást; 3. kapcsolati formálódást; 4. intellektuális formálódást; 5. az elhívásunk formálódását; 6. fizikai egészségünk formálódását; és 7. a teremtett világban a ránk bízott erőforrásokkal való felelősség formálódását (ökológiai, ökonómiai formálódás). A modell külső körében pedig az etikus élet célja áll, amelyben integráltan valósulnak meg a különböző területeken zajló formálódások együttes, egymástól elválaszthatatlan hatásai.

A konfirmáció meghatározó módon foglalja magában ezeket a dimenziókat. Nem csupán a tananyaggal, az intellektuális fejlődéssel van dolgunk, hanem az egész személyiséggel, amelynek spirituális, érzelmi, kapcsolati és intellektuális dimenziói egyaránt fontosak, és hozzájárulnak a tanítványi, etikus, felnőtt keresztény élet formálódásához. Érdemes reflektálnunk azokra a hangsúlyokra, amelyek konfirmációs szolgálatunkat jellemzik, és keresni azokat az utakat és módszereket, amelyek széles körűen tudnak reflektálni a keresztény spirituális formálódásra.

A konfirmációs felkészülés tartalmának módszertani megújulása

Magyar nyelven, evangélikus egyházi kiadványaink között is találunk olyan konfirmációs tananyagot, amely tükrözi ezt az integratív megközelítést. A *Tanuló közösségben* című könyv lelkészeknek, konfirmációs szolgálatban lévő munkatársaknak készült, és e könyv módszertana egyesíti a konfirmációs káté tartalmát olyan bibliaismereti, hitfejlődési, személyiségfejlődési és közösségépítő tartalmakkal, amelyek egy konfirmandus életében segíthetik a hitben történő formálódást és az Isten és az egyház iránti elköteleződés megerősödését. A hit kérdéseinek relevanciája és az emberi élet alapvető kérdéseinek és dilemmáinak találkozása mintát ad arra, milyen utakat és válaszokat tár elénk a tanítványi életben a mindenható Isten. Az elementarizálás megvalósulása, a reflektív beszélgetések, a kortárs csoport dinamikája, a fiataloknak teológiai kérdésekben mintát adó kitűnő illusztrációk és a család és a gyülekezet közösségének együttese segíthetik a fiatalokat abban, hogy a hit kérdésében egész életre szóló kötődési perspektívát lássanak.

Gyülekezetépítési szempontok, azaz az ifjúsági munka megerősítése

A konfirmációs felkészítés és a konfirmáció annak ellenére, hogy meghatározó szolgálati területek, mégis gyakran elszigeteltek maradnak a gyülekezet életétől és szolgálatától. Egy inkluzív gyülekezeti modell segíthet bennünket abban, hogy a konfirmandusokkal és a gyülekezet minden csoportjával úgy foglalkozzunk, hogy ők a gyülekezet nagy egészének a részesei legyenek. Az inkluzív szemléletnek fontos eleme, ahogyan a konfirmációról és az ifjúsági munkáról gondolkodunk. A konfirmáció és az ifjúsági munka a felnőtt keresztény élet, a tanítványság gyakorlóterepe, amelyben a keresztény életforma megtapasztalása mintaként szolgál a felnőtt tanítványi élethez. Ehhez kapcsolódik az is, mennyiben tekintjük az ifjúsági szolgálatot gyülekezetépítési stratégiának, missziói elkötelezettségünknek. Népegyházi kereteken nyugvó, demográfiailag súlyos terheket hordozó egyházunkban

bizonyosan a kreativitás végső határait kell súrolnia közös gondolkodásunknak, de egyre kevésbé tehetjük meg, hogy lelkészekként és gyülekezetekként ne kérdezzük meg magunktól: hogyan állunk az ifjúsági munkával? Ha a konfirmációnak nincs hol folytatódnia, mit tükröz ez gyülekezet-építési gondolkodásunkról, Isten országa építéséért történő tanúságtételünkről? Egyházunkban minden követ érdemes lenne megmozgatnunk azért, hogy segítsük a gyülekezeti ifjúsági szolgálat minden irányú építését, növekedését.

A konfirmandusok gyülekezeti integrációja – gyakorlati javaslatok

A konfirmandusok gyülekezetben való megtartásának esélyeiről gyakorlati útmutatót csak úgy illik adni, ha az kipróbált módszeren alapul. Most a megvalósítás lehetőségeihez egy olyan – a pilisi evangélikus gyülekezetben 1998 és 2014 között folyamatosan kidolgozott és megtartott – gyakorlatot szeretnék ismertetni, amely az lmk-n történő beszélgetésekhez további kiindulópont lehet. A konfirmandusok gyülekezeti integrációjának alkalmi és programjai az alábbi tematika alapján valósultak meg: istentiszteleti részvétel, közös tanulás, ifjúságba történő integráció, diakónia, önkéntes szolgálat, gyülekezeti integráció és egyházi integráció.

- A konfirmációra való hívogatás istentiszteleti hirdetése és az anyakönyvek alapján családlátogatásokat tettünk legalább azokban az esetekben, ahol nem jelentkezett a család a konfirmációra. Ezt nem csupán szervezési kérdésnek tekintettük, hanem a gyülekezet közösség-szemlélete, összetartozása teológiai kifejeződésének.
- A konfirmáció első heteiben úgynevezett BB-estet szerveztünk, ami befogadó bulit jelent, és az ifisek szervezik. Itt egy közös áhítat mellett bemutatkozás, beszélgetések, sok játék, közös étkezés volt a program.
- A konfirmandusok a konfirmációs felkészítés idején kötelezően vettek részt a vasárnapi és istentiszteleti ünnepeken. Ennek értelme nem a kötelező jelleg van, hanem azon, hogy a felnőtt egyháztagságra készülők számára folyamatos, élő tapasztalat lehessen a gyülekezet istentiszteleti élete. Természetesen ide kapcsolódó kérdés, hogy az istentiszteleten mennyiben tud a gyülekezet és a lelkész tekintettel lenni a konfirmandusok korosztályi jellegzetességeire, az istentiszteleti szolgálatba történő bevonás, keresztény ifjúsági énekek használata vagy a fiatalokat is jobban megszólító igehirdetések tekintetében.
- A konfirmandusórák után közvetlenül folytatódtak az ifjúsági órák. Az ifisek – ha tudtak – jöhettek a konfis óra elejére, ahol félórás élénk és vidám éneklés történt a kántor vezetésével. A közös éneklés jó élmény mindenki számára. Az ifisek a tanulás alatt megvárták az ifióra kezdetét. Énekeskönyvi és gitáros énekeket egy-

- aránt tanultak a konfirmandusok. A konfirmációi istentiszteleten a szépen éneklő fiatalok egyedül, ketten vagy akár kis csoportokban is önállóan énekeltek.
- A 72 óra kompromisszum nélkül ifjúsági önkéntes programban a konfirmandusok az ifisekkel együtt vettek részt, szükség esetén az iskolából való kikérés segítségével.
  - Az arra elhívást érző konfirmandusok és ifisek önkéntes segítőként állhattak be a gyülekezet gyermekei mellé az adventi és böjti időben tartott gyermek-szeretetvendégségeken, ahol nagy hangsúlyt helyeztünk az ünnephez kapcsolódó kézműveskedésre.
  - Karácsony ünnepe előtti napokban a konfirmandusok és az ifisek a lelkészekkel együtt több csoportban olyan idősekhez indultak betlehemezni, akik otthon, betegen feküdtek, és nem tudtak volna a templomba eljutni. A konfisok és az ifisek vegyes csoportokba kerültek, így indirekt módon valósulhatott meg a közösségi alapú diakóniai-szociális tanulás. Az évek során a gyülekezet tagjai is egyre tudatosabban jelezték, kikhez menjenek a fiatalok a betlehemes szolgálattal.
  - Szilveszter előestéjén közös ifis-konfis évbúcsúztatóra került sor, hasonlóképpen farsangkor is közös estét tartottak a fiatalok. Ezek a korosztályos szabadidős alkalmak az áhítatokon, az éneklésen és a játékokon keresztül nagyon sokat tudtak hozzátenni a közösségi összetartozáshoz.
  - A böjti időszakban kialakult az ifjúsági passió alkalma is, amelyen a virágvasárnapi esti istentiszteleten a gyülekezet is részt vett. Egy alkalommal maguk a szülők készültek a passióra úgy, hogy ez meglepetés volt a konfirmandusok számára.
  - A konfirmációt megelőző hónap egyik hétvégéjén konfirmandusok és ifisek közös felkészülésre, csendesnapokra utaztak el. Az együtt töltött hétvége során az ifisek is részt vettek a konfirmandusok felkészülési alkalmain, az arra felkészült nagyobb fiatalok önállóan kis beszélgetőköröket is tartottak a konfisok számára. A közös éneklések, játékok, kirándulások még inkább összekovácsolták az egyébként is egymáshoz közel került csoportokat.
  - A konfirmáció előtti szombaton a konfirmandusok és családjaik összegyűltek a templom kitakarítására.
  - A konfirmációi istentiszteletekre (szóbeli vizsga, ünnepi istentisztelet pünkösdhétfőn) az egész gyülekezet külön meghívást kapott a közös ünneplésre.
  - Az egyház könyvajándékát a frissen konfirmáltak egy héttel később, az ifjúság által számukra szervezett ifjúsági istentiszteleten vették át. Itt már közösen vett úrvacsorát a frissen konfirmáltakkal kiegészült gyülekezeti ifjúság.
  - A konfirmáció után nyáron sem állt le az ifjúsági élet, minden péntek este a megszokott időben megtartás-

ra kerültek az ifjúsági órák, hogy az újak is érezzék a folytonosságot és a nyitott ajtót hitbéli növekedésük biztosítására. Az őszi tanévkezdés pedig már az új konfirmandusok fogadásának feladatával indult.

- Az ifjúság nyári tábora az országos frissen konfirmáltak tábora volt, ahol örömmel ismerték meg a fiatalok egyházunk többi evangélikus fiatalját. Szoros barátságok szövődtek, szívesen találkoztak a nyári táborban vagy más kerületi vagy ifjúsági alkalmakon is a fiatalok.

Van-e élet a konfirmáció után? Érdemes átgondolnunk, hogyan tudjuk konfirmandusainkat a gyülekezet egész közösségébe integrálni. Hogyan tudjuk megvalósítani azt, hogy ők családi háttérükkel legyenek jelen a konfirmációban? Milyen lehetőségeink vannak a konfirmáció után az ifjúsági közösségbe, a gyülekezetbe történő integrálásra?

Felhasznált és ajánlott irodalom

- CHANDLER, D. J. 2014. *Christian spiritual formation. An integrated approach to personal and relational wholeness*. InterVarsity Academic, Downers Grove.
- FORGÁCS Gyula 1925. *Ágenda és konfirmációi káté. Útmutatás a konfirmációi vallás-és fogadásterületre készülők számára a magyar református keresztyén egyház tanítása szerint*. Tahitótfalu.
- GÖRÖZDI Zsolt 2021. A konfirmációs munka anyaga. *Teológiai Fórum*, XV. évf. 1. sz. 21–41. o. Web: https://www.academia.edu/53547866/A_konfirmacios_munka_anyaga. (Megtekintés: 2022. június 20.)
- HÁMORI Ádám – PÁNGYÁNSZKY Ágnes – SIBA Balázs 2015. A konfirmáció, ahogy a fiatalok látják. *Lelkipásztor*, 90. évf. 8–9. sz. 249–256. o.
- HÉZSER Gábor – THOMA László 2019. A pubertáskor lélektani folyamatai és a konfirmáció. In: *Együtt a hit útján*. Szerk. Siba Balázs – Szabóné László Lilla – Pángyánszky Ágnes. Kálvin Kiadó, Budapest.
- Így látják a lelkészek az iskolai hittant és konfirmációt. *Evangélikus.hu*, 2019. június 11. <https://www.evangelikus.hu/hireink/kotoszo/igy-latjak-a-lelkeszek-az-iskolai-hittant-es-konfirmaciot> (Megtekintés: 2022. június 20.)
- PÁNGYÁNSZKY Ágnes 2021. A konfirmáció célja és gyakorlata. *Lelkipásztor*, 96. évf. 8–9. sz. 324–326. o.
- SIBA Balázs – SZABÓNÉ LÁSZLÓ LILLA – PÁNGYÁNSZKY ÁGNES 2019. „Isten ad, mi továbbadjuk.” A norvég evangélikus gyülekezet-pedagógiai tervről protestáns megközelítésben. *Lelkipásztor*, 94. évf. 8–9. sz. 291–295. o.
- Sticky Faith Parents: Building Lifelong Faith. *Fuller Youth Institute*, <https://fulleryouthinstitute.org/stickyfaith/parents>. (Megtekintés: 2022. június 20.)
- SZABÓ Lajos (szerk.) 2000. *Kezed rajtunk. Körültekintés a konfirmációval kapcsolatos elméleti és gyakorlati kérdések világában*. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest. (Gyülekezetpedagógiai füzetek 3.)
- Tanuló közösségben. A konfirmációi oktatás kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest, 2008.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

Igehirdetés Győr Sándor (1945–2022) evangélikus lelkész temetésén

1Sám 17,37b

■ ZSEDNAI JÓZSEFNÉ

„Hát menj, az Úr legyen veled!” (1Sám 17,37b)

Győr Sándor lelkésztestvérünk ravatala mellett Istenhez fordulunk kegyelemért, nála keresünk vigasztalást, útmutatást és reménységet – és meg is találjuk. Hiszen az Úristen készen kínálja nekünk. Odakészítette a bibliaolvasó útmutató mai első igéjeként ezt a kicsit szokatlan, de mégis nagyon aktuális ösztö-vetségi mondatot: „Hát menj, az Úr legyen veled!” (1Sám 17,37b)

Saul király indítja így az ifjú Dávidot a hatalmas és legyőzhetetlen Góliát ellen. Félti a fiút, de nincs más választása: Istenre bízva a sorsát, megáldja és elengedi a biztosnak tűnő halálba. Hát menj – mondja Dávidnak. Nem tudlak visszatartani, nem tudok veled menni – az Úr legyen veled! Ő az egyetlen reménység!

Mi is úgy állunk most itt, mint egykor Saul – az ő érzé- seivel és gondolataival. Győr Sándor testvérünk is olyan ellenséggel indult harcba, amelyről tudjuk, hogy emberileg legyőzhetetlen. Nem tarthattuk őt vissza se jó szándékkal, se orvosi tudománnyal, se gondos ápolással. El kell őt engednünk. Tudjuk, hogy a maga erejével kudarcra van ítél- ve: nem állhat meg a halál elleni harcban és az Isten előtti ítéletben. Ezért mi is azt mondjuk: menj hát, az Úr legyen veled! Az az Úr, aki Dávidot is győzelemre vitte a hatalmas ellenséggel szemben. Az az Úr, aki legyőzte a halált, és győzelmében övéit is részesíti. Az az Úr, akinek hatal- máról és szeretetéről Győr Sándor kedves testvérünk is oly sokszor prédikált: szószéken, hitoktatásban, kereszteleme- dence és ravatal mellett. Az az Úr, akinek bocsánatát, örök életre hívó evangéliumát ő is ismerte, és hirdette évtizede- ken át. Az Úr legyen veled – mondjuk mi is a mai ige sza- vaival. Legyen vele a megváltó Úr, Jézus Krisztus, mert az ő nevére nyílik az örök ország kapuja, semmi másra. Még a lelkési oklevél is kevés hozzá. Kísérje, sőt vigye tovább lelkész testvérünket az az Úr, akinek jelenléte, mentő sze- retete nyomon követhető a most lezárult földi életben, an- nak küzdelmei között is!

Győr Sándor testvérünk sok harcot megvívott. Mély- ségek és magasságok között élt. Voltak győztes és vesztes csatái. Szinte a születésétől kezdve harcolt. A háború utol- só évében született, nehéz lelki körülmények közé. Szülei

házasságának megromlása miatt a nagymamához került. A gyermeki szív számára feldolgozhatatlan a szülői eluta- sítás, főleg úgy, hogy két lánytestvérének ezt nem kellett megélnie. Ráadásul egy idő után a nagymama is lemondott róla, így került gyermekotthonba. Szüleivel és testvé- reivel elvesztette a kapcsolatot. De erős volt és elszánt. Az Úristen támogatásával megvívta a harcát. Megadatott ne- ki, hogy ilyen előzmények ellenére jelessel érettségizzen egy jó nevű pécsi gimnáziumban. Kiemelkedő képességei voltak. Sokat olvasott, versenyszerűen sakkozott. Felvételt nyert az ELTE matematika–fizika szakára. Az Úristen még- is másfelé terelte az útját. Már gimnazistaként pártfogá- sába vette őt egyik diáktársának édesapja, a pécsi evangé- likus gyülekezet máig meghatározó emlékü lelkésze, Ba- likó Zoltán. A sakkparti után a gimnazista fiú néha már a bibliaórákon is ott maradt. Így terelődött a figyelme a lel- kési hivatás felé. Végre megélhette a támogató, befogadó szeretetet. A földiekét és az égiekét is. Voltak ugyan anya- gi nehézségei, melyek miatt egy évvel tovább tartottak a tanulmányai, de huszonöt évesen, jeles teológiai diplomá- val indult a szolgálat felé. 1970-ben Káldy Zoltán avatta lelkésszé. Két évvel később a lelkészvizsgán is jeles ered- ménnel végzett. Pécsi segédlelkészként talált olyan társ- ra, aki a szolgálatát is segítő, igazi lelkészfeleségként igye- kezett helytállni. Láttam az esküvői fényképüket: kifejezet- ten szép pár voltak! Isten ajándékeként a gyermekáldás is megérkezett kisfiuk születésével. De Sándor tovább har- colt. Úgy érezte, győznie kell és bizonyítania magának és másoknak, vállalva az összeütközést is felettessel, munka- társsal. Hivatásában fáradhatatlan volt: olvasott, írt, konfe- renciákon vett részt. Szeretett gyermekek között dolgozni, az ő hittanos válaszaikat, hitük gyermeki megfogalmazá- sait sajtó alá rendezte. Sok, hitoktatást segítő anyagot ké- szített. Bibliái plakátsorozata a határon túlra is eljutott, be- leértve az ország és a felekezetek határait is. Bár a modern kor új eszközöket hozott a hitoktatásban, ő szinte haláláig gyártotta a hittanos szemléltető- és oktatóanyagokat, hogy ezekkel mások munkáját segíthesse. Sokszorosított magya- rul alig hozzáférhető teológiai irodalmat. Összegyűjtötte temetési prédikációit a jövő lelkésznevezettek tanításá-

ra és okulására. Örömmel mutatta a munkáját dicséző újságcikkeket, a népes konfirmandus csoportokról készült fotókat. A *Lelkipásztor* folyóiratnak is rendszeres szerzője volt évtizedekkel ezelőtt. Kollégák, évfolyam- és kollégiumi társak emlékeznek rá szeretettel. A ma szolgáló lelkészeink között több is van, aki emberileg neki köszönheti az indítást a lelkészi pálya felé. A levelek és telefonhívások, melyeket a gyászír kapcsán kaptam, szeretettel és részvétellel szólnak róla. De mindemellett láttuk és ismertük a harcait is. Volt, hogy alul maradt. Volt, hogy a családi rossz példát követve saját egészségének rombolója lett. Sajnos apaként sem volt jó mintája, amelyet fia nevelésében követhetett volna. Családja húsz év után felbomlott, kapcsolatuk megszakadt.

Győr Sándor lelkészi szolgálatát a csikóstóttósi, az ajkai, az ösküi és a pétfürdői gyülekezetben végezte. 2010-ben ment nyugdíjba. Pétfürdőn maradt. Egy ideig még eljárt sakkozni. Rendezte könyveit, a hittudományi egyetemnek és a levéltárnak is jutott belőlük. Kapcsolattartását nagyfokú halláskárosodása is nehezítette. Család nélkül élt, nem adott magára. Az országos egyház próbált neki segíteni, egyházi intézményi lakhatást, orvosi, gondozási segítséget ajánlva, de nem sikerült vele megegyezni.

Márciusban érte súlyos agyvérzés. Tíz százalék esélye volt az életben maradásra, de megerősödött annyira, hogy

kikerülhetett az intenzív osztályról. Némi remény arra is mutatkozott, hogy talán újra felismerhet régi, ismerős hangokat. Ha ez nem is sikerült, bízunk benne, hogy egy hónapnyi kórházi létében a hozzá közel jövő Isten szavát felismerte, áldását hallotta, értette és lélekben reagálni tudott rá. Imáinkban kértük, hogy így lehessen.

Életében többször próbált nagy embereket, hírességeket megszólítani. Fájt neki, hogy nem jött válasz, vagy elutasították. Az a reménységünk, hogy a legnagyobb hatalom, a mindnyájunk fölött álló mennyei Atya nem utasítja el őt, hanem magához fogadja megfáradt szolgáját.

A ravatal mellett csak azt mondhatjuk, amit Győr Sándor lelkésztestvérünk is sokszor elmondott lelkészi szolgálatai során, hogy nem emberi érdemekre hivatkozva, hanem Jézus Krisztusért, őbenne bízva visszük Isten elé könyörgésünket, és így köszönünk el szolgatársunktól. Ahogy mai igénk mondja: „*Menj hát, az Úr legyen veled!*”

Amikor mi tovább indulunk az életúton, legyen biztónk és reménységünk az a két ige, mely Győr Sándor testvérünk halála napján adatott az Útmutatóban: „*Vigadozni fogok az Úr előtt, víg öröme indít szabadító Istenem.*” (Hab 3,18) „*Annak örüljétek, hogy nevetek fel van írva a mennyben!*” (Lk 10,20) Kívánjuk és kérjük, hogy így legyen, ez legyen igaz Győr Sándor kedves testvérünk számára is! Ámen!

Emléksorok Dedinszky Tamás lelkészeiről

1933–2022

■ ZÁSZKALICZKY PÉTER

Már hat évtizednél is több eltelt azóta, hogy 1960 júliusának egyik vasárnap estéjén a budapesti Deák téri templomban öt végzett teológus lelkésszé avatásának ünnepe volt. Feleltünk a szolgálat vállalására vonatkozó kérdésekre, és elmondtuk a lelkészi esküt. Majd felhangzott a püspök szava: „Reátok bízom az egyház hivatalos igeszolgálatát, felhatalmazlak és kötelezlek titeket az ige hirdetésére, a szentségek kiszolgáltatására, és küldelek titeket...” Hatodikként leány évfolyamtársunk is mellettünk állt. Mivel akkor egyházunk még nem ismerte el a nők lelkészi szolgálatát, ő lelkészi munkatársi feladatokra kapott megbízást. Az ünnepi istentiszteleten elhangzott prédikációban Káldy Zoltán püspök a lelkészi szolgálatban kapott küldetést helyezte a szívünkre: „Egész szolgálatotokat, minden szavakat és cselekedeteket süsse át az Istentől kapott szeretet tüze. Szeressétek a rátok bízott gyülekezeteket, hogy a gyülekezet tagjai a ti szeretetetekben keresztül megérezzék a Jó Pásztor szeretetét. De szeressétek a gyülekezeteken kívül valókat is...”

Az egykori évfolyamból Barcza Béla, Dorn Vilmos, Kozma Évamária és Szirmai Zoltán már korábban az örökkévalóságba távozott. Utolsó előttiként most Dedinszky Tamás (Győr, 1933. július 3. – Baja, 2022. április 18.) lelkész testvérünket veszítettük el, akit felesége, fia és családja, négy unokája, egy dédunokája, testvérbátyja és családja gyászol.

Egy alkalommal Dedinszky Tamás a *Bajai Hírlap*nak adott nyilatkozatban meghurcolt emberként jellemezte magát. 1951-ben tett érettségi vizsgát Békéscsabán, ahol édesapja a gyülekezet megbecsült lelkésze volt. Származása miatt több sikeres felvételi vizsga után sem vették fel egyetemre, ezért a MÁV-nál pályamunkásként, kocsikísérőként és segédmunkásként dolgozott. Majd mégis felvételt nyert az agráregyetemre, ahol mindössze fél évig tanulhatott, mert az első vizsgaidőszak végén a rektori hivatal eljárást indított ellene. Rákosi Mátyás szidalmazása miatt előző munkahelyének párttitkára jelentette fel, az állam- és kormányfő sértéséért az ország összes egyete-

méről kitiltották. Ezek után jelentkezett az Evangélikus Teológiai Akadémiára, ahol politikai bűnére való tekintettel püspökétől egyéves feltételes próbaidőt kapott azzal, hogy nem politizál, különben nem vállalnak érte felelősséget. Meghurcolt múltjára lelkészként úgy emlékezett vissza, hogy az Úristen azért zárt el előtte minden más lehetőséget, hogy megmutassa, itt van a helye. Ezt a múltat a *Bajai Hírlap* említett nyilatkozatában megbocsátással zárta le: „Ha a keresztények sem tudnak felejteni és megbocsátani, akkor ki tudjon?”

Lelkesszé avatása után egy évig Soltvadkerten, egy évig Kecskeméten volt segédlelkész. Itt ismerkedett meg feleségével, Tamási Katalinnal, majd püspöke a Békés megyei Magyarbányhegyesre küldte, ahol gyermekeik, Zsuzsa és Tamás születtek. 1967 elején a Nógrád megyei Lucfalva választotta meg lelkészének, ahonnan Bajára 1974-ben került. Itt a templom felújításának nagy feladata is várta. A roskatag épület első tatarozása 1978-ra, a második 1995-re fejeződött be az ő fizikai munkájának jelentős hányadával is.

A kis gyülekezet lelkési munkája mellett – anyagi gondjaik miatt – más megélhetés után is kellett néznie. Két évig segéd munkásként dolgozott, majd egy tetőfedő-ács mester mellett. Tíz évig a kórház volt a munkahelye, ahol a munkaügyön, a műszaki raktárban és két évig a laborban dolgozott. Állami nyugdíjba a családsegítő központban eltöl-

tött három és fél év után ment el. A halmozott nehézségek ellenére sem „menekült el” Bajáról, példát adva ezzel sok szolgatársának is.

Egészsége 1994-ben roppant meg, rákos lett. Műtétje után a szegedi klinika professzora két hónapot jósolt neki. Nem adta fel. Alig egy hét után már prédikált, s tovább még egy évtizeden át a 2004-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig, miközben nyom nélkül eltűnt a rákos daganata is. Három évtizedes áldozatos bajai szolgálatát szeretett városa Pro Urbe kitüntetéssel köszönte meg.

Éveken át tartó súlyos betegség után most elment a bajai gyülekezetből, elment közülünk. Május 4-i temetésén Kis János kecskeméti lelkész prédikált. Utalt Dedinszky Tamás egyik úrvacsorai előkészítő igehirdetésére, amelyben lelkésztársai előtt arról tett vallomást, hogy életében és szívében egyre több a félelem. Sokszor döbben rá arra – amit nem szégyell lelkésztársai előtt bevallani –, hogy kicsi és gyenge a hite, ami bizonyára okozója túlzott félelmeinek. Ezért egyre többször menekül Ézsaiás könyvének általa nagyon megszeretett csodálatos ígéretéhez, amely mindig megerősíti: „*Ne félj, mert megváltottalak, neveden szólítottalak, enyém vagy!*”

Urunk megváltottjaként most már Odaát van, ahol mindnyájunk számára megszűnik minden félelem.

Igehirdetés Dedinszky Tamás evangélikus lelkész temetésén

Jn 11,25–26

■ KIS JÁNOS

„Jézus ekkor ezt mondta neki: *Én vagyok a feltámadás és az élet, aki hisz én bennem, ha meghal is, él; és aki él, és hisz én bennem, az nem hal meg soha. Hiszed-e ezt?*” (Jn 11,25–26)

Hiszed-e?

Húsvét hétfőjén ment el. A prédikációra készülve ott ültem az íróasztal mellett. Kata hívott: Tamás elment. Húsvéthétfő prédikációs alapigéje Jn 11,25–26 volt. Talán mindannyian ismerjük a bibliai történetet, Lázár feltámasztásának a történetét. Mintha visszalépés lenne, hiszen húsvét örömhíre – Krisztus feltámadt, valóban feltámadt – új távlatot, új lehetőséget nyit akkor is és ma is minden benne bízó embernek. Húsvéthétfőn, az isteni cselekedet után az ember síkja,

az ember lehetősége jelenik meg: Lázár feltámasztásának a története. A szavakat, amelyet a Mártával való találkozásakor Jézus kijelentett, azóta minden temetésen, minden megnyitott sír vagy elhelyezett urna esetében elmondjuk: Jézus Krisztus a feltámadás és az élet, aki hisz őbenne, annak örök élete van.

Sok száz, sok ezer temetés után merem mondani, hogy itt van a választóvonal. Látom az arcokat, s érzem, hogy hányan nem hisznek. Idáig minden rendben van, méltassuk az életutat, na de ez túl van azon a határon, amit mi beláthatunk, s Jézus ezt tudja, amikor azt a kérdést teszi fel: hiszed-e? Nekünk is ezt teszi fel akkor, amikor szívünk fájdalmát, emlékeit hoztuk el, mert hiszem, hogy senki nem jött üres szívvel, aki ma itt van. Hoztuk azokat az ajándékokat, emlékeket, amelyeket Isten rajta keresztül adott nekünk.

Herta Müller irodalmi Nobel-díjas íróőnek van egy gondolata, amelyet szeretnék mindenkinek a szívére helyezni, azért is, mert Tamás olyan volt, hogy mindennek utánanézett, szeretett naprakész lenni politikában, tudományban, irodalomban, s ezt ő meg is élte, el is mondta. Herta Müller ezt monda: kis kincsek azok, amelyeken ez áll: Itt vagyok, nagyobb kincsek azok, amelyen ez áll: Emlékszel-e még? De a legnagyobb kincsek azok, amelyeken ez áll majd: Itt voltam. Nem tudom, érezzük-e a folytatást: itt vagyok. Minden reggel, minden szolgálat előtt, minden kazuális szolgálatban, igehirdetésben. Hányszor mondta ki Tamás azt a szót: Itt vagyok. Engem küldj! Bíz rád az örök élet beszédét! Hogy segíteni tudjak, hogy szeretni tudjak. Alázatosan végezte ezt a szolgálatot. Nem kereste a maga dicsőségét. Ez távol volt tőle. A maga sokszor szikár és az igazságot kimondani merő szavainak volt előzménye; megtapasztalta azt, hogy mit jelent kitaszítottnak lenni, s nem tudta elviselni, ha valakit bánatnak, inkább szólt. Nem törődött azzal, hogy ez most éppen jól vagy nem jól hangzik. De hiszem, hogy így volt a családban is. A próbák között is, a kereszthordozásokban is. Láttam, együtt imádkoztunk, lelkészként havonta találkoztunk. Elmondta saját küzdelmét a kórral, gyermekének elvesztését, harcait, mindazt, amit az ő élete jelentett. Hányszor mondta: itt vagyok. Aztán a nagyobb kincs: emlékszel-e még?

A Szentírás egyetlen dologról mondja kizárólagosan, hogy örök, hogy maradandó, a szeretetről. Lehet tudás, ismeret, megszerzett tapasztalat, lehet bármi mértékadó, de a szeretet örök. Nem az, amit mi annak nevezünk, ami egymáshoz köt csupán bennünket, vagy éppen egy közösséghez, hanem ami onnan felülről jön, az isteni szeretet, amely minden mást tartalommal tölt meg. A legnagyobb kincsek ez a Nobel díjas-íróő azt mondja, amelyiken majd ez áll: itt voltam. Az örömhír átadása, annak a jó pástornak a szeretete, ami minden helyzetben erőt adott neki, Tamásnak. Annak a Tamásnak, akit hadd hasonlítsak a tanítvány Tamáshoz. Ellentmondás van a kijelentésben, amely szerint hitetlen Tamás ő. Katolikus testvéreink hívják így. Amikor Mesterével állt szemben, visszatér a hite.

Hiszed-e, hogy én vagyok a feltámadás és az élet? Aki

hisz énbennem, ha meghal is, él. S aki él, és hisz énbennem, nem hal meg soha. Hiszed-e ezt? Nem lehet kibúvót keresni. Márta mintha ezt tenné, amikor azt mondja: „*Hiszem, hogy te vagy a Krisztus, az élő Isten fia.*” Én szeretném hinni, elmondani, átadni, élni, hogy Jézus a feltámadás és az élet. Hogy hozzá megyünk. Akkor, amikor kétely, hit és látás egyszerre van bennünk. Megkerestem Tamás prédikációi közül a lelkészi gyűlésen elmondottakat. Az egyik helyen azt mondja: Én kicsi és gyenge hitű vagyok, de tudom, hogy Istenem azt mondja nekem is: Ne félj! Én veled vagyok! Kétely, hit és látás. Hányszor élte át, hányszor tapasztalta meg! Most mi is átélhetjük, hiszem, vele együtt: az enyém vagy!

Tamás jelenség volt köztünk. Olyan ajándék, amely mögött Isten szeretete állt. És én nem szeretnék Jób barátainak köntösében tetszelegni. Isten tudta, miért így, miért ezt az utat, miért ezt a kegyelmet adta meg neki. Miért ezeket a keresztekét bízta rá. Ő nem dobta le őket. A felolvasott idézetet hadd egészítsem ki a legnagyobb kincssel: az igazi kincs ott, Istennél van. Ő kapja, az Isten kegyelme adja. Az örök életet, mert ő erősebb a halálnál. Gyászoló család, hitvestárs, testvérek, ez a mi vigasztalásunk. Hogy mondja Jézus? Testvérünk akkor is él, amikor meghalt. Tudod-e ezt a hitet élni? Osztozol-e ebben a hitben? Hogy ez a hit látássá legyen. Nem fordítva, mert mi is sokszor azt mondjuk: majd hiszem, ha látom. Isten erre figyelmeztet minket most, a búcsúzás fájdalmas perceiben. Mert elengedni nem könnyű, mindig nehéz múlt időbe helyezni a jelent, ha mögötte ott van egy arc, egy élet, egy küzdelem, és akkor is nehéz, ha látjuk, hogy neki nehéz, hogy kín volt minden nap, s ott voltak mellette.

Valaki ezt mondta: mikor térdre kényszerülsz, nézz fel a keresztre, és térj vissza Istenhez. Gyászoló család, gyászoló testvérek, búcsúzni jöttünk, fejet hajtani, megköszönni, elengedni. Tegyük ezt azzal a hittel, amellyel Isten igéje ezt a szomorú eseményt kiteljesedésében örök örömmé teszi. Mert gyarló emberi hitünkön keresztül Isten cselekszik. Húsvéthétfő ténye, a feltámadás örömhíre Tamás számára is legyen elért valóság. S mi, akik itt maradunk, így őrizzük meg azt, amit Isten rajta keresztül adott. Ámen.

► **Igazságot szólni szeretetben** címmel rendeztek zsinati vitanapot a Magyarországi Evangélikus Egyház püspöki tanácsának, zsinati, illetve országos elnökségének kezdeményezésére 2022. június 2-án Budapesten, az országos iroda kápolnájában. Az akkor elhangzott előadások szerkesztett változatát közöljük az alábbiakban.

A megértés a Szentlélek ajándéka

■ VARGA GYÖNGYI

A Biblia relacionális jellege

Általánosságban igaz, hogy az ószövetségi szentírókat elsősorban nem Isten lényének, lényegének „önmagában való” titka, mélysége foglalkoztatta, hanem sokkal inkább Isten Izraellel való kapcsolatának misztériuma: hogyan történhetett, hogy JHVH odafordult Izraelhez, vele szövetségre lépett, és mi az oka annak, hogy ezt a kapcsolatot mindenáron fenn akarja tartani, folyamatosan meg akarja őrizni? Az Újszövetségben a Názáreti Jézus Isten országát hirdeti meg: ez az új/alternatív valóság szintén a Kapcsolatra, Istennek az emberrel való közösségvállalására épül. Röviden összefoglalva: kimondhatjuk, hogy a Biblia nem elsősorban Istenről szól, hanem Isten és ember (közösség, teremtettség) kapcsolatáról. Éppen emiatt közösségi irodalomként tekinthetünk rá.

A szent szöveg ihletettsége

Nincs birtokunkban a Bibliának egyetlen fennmaradt, eredeti szövege sem. És minden bizonnyal ez így marad a jövőben is. A kritikai kiadások (*Biblia Hebraica Stuttgartensia* és a Nestle–Aland), amelyekre a mai magyar nyelvű bibliafordítások is épülnek, az eddigi tudásunk szerint a lehető legjobb szövegahagyomány rekonstrukciói. Ez az alapvető tény józanságra int a tekintetben, hogy túl gyorsan rövidez zárjuk a szent szöveg ihletettségének kérdését. Mert felvetődik a kérdés: tulajdonképpen akkor melyik szöveg is az ihletett? A maszoréta szövegahagyomány? A Septuaginta? A Vulgata? A qumráni szövegek? A p52-es papirusz? A *Codex Sinaiticus*? A Károli-Biblia? Vagy mindegyik?

A Biblia nagyjából ezer év alatt formálódott azzá a gyűjteménnyé, ahogyan ma ismerjük. Évszázadokkal korábban élt emberek tanúságtételeit öleli föl. Nem tökéletes, és nem is lehet az. Ám elégséges az üdvösség szempontjából (BARTON 2020, 491. o.).

A Biblia autoritásába vetett hit véleményem szerint nem feltétlenül követeli meg, hogy a Biblia szövegét Isten által sugalmazottnak tartsuk. A Héber Bibliában nem találunk arra vonatkozó kijelentést, hogy a Lélek szövegeket inspirált volna – amikor a *rúah* munkában van, akkor mindig embereket jár át, inspirál: prófétákat, vezetőket, királyokat.

Az inspiráció tana a századok során több problémát generál(t), mint amennyit megold(ott). Ezért az ihletettség kérdésének újragondolására van szükség, annál is inkább, mivel egy-két csapdába könnyen belesétálhatunk – például ebbe: mivel a szöveg Isten által ihletett, ezért igaznak *kell* lennie. A szöveg igazságát ezért mindenképpen a dogmatikai tanításaink igazságához kell igazítani – vagy másként fogalmazva: dogmatikai tanításaink igazságával kell igazolni... (Uo. 491., 495. o.)

Ha az inspirációt a szövegre vonatkoztatjuk, előbb-utóbb logikai ellentmondásokhoz jutunk. Hadd világítsam meg ezt egy példán: ApCsel 2,1–13-ban azt olvassuk, hogy pünkösdkor a tizenkét apostol körülbelül húsz nyelven szólalt meg: ez vajon a nyelveken szólás csodája? A szöveg (az elmondott ige hirdetés) az ihletett? Nyilvánvalóan a befogadók hallották számtalan nyelven az ige hirdetését: a Szentlélek munkája a megértésről szól, és ez a befogadókban nyilvánult meg.

Vagyis az ihletettség a befogadó oldalán keresendő: a 20. század irodalmi hermeneutikája arra helyezi a hangsúlyt, hogy a szövegnek önmagában nincs jelentése, ezt az olvasó alakítja ki.¹ Teológusként ezt így fogalmazhatom meg: az olvasás és értelmezés Szentlélek által áthatott folyamatában válik élő üzenetté a papírra nyomtatott holt betű. Így lesz *viva vox evangelii*. Az inspiráció gondolatának számomra egyedül a befogadóra vonatkoztatva van értelme.

¹ RICOEUR 1999; 1995; JAUSS 1997; KÖRTNER 1999.

Minket olvas a könyv

Az olvasóközpontú hermeneutikai megközelítésben (amelyről idáig beszéltem) még egy további csavar is van: a könyv olvassa az olvasót. 1520-ban jelent meg Luthernek *Assertio omnium articulorum* címmel egy vitairata a római teológusokhoz.² Itt fogalmazza meg legtisztábban azt a gondolatot, hogy látszat szerint mi olvassuk a Szentírást, a valóságban azonban a Szentírás olvas minket. „Azt akarom, hogy egyedül az Írás uralkodjék, és azt sem az én lelkemből, sem más emberekből értelmezni nem akarom, hanem annak saját és önnön lelke által akarok én magam értelmet nyerni.”

Tudjuk, hogy Luthernek nagyon tetszik a paradoxonokban való fogalmazás, az, hogy dialektikusan, a kiélezés retorikai eszközeivel, látszólagos logikai ellentmondásukban mutassa meg a dolgokat (lásd: a dicsőség teológusa – a kereszt teológusa). Így fogalmaz: „Az Írásnak az az ereje, hogy nem azzá lesz, aki őt tanulmányozza, hanem átváltoztatja saját magává és erejévé.”³

Ez azt jelenti, hogy a bibliai szöveget megérteni csak „az Írás lelke” felől lehet: a szövegek lelki értelme a Szentírás tanulmányozása során bomlik ki. Szöveg és olvasó kölcsönös kapcsolatban vannak: ez a dialogikus viszony Luther értelmezésében azt jelenti, hogy az olvasó nem uralja le a szöveget, nem mondja meg, hogy mi van benne. A megértés egyedül a Szentlélek ajándéka. Minden megértés egy pünkösdi esemény.

A mindenkori bibliaolvasó ember végső soron tehát „passzív”: megtörténik vele, megvalósul vele Isten szándéka („nos extra nos”).⁴ Így a lutheri megigazulástan gondolatrendszerébe illeszkedik ez a megközelítés.

A biblikus teológus útja

Ószövetséges teológusként engem az érdekel, hogy mi van az adott szövegben pontosan. Én ezt „szoros olvasatnak” nevezem. A Szentírás ránk maradt szöveghagyományát jobban tisztetem, mint az ahhoz tapadt értelmezéseket. Egy példát hadd hozzak itt is: a Tízparancsolat (eredetileg „tíz íge”) szövegében (Ex 20,1–17; Deut 5,6–21) kijelentő módú (jussivusi értelmű) igealakok sorakoznak. Ez azt jelenti, hogy nem ránk parancsolt kötelességről, hanem élénk adott, a döntési szabadságunkat is tiszteltben tartó útmutatásról van szó: „Ha én vagyok a Te Istened, nem lesz más istened, nem veszed hiába Istened nevét...” Mélyebb és erősebb így az üzenet.

Vallom, hogy a Bibliában sokkal több minden van, mint ahogyan azt elsősre (másodikra, harmadikra) gondolnánk. A Bibliával kapcsolatban hajlamosak vagyunk egy naiv, „gyermekbiblia-szerű” képet hordozni magunkban: szép,

kronologikus rendben sorakozó történetek, megtűzdelve a kedvenc igéinkkel, aranymondásainkkal, s az egész egybeépül a keresztény tanításunk „ködtanyaga”, habarcsa révén. Úgy gondolom, ideje elengednünk ezt a képet! A Biblia irodalmi formái, számos műfaja a valóság megközelítésének különféle, érzékeny útja: hitvallás, útkeresés, intelem, felrázás, ítélethirdetés, tanítás, vigasztalás... Más és más tapasztalat tükröződik bennük, és más és más igényt fogalmaznak meg. A forma és a tartalom mégis egységbe kerül.

Még egy-két mondat a Biblia és a hit kapcsolatáról. Ezt két egymást metsző körrel tudjuk ábrázolni. A hit nem mindig artikulálódik verbálisan, a Biblia szövege nem mindig hit-építő: nem fedi teljesen egymást a két kör. Ám a közös metszetben ott van az, ami az üdvösséghez szükséges és elegendő.

Két szövetség – egy Biblia

A Bibliánk zsidók és keresztények műve. Ugyanakkor a zsidóság és a kereszténység a hit kétféle útján járva másként tekint a Bibliájára mint szent szövegre.⁵ A zsidóság körében általánosan érvényes hermeneutikai „stratégia”, hogy a Héber Biblia szent könyveit összességében és egyen-egyenként is *Tóráként* értelmezik: a prófétai iratok a Tóra kommentárjai, aktualizálásai; a harmadik kánonrészbe tartozó bölcsességi és költészeti művek, az ünnepi tekercsek pedig a tórabeli útmutatásoknak a mindennapi életben való alkalmazását segítik. A *kereszténységben* a kezdetektől az a hagyomány gyökerezett meg, amely az Ószövetség *prófétai*, előremutató, beteljesedés felé irányuló karakterét hangsúlyozza. Ez az értelmezési út az Ótestamentum tanúságtételeiben Jézus Krisztus eljövételére mutató kijelentésekre fókuszál. Természetesen a judaizmus is komolyan veszi a prófétai hagyományt, ahogyan a kereszténység is a Tórát: a „közös jó” etikáját. Csupán a fő hangsúly van máshol (BARTON 2020, 484. o.).

Az is kiviláglik ebből, hogy a zsidóság időszemlélete a szent szöveg vonatkozásában inkább statikus: a Tóra „egyidejűségét”, időtálló érvényességét tartja fontosnak, a kereszténység viszont kronologikus-lineáris időszemlélete révén az „előrehaladás” dinamikáját hangsúlyozza. Az ígélet – beteljesedés séma mutatja ezt leginkább.

Sajnos ez a megközelítés gyakran az ószövetségi üzenet leegyszerűsítéséhez (olykor „megkereszteléséhez”) vezet, mert egy zárt rendszerben mozogva nem veszi elég komolyan az első hallgatónak, olvasónak szóló primer üzenetet. Hasonló problémák jelentkezhetnek a tipológiai értelmezésnél is.

Nyilvánvalóan elég nehéz dolguk van a keresztény olvasóknak az Ószövetséggel, a zsidóság Bibliájával. És ez mindig így lesz. John Barton gondolatai szerintem megfontolandók: „A kereszténység folytonosságot képvisel a Jézus előtti

² WA 7: 98–99; MOSTERT 1996, 10. o.

³ WA 3: 397; MOSTERT 1996, 33. o.

⁴ Lásd ehhez a témához: BRIGGS 2015; WEBER 2000.

⁵ Lásd ehhez a témához: BRIGGS 2015, 65–94. o.; BARTON 2020, 313–332. o.; BAKER 1998.

Izraellel, ugyanazt az egyetlen Istent imádja, és tiszteli a héber Bibliát, de ugyanakkor valami újjal is kapcsolatba kerül, azt tartja, hogy Izrael Istene újonnan beavatkozott az emberi történelembe. [...] Az Ószövetség keresztény használatának története különböző mértékben leleményes technikák története [allegorikus, tipologikus], hogy a szöveg olyan dolgokat állítson, amelyeket nem állít, hogy illeszkedjék az Újszövetség és a későbbi egyházi tanítások új gondolataihoz.” (Uo. 487. o.) A keresztény teológia szíve az Ó- és Újszövetség egymáshoz való viszonya, de ez a viszony mindig megmarad paradoxnak, bonyolultnak, különlegesnek.

„Nyolc boldogságom” (személyes teológuskrédó)

1. Keresztény teológus vagyok, aki nem birtokolhatom az igazságot – az igazság tart engem „fogva”, az az igazság, akinek neve: Krisztus.

2. Az igazságból, Krisztus valójából csak egy „nekem való” kis részletet foghatok föl, fogadhatok be. De ezt felfoghatom és befogadhatom.

3. A többiek is ugyanígy egy-egy részt kapnak ebből ajándékba; ám ha megosztjuk egymással, amit felismerhettünk, összeadódva kirajzolódhat egy sokkal nagyobb kép.

4. Teológus vagyok. Ez dialogikus egzisztencia: bátor kérdés a nyitottság terében, ahol a Te (Isten) és az Én (önmagam) találkozik.

5. Teológus vagyok. Ez azt jelenti, nem vagyok készen. Időről időre gyökeresen megváltoznak, megváltozhatnak a kérdéseim és a válaszaim is. És ez sorban van így.

6. Teológus vagyok és nő. A Szentírást is nőként, női élettapasztalataimmal együtt olvasom, értelmezem: hangot adok hiányérzetemnek, szomorúságomnak; szabad vagyok arra, hogy keressem a gyógyulás útjait és üzeneteit, amelyek kivezetnek egy hierarchikus, meglehetősen zárt és diszkriminatív gondolatrendszerből, évezredek patriarchális világából. Szabad vagyok arra is, hogy örömmel cso-

dálkozzam rá a Biblián belüli inkluzív teológiákra, férfi és nő egyenrangú méltóságát tükröző spirituális tartalmakra.

7. Evangélikus teológus vagyok. Az örömhír, az ünnep, az asztalközösség a szívügyem. Ennek erejéből élek. Éppen ezért nem a kirekesztés, hanem a befogadás: az együttérzés jézusi mintájára figyelek. Azt várom és arra törekszem, hogy az Evangélium mindinkább az életformámmá válhasson, napoként átformáljon és megújítson.

8. Protestáns teológus vagyok. Érték számomra kiállni emberek és fontos dolgok mellett, közösséget vállalni, áldozatot hozni a szeretet nevében. Ám mindenekelőtt annak tudatosítása a legfontosabb számomra, hogy az Élet Istene már kiállt mellettem, kiállt értem Jézus Krisztusban.

Hivatkozott művek

BAKER, D. L. 1998. *Két szövetség, egy Biblia*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 15.)

BARTON, John 2020. *A Biblia története*. Osiris – MCC, Budapest.

BRIGGS, Richard S. 2015. *Bölcs bibliaolvasás. Hogyan vegyük komolyan a Szentírást?* Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai Füzetek 36.)

JAUSS, Hans Robert 1997. *Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika. Irodalomelméleti tanulmányok*. Osiris, Budapest.

KÖRTNER, Ulrich H. J. 1999. *Az ihletett olvasó. A bibliai hermeneutika fő aspektusai*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 19.)

MOSTERT, Walter 1996. *Az „önmagát értelmező Szentírás”. Luther hermeneutikájáról*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 9.)

RICOEUR, Paul 1995. *Bibliai hermeneutika*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest. (Hermeneutikai füzetek 6.)

RICOEUR, Paul 1999. *Válogatott irodalomelméleti tanulmányok*. Osiris, Budapest.

WEBER, Hans Ruedi 2000. *Engem olvas a Könyv. Bibliaiskolai vezetők kézikönyve*. Magyar Bibliatársulat, Budapest.

Az ember kezében az Isten

■ GRENDORF PÉTER

Jézus Krisztus Urunk mondja: „Jegyezzétek meg jól ezeket a szavakat: az Emberfia emberek kezébe adatik!” (Lk 9,44)

Isten emberek kezébe adta magát. Ez az ő szeretetének legmeghatározóbb jele. Mert a szeretet ilyen. Kiszolgáltatja magát, áldozatot hoz. Amiben minden esetben benne van a sérülés, a kudarc és a csalódás lehetősége. A szeretet nem

méricskél, nem számol a kockázati tényezőkkel, hanem odaad mindent. Ezt lehetne könnyelműségnek nevezni, ha nem szeretet lenne.

Ez az alaphelyzet, amelyben elkezdjük tanulmányozni Isten igéjét. Isten kiszolgáltatja magát, emberek kezébe kerül. Korlátozza a saját szabadságát. Ezt tette már az Ószövetségben is, de legteljesebb mértékben akkor, amikor emberré lett.

Az emberek kezébe adta magát akkor is, amikor tanítványaira bízta az evangélium hirdetését. Nem parancsolta azt, hogy írják le, amit láttak és hallottak tőle, de parancsolta, hogy hirdessék az evangéliumot minden teremtménynek (vö. Mk 16,15). Nem egy könyvet hagyott hátra, hanem egy csetlő-botló, de a Szentlélek által megerősített és vezetett tanítványi közösséget. A Szentírás értelmezésének kiindulópontja, hogy az Ige testté lett és nem könyvvé. Az emberré lett Isten, Jézus Krisztus földi szolgálata folyamán nem könyvet írt vagy íratott, hanem embereket hívott el, vont a hatása alá, és ígérte a Szentlélek vezetését nekik. A Szentírás értelmezésének célja ma sem lehet más, mint Isten missziói céljának megvalósítása. Isten akaratának minél teljesebb és pontosabb megismerése és az evangélium hirdetése. Így születik meg az a hit, amely nélkül senki sem lehet kedves Isten előtt (vö. Zsid 11,6). Mert valóban a Szentlélek Isten teremti a hitet, ahogy az *Ágostai hitvallás* nagyon pontosan megfogalmazza: „Mert az ige és a szentségek mint eszközök által kapjuk a Szentlelket, aki hitet támaszt – ahol és amikor Istennek tetszik” – eddig szoktuk idézni, de a mondat nem itt ér véget, és így könnyen félreérthető vagy – rosszabb esetben – félremagyarázható. Mert a Szentlélek által teremtett hit nem a levegőben lóg és születik meg, „ahol és amikor Istennek tetszik”, hanem csak „azokban, akik hallják az evangéliumot” (KK 2: 28. o.).

Olvasni és érteni az Isten szavát

A fentiekből következik, hogy ez a két lépés nem automatikus, az olvasásból nem következik természetesen a megértés is. Isten nem „varázsigéket” adott, hanem olyan történeteket, szimbólumokat, mondásokat és törvényeket, amelyeket az olvasónak értelmeznie és alkalmaznia szükséges, különben holt betű marad. Az ige nem hat *ex opere operato* az olvasás által.

Az etióp eunuch olvassa az Ézsaiás-tekercset: „*Amint a juhot levágni viszik, és amint a bárány néma a nyírója előtt, úgy nem nyitja meg a száját. Megaláztatásában elvéteztetett róla az ítélet, nemzetségét ki sorolhatná fel? Mert élete felvitetik a földről.*” (ApCsel 9,32–33) Fülöp diakónus kérdése jogos, bár ma már sértőnek találnánk: „*Érted is, amit olvasol?*” A válasz is adja magát, bár ma már senki nem mondaná: „*Hogyan érthetném, ha valaki meg nem magyarázza?*” Ez azt jelenti, hogy a Szentírás maga teszi világossá, hogy szükséges az értelmezés. Van vele az embernek feladata. Minden embernek, nem csak a szakteológusoknak. Mert az olvasás közben kérdések fogalmazódnak meg. Az etióp eunuch is kérdez: „*Kérlek, kiről mondja ezt a próféta? Önmagáról vagy valaki másról? Fülöp beszélni kezdett, és...*” Itt álljunk meg egy pillanatra, és képzeljük el, hogy az okostelefonunkra, laptopunkra érkezik egy üzenet, amely nagyon rövid, mindössze annyi áll benne: „Tűnj el!” *Hogyan reagálunk? Mit válaszolunk? Milyen érzéseink lesznek? He-lyezzük el néhány történetben.*

1. Előző nap összevesztünk a párunkkal, közben sok minden elhangzott, aminek nem kellett volna. Másnap érdeklődünk, mi az utolsó szava. A válasz a monitorunkon: „Tűnj el!”
2. De az is lehet, hogy egy barátunkkal beszélgettünk nem sokkal korábban egy filmről, amely rá nagy hatással volt, de akkor nem jutott eszébe a címe. A hazafelé úton beugrott, és már küldte is nekünk az üzenetet: „Tűnj el!”¹
3. Vagy benne vagyunk egy Messenger-beszélgetésben egy ismerősünkkel, aki beszámolt egy munkahelyi konfliktusról. Az utolsó kérdésünk így hangzott: „És erre a főnök mit mondott neked?” – mire érkezett a válasz: „Tűnj el!”
4. Végül egy ismeretlen személytől is érkezhettek az üzenetet, aki gyorsan írt utána: „Bocs, félrement.”

A példa végtelenül egyszerű, de jól érzékelteti, hogy alapvetően attól függ egy szöveg jelentése és személyes jelentősége is, hogy milyen nagy történetben helyezem el. Mi a nagy történet? Nekem szól, benne vagyok, vagy kívülről hallgatom, esetleg semmi közöm hozzá?

Rólam szól, nekem szól, engem szólít meg, értem történik

A Bibliát nem értelmezhetem helyesen, ha kívül maradok, ha nem érint személyesen, itt és most Isten igéjének mondanivalója. Biztosan félreértem, ha nem szólít meg személyesen az életem közepén. Lesslie NEWBIGIN szerint a Biblia olvasásának „lényege nem az, hogy a szöveget megértsük, hanem hogy a szövegen keresztül a világot megértsük” (2006, 122. o.). Ehhez meg kell találnunk magunkat a történetben, amely minket értelmez. Meg vagyok győződve arról, hogy a nagy fordulat az ember életében akkor következik be Isten igéjének olvasása közben, amikor a nagy történet változik meg, és ezáltal minden új összefüggésbe kerül.

Ezt történt, amikor Jézus Krisztusban Isten emberré lett. Megváltónk első igehirdetése így hangzott Márk szerint: „*Beteljesedett az idő, és elközelített az Isten országa. Térjetek meg, és higgyetek az evangéliumban!*” (1,15) Ezzel azt mondja, hogy az idő betelt, azaz minden addigi efelé tartott, céljához ért, és egyben elkezdődött egy olyan új történet, ami minden addigit és minden azutánit új összefüggésbe helyez, újraértelmez. *Az evangélium lett a viszonyítási pont.* A megtérés a gondolkodás teljes irányváltása. A gondolkodásnak és az életnek az evangéliumhoz igazítását jelenti.

Az evangélium a metanarratíva, a nagy értelmező elbeszélés, amelyen keresztül értelmet nyer a bibliai üdvtörténet és értelmet nyernek az életünk eseményei is. Mi nem kívülről vizsgáljuk a Szentírást, hanem benne vagyunk a történetében, a nagy történetben. Részei vagyunk annak a közösségnek, amelyről ez a történet szól. Az igehirdetés

¹ *Get Out*, amerikai thriller, r. Jordan Peele (2017).

ebbe a történetbe akar bevonni bennünket. Ezért az igehirdetés nem informálni akar elsősorban, hanem sokkal inkább inspirálni.

Fülöp sem kezdi el magyarázni az ézsaiási ígét, hanem „*az Írásnak ebből a helyéből kiindulva hirdette neki Jézust*” – mert tudta jól, hogy a kincstárnoknak nem magyarázatra, fejmosásra, történelmi tudásra vagy vallási ismeretekre van szüksége, hanem a Messiásra. Elhelyezte a kincstárnokot és az ézsaiási próféciát is az evangéliumi metanarratívában, így érthette meg a kincstárnok, hogy mindez őt személyesen érinti, róla szól, aminek következménye, hogy tagja akar lenni a Jézust követők közösségének. Ezért kéri Fülöpöt, hogy részesítse a keresztségben, amit Fülöp meg is tesz, amikor a kincstárnok megvallja, hogy „*Jézus Krisztus az Isten Fia*”.

Krisztus a középpont

Luther írja, amikor a János szerinti evangéliumot magyarázza: „Krisztus a kör közepén levő pont, és a körön belül minden szem reá tekint. Aki felé fordítja szemét, az megtalálja igazi helyét abban a körben, amelynek Krisztus a középpontja. A Szentírás minden története, ha helyesen értelmezik, Krisztusra mutat.”²

Az elmúlt hét évben sokat beszélgettem egyetemistákkal a Luther Márton Szakkollégiumban. Közülük sokan őszintén elmondták, hogy számukra a Biblia tartalma, különösen egyes részei komoly problémát jelentenek, ilyen a nők helyzete, a családmodellek, a férfiközpontú társadalmi berendezkedés, a szexuális orientáció egyoldalú megítélése stb. Ők ezt nem akarják elfogadni a 21. században. Én – megértve aggályaikat – arra kérem mindig őket, hogy vizsgálják meg, mi a bibliai kinyilatkoztatás elsődleges célja. Miért foglalták írásba, őrizték meg az evangélisták, apostolok, szentírók, és miért éppen ezek az iratok kerültek a kánonba? *Mi volt az elsődleges céljuk vele?* A Szentlélek miért indította őket erre? A középpont felől kezdjek az értelmezést, valamint legyenek kritikusak nemcsak a bibliai szöveggel, hanem a saját igazságkritériumainkkal is. *Mi minek alapján mondjuk azt, hogy valami igaz vagy elvetendő?* A János szerinti evangélium így jelöli ki az evangélium megírásának célját: „*Sok más jelt is tett Jézus a tanítványai szeme láttára, amelyek nincsenek megírva ebben a könyvben. Ezek pedig azért íratlak meg, hogy higgyétek: Jézus a Krisztus, az Isten Fia, és e hitben életetek legyen az ő nevében.*” (Jn 20,30–31)

Az evangélium elsődleges kérdése, hogy kicsoda Jézus Krisztus. Az emberré lett Istenként mutatja be őt, aki életét adta a bűnös emberért. Az őbenne való hit vezet üdvösségre, vagyis az Istennel való közösségre, amelyből minden ember ki van rekesztve Krisztus nélkül. Emlékezzünk Fülöp diakónusra: ő sem azzal kezdte, hogy az etióp főembernek miben kell megváltoznia vagy mit kell tudnia az ószövetségi kultuszról, hanem hirdette neki azt a Krisztust, aki érte is az életét adta. Mert minden esetben Isten cselekszik értünk először, nem ránk vár, és ez értelmez minden mást, ebben a közegben valósul meg az ember újjáteremtése, ezért elsődleges minden esetben az evangéliumi metanarratíva.

A Szentírás önmagát értelmezi

Luther Márton hermeneutikájának alapvető jellemzőjét a svájci Walter Mostert a *Scriptura Sacra sui ipsius interpretis* kijelentésben ragadta meg. Luther egy 1522-es prédikációjában ezt így fogalmazta meg: „Tehát az Írás önmaga világozása. Az a szép, ha az Írás önmaga magyarázza meg magát.” (Idézi MOSTERT 1996, 9. o.) Ez nem pusztán annyit jelent, hogy az egyik ige értelmezi a másikat, hanem azt is, hogy a Szentírás értelmezéséhez minden esetben a szempontokat is a Szentírás adja meg. Az Igének van egy belső logikája, szerkezete és tartalmi kohéziója, képi-nyelvi rendszere, amely egységessé teszi a sokszínű formát. A természettudós és janzenista szerzetes, Blaise Pascal írja: „Aki úgy értelmezi az Írást, hogy értelmét nem magából az Írásból veszi, az ellensége az Írásnak.” (PASCAL 2005, 313. o.)

A Szentírás tekintélyének forrása is ebből vezethető le. A Szentírás *norma normans*, vagyis mértékadó norma, amelynek alapján az egyház minden tanításának igazságát és helyességét meg kell mérnünk. Minden más forrás csak *norma normata* lehet, vagyis a Szentírás mérlegén megmért norma. A Biblia tekintélyét tehát nem az egyház biztosítja, de még csak nem is az olvasó, értelmező személye, hanem magából az írott kinyilatkoztatásból következik, amelynek végső forrása a Szentháromság Isten.

Ezért elengedhetetlen figyelembe vennünk azt, amit a Szentírás állít a maga tekintélyéről. A legtöbbet idézett igeverss ezzel kapcsolatban 2Tim 3,16a: „*A teljes Írás Istentől ihletett*” (πᾶσα γραφή θεόπνευστος). Itt rögtön felvetődhet, hogy mit ért az alatt az apostol, hogy „teljes Írás”, és különösen mit jelent az, hogy „ihletett”. Az első kérdésre látszólag egyszerű a válasz: az Ószövetségre, illetve az általa ismert szent iratokra érti, hiszen amikor ezt írta, még nem állt össze az újszövetségi kánon, tehát az általunk ismert teljes Szentírásra nem érthette.³ De ami igazán fontos, az ezt követő θεόπνευστος kifejezés, amelyet nagyon nehéz magyarra fordítani. Az „Istentől kilehelt” fordítás nyelvi értelemben pontos, de önmagában nem visz közelebb a megértéshez. Tovább nehezíti az értelmezést, hogy a ma-

² Igehirdetések Szent János evangéliumáról [1539] LW 22: 339. Idézi GRITSCH 2006, 236. o. Ford. Böröcz Enikő.

³ John STOTT ezzel szemben amellett érvel, hogy ez az átfogó kifejezéssel (πᾶσα γραφή) az apostol „arra a két forrásra utal, amelyből Timóteus tudását merítette, vagyis arra, »amiket tanultál« (ti. tőlem) és a »szent írásokra« (1995, 91. o.).

gyar ihlet vagy sugalmazás szavunk, de még a latin inspiráció is a leggyakrabban emberekkel, leginkább művészekkel kapcsolatban használatos. Itt azonban az Írásról, a szövegről mondja az apostol, hogy ihletett, és nem a szerzőiről és nem is az olvasóiról. A 2Pt 1,21-ben már a szerzőkre utal: „...a Szentlélektől indítatva szóltak az Istentől küldött emberek.” Pál apostol mindössze azt a tényt fogalmazza meg, hogy a létrejött Szentírás – amit az általános fogalmazás miatt mi már értelmezhetünk a később kanonizált hatvanhat könyvre – Isten akaratából, Isten teremtése, „kilehelése” révén jött létre, azzal a teológiai paradoxonnal, hogy az emberi szerzők egyénisége, stílusa aktívan hatott rá.

Én hiszem, hogy Isten igéje igaz és szent. Az a kifejezés, hogy „tévedhetetlen”, nem szerepel a Szentírásban, ezért egyedül akkor tudom képviselni teljes mellszélességgel, amikor támadják a Szentírást, és rá akarják bizonyítani – emberi szempontok szerint –, hogy tele van tévedéssel, éppen ezért hiteltelen, nem lehet *norma normans*. Amikor nem levetett saruval és alázattal hajolunk az Ige fölé, hanem olyan intellektuális fölényrel, amellyel az Ige tekintélye fölé helyezük önmagunkat.

A kronológiai sznobizmus kísértése

A Szentírás szövege kulturálisan meghatározott. Ahogyan ez az állítás is. Mi alapján állítjuk egy tanításról, történetről, kijelentésről, hogy *regresszív*, azaz visszamaradott, vagy *progresszív*, azaz haladó, előremutató? A mi korunk, kultúránk mércéje, plauzibilitási struktúrája alkalmas-e arra, hogy megítéljen minden kultúrát, tanítást, történelmi gyakorlatot, és valamit progresszívnek vagy regresszívnek minősítsen? Létezik-e bármi, ami örökké való, vagy minden viszonylagos? Ezzel a kijelentéssel együtt!

Elképzelhetetlen, hogy Isten valami olyat mondjon, ami ellentmond a mi plauzibilitási struktúránknak, kultúránk mércéjének vagy akár az ezekből következő személyes ízlésünknek vagy meggyőződésünknek? Ma mindaz, ami nem felel meg a „woke” kurzus uralkodó politikai törekvésének, az eltörlés kultúrájának (cancel culture) áldozatává válik. Ennek az ideológiának az alapja, hogy a középpontban az ember áll. Az ember érzései, megtapasztalása, természetes ösztönei, egészen a legextrémebb vágyakig. Ehhez igazodnia kell a tudománynak, a kultúrának és a vallásnak is. Ez az ideológia nem tűri a lázadókat. Senki sem maradhat ki belőle. A bibliai hermeneutika sem. A Szentírást is felhasználja, hogy igazolja önmagát. Nem érdekli Isten akarat, sem a személye vagy a vele való kapcsolat, kizárólag az általa kitűzött szent cél, amelyből nem maradhat ki senki.

Az igei kinyilatkoztatás minden korban másként botrány, mert minden kor gondolkodását, életmódját és kultúráját megvizsgálja és megítéli, ha úgy tetszik, kritizálja. Voltak és vannak minden időben Isten igéjének népszerű

„progresszív” részei, ahogy voltak és vannak népszerűtlen „regresszívek”. Ami ma progresszív, az holnap könnyen idejémtúlttá válhat. Az apostoli intés azonban minden korban megszívlelendő: „Tisztítsátok meg lelketeket az igazság iránti engedelmisséggel képmutatás nélküli testvérszeretetre, egymást kitartóan, tiszta szívből szeressétek, mint akik nem romlandó, hanem romolhatatlan magból születettek újjá, Isten élő és maradandó igéje által. »Mert minden test olyan, mint a fű, és minden dicsősége, mint a mező virága: megszárad a fű, és virága elhull, de az Úr beszéde megmarad örökké.« Ez pedig az a beszéd, amelyet hirdettek nektek.” (1Pt 1,22–25)

Újszövetséges professzorunk, idősebb Cserháti Sándor az első újszövetségi írásmagyarázat előadását azzal kezdte, hogy az exegézis és az eiszegézis közötti különbségtételre hívta fel figyelmünket. Az exegézis a görög ἐξηγεῖσθαι szóból ered, ami kivezetést, *kihozást* jelent. Az a célja, hogy kibontsa, kifejtse, kihozza a szövegből, ami benne van. Azt tegye érthetővé. Ennek ellentéte az eiszegézis, ami bevitt jelent, vagyis kívülről a szövegbe való belemagyarazást. Ez mindig kísértés, ha túl nagy hatással van ránk valamilyen ideológia, amelyet feltétlenül igazolni szeretnénk a magyarázat során. Meggyőződésem, hogy az egyház közösségében művelt írásmagyarázat vagy bármilyen teológiai munka nem engedhet politikai ideológiák erőszakos nyomásának.

Az evangélium minden esetben belülről kifelé hat. Isten nem egy törvényt vagy valamiféle módszert adott, amelynek aztán engedelmességgel elérhetjük – kívülről befelé haladva – az üdvösséget, hanem emberré lett, magára vette az életünket. A Szentírást egyedül belülről érthetjük meg, hogy aztán ez a megértés, valamint az ebből fakadó cselekedet a világban teremjen gyümölcsöket.

Isten emberek kezébe adta magát. Mert szeret. Számára ennyire fontosak vagyunk. Mihez kezdünk ezzel? Továbbra is önmagunk körül forgunk, vagy Isten kezébe tesszük magunkat, és így újjáteremtett emberként, Jézust követve, az ő igéjét elmélyülten tanulmányozva hirdetjük az evangéliumot minden teremtménynek?

Hivatkozott művek

- Ágostai hitvallás. Szerk. Reuss András. Ford. Bódi Emese – Reuss András. Luther Kiadó, Budapest, 2008. (Konkordiakönyv. A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 2.)
- MOSTERT, Walter 1996. Az „önmagát értelmező Szentírás”. *Luther hermeneutikájáról*. Ford. Seben István. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest.
- NEWBIGIN, Lesslie 2006. *Evangélium a pluralista társadalomban*. Ford. Boros Attila. Harmat Kiadó, Budapest.
- PASCAL, Blaise 2005. *Gondolatok*. Ford. Pődör László. Lazi Könyvkiadó, Szeged.
- STOTT, John 1995. *A Timóteushoz írt második levél*. Ford. Szabó István. Harmat Kiadó, Budapest.

Túl a literalizmuson és a liberalizmuson

A teológiai hermeneutika keskeny útja

■ FABINY TIBOR

Nehéz húsz percben elmondani vagy éppen tizennyolcezer leütéssel megfogalmazni azt, amivel több mint három évtizede foglalkozom, amiről szerkesztettem, írtam és publikáltam könyveket egy református kezdeményezésre létrejött ökumenikus kutatóközpont vezetőjeként. Az 1993-ban alakult Hermeneutikai Kutatóközpont célja szolgálni és szemléletet formálni, alakítani; a kritikus, de ugyanakkor a hívő gondolkodást elősegíteni. Kiadványaink több felekezetben is célhoz értek, bölcsészek és teológusok körében egyetemi tananyagává váltak, sőt új tárgyak, kurzusok is születtek belőlük. Az a megtiszteltetés is ért, hogy minden – kisebb megszakításokkal – második évben, külső óradóként előadhatom a Hermeneutika című tárgyat az Evangélikus Hittudományi Egyetemen, valamint ugyanezt Teológiai hermeneutika címen minden tanév tavaszi félévében a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Karán. Izgalmas kihívás Kálvin hermeneutikáját tanítani evangélikus teológushallgatóknak és Luther teológiai hermeneutikáját református diákoknak.

Előjáróban ezt el kellett mondanom, de nem azért, hogy azt sugalljam, hogy én az előadótársaimnál vagy bárki másnál is többet tudok vagy különb vagyok. Nem. Mindnyájan koldusok vagyunk, Isten szemében szánalomra – vagy még arra sem – méltó, mezítelen teremtmények, akik csak levett saruval, megrendülve állhatunk, pontosabban térdelhetünk a szent és igaz Isten előtt. Ha elfogadjuk, hogy az ő beszéde, a szájából kijövő kétélű kard olyan éles, hogy az megsebez, de meg is gyógyít bennünket.

Tudatában vagyok annak, hogy a Biblia értelmezésével való foglalkozás, a hermeneutika veszélyeket is rejthet magában. Akkor, ha az öncélúvá válik. Úgy vagyunk ilyenkor, mint a balga, aki a holdra mutató ujját nézi, a bölcs pedig azt nézi, amerre az ujj mutat: a holdat. Jézus a korának írástudóiról, de a mindenkori teológusokról, tudósokról, „hermeneutáiról” mondja azt, hogy „elveszik a kulcsot” másoktól, maguk pedig nem mennek be. Jaj azoknak, akiket a kulcs, a hermeneutika, a teológia, a tudomány öncélúan érdekel, s elfelejtik, hogy a kulcs, a tudomány, a teológia, a hermeneutika azért és csak azért van, hogy belépünk, és másokat is befelé tereljünk, hívogassunk. Hogy hova? Isten országába, amiről Jézus sok szép és minket eltaláló példázatot mondott.

A szövegértelmezés Isten igéjének megértéséért van, Isten igéje a hirdetésért; a hirdetés mint magvetés a hitnek az emberi szívben történő megfogadásáért; a megfogant hit annak továbbadásáért, a továbbadott hit az egyház közösségének születéséért, az egyházba mint a Krisztus-test-

be való beoltódás pedig a Szentháromság szent közösségébe való visszavételünkért. Nevezhetjük ezt üdvösségnek, mennyországnak, Isten országának vagy talán leginkább örök életnek. Ezért van minden. Minden a mi üdvösségünkért, örök életünkért. Ezért lett az Isten emberré, hogy mi ismét a szent közösség részesei legyünk.

Isten beszéde, a Dabar, a Logosz volt kezdetben, ez a beszéd teremtett minket a semmiből. Ezt a Hangot, a Lélek Hangját hallották meg Isten emberei, a Lélek által megragadtak, hogy ők másokat is megszólítsanak. A Szóval hirdetett Igét Írásba foglalták, Könyvbe kötötték, de ez az Ige nem bír sem az Írásban, sem a Könyvben bezárva maradni, hanem ki akar abból ugrani, azt akarja, hogy hirdessék. Aztán ismét leírják, nyomtassák, hirdessék újra és újra. Ez az igazi, a Szentlélek által mozgásba hozott hermeneutikai kör.

A Biblia értelmezése nem csupán szolgálat, szemlélet vagy szenvedély, hanem szenvedés is. A Biblia igaz értelméért küzdeni kell, sőt birkózni, mint Jákób az angyallal. Jákób e birkózásban megsérült, de csak e küzdelem és szenvedés által lett Izrael, azaz az Istennel küzdő. Luther is tusakodott Isten igéjének megértéséért, ezért van a *tentatio*, az *oratio* és a *meditatio* között. E harc és küzdelem sokszor vita formájában történik. Perelünk Istennel, mint Jób is tette, nem értjük, hogy miért rejti el önmagát. Ez a dráma újra és újra megmutatkozik és kitapintható a ma sokszor félretolt „üdvörténet” kettős drámai performanciájában, ami először Isten cselekedete, emberre létele, megváltó műve, másodszor a mi küzdelmünk, hitre jutásunk és örök életünk. Mindkettő az időben zajló drámai folyamat. Mert a történelem és az ember is folyamat, s nem állapot. Akárcsak a Teremtő, aki nemcsak van, hanem volt és lesz, s a teremtett ember is több, mint a van, ő az is, aki lesz.

Az én hermeneutikai érdeklődésem is személyes küzdelemben, birkózásban született. Volt idő, amikor úgy éreztem, ki kell nőni az egyházam szubkultúrájából; a világi tudás felé nyitottam, bölcsészpályára kerültem. Aztán egyszer csak váratlanul eléem került a Biblia, amit olyanok nyitottak ki számomra, akiknek hálás vagyok, de a tanításuk sok részletével mégsem értettem egyet. Leveztem, vitatkoztam, sérültem, hiszen egy barátságom is ráment. Ekkor még azt sem tudtam, mi a hermeneutika. Pedig ez a küzdelem tett engem az Írás megértésének szenvedélyes kutatójává, „hermeneutává”; azt is ki merem mondani: „teológussá”, legalábbis a lutheri értelemben, miszerint minden ember teológus (akár tudja, akár nem, hiszen Istenről mindenki így vagy úgy gondolkodik).

Küzdöttem a Bibliát literálisan értelmezőkkel, akik szá-

mára az isteni ihlettség isteni információt, azaz emberileg, történelmileg, biológiailag is pontos tényeket közöl, amelyek az emberi értelemmel, vagy éppen ellenkezőleg: az értelem feláldozásával felismerhetők. Ez a kognitív megközelítés a Bibliát történelemként is olvassa, a szavaknak egyértelmű (literális) jelentést tulajdonítva. Nem tesz különbséget a valóságban megtörtént események és az elbeszélés (narráció) között. Eszerint Isten szó szerint hat nap alatt teremtette a földet és a mennyet, a kígyó valóban beszélt a Paradicsomban, Jónást valóban lenyelte a cethal, mert ha ez nem így lett volna, akkor a Biblia mint Isten szava hazug lenne, vagyis akkor „Isten hazudna”. Nem részletezem a gondolatsor abszurditásait, de látnunk kell, hogy a literalizmus a történelmi valósággal akarja „igazolni” (verifikálni) a Bibliát. A nézet képviselői azt hangsúlyozzák, hogy az újabb és újabb régészeti felfedezések most vagy majd később igazolják, „verifikálják” a Biblia igazát, annak emberi szempontból is tévedhetetlen voltát. Lám, mondják, a „Bibliának mégis igaza van”! Az irodalomtudós Northrop Frye a literalizmust antiintellektuális keresztény populizmusnak nevezi, s azt írja, hogy aki a Biblián kívül eső történelmi valóságban keresi a Biblia igazságát, az olyan igazságkritériumot alkalmaz, amely idegen a Bibliától. Természetesen vannak a Bibliában történelmi utalások, de a Biblia nyelve nem a modernitás igazságfogalmával él, hanem nagyon sokszor költői képekkel, metaforákkal, narratívával, tüpössel, amelyek egy más minőségű Igazságot tesznek jelenvalóvá. A Biblia igazságfogalma nem a mai, tudományos értelemben vett „igazság”, hanem részint a valóságot (ἀλήθεια) jelenti, részint pedig viszonyfogalom (δικαιοσύνη). Isten igazsága nem elvont eszme, hanem Isten cselekedete, amellyel igazzá tesz, megigazít (Karner Károly).

Akkor mit is jelentenek, hogyan jelentenek a bibliai szövegek? Egy amerikai szerző a tanulmányában elmagyarázza, hogy az evangéliumok szövege minek tekinthető és minek nem. A negatív meghatározás értelmében az evangélium nem fikció, nem mítosz, de nem is a modern történettudomány értelmében vett történelem. Vagyis helytelenül járunk el, ha az evangéliumokat irodalmi műfajként, mítoszként, de akkor is, ha ellenkezőleg, történelmileg megbízható dokumentumként olvassuk, hiszen azok többnyire narratívák, azaz elbeszélések, amelyekbe becsúszhattak történelmi pontatlanságok vagy akár tévedések is, amint ezt Kálvin is elismeri az evangéliumok harmóniájáról szóló könyvében. A pozitív megközelítésben pedig a szerző így fogalmaz: „...az evangéliumok tanúságtételek; továbbá történelemszerű tanúságtételek; s végzetül történelemszerű tanúságtételek olyan igazságokról, amelyek egyszerre történelmi és transzcendens igazságok.” (PLACHER 2008, 33. o.) A lényeg tehát a tanúságtételen van.

Négy évtizede egy levél írása közben spontán fogalmaztam meg: *a Szentírás nem azért igaz, mert meg van írva, hanem azért van megírva, mert igaz.* Hogyan is lehetne a Biblia minden mondata egyformán ihletett (plenáris inspiráció), hiszen vannak benne félelmetes átokmondások, fásasztó nem-

zetségtáblázatok. Ki mondhatja, hogy azok a mondatok egyformán, ugyanúgy Isten Szentlelke által ihletettek, s állíthatja 2Tim 3,16 alapján („A teljes/Minden írás ihletett...”), hogy a (protestáns) Biblia mind a hatvanhat könyvének minden sorára vonatkozik? Valóban ugyanúgy ihletettek lennének a 137. zsoltár utolsó sorai, mint Jn 3,16? A literalisták pedig ezt állítják, s ezért beszélnek a Szentírás tévedhetetlenségéről, idegen szóval: inerranciájáról (lásd a magyarul is megjelent *Chicago-i nyilatkozat a Biblia tévedhetetlenségéről* című iratot¹).

Ugyanakkor a literalizmus meghaladása nem jelenti a literális, szó szerinti értelem elvetését, amit mind a reformátorok, mind a mai teológiai hermeneutika igen komolyan vesz. Brevard Childs mutatta ki, hogy a felvilágosodás történeti szemlélete következtében a *sensus litteralis* egyenlő lett a *sensus historicusszal*. Ennek következtében mindig csak a szerzői szándékot, az eredeti, történelmi jelentést kutatták és értékelték, és elveszett a lelki, prófétikus értelem. Elfeledtek arról, hogy maga a szöveg is értelmezés, az Újszövetségben az Ószövetség egyes szavai, személyei, eseményei új, mélyebb, gazdagabb értelmet nyertek. Ezt nevezik az evangélisták „beteljesedésnek”. A literális jelentés magában hordozhatja a mélyebb jelentést (*sensus plenior*), a prófétikus jövőt, akárcsak egy kicsiny magszem az abból kisarjadt növényt.

De küzdöttem az egykori liberális, a Bibliát csupán az emberi kultúra termékének tartó énemmel is. Fialat gimnazistaként a modern teológiáért lelkesedtem: a korszerű, a világi gondolkodással lépést tartó teológia volt szimpatikus számomra. Egy Paul Tillich-idézet annyira megtetszett nekem, hogy kiírtam magamnak egy füzetbe. „Ha nincs már nagy jelentősége a szónak [Isten] számotokra, akkor fordítsátok le, beszéljétek életetek mélyéről, létetek eredetéről [...]. Ha így tesztek, egynéhány vonást, amit Istenről tanultatok, el kell felejtetek, talán magát a szót is. Mert ha felismertétek, hogy Isten mélységet jelent, akkor már sokat tudtok róla.” Ám az Igével való találkozásom, majd a „megfordulásom” után rájöttem, hogy Isten nem lehet az én életem mélységének a függvénye. A mélységről ugyanis más élethelyzetben ugyanaz az ember is másképpen gondolkodik. Isten nem változik, mi változunk. Ekkor már úgy fogalmaztam, hogy az isteni nyelv megismerése után nem elég, ha „fordítók” vagyunk, hanem „nyelvtanárokká” is kell válnunk, természetesen metaforikus értelemben.

Tudtam, éreztem, bármilyen könnyű lenne akár az egyik (a literalista), akár a másik (liberális) nyáj hívogató melegének engedni, énnekem a számomra elrendelt, a reám szabott utat kell megtalálni és azon járni. Ez lett számomra a teológiai hermeneutika keskeny útja: túl kell lépünk mind a literalizmuson, mind a liberalizmuson.

Az irodalmárok és biblikus teológusok munkáit tanulmányozva értettem meg, hogy a literalizmust, amelyet ösztönösen elutasítottam, fundamentalizmusnak hívják.

¹ <https://www.evangelikalcsoport.hu/2017/06/20/chicagoi-nyilatkozat-a-biblia-tevedhetetlensegerol-i-nyilatkozat/>.

Egy protestáns francia filozófus (Paul Ricoeur) életművének tanulmányozása, számos írásának hazai sajtó alá rendezése közben egy új paradigmát ismertem meg. A modern teológia ugyanis még a régi/új, konzervatív/modern dualizmusában gondolkodott, s a felvilágosodás ideológiája jegyében kritikusan utasította el a régit, és kritikátlanul ünnepelte az újat. RICOEUR *Vallás, ateizmus, hit* (1991) című tanulmánya azonban új perspektívát nyitott. Azt sugallta, hogy nem dualisztikusan kell gondolkodnunk, hanem a prekritika-kritika-posztkritika hármasságában, hiszen a kritikai korszakot, a modernizmust is már meghaladta a posztkritikai és a posztmodern paradigma. Az első naivitást és a racionalizmust nem megkerülve juthatunk el a második naivitásig, a hitig. Úgy láttam, hogy az egyházaink megint fáziskésésben vannak, amikor a korszerűtlenség vádjától tartva a modernitás és a kritikai gondolkodás kizárólagosságát hirdetik.

A literalizmust és a liberalizmust meghaladva, ugyanakkor azok értékeit (egyrészt az alapos bibliaismeretet, másrészt a gondolkodás szabadságát) mégsem elvetve, s ezáltal e két út között hidat is keresve kezdett kibontakozni számomra egy harmadik út, amelyet eleinte keresztény hermeneutikának, később, az elmúlt évtizedek külföldi (főleg amerikai) kutatásainak fényében teológiai hermeneutikának nevezek. Ez az a keskeny út, amelyen megpróbálok járni. Mít is jelent a teológiai hermeneutika, mennyiben különbözik ez a korábbi hermeneutikai irányzatoktól? A teljesség igénye nélkül néhány jellemző vonását felvázolom most.

1. A bibliai szövegnek mint szövegnek a komolyanvétele s a legújabb szövegelméleti felismerések alkalmazása, miszerint a szöveg nem átlátszó üveglak, amely „mögött” megláthatjuk a „történelmi” valóságot, hanem színes üveglak, ahol a szövegnek rétegei vannak, sokszor maga a szöveg is értelmezés. Az újszövetségi szöveg „szövet”, amelyben ószövetségi motívumok láthatók és hallhatók. Ezt nevezik intertextualitásnak: korábbi szövegek egyes motívumai beépülnek egy új szövegbe, s ezáltal az új környezetben a régi szövegek (vendégszövegek) új jelentést is nyernek. Ha közelítek a szöveghez, felismerem, hogy a szöveg „dolgozik”, értelmez, s megteremt egy jelenlétet, amelyről később szólok.

2. A Biblia szövege ugyanakkor nem akármilyen, hanem *szent* szöveg. Bár nem azonos a kinyilatkoztatással, de hordozza és tartalmazza a kinyilatkoztatást, Isten igéjét. Egy amerikai szerző a szakrális szöveg hét ismérvét sorolja fel: 1. isteni ihletettség; 2. a kinyilatkoztatás hordozója; 3. kódolt (fátyolozott), ezért dekódolást igényel; 4. avatott (ihletett) értelmezőt kíván; 5. életet átalakító (transzformatív); 6. egy vallási rítus megalapozását szolgálja; 7. felidézi az isteni jelenlétet (DETWEILER 1985, 223. o.).

3. A keresztény olvasás krisztológiai olvasás: Lutherral együtt vallja, hogy számunkra a lényeg, *was Christum treibet*. Jézus Krisztus a megtestesült Ige, aki Luther szerint ugyanúgy van a Bibliában, mint Krisztus a jászolban.

A reformátorok által képviselt princípium, amely szerint a Szentírás önmagát értelmezi, nem formális elv, hanem dinamikus mozgás, amely lerombolja az isteni és annak megértése közé ékelődött „saját” értelmet, és megteremti annak jelenlétét, akire a szöveg vonatkozik, most mondom ki: Jézus Krisztust.

4. Az ihletettség rehabilitálása: újra értelmet nyer, nem a verbálinspiráció által, hanem annak a felismerésével, hogy a Szentlélek munkája nélkül nincs lelki olvasás, megértés. A Szentlélek megérintette a Biblia könyveinek szerzőit, az általuk leírt szöveget, és meg kell érintenie, el kell találnia az olvasót. Ez tehát trinitárius olvasás és hermeneutika: a Szó, amellyel az Atya teremt, a Krisztus, akiről a szöveg szól, és aki beszél, a megértés pedig a Szentlélek munkája.

5. A rendszeres teológia (tanítás) rehabilitálása. A 18. században a biblikus tárgyak elszakadtak a teológiától. A teológiai hermeneutika *teológiai érdekléssel, a „hit szemüvegén” keresztül történő, a regula fidei elvének figyelembevételével végzett olvasás*. Tehát ne egyoldalúan „történelmi érdekléssel” közelítsünk a szöveghez, amely mögött az úgynevezett „igazi” valóságot, a történelmet felfedezhetjük, ahogyan a modernitás történetkritikai módszere tette; de ne is úgy, hogy a szövegben önmagunk ideológiájának igazolását kutassuk. A Bibliát akkor olvassuk önmaga szelleméhez hűségesen, ha „beállunk abba az irányba”, amelyen a tanúságtévők is álltak.

6. A kánon rehabilitálása: a történetkritika a kánont „dogmatikai rácsként” fogta fel, amelytől meg kell szabadítani a lehető legrégebbi szövegeket. Új felismerés, hogy a kánonnak hermeneutikai szerepe volt a szövegek egymáshoz illesztésében: a kanonizálás folyamán a régi szövegek új jelentést nyertek. Az egyoldalú kritikai paradigma dezintegrált, dekanonizált, s így végső soron dekrisztianizált.

7. Az egyház rehabilitálása: a Biblia értelmezése nem egyénileg, hanem az egyház lelki közösségében történik. A történettudomány kisajátította a Szentírást; de most az egyház „visszaperli” azt. A katolikusok ezt mindig hangsúlyozták, újabban a teológiai hermeneutikai képviselői is. Nem „egy” egyházzal van szó, nem egy felekezetről, hanem az „egy”, „szent”, „apostoli”, „egyetemes” (katolikus) egyházzal. A bibliaértelmezés elválaszthatatlan a hit megvallásától. Ez az olvasás a *bűnbánatra (megtérésre) való nyitottsággal való olvasás*. Ha a Bibliát úgy tesszük le, hogy „éppen ez volt, amit vártunk”, akkor nem ér bennünket meglepetés. Ilyenkor nemcsak rosszul olvastunk, hanem bűnt követtünk el, mivel az Írást saját előfeltevéseink igazolása céljából tanulmányoztuk, nem fogadtuk el, hogy Isten mindig új módon szól hozzánk. A bibliaolvasás céljának elménk és értelmünk állandó megújulásának kell lennie.

8. Az „egészséges” (a szövegtől nem elszakadó) hagyomány rehabilitálása a következő szempont, hiszen az egyháztörténelem a Szentírás értelmezésének a története. Különbösg van a tradicionalizmus és a tradíció között:

az előző az élők holt hite, az utóbbi a holtak élő hite. Így a felvilágosodás óta elutasított hagyományából számos értéket lehet és kell átmentenünk. Ezt képviselik a *Hermeneutikai füzetek*ben az egyházatyák képviselői (Órigenész, Augustinus/Tyconius), majd a reformáció korának teológusai: Luther, Tyndale és Kálvin írásai. A 20–21. századi szerzők közül azok, akik a teológiai hermeneutikát, a hagyomány komolyanvételét képviselték: Karl Barth, Rudolf Bultmann, Gerhard Ebeling, Oscar Cullmann, Paul Ricoeur, Ulrich Luz, George Lindbeck, Brevard Childs, Hans Frei, David Steinmetz, George Hunsinger, Richard Hays, Richard Briggs, a fiatalabb nemzedékből John Webster, Kevin Vanhoozer.

9. A hatástörténet megjelenése: a szövegnek nemcsak „előtörténete”, hanem „utótörténete” is van. Nemcsak a szövegek keletkezésének folyamata, hanem azoknak a hatása is tudományos vizsgálat tárgyát képezheti, ami jobban elősegíti a szövegek értelmezését. Mit jelentett az egyháztörténet nagy alakjainak egy-egy bibliai könyv? Az ő olvasatuk a mi olvasatunkra is hatást gyakorolhat, ez válik lehetségessé az exegézistörténet tanulmányozása által. Augustinus, Luther, Kálvin és mások bibliamagyarázó munkái a mai olvasók számára is kincseshányát jelentenek. Nagyszerű felismerés, hogy mi ugyanabban a kórusban énekelhetünk, mint Luther, Kálvin és mások. A hatástörténet tanulmányozása felekezeti, ökumenikus tevékenység.

10. Az Ószövetség keresztény olvasása. Az Ószövetség nem csupán a Héber Biblia, de nekünk, keresztényeknek a Krisztusról szóló tanúságtétel, amelyet „visszafelé”, figurálisan (tipológiailag) szabad nekünk olvasni, a beteljesedés felől. Ez nem „megkeresztelése” a Héber Biblia szövegeinek, hanem olyan olvasás, amelyet a keresztény egyház kétezer éve gyakorol, amelyet a liturgiában meg is jelenít. Az Ószövetség iratai jelentették Jézusnak és az Újszövetség szerzőinek is az Írásokat; ők „visszafelé” olvasva értették meg, hogy az Ószövetség próféciái, előképei, áldozati ünnepei is előre, a Messiás eljövetele felé mutatnak. Hasznos ugyanakkor a Bibliát a mai zsidósággal dialógusban is olvasni. Nem csak mi, keresztények olvassuk hittel az Ószövetséget. A hívő zsidóság hittapasztalatát is vegyük figyelembe a Biblia olvasásakor! Ám ne gondoljuk azt, hogy a zsidóságnak feltétlenül az imponál, ha mi, keresztények az Ószövetséget mint „nem nekünk szóló levelet” olvassuk.

11. A keresztény olvasás, a meglepetésre való nyitottság, amelynek megtapasztalása: öröm. Nehémiás könyvében a babiloni fogságból hazatérő zsidóság számára Ezsdrás pap felolvassa a megtalált törvénykönyvet, Isten ígését. Egy gyönyörű istentiszteletről, egy liturgikus hermeneutikai folyamatról kapunk tudósítást: Ezsdrás a nép szeme láttára kinyitja a könyvet, a nép feláll, Ezsdrás áldja az Urat (liturgia): „Szakaszokra osztva olvasták a könyvet, Isten törvényét, és úgy magyarázták, hogy a nép megértette az olvasottakat.”

(Neh 8,8) A felolvasás (ez legalább olyan fontos, mint az olvasás) után a nép először sír, majd örvendezik. Íme, az Isten Szentlelke által „mozgásba hozott” hermeneutika! Csodálkoznék, ha ebben Luther nem látta volna meg a törvény és az evangélium feszültségét. A hívő megértés mindig örömmel jár. Elég, ha az etióp kincstárnok örömeire gondolunk: „...és továbbment az ő útján örömmel”, de eszünkbe juthat az emmausi tanítványok gerjedező szíve is.

Mindezekkel a szempontokkal azt kívánom hangsúlyozni, hogy a teológiai érdekekkel, a hit szemével való olvasás nemcsak kiegészíti a történeti olvasást, hanem a Biblia értelmezésének kiindulópontja is. Először a teológia (First Theology!) – mondják a Szentírás teológiai értelmezőinek képviselői (TIS = Theological Interpretation of Scripture).

Ezt a régi hermeneutikai irányzatot mint „bölcshatalmas bibliáolvasást” át lehet adni a teológiai oktatás során, az oktatás révén pedig a gyülekezeti alkalmakon: a prédikációkban, a bibliaórákon is alkalmazni. A teológiai hermeneutika (túl a literalizmuson és a liberalizmuson) éppen azt a szakadékot akarja áthidalni, amely a szakteológusok tudománya és a gyülekezeti tagok hite között keletkezett.

Számos kiadványunkkal a Biblia „bölcshatalmas” olvasását, az üdvösségünket szolgáló értelmezést próbáljuk megtanítani, megszerettetni. Erről szól a KRE új projektje, az *Egyesített Bibliaolvasó*,² amely tizenkilenc bibliafordítás párhuzamos olvasását (magyar és héber, görög, német, angol, lovári nyelven), valamint a katolikus, református, evangélikus és baptista egyházak napi igéinek egyidejű megjelenítését teszi lehetővé.

Nem kívánom azt állítani, hogy ennek a teológiai hermeneutikának nincsenek hiányosságai, vitatható oldalai. Mindössze az elmúlt évszázadokban kizárólagosan tudományosnak tekintett történeti megközelítés mai alternatívájaként igyekeztem bemutatni.

Írásom függelékeként azt a két dokumentumot teszem közzé, amelyeket a hermeneutikai kurzusaim elején mindig megvitatok a diákjaimmal. Nem egyetértést várok el tőlük, hanem gondolkodást s ezzel egy dialógus (ha kell, vita) vállalását. A *Lelkipásztor* olvasóit is erre biztatom. Minden további szó helyett szólaljanak meg, ha kell, provokáljanak minket is ezek a tézisek és gondolatok. A közelmúltban lezajlott zsinati vitáknak is bizonyára ez lehetett a célja.

David Steinmetz: Tíz tézis a Biblia értelmezéséről³

1. Egy bibliai szöveg jelentése túlmutat a szerző eredeti szándékán.
2. A bibliai hagyományban nem feltétlenül a legősibb réteg bír a legnagyobb tekintéllyel.

² <https://ebo.kre.hu/>.

³ FABINY 1994, 5. o. Ford. Fabiny Tibor.

3. Az egyház számára azért fontos az Ószövetség, mert a történelemben Isten népe folyamatosan van jelen, s a kontinuitás annak ellenére is fennáll, ha Izrael és az egyház között diszkontinuitás is tapasztalható.
4. Az Ószövetség hermeneutikai kulcs, amely az Újszövetség jelentését megnyitja. Nélküle az Újszövetséget félreértjük.
5. A keresztény értelmező és a bibliai szöveg között nem az emberi tapasztalat, hanem az egyház közvetíthet.
6. A bibliai szöveg központi üzenete az evangélium és nem a törvény.
7. Ha a törvény és az evangélium közötti feszültséget elveszítjük, akkor a törvényt és az evangéliumot is elveszítjük.
8. Ha az egyház a szerző eredeti szándékára korlátozza az igehirdetést, akkor el kell vetnie az Ószövetséget mint csupán zsidó könyvet.
9. Ha az egyház a bibliai hagyomány legősibb rétegére mint a legnagyobb tekintéllyel bíró rétegre alapozza az igehirdetést, akkor többé nem prédikálhat az Újszövetségből.
10. A Szentírás értelmezéséhez nélkülözhetetlen segítség az egyház írásmagyarázati hagyományának ismerete.

Kilenc tézis a Szentírás értelmezéséről⁴

1. *A Szentírás Isten világtérítő, ítélő és üdvözítő tetteinek igaz történetét beszéli el.*

Isten a bibliai elbeszélésben kinyilatkoztatott elsődleges cselekvő. A keresztények által imádott Szentháromság egy Isten nem más, mint Izrael Istene, aki kihívott egy népet a szolgaságból, nekik adta a Tórát, és feltámasztotta a Názáreti Jézust a halálból. Ugyanez az Isten ma is cselekszik a világban. Isten nem az ember vallásos törekvéseinek eredményeként létrejött projekció vagy elképzelés. A bibliai történet központi üzenetét tévesztik szem elől az olvasók, akik azt reduktív módon az emberi psziché szimbolikus megjelenítéseként, illetve a társadalmi vagy politikai hatalom megerősítésének eszközeként értelmezik. Az Írás Isten igéjét tárja fel, azt a szót, amely életre hív még nem létező dolgokat, megítéli előfeltevéseinket és terveinket, s minden képzeletet felülmúlva kiárasztja kegyelmét.

2. *Az egyház hitelveinek (regula fidei) fényében helyes, ha az Írást összefüggő drámai narratívaként fogjuk fel.*

Jóllehet a Biblia sok különböző tanú hangján szólal meg, a bibliai kánon egysége a Szentháromság egy Isten cselekedeteiben nyilvánul meg, amelynek története átível a

teljes Biblián. Bár a Biblia sokféle feszültséget, kitérőt és mellékszálát tartalmaz, a bibliai szövegek mégis szervesen összetartoznak, mert ugyanaz az Isten cselekszik bennük, és szól rajtuk keresztül: Isten tette az Írást egységessé, azért, hogy az egyház igehirdetésében és gyakorlatában hű maradjon.

3. *Az Írás hű értelmezése megköveteli, hogy a bibliai narratíva egészét figyelembe vegyünk: az Újszövetséget nem érthetjük meg az Ószövetség nélkül, amint az Ószövetséget sem érthetjük meg az Újszövetség nélkül.*

A Bibliát „visszafelé” kell olvasnunk – azaz a teljes dráma cselekményét drámai tetőpontjának, Jézus Krisztus halálának és feltámadásának fényében kell értelmeznünk. Ebből az következik, hogy a messiási prófécia utáni nyomozással szemben a tipologikus olvasást kell előnyben részesítenünk, amely felnyitja az Ószövetséget az Újszövetség irányában. Mindazonáltal a Bibliát „előlről” is kell olvasnunk: vagyis a dráma tetőpontját, Isten Krisztusban történt kinyilatkoztatását annak a hosszú történetnek a fényében kell értelmeznünk, amelynek során Isten Izraelnek magát kinyilatkoztatta. Szemben azzal az egyre elterjedtebb vélekedéssel, amely szerint a keresztények a Héber Bibliát csakis kortörténeti kategóriák segítségével értelmezhetik, meg vagyunk győződve arról, hogy az Ószövetségnek az Újszövetség fényében való tisztelettudó újraolvasása a mindkét szövetségben cselekvő és beszélő Istenről szóló igazságot jeleníti meg, amelynek valamennyi dimenzióját csak a kereszt és a feltámadás fényében lehet megragadni. Ugyanakkor, szemben azzal a feltételezéssel, amely szerint Jézust kizárólag a keresztény teológiai hagyomány későbbi hitvallásainak fényében lehet értelmezni, meg vagyunk győződve arról, hogy Jézus megértéséhez úgy kell ismételtlen visszafordulnunk az Ószövetséghez, hogy megőrizzük a folytonosságot Izrael reményeivel és istenfogalmával, s ezáltal ragadjuk meg őt.

4. *A bibliai szövegek jelentését nem korlátozhatjuk az eredeti szerző szándékára. A zsidó és keresztény hagyományokkal összhangban azt valljuk, hogy az Írások jelentése többretegű és összetett, és minden réteg Istentől, a teljes dráma szerzőjétől származik.*

A kanonikus szövegek szerzői és szerkesztői új meg új összefüggésekbe helyezték a korábbi hagyományokat, új meg új jelentéssel ruházva fel azokat, s ezáltal maguk kezdeményezték a szövegben fellelhető többretegű jelentések feltárásának folyamatát. A középkori „négyes jelentés” is a Szentírás többértelműségére utal. Az írásértelmezés egyházi hagyományaiiban példát és útmutatást találunk arra nézve, miként ragadhatjuk meg az Írás teljesebb jelentését. Ezzel nem utasítjuk el a bibliai szövegek történeti vizsgálatát. Sőt a történeti kutatás továbbra is a legfontosabb eszközünk a Szentírás szó szerinti jelentésének megragadására, és fon-

⁴ The Scripture Project: Nine Theses on the Interpretation of Scripture. In: DAVIS–HAYS 2003, 1–5. o. Ford. Tóth Sára.

tos azért is, mert az egyházat a szövegek új meg új kreatív olvasatainak megalkotására ösztönzi.

5. *A négy kanonikus evangélium az igazságot beszéli el Jézusról.*

Az evangéliumok – ha a Genezistől az Apokalipszisig ívelő Szentírás összefüggésében olvassuk őket – hűségesebben közvetítik az igazságot Jézus személyéről, mint a modern történeti módszerek segítségével alkotott spekulatív rekonstrukciók. A kanonikus elbeszélések normatív funkciót töltenek be az egyház igehirdetésében és gyakorlatában.

6. *Az Írás hű értelmezése azt kívánja, és egyúttal feltételként is szabja, hogy részesei legyünk az Isten megváltó cselekedetei által létrehívott közösségnek – az egyháznak.*

Az Írás értelmezése egyházi tevékenység, amelynek célja, hogy részesévé váljunk a szövegben kifejeződő valóságnak, azaz térdünket meghajtva imádjuk a Jézus Krisztusban nyilvánított Istent. Az Íráson keresztül kapja az egyház az Isten országa áttörésének jó hírét, ő pedig hirdeti a megbékélés üzenetét. Az Írás olyan, mint egy partitúra: meg kell szólaltatni vagy el kell énekelni ahhoz, hogy megértsük; ennél fogva az egyház imádkozó, szolgáló és hűségesen tanúskodó közösségekben kel életre, és értelmezi az Írást. A zsoltárok például olyan partitúrák, amelyek a hit közösségében várják megszólaltatásukat. A zsoltárok megtanítanak imádkozni, és kialakítják bennünk a készséget a dicsőítésre, a bűnbánatra, az elmélkedésre, a hosszútűrésre és a gonosszal való szembeszállásra.

7. *Az egyház szentjei útmutatást adnak a Szentírás értelmezéséhez és megszólaltatásához.*

Kezdve az egyház legkorábbi közösségeivel – amelyeknek írásértelmező tevékenysége ajándékozott meg minket a keresztény Bibliával – egészen a mai bibliaértelmező közösségekig, keresztények egymást követő generációi Isten ajándékaiként fogadták e könyvet, és arra törekedtek, hogy életüket az Írás tanúságtételének megfelelően alakítsák. Az értelmezők e láncolata, avagy a szentek közössége nem csupán az egyházak által hivatalosan szentté nyilvánított tagokat foglalja magában, hanem a hívők által különböző korokban és különböző helyeken elismert „bizonyágtévők nagy fellegét”, beleértve az egyház sok lojális kritikusát is. Ez a közösség igazít el minket az Írás olvasásában. A szentektől megtanulhatjuk, milyen értelmező erények tesznek minket bölcs olvasóvá. Ezen erények között kimagaslóan lényegesek a következők: nyitottság, alázat, hűség, bátorság, szeretet, humor és képzelőerő. Az Írás értelmezésével kapcsolatos útmutatást nem csupán a szentek írásaiban, hanem kivételes életvitelükben is megtaláljuk. A valódi tekintély alapja a szent élet; az Írás hűséges értelmezése megköveteli annak hűséges megcselekvését.

8. *A keresztényeknek különféle egyházon kívüli személyekkel párbeszédben kell olvasniuk a Bibliát.*

Különlegesen nagy szükség van arra, hogy a keresztények bibliaolvasásuk során tiszteltudó párbeszédet folytassanak a zsidókkal, akik szintén olvassák – habár eltérő hermeneutikai keretek között – az általunk Ószövetségnek nevezett iratokat. Vannak sokan mások is, akikre érdemes hallgatnunk, és akiktől tanulhatunk, beleértve azokat a kritikusainkat, akik azzal vádolnak, hogy az Isten iránti hűség helyett ideológiai korlátok szabják meg írásértelmezésünket.

9. *Életünket az Isten országának „már”-ja és „még nem”-je közti feszültség határozza meg; következésképpen az Írás az egyházat a „megkülönböztetés” folyamatos gyakorlására hívja, vagyis hogy a világban ma is működő Szentlélekbe vetett hittel folyamatosan létrehozza a szent szövegek „friss” olvasatait.*

Mivel a bibliai elbeszélés nyitva áll az Istentől remélt jövőre, és mivel látásunkat korlátozza teremtményi végességünk, valamint eltorzítja bűnösségünk, kénytelenek vagyunk a dráma befejezésének ismerete nélkül, e végső perspektíva híján törekedni a hűséges életre. Mindazonáltal bízunk abban, hogy a történet a végső beteljesedés felé tart: Isten egykor majd legyőzi a halált és letöröl a szemünkről minden könnyet. Tudva, hogy sem önmagunkat, sem ezt a világot nem vagyunk képesek Isten szemszögéből látni, hálásak vagyunk a Szentírás és a közösség ajándékáért, hálásak vagyunk azért a lehetőségért, hogy egymást kölcsönösen helyreigazíthatjuk szeretetben. Hálásak vagyunk továbbá azért a bibliai ígéretért, hogy Isten Lelke el fog vezetni az igazságra: ezen az alapon reménykedünk abban, hogy szavaink és cselekedeteink mégis lehetnek hűséges tanúi az igazságos és könyörületes Istennek, aki Jézus Krisztusban megismertette velünk önmagát.

Hivatkozott művek

- DAVIS, Ellen F. – HAYS, Richard B. (szerk.) 2003. *The Art of Reading Scripture*. Eerdmans, Grand Rapids.
- DEWEILER, Robert 1985. What is a Sacred Text? *Semeia*, 31. sz. 213–230. o.
- FABINY Tibor (szerk.): 1994. *Paradigmaváltások a bibliai hermeneutikában*. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest, 1994. (Hermeneutikai füzetek 1.)
- PLACHER, William C. 2008. How the Gospels Mean. In: Beverly Roberts Gaventa – Richard B. Hays (szerk.): *Seeking the Identity of Jesus. A Pilgrimage*. Eerdmans, Grand Rapids. 27–42. o.
- RICOEUR, Paul 1991. Vallás, ateizmus, hit. *Egyház és Világ*, nov. 20. 4–20. o.

Előttetek megyek... . .

Mk 14,28*

■ CSERHÁTI SÁNDOR

Tudom, hogy a vitanap ezen részének apropóját a homosze-
xualitás egyházi megítélésének kérdése szolgáltatja, de sze-
retném a mai témát egy olyan, mélyebb és tágabb történeti
és teológiai összefüggésbe helyezni, amely – véleményem
szerint – segíthet abban, hogy például ezt a konkrét kérdést
tárgyszerűen és körültekintően megvizsgáljuk, akkor is, ha
eltérő következtetésekre jutunk.

Ma – legalábbis ezen az égtájon – szinte magától értetődik,
hogy a kereszténységet a konzervativizmussal rokonítjuk, sőt
már-már azonosítjuk. Ez abból a szempontból érthető, hogy
nálunk ez a kultúráképző vallás, s ezért az együttélés évszáza-
dos formái, szabályai, beidegződései a keresztény hagyomány-
hoz, szimbólumrendszerhez és milióhöz kötődnek. Éppen úgy,
ahogy más kultúrkörben más vallás tölti be ezt a szerepet.

A kereszténység forrása, Jézus tanítása és magatartása
azonban sokkal inkább a tradíció kritikájáról tanúskodik.
Álljon itt csak néhány az ebből a szempontból legjellem-
zőbb jézusi mondatokból.

„Senki sem tölt újbort régi tömlőbe, mert szétrepeszti a bor
a tömlőt, és tönkremegy a bor is, a tömlő is; hanem az újbor új
tömlőbe való.” (Mk 2,22) Itt Jézus nem kevesebbet állít, mint
azt, hogy amit ő tanít és képvisel, az nem pusztán reform, kor-
rekció, hanem teljesen új gondolkodást, új szemléleti kerete-
ket igényel. A pusztta megfogalmazása annak, hogy a fennál-
ló rendet magunk mögött lehet, sőt kell hagynunk egy újabb,
emberségesebb kedvéért, ráadásul mindezt Isten nevében,
akinek szavatolnia kellene ezt a rendet, bizony felforgató gon-
dolat. Ha a *szent struktúrát* újragondolhatónak állítjuk, akkor
a lényegét kérdőjelezzük meg. Számunkra azért nem feltűnő
vagy felháborító ez a gondolat, mert a 21. századra már egy-
általán nem szokatlan a paradigmaváltás gondolata, s ebben
Jézus keze – legalábbis, ahogy én látom – alaposan benne van.

„A szombat lett az emberért, nem az ember a szomba-
téért.” (Mk 2,27) Ez a kijelentés egy konkrét eset, a szombat-
napi kalásztépés kapcsán hangzik el, tehát az eredeti kon-
textusban azt jelenti, hogy az ember szüksége elsőbbséget
élvez, még akkor is, ha ez a nyugalom napjára vonatkozó ist-
eni parancs megszegésével jár. Nyilvánvaló azonban, hogy
Jézus nem csupán erről az egy parancsolatról tesz megál-
lítás, hanem általában a törvény státuszáról beszél. Már-
pedig ha az egyén igényét a törvény fölé helyezzük, akkor a

törvény lényegét kérdőjelezzük meg. Ha az egyén lesz a rend
mértéke, az óhatatlanul a rend erőzítőjéhez, végső soron tel-
jes széthullásához vezet. Ha nem tudnánk, hogy ezt Jézus
mondta, azonnal rávágnánk, hogy ez a gondolat az individu-
alizmus és általában a szekuláris humanizmus melegágya.

„Ha valaki hozzám jön, de nem gyűlöli meg apját, anyját,
feleségét, gyermekeit, testvéreit, sőt még a saját lelkét is, az nem
lehet az én tanítványom.” (Lk 14,26) „Ne gondoljátok, hogy azért
jöttem, hogy békességet hozzak a földre...” (Mt 10,34–35) Ezek
a szavak már kifejezetten szembemennének a szülők tiszte-
letének parancsával, amely nemcsak a zsidóság, de lényegé-
ben valamennyi tradicionális kultúra egyik alapvető követel-
ménye. Ahogy arra Luther és a teológiatörténet számos más
alakja is rámutat, a szülők tisztelete nemcsak a család ügye,
hanem az egész társadalom rendjének alapfeltétele. A tekin-
télyen alapuló szülő–gyermek viszony a legelemibb példája
és mintája a hierarchikus rendnek, amelyben mindenki is-
meri és tudomásul veszi a maga – isten által rendelt – helyét.

Aligha a családon belüli viszálykeltés lenne Jézus célja,
ahogy az sem valószínű, hogy a szeretteiktől akarná elszakí-
tani tanítványait. Ez a mondat csak akkor illeszthető bele a
Jézusról egyébként kialakult képünkbe, ha úgy értjük: hűsége-
sen követve őt, időről időre elkerülhetetlenül konfliktusba
kerülünk a család iránti kötelesség mindenek felett álló tör-
vényével. Ez a törvény pedig nem csak a közvetlen szeretteink
szűk köréhez köt. A benne rejlő logika mentén kirajzolódnak
az identitásnak azok a koncentrikus körei – nagycsalád, törzs,
nemzet –, amelyek úgy teszik otthonossá a világot, hogy vi-
lágosan kijelölik a mi és az ők, a saját és az idegen közötti ha-
tárokat. A szűk családon belül viszonylag ritkán lesz igazi el-
lenségünk, de ha mégis, a közvetlen kommunikáció lehetősé-
ge, a többi családtag támogatása, az összetartás igénye segíti a
kiengesztelődést. Az igazi problémát azok a *kívül lévő* ellensé-
gek jelentik, akiket a családom és a nagyobb közösségeim *je-
lölnek ki* számomra. Ha hűséges akarok lenni az enyéimhez –
diktálja az ősi elv –, akkor az ő ellenségeik az én ellenségeim
is; akkor is, ha még sosem láttam őket, vagy személyesen sem-
mi bajom velük. A *család elve* tehát minduntalan akadályává
lesz az ellenségre is kiáradó isteni szeretetnek. Ma, amikor újra
fel-felhangzik az *Isten, haza, család* szent hármasságának di-
csérete, különösképp elgondolkodtató kérdés, hogy a jelmon-
dat utóbbi két tagja mennyire tekinthető *keresztény értéknek*.

Jézus egyik legtalányosabb példázata pedig – véleményem
szerint – éppen arra figyelmeztet, hogy milyen kockázato-
kat rejt az általa kinyilatkoztatott, radikálisan új szemlélet.

* A *Sárospataki Füzetek* 2022/1. számában megjelent tanulmány rövidít-
tett és átdolgozott változata. A jelzett tanulmány a VIII. bakonybéli ökume-
nikus konferencián (2019. október 10.) elhangzott előadás írott változata.

„Amikor a tisztátalan lélek kimegy az emberből, víz nélküli helyeken bolyong [...] még rosszabb lesz annak az állapota.” (Mt 12,43–45) Jézus radikálisan új szellemben tanít Istenről, Isten akaratáról, és ezt cselekedetei is lépten-nyomon alátámasztják. Közösséget vállal betegekkel, bűnösökkel, tisztátalanokkal, szóba elegyedek idegen asszonyokkal, a vallás kérdéseiben járatlan gyermekeket állítja példaként hallgatói elé. A szükségét szenvedők, kiszolgáltatottak, perifériára szorultak – ahogy Jézus fogalmaz, az *ő kicsinyei* – érdekében nagyvonalúan átlépi az isteni törvény szabta határokat, figyelmen kívül hagyja a közösségi együttélés írott és íratlan szabályait. Ha pedig igaz, hogy Jézusban maga Isten jelent meg a földön, s a kereszténység végső soron erre a hitre épül, akkor ő maga az, aki a kicsinyek kedvéért figyelmen kívül hagyja a társadalmi béke felett örökös szabályrendszert. A rend ettől még megmarad, de fokozatosan elveszíti szakrális karakterét s az ebből fakadó abszolút szigorát: viszonylagossá lesz, eróziója feltartóztathatatlaná válik.

Jézus tehát kiüzte a hamis, félelemre épülő istenismertet tisztátalan lelkét, de ha nem lép helyére irgalmasság és cselekvő szeretet, ha a törvény szorítása úgy enyhül, hogy közben a felebarát iránti felelősségtudat belső kötése erőlen marad, akkor az emberlét idővel káoszba fordul. Ennél pedig még a régi, vallásos félelemre épülő – ördögűzés előtti – rend is jobb volt.

A Jézus sugallta istenkép az emberi oldalról olyan moralitást feltételez, amely szabadságra, személyes belátásra, felelősségérzetre épül. Ha elfogadjuk ezt az istenfogalmat, akkor azt is be kell látnunk, hogy hatalmas kockázatot rejt magában. Ereje – tudniillik, hogy nem kényszerít, hanem a szabad emberi elhatározásra épít – egyúttal végtelen gyengeséget is jelent, hiszen ha mégis hatástalan marad, a szabadság szelleme már nem szorítható vissza a palackba. A példázatban megfogalmazott kockázat nagyon is reális ahhoz, hogy sok keresztényt arra ösztökéljen, hogy ezt a szabadságpotenciált elfedje, de legalábbis relativizálja.

Érthető tehát, hogy nemcsak a nyitottság, az új, a változás iránti fogékonyság, a szabad útkeresés, de mindezek elszánt tagadása is megfogható a kereszténység talaján. Ez utóbbi tulajdonképpen – paradox módon – segített abban, hogy az előbbi fokozatosan érvényre juthasson. Ha fékező, tompító hatása nem érvényesült volna, akkor könnyen lehet, hogy a kereszténység sorsa még azelőtt megpecsételődik, hogy a jézusi szándékból bármi is kifejezésre juthatott volna, ahogy ezt a lehetőséget Jézus személyes drámája egyébként demonstrálja is.

Itt jut szerephez az a jézusi gondolat, amelyet a témánk szempontjából döntő jelentőségűnek tartok: „Még sok mindent kellene mondanom nektek, de most nem tudjátok elvieselni; amikor azonban eljön ő, az igazság Lelke, elvezet titeket a teljes igazságra...” (Jn 16,12–13) Ezek szerint tehát Jézus nem tanított meg mindent az első tanítványoknak, és az is kiderül, hogy a teljes igazság megismerése az irántuk

való kíméletből várat még magára. A szövegből az is sejthető, hogy ez nem egy csapásra fog bekövetkezni. Gondolhatnánk ugyan, hogy pünkösöd lesz a teljes megvilágosodás alkalma, de az *elvezet* kifejezés sokkal inkább arra utal, hogy a Lélek nem varázsütesre, hanem fokozatosan, lépésről lépésre juttat majd el a teljes ismeretre.

Mindez felettébb összezseng azzal, amire az előzőekben jutottunk. Ha a tanítványoknak egyszerre kellett volna szembesülniük a Jézus révén feltáruló, radikálisan új istenfogalom valamennyi következményével, képtelenek lettek volna feldolgozni, ahogy a hirtelen felvillanó erős fény is könnyen vakságot okozhat. Mindaz, ami csírájában már ott van Jézus szavaiban és gesztusaiban, lassan, fokozatosan fogja kifejteni hatását, kovászként átjárni az emberiség testét.

Pál apostol érzékletes példát szolgáltat minderre. A Galata levélben szinte elragadtatottan ír arról, hogy Krisztusban már „*nincs zsidó, sem görög, nincs szolga, sem szabad, nincs férfi, sem nő*” (Gal 3,28), tehát nem számítanak a köztünk különbséget tevő társadalmi kategóriák. Mégis, amikor a korinthusi gyülekezetben a krisztusi szabadságban öntudatosá lett asszonyokkal találja magát szemben, már nem Krisztusra, hanem a törvényre hivatkozik, mondván: „*Az asszonyok hallgassanak a gyülekezetekben.*” (1Kor 14,34)

Ahhoz tehát, hogy Isten szándéka érvényre jusson, időre van szükség. Nézzünk néhány kézenfekvő példát.

A bibliai kinyilatkoztatás tükrében számunkra már elfogadhatatlan, hogy egyik ember a másik szolgálja legyen. Mégis, a rabszolgaság intézménye még évszázadokig fennmaradt a Római Birodalomban, sőt a keresztény világban is újraéledt időnként. Sajnos ma is találunk rá példát, de legalább jogi értelemben már magunk mögött hagytuk. A társadalmi közmegegyezés része lett, hogy embertársat szolgátságban tartani megengedhetetlen.

A lépten-nyomon érzékelhető patriarchális tendenciák ellenére is kitérnek az evangéliumokból, hogy Jézus egyenrangú félként, fesztelen közvetlenséggel bánt az asszonyokkal. Ennek ellenére százötven éve még veszélyes felforgatóként tekintettek a keresztény Európában arra, aki a nőknek is választójogot adott volna, és az atomkor hajnalán is akadtak még bőven, akik az aktuális férfi családfő csatolt részeként kezelték őket. Mára, legalábbis a norma szintjén, túljutottunk ezen.

Ez a folyamat mára sem ért véget. Elég éppen a melegek és más szexuális kisebbségek elfogadásával kapcsolatos vitákra, időnként hisztérikus reakciókra gondolnunk, hogy kitűnjön, Jézus művének ma is van olyan vonatkozása, amely még feldolgozásra vár. Ígérete nemcsak bátorít, de komoly felelősséget is ruház mindenkori tanítványaira. Ahelyett, hogy minden új vagy új módon jelentkező problémához odacitálnánk bibliai szövegeket – ne adj’ Isten úgy, hogy szükség esetén a jelenséget deformáljuk az adott igeszakasz képére –, érzékenyen, körültekintően, megfelelő ön- és tárgyismerettel, sok eszmecserevel és imádsággal nekünk kell megtalálni a legin-

kább Jézus szerint való válaszokat. Melegbarát megnyilvánulást nem fogunk találni a Bibliában, éppen úgy, ahogy a női egyenjogúság vagy az intézményes szolgátság eltörlése mellett kardoskodó kitétel is hiába keresnénk.

Röviden összefoglalva tehát, a jézusi alternatíva minduntalan relativizálja az éppen aktuális struktúráinkat, feltárva azok gyenge, azaz embertelen elemeit. Ezzel megakadályozza, hogy abszolutizáljuk a fennálló rendet, egyúttal sérülékeny téve, fellazítva is azt. Az ennek nyomán születő szorongás felerősíti a rendpárti, tradicionalista ösztönöket, és ott, ahol a kereszténység vált az uralkodó vallássá, a visszarendeződés Krisztus nevében, rá hivatkozva történik. A bibliai hagyomány pedig elég gazdag és sokszínű ahhoz, hogy ki-ki municiót találjon álláspontjának alátámasztásához.

Ha az eddigi gondolatmenetet elfogadjuk, akkor felmerül a kérdés, hogy miként válhatott mára a kereszténység a legtöbb követője és kritikusa szemében is a konzervativizmus szinonimájává. Miért tűnik úgy, hogy a kreatív útkeresés és a hagyományokhoz való határozott ragaszkodás dialektikájának helyét átvette az egyszólamú tradicionalizmus? Hosszú és összetett folyamatról van szó, amelynek vizsgálata messze túlmutat az előadás keretein, ezért itt csak egy elnagyolt, leegyszerűsített magyarázatra tehetek kísérletet.

Véleményem szerint mindez annak a *csúnya, indulatokkal terhes szakításnak* köszönhető, amelynek során az európai szellem levált a kereszténységről. Ahogy az egyház egyre nagyobb hatalomra tesz szert, tehát a *status quo* megőrzése mindinkább elemi érdekévé, sőt lételemévé lesz, a jézusi műkritikai attitűdje kezd egyre kényelmetlenebbé válni. Szent Ferenc mozgalmát még sikerül integrálni, de a sokasodó laikus kezdeményezések, az antikvitás felfedezése, az új reneszánsz életszemlélet, a tudomány autonómia iránti igénye és a könyvnyomtatás megjelenése mind a szellem függetlenségének irányába hatnak. A reformáció, amit általában a nagy szakadásnak tekintünk, vizsgálódásunk szempontjából sokkal inkább az utolsó kísérlet arra, hogy a változás előmozdítója a jézusi mű legyen, hogy a megújulás *keresztény ügy* maradjon. Ahol hatalmi helyzetbe kerül, ott hamarosan a protestantizmus is megmerevedik, s ahol ez nem történik meg, ott a személyes kegyességet általában szigorúan távol tartja a társadalmi kérdésektől. A felvilágosodás tulajdonképpen csak deklarálja, egyértelművé teszi, véglegesíti ezt a régóta tartó folyamatot. Azt is mondhatnánk, hogy nyilvánosan itt mondatik ki a válasz. Mégpedig úgy, és számunkra ez a legfontosabb, hogy az örökségből a jézusi kritikai attitűdöt – az újra való érzékenységet, a társadalmi szolidaritás iránti készséget, az egyén szempontjának komolyanvételét stb. – az önálló szellem viszi tovább, lévén maga is az ebből fakadó emancipáció szülőtte. A kereszténységnek pedig marad a tradicionalizmus, a változások fékezése, és úgy tűnik, elégedett is az örökség rá jutó részével, mintha egy kolonctól szabadult volna meg. A valóságban természetesen nem ilyen egyszerű a kép, hiszen azóta is fel-felbuknának szociális töltetű

keresztény kezdeményezések, de nem véletlen, hogy például a Martin Luther King nevéhez fűződő fekete emancipációs küzdelmet nem *keresztény eszmélődésnek*, hanem polgári mozgalmaknak szoktuk nevezni.

A válasz pedig nem megnyugvást hoz, hanem egyre erősödő, időnként hisztérikus antagonizmust. Az emberért folytatott elkeseredett, mimetikus küzdelemben mindkét fél megalkotja a maga ellenfél-szörnyetegét: a radikálisan konzervatív, provinciális, *törzsi kereszténységet*, illetve a gyökértelen, globalista, vallásgyilkos *szekuláris humanizmust*. Ahogy pedig lenni szokott, ezek a torz képek vissza is hatnak azokra, akikre aggatják, tovább erősítve és igazolva ezzel a felek harci szellemét. A szekuláris humanizmus szégyelli, legszívesebben le is tagadná keresztény gyökereit, a kereszténység pedig hevesen vitatja, hogy bármiféle köze lenne olyan törekvésekhez – gendertudatosság, áldozatvédelem, felszabadítási mozgalmak, politikai korrektség, kulturális tolerancia stb. –, amelyeknek gyökerei (nem kizárólag, de javarészt) Jézus művére nyúlnak vissza.

Amikor azt látjuk, hogy a nyugati, és közülük is különösen az északabbra fekvő jóléti államokban a legtöbb Jézus által inspirált szempont – javarészt intézményesen is megjelenő – társadalmi normává lett, felmerül a kérdés, hogy vajon ez-e a kereszténység elkerülhetetlen sorsa; egyre gyengülő öntudattal, végül teljesen jeltelenül belesimulni az emberi történelem nagy folyamába, s ezzel be is töltene társadalmi küldetését. Noha ez sem kevés, hiszen sokkal jobb jogegyenlőségben, szociálisan érzékeny milióben, gondoskodó intézményi környezetben élni, mint ezek hiányában, de a kereszténység társadalmi szerepe nem redukálható a nagy léptékben, lassan zajló folyamatokra való hatására. Legalább ilyen fontos az a háló, hálózat, amelynek révén a közvetlen, személyes közegben igyekszik közvetíteni a jézusi miliót. Ez az a szféra, ahol leginkább megnyilvánulhat az érzékeny, rugalmas, tapintatos, de állhatatos odaadás, amelyre Jézus ösztönzi a vonzásában élőket. Még a legérzékenyebb, legkifinomultabb társadalmi norma sem képes az ember egyedi élethelyzeteire reflektálni, ráadásul a mindenkori véleményformálók hajlamosak kényszerzubbonyra tenni az éppen aktuális izmusokat, ami nehezen fér össze a szabadság jézusi igényével.

A kereszténységben tehát nemcsak benne rejlik a kreatív megújulás lehetősége, hanem egyenesen ennek a jegyében született. Ha ennek sokszor éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk, az elsősorban annak az immunreakciónak köszönhető, amelyet a jézusi szabadság okozta szorongás hívott életre, s tart azóta is működésben. Ez utóbbi fékező hatásának köszönhetően a jézusi műben rejlő megújító erő társadalmi szinten csak nagyon lassan és ellentmondások közepette fejti ki hatását.

Noha nem szabad lebecsülnünk ezt a hatást sem, a kereszténység igazi ereje a találékony szeretet embertől emberig ható aprómunkájában és az erre épülő kis közösségek megtartó és inspiráló erejében rejlik.

Isteni rend és emberi rend-ellenesség^{*}

■ REUSS ANDRÁS

Isteni rend

Van rendje Istennek. Vannak normák, amelyek fogadnak, amikor a világra jövünk, és amelyekhez minden embernek – akár hívó, akár nem – igazodnia kell. Ez egyrészt azt jelenti, hogy aki Krisztus követője, azon van, hogy elvesse a sötétség cselekedeteit, és az Úr Jézus Krisztust öltse magára (Róm 13,12), tehát mértéke nem a többi ember, hanem Krisztus. Másrészt azonban sok vonatkozásban ez a rend az, amit a közfelfogás is helyesel és méltányol. Ezért hivatkozhatnak a bibliai szerzők a jóra (Mik 6,8; 1Thessz 5,15), az igazságosra és méltányosra (Kol 4,1), a szeretetre, az arany szabályra és az áldozatkészségre mint olyan normákra, amelyeket a Krisztust nem követő emberiség széles körben elismer. Hiszen még ha valaki ezt a rendet magára nézve nem is fogadja el és nem gyakorolja, mástól elvárja. Bár maga nem követi, mégis elítéli azt, aki nem teszi. Ha más megteszi, méltányolja. Amint az apostol írja, bele van írva az ember szívébe. Külső benyomás tehát, hogy ez a rend pusztán emberek közmegegyezésén alapuló, történetileg kialakult morális rend, bár kétségtelenül van története. Elviselhetetlenné válik az élet, ahol nem tisztelik a szülőket, nem védik az életet, nem tartják tiszteltben a másik nemzet, a házastársi hűséget, a tulajdont, ahol nem lehet bízni a kimondott szó igazságában, vagy ahol szabad utat engednek minden kívánságnak. Betartása ezért elengedhetetlen alapfeltétele az emberi életnek. Isten rendjéről ilyen értelemben mondható a mózesi beszéd szavaival: az élet és a halál közti választás útja nemcsak az üdvösségre, hanem a földi életre tekintve is.

Az isteni rendet a mózesi törvény részben egyes esetekre tekintő törvényekben tartalmazza, hasonlóan az ókori és mai büntető törvénykönyvekhez, amilyeneket a jogászok forgatnak. Fontos, hogy az ezerszeres áldás és a három-négyszeres átok ígérete kapcsolódik hozzájuk, ami emlékeztet, hogy nemcsak büntetőjogi, hanem isteni következményekkel is számolni kell. Ezzel felülírja a jogi megközelítést, de lehetővé teszi a szívhez szóló intelmeket, amelyekkel a próféták nem emberi fórum, hanem Isten elé állítanak. Ugyanígy a Tízparancsolat is, amely ellentmondást nem ismerő és általános megfogalmazású, mert az élet minden területét és minden dimenzióját (mulasztás, tett, kívánság) érintő normát tartalmaz. Jézus nem törli el a törvényt, hanem betölti, ezért az ő szava és élete a példa. Az isteni rend nem kazuisztikus előírások halmaza – mi szabad és mi nem, mi bűn, és mi nem bűn –, hiszen az apos-

tol arra hívja a hívőket, hogy ítéljék meg és értsék meg, mi Isten akarata (Róm 12,1; Ef 5,10.17).

Emberi rend-ellenesség

Az Ószövetség homoszexualitással kapcsolatos utalásai között Lótnak és vendégeinek esete (1Móz 19,1–11) Sodoma bűnösségének elrettentő példája, még ha nem is nevezik meg a homoszexuális viselkedést (1Móz 13,13; 18,20–22; Ézs 3,9; Jer 23,14; Ez 16,49; 2Pt 2,6, Júd 1,7). Az elbeszélés szerint Lót (olyan áron, amely számunkra felfoghatatlan) két vendége jogát védi, akik angyalok, isteni követek, akik előtt Lót arccal a földre borul, akárcsak előbb Ábrahám (1Móz 18,2), és nem szolgáltatja ki őket a sodomaiaknak, akiknek a kívánsága minden bizonnyal a kánaáni vallás erotikus és orgiába hajló termékenységi kultuszában gyökerezik.

A konkrét cselekményt leírja a mózesi törvény (3Móz 18,22; 20,13), mivel a bibliai hébernek nincs külön szava a homoszexualitásra. A monoteizmust védő tisztasági előírások közé sorolva tiltja (vö. 3Móz 18,30), hogy a népet elkülönítse a kánaáni kultusztól (3Móz 20,23). Ezeket a helyeken következetesen *utálatosságnak* mondja. Mivel az utálatosság Isten személyét sértő tett, ez nem kevesebb, mint a bűn, amiben a mai közfelfogás – egyébként helytelenül – a vétségnek inkább csak szűkebb, erkölcsi oldalát látja. Nem olvasható ki ezekből a szövegekből, hogy csak a kánaáni kultikus vagy termékenységi rítus miatt tiltaná a homoszexuális magatartást, és hogy azon kívül elfogadható lenne. A második hely (3Móz 20,13) szerint halálbüntetés jár a homoszexuális aktusért, akárcsak a házasságtörésért, de ilyen büntetés végrehajtásáról egyetlen esetben sem szól a Biblia, ez mégis határozott és szigorú elhatárolódás.

Az Újszövetségben a homoszexuális viselkedéssel leg hosszabban Róm 1,22–27 foglalkozik. Része ez az Istentől elszakadt, engedetlenné és istentelenné vált világ erkölcsi leírásának. Isten dicsőítése helyett az emberek teremtményeket imádnak, ezért kiszolgáltatta őket „szíviük vágyaiban a tisztátalanságnak” (24), „gyalázatos szenvedélyeiknek” (26) és „megbízhatatlan gondolkodásuknak” (28–31). Bűnös mi voltuknak e két, általános jelentésű szavakkal történő jellemzését (24–25.28–31) egészen konkrét tartalommal tölti meg, amikor a természetes érintkezést a természetellenességgel felcserélő asszonyokról, majd a női nemi érintkezést a férfival való érintkezésre váltó férfiakról szól (26.27). A homoszexualitásra így erős hangsúly kerül, amit alátámasztani látszik az a körülmény is, hogy nem a görög szakkifeje-

* A zsinati vitanapon Budapesten 2022. június 2-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

zést használja (ἀρσενικοῦτης – férfi létére férfival nemi érintkezést folytató, 1Kor 6,9; 1Tim 1,10), hanem a mózesi törvény héber szövegéből ismert leírásra (3Móz 18,22; 20,13) emlékeztető módon írja le a homoszexualitást. Az apostol szerint annak, hogy Isten kiszolgáltatta a pogányokat szüvik vágyainak, vagyis a paráznaságnak (Róm 1,24), következményei a természetellenes bűnök, amikor az asszonyok „felcserélték a természetes érintkezést a természetellenessé” (1,26), és a férfiak „elhagyták a női nemmel való természetes érintkezést” (1,27), majd betetőzi mindezt a tökéletes erkölcsi zuhlás és összeomlás leírása (1,28–31; vö. KARNER 1942, 15. o.). Az asszonyokra nézve nem említi meg, pontosan mit ért természetellenesen, csak a férfiakra nézve: férfiakal követnek el szégyentelen dolgokat. A sztoikus filozófia hivatkozott a természetesre úgy, mint ami a helyes és a jó. Ilyen módon ott a természetes azonos az isteni törvénnyel.¹ A modern kor szemléletében azonban az érintett emberek felfogásának függvénye, hogy a létező dolgok közül mit tartanak természetesnek vagy természetellenesnek, ezért mondják, hogy a természetes meghatározása kultúrafüggő. A keresztény érvelés azonban nem pusztán a természetből indul ki, hanem a bibliai kinyilatkoztatásból, férfi és nő bipolaritásából és abból, hogy a férfi és nő házassága leképezése legyen Krisztus és az egyház viszonyának.

Fontos kiemelni, hogy a levélnek ezen a helyén a homoszexualitás említésének a fő szempontja nem az, hogy tiltott, tehát büntetést érdemlő cselekmény (bár Pál apostol nyilván feltételezi ezt), hanem hogy a tiltott cselekvés már maga a büntetés. Jelenléte kifejezi az elesettségét és kuszáságát annak az emberi létnek, amelyben a pogányok nem a megismerhető Istent dicsőítették és áldották. A homoszexualitás, amelynek Isten átadta az embereket, így „végzős következmény”.² A dolog gyökerét tekintve az elsődleges probléma tehát nem a homoszexualitás, hanem Isten tiszteletének elutasítása, aminek következményei a mindenféle bűnök, amelyek között legfőbb példaként hozza fel a homoszexuális életvitelt.

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy a Szentírásban nincs olyan kijelentés, amely részleteiben vagy összefüggésében úgy lenne értelmezhető, hogy elfogadja a homoszexualitást. Azzal, hogy tiltja a homoszexuális gyakorlatot, az ember akaratát szólítja meg, tehát bűnnek tekinti. Az a tény pedig, hogy a tiltás visszatérően szükséges, adottságra

is mutathat.³ Megegyezik ez a ma is képviselt két, ellentétes állásponttal, amelyek mellett még egy olyan feltételezés él, hogy több ok együttes szerepéről kell beszélni. A rend-ellenességet ezért kettős értelemben használom. Beleértem az akaratlagos emberi ellenkezést az isteni renddel szemben és a rendellenességet mint akaratunktól nem függő adottságot.

Napjainknak a megelőző koroktól eltérő jellemzője, hogy az azonos neműek iránt vonzódó embereknek jelentős része nyíltan vállalja hajlamát, és küzd a diszkrimináció ellen. Előtérbe került a homoszexuálisok egy részénél a partnerorientált szexualitás (BUDA 1998, 240. o.), amelyben a két ember tartós és sokoldalú kapcsolatra törekedik. Nemcsak személyes emancipációt követelnek a társadalomban, hanem a homoszexuális kapcsolatoknak a házassághoz fogható elismertségét jogi elfogadással, az örökbefogadás vagy a gyermekvállalás lehetőségével. A homoszexuális emberek érdekeiért és jogaiért jól szervezett támogatás áll ki, amely azzal érvel, hogy a homoszexualitás megváltoztathatatlan hajlam. Jogos az aggodalom, hogy ez a helyzet károsan hathat a nemi irányultságukban még bizonytalanokra. Közben némelyek nemcsak homoszexualitásukat vállalják, hanem keresztény hitükhöz is ragaszkodnak. Mindennek következménye, hogy nem elégednek meg a hagyományos hozzáállással („megbocsátok, elfogadlak, de bűnös vagy”), amely csak eltúrte az ilyen kapcsolatokat, hanem azok egyházi elismerését is követelik, egészen az egyházi szolgálatban állás lehetőségéig menően. Egyre inkább nem emberjogi vagy emberi méltósági kérdésként, hanem világformáló ideológiaként fogalmazzák meg álláspontjukat. A hazai világi és egyházi közvélemény riadtan fogadja az erről szóló híreket. A riadalmat – a követelés tartalmán túl – az a körülmény is fokozza, hogy a követelés a széles nyilvánosságban szinte már reklámokhoz hasonlító intenzitással jelenik meg. Nehezen cáfolható, hogy a mai helyzet kialakulásában történelminek mondható sérelemként a korábbi korok közvéleményének sokszor kíméletlen, képmutató, kirekesztő, megalázó viszonyulása is részes.

Az isteni rendet szemünk előtt tartva fontos tudatosítanunk, hogy nem úgy érvényesül, mint a bolygók mozgása, amelyeknek a pályáját évszázadokra előre percnyi pontossággal ki lehet számítani. Nem úgy, mint a növények vegetációja, amely megfelelő fény, hőmérséklet, tápanyag megléte esetén megállíthatatlan. Nem is úgy, mint az állatok élete, amely az ösztönök parancsát követi. Istennek az emberi

¹ Ez a szemlélet nem állt távol a hellenizmus korának zsidóságtól sem, amely az ószövetségi hagyomány mellett a filozófiai természetfogalom felhasználásával érvelt az isteni törvény mellett azt bizonygatva, hogy azok nem összeférhetetlenek a természettel, és már kinyilatkoztatásuk előtt sem volt fáradságos aszerint élni, hiszen azok az emberek nehézség nélkül és spontán módon engedelmeskedtek a még iratlan törvényeknek (Philon: *Abr.* 5). Sodoma bűnét pedig abban látták, hogy elvetették a természet törvényeit, és nem tisztelve közös természetüket, kicsapongó életet folytattak, amelynek része volt a vonzódás azonos neműekhez (Philon: *Abr.* 135).

² Barth: „Homosexualität ist eine letzte Konsequenz.” KD III/4: 184–185. o.

³ Az azonos neműek iránti vonzódásnak azt a jellegét, hogy megváltoztathatatlan adottság, a jó teremtesre hivatkozva szokták elutasítani (Isten nem teremt homoszexuális gént). Jézus elutasítja a tanítványok feltevését, hogy akár saját, akár szülei vétke következtében született az általuk látott ember vakon (Jn 9,1). Beszél olyanokról is, akik születésüktől eunukhok, házasságra alkalmatlanok (Mt 19,12). Isten jó teremteséje tehát nem azonos azzal, hogy mindenki minden vonatkozásban tökéletes, hanem vannak olyan velünk született hiányosságok vagy éppen adottságok, amelyekkel az érintett embernek élete jelentős részében küszködnie kell (hiányzó kéz, kar, láb, diszlexia, „nagy természet” vagy aszexualitás stb.).

életre vonatkozó rendje három módon érvényesül: 1. a világi (szekuláris) törvények szankciói révén, 2. józan belátás diktálta megfontolásokkal és 3. Krisztusban megújult élettel. A keresztényeknek mindháromban van szerepük. Mit jelent ez a homoszexualitásra tekintve?

Az embert a világi törvények szankciói készítetik, hogy a rosszat kerülje és a jót megtegye.

A világi törvények hosszú ideig a halálbüntetéssel fenyegető mózesi törvény szerint igyekeztek gátat vetni a homoszexualitásnak. Ma is vannak ún. fejlődő országok, ahol ez a szankció. Magyarországon a II. József által 1787-ben elfogadott büntető törvénykönyv már nem fenyegette halállal a férfiak közötti szexuális kapcsolatokat. A *Csemegi-kódex* 1878-ban csak vétségnek tekintette a „természet elleni fajtalanságot”, és egy évi fogházbüntetéssel büntette. Vétségként való minősítése itthon 1961-ben szűnt meg. Mondhatjuk tehát, hogy a világi hatalmak beismerték: büntetőjogi szankciókkal nem képesek a homoszexualitást megszüntetni, bizonyíthatósági problémák miatt pedig igazságtalan is lehet a büntetés.

Mivel a világi hatalom köteles minden polgárát védeni, ezért továbbra is büntetik a homoszexuális embereket, ha életformájuk vagy magatartásuk botránykeltő, ha kiskorúakat érint, ha kényszeren alapul, vagy ha üzleti jellege van. A törvényhozókra hárul a feladat, hogy meghatározzák, mi botránykeltő vagy szeméremszérvő, mi a beleegyezési korhatár, mi számít erőszaknak vagy olyan ellenszolgáltatásnak, amely már kimeríti az üzlet fogalmát. Ha pedig ez törvény, akkor a kihágásokat üldözni, bizonyítani és szankcionálni kell. Az államnak mindent el kell követnie, hogy a társadalomban a homoszexualitás ne tűnjön fel vonzó vagy önkényesen választható lehetőségnek a szexuálisan még éretlen vagy érésben levő fiatalok előtt, akiket viszont megfelelően fel kell készíteni a családi életre és – mivel tapasztalat szerint a nemi élet nem kötődik házassághoz vagy családhoz – a felelős szexualitásra is. Nem teljesül a feladat a szexualitásról szóló beszéddel. A családi és iskolai nevelés egésze nevel, amikor követhető példákat és őszinte megbeszélések lehetőségét kínálja. A riasztó helyzet jellemzője, hogy a nívós felkészítés és ismeretterjesztés időben is messze elmarad a gyermekek tapasztalatai mögött. Ugyanakkor a korábbiakhoz képest megengedő szabályozás ellenére a homoszexuálisok részben még mindig kirekesztett és veszélyeztetett emberek, ezért az állami hatalomnak gondoskodnia kell arról is, hogy másokkal egyenlő jogokat és jogbiztonságot élvezhessenek.

A homoszexuális emberek nem alkotnak egységes csoportot. Egy részük nehezen viselhető sorsként, szabadulást keresve, más része az emberi kiteljesedés lehetőségeként tapasztalja és éli meg homoszexualitását. Egyesek a felsorolt viszonyulásoknak nem egyetlen módját élik vagy szenvedik végig – akár nagyjából egyidejűleg, akár egymást követően. Számos eset tanúsága szerint az azonos nemhez való vonzódás tudatos, egyértelmű felismerésének kezdete nem kötődik szigorúan a pubertás korához, hanem már korábbi vagy ép-

pen jelentősen későbbi életkorra tehető. Akárhogyan is van, ők mindannyian emberek, sok esetben kiemelkedően tehetséges emberek, esetleg még istenkereső vagy éppen hívő emberek is, akiket nem volna szabad csupán az azonos neműek iránti szexuális vonzalmukkal jellemezni és megítélni. A homoszexualitás kérdését is csak a szakszerű szeretet hangján szabad megvitatni, ami szükséges feltétele annak, hogy ne csak róluk, hanem velük is tudjunk beszélni. De nemcsak az kérdés, hogy miként beszélünk és bánunk velük a jelenlétükben, hanem az is, hogyan beszélünk távollétükben is róluk.

Nem hagyható figyelmen kívül azoknak a homoszexuális embereknek ma még talán kis csoportja, akik hajlamukkal nem kívánna a nyilvánosság elé lépni, hanem e tekintetben inkább rejtőzködő – és gyakran önmegtartóztató – életet élnek. Jelen vannak a társadalomban azok is, akik nagyon tudatosan azonosulnak homoszexuális mivoltukkal, felismerik és megbecsülik másságuk értékeit anélkül, hogy mindenáron a heteroszexuális emberek életével egybevethető élethez ragaszkodnának, vagyis a homoszexualitást nem tekintik elterjesztendő ideológiának.

Isten rendje érvényesülésének másik módja a szívbe írt törvény, amelynek alapján az ember józanul felismeri és elfogadja részben teremtettségében kapott mivoltát, részben pedig azt, hogy nem egyedül él a földön, és ezért az alapvető együttélési normákat a saját és a közösség jól felfogott érdekében igyekszik betartani.

Amikor a WHO a 20. század végén a homoszexualitást törölte a betegségek listájáról, azt jelezte, hogy nem olyan jelenségnek tekinti, amelyet pszichiátriai vagy orvosi eljárásokkal meg lehetne változtatni. Ez a döntés hozzájárult a homoszexualitás létjogosultságának elismeréséhez is. Megfontolandó, mely foglalkozások azok, ahol ők maguk vagy miattuk mások nemkívánatos helyzetekbe kerülhetnek. De ne legyenek olyan virtuális zászlók sem, amelyeket a heteroszexuális társadalom a maga toleranciakészségének jeleként lobogtatna. A jelenlegi besorolás mellett is megkívánja a józan ész, hogy a jelenséget és okait további kutatások tárgyává tegyük, a segítség vagy korrekció lehetőségeit pedig ne csak vizsgáljuk, hanem hozzáférhetővé is tegyük.

Egyre több államban élhetnek az együtt élni kívánó azonos nemű emberek úgy, hogy kapcsolatuk valamilyen jogi védelmet is élvez. Az esetek nagy részében ezt is házasságnak nevezik sajnos, mert nem különböztetik meg a heteroszexuális kapcsolattól, amelynek védelmében helyesebb lenne a külön elnevezés használata. Legyen más neve annak, ami nem ugyanaz. Jobb megoldásnak tartható, hogy Magyarországon ezt bejegyzett élettársi viszonyoknak nevezze a jog. Azt sem szabad feledni, hogy ez a jogviszony a társadalmat is védi azal, hogy állandóságot vihet a homoszexuális kapcsolatokba.

Vannak olyan országok, ahol gyermeket is örökbe fogadhatnak azonos nemű párok. Kérdés, hogy azonos nemű pár által nevelt gyermek nem válik-e szükségszerűen homoszexuálissá. Másrészt megfontolandó, vajon szükség-

szerű-e, hogy szexuális irányultságuk miatt sok nehézségen keresztüljutott homoszexuális pár tagjai, ha igazán szeretnek egy gyermeket, nem azon fáradoznának-e inkább, hogy gyermekük heteroszexuális legyen. Szakembereknek kellene értékelniük a külföldi és hazai tapasztalatokat. A gyermekek számára mindenesetre jobb szerető közösségben nevelkedni, mint gyermekotthonban.

A Krisztus szeretete által megérintett ember megújult szívvel, áldozatosan igyekszik felebarátja javára és Isten dicsőségére élni. Ha nem így tesz, akkor nem keresztény. A hívő ember ebben a küzdelemben él.

A homoszexualitás deficitjét gyakran csak az utódokhoz jutás hiányában látják, és azzal intézik el, hogy a túlnépesezés miatt ma már ez nem fontos, miközben persze minden nemzet a megmaradását akarja. A vatikáni Hittani Kongregáció kategorikusan foglal állást: „Nincs semmi alapja annak, hogy hasonlóságokat vagy akárcsak távoli analógiákat lehetne megállapítani az egyneműek együttélései és Istennek a házasságra és a családra vonatkozó terve között.”⁴ Bibliai háttere ennek egyrészt az ember teremtettsége, aminek a jelentése nem az, hogy az ember vagy férfi, vagy nő, hanem az ember férfi és nő, és éppen ebben a bipolaritásban képmásai Istennek, a Teremtő áldásával, egymáshoz illően, egyen-

rangúan és egymásnak rendelve. Másrészt férfi és nő házasságának hivatása, hogy megjelenítse Isten és népe (vö. Mal 2,13–16), Krisztus és az egyház viszonyát (Ef 5,21–33). E ropant kihívás hajtóereje éppen az Atya és Krisztus szeretete, amellyel megajándékozta népét.

A keresztény egyház ezért nem tekintheti az azonos neműekhez vonzódást és az ennek megfelelő gyakorlatot a heteroszexuális házasság alternatívájának. Ha valaki ráébred homoszexuális mivoltára, és hitben szeretne járni és egyháztag akar lenni, azt igyekezzünk az ige egyértelmű szavával segíteni és szeretettel, türelemmel, imádsággal hordozni. Ha képtelen az önmegtartóztatásra, ismerjük el védelemre, biztonságra és bizonyos rendre törekvését, ha esetleg úgy dönt, hogy bejegyzett élettársi viszonyt vállal.

A lelkész legyen az isteni rend hirdetője, akinek élete nem cáfolja meg szavait.

Erőnket meghaladó feladat, hogy ellenezzük a rend-ellenességet, és közben ne csak mentegessük, hanem mentjük is a rendellenes embert.

Hivatkozott művek

- BARTH, Karl 1951. *Kirchliche Dogmatik*. III/4. köt. *Das Gebot Gottes des Schöpfers*. Theologischer Verlag, Zürich.
 BUDA Béla 1998. *Elmélet és alkalmazás a mentálhigiénében*. Budapest.

⁴ Hittani Kongregáció 2003. *Megfontolások az azonos nemű személyek együttéléseinek törvényes elismertetésére irányuló törekvésekről*. Róma. 4.

Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap (Jeruzsálem pusztulásának emléknapja)

► Jn 9,24–38

Igehirdetési előkészítő

Tudás kontra hit?

A vasárnapról

A Szentháromság ünnepe utáni tizedik vasárnap fordulatot jelent a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok sorában. Az egészen a huszonharmadik vasárnapig terjedő időszak üzenetét Jánossy Lajos így foglalja össze: „... az egyház fejlődése és isteni erőinek kibontakozása – megigazítás és megújítás, megvilágosítás és megszentelés az élet különböző megnyilatkozásaiban és vonatkozásaiban. Mindez harc, küzdelem és szenvedés között megy végbe a Krisztus-test tagjainak még az ó- és az új ember tusakodását, összeütközéseit mutató életében.” (JÁNOSY 1944, 50. o.)

Ennek a vasárnapnak különleges jelentőséget kölcsönöz az is, hogy ekkor emlékezünk meg Jeruzsálemnek Kr. u. 70. augusztus 10-én bekövetkezett pusztulására. Ez az esemény mindenképpen figyelmeztetés: a Jézussal szembeni hitetlenségnek és elutasító magatartásnak mindig súlyos következményei vannak.

A nap témája a Pröhle-féle agenda szerint: „Hit által igazulunk meg!” Az új Liturgikus könyv szerint pedig: „Ismerjük fel, amit Isten Krisztusban tett értünk!”

Exegézis

Textusunk a vakon született meggyógyításáról szóló történet része. Nyugodtan fogalmazhatunk úgy is, hogy egy bírósági tárgyalás kellős közepébe csöppenünk, végül elhangzik az ítélethirdetés is: a vakon születettet kiközösítik.

Ez veszedelmes ítélet volt, mivel az, akit Izrael népi és vallási közösségéből kiközösítettek, az törvényen kívülé vált, vagyis bárki azt tehetett vele büntetlenül, amit akart. Tehát ettől kezdve ez az ember közvetlen életveszélyben forgott.

Az ige üzenetének jobb megértése érdekében az igehirdetés során érdemes röviden ismertetni az előzményeket. Annál is inkább, mivel így felvázolhatjuk a vakon született lelki fejlődésének állomásait, akár a következőképpen:

1. Engedelmség (7b).
2. Az ember, akit Jézusnak hívnak; a név jelentése 'Jahve segít' (gyakori név) (11).
3. Ő egy próféta (17).
4. Tanítványság, szemben Mózes tanítványaival (27kk).
5. Ő Istentől való (33).
6. Jézusnak az Emberfiaként való önkinyilatkoztatása (35–37; vö. Dán 7,13)...
7. ... vezet az imádatához (38). (GRÜNZWEIG 1974, 194. o.)

Összesen hétszer fordul elő a szövegben az οἶδα ige (tud, ismer, tisztában van vele; megtud, megismer – jellemzően csak perf. alakja van, jelen idejű jelentéssel), különböző összefüggésben. Háromszor a farizeusok szájából hangzik el: „mi tudjuk”, négyszer pedig a vakon született érvelése során találkozunk vele.

A 24. versben előforduló δὸς δόξαν τῷ θεῷ – Adj dicsőséget Istennek!/Dicsőítsd az Istent! – szólásformát olyan embereknél alkalmazták, akikről feltételezték, hogy tanúvallomásukban esetleg nem mondanak igazat (vö. Józs 7,19). Így kívánják a vakon születettől is, hogy igazat mondjon.

A farizeusok részéről megfogalmazott vád, miszerint „ez az ember” (ti. Jézus) „bűnös” (ἀμαρτωλός), nem abban az általános értelemben hangzik el, hogy vannak bűnei, hanem úgy, hogy minden cselekedete az Isten iránti engedetlenségből, sőt lázadásból fakad. Ez a kifejezés tehát más megfogalmazásban, de lényegileg ugyanazt mondja, mint az a vád, hogy Jézus Belzebub segítségével űz ki ördögöket (Mk 3,22; Mt 12,24; Lk 11, 5), vagy hogy „gonosz lélek szállta meg” (7,20; 8,52).

38. vers: προσκυνέω – (leborulva) hódol, imád. A vakon született úgy tesz, ahogy egy akkori hívő csak Istent imádtta, miután előtte úgy szólítja meg Jézust, ahogyan egy akkori hívő csak Istent szólította meg: Uram.

A perikópa megértése

Az egyik fontos tisztázandó kérdés: mi az oka a kétféle látásnak, a kétféle tudásnak? A farizeusok részéről többször is elhangzik a magabiztos, megfellebbezhetetlen kijelentés: „*mi tudjuk*”. Míg a vakon született egyszerűen a vele történt és megkérdőjelezhetetlen csodára hivatkozik: „*Egyet tudok: bár vak voltam, most látok.*” Illetve a másik érv: „*Tudjuk, hogy Isten nem hallgat meg bűnösöket; de ha valaki istenfélő, és az ő akaratát cselekszi, azt meghallgatja.*” Ez olyan felismerés, amely közkeletű volt a kegyes zsidó gondolkodásban. Tehát a farizeusok részéről arra látunk példát, hogy milyen az, amikor valaki *nem tudja* vagy *nem akarja* látni az igazságot, mindenáron ragaszkodik a saját álláspontjához.

A másik: a történet segítségével nyomon követhetjük a vakon született „lelki fejlődését”, ahogy kezd egyre többet megérteni, kezd egyre világosabban látni és értékelni az eseményeket, kezd egyre többet *tudni*, végül mégis kiderül, hogy a *tudás* nem azonos a hittel. Ehhez valami más is kell. Ehhez találkoznia kell Jézussal, és fel kell ismernie benne a Messiást.

Az igehirdetés felé

Luther erről az ígéről azt mondta: a vakon született ember annak a vakságnak a jele, amelyik a mi szívünkben van. Krisztus eljött, hogy ebből a vakságból meggyógyítson. Látóvá tesz minket, ha órá és szent keresztjére tekintünk.

Mindenképpen ez a kiindulópont. A Biblia arról szól, hogy mi mindnyájan így jövünk a világra, hogy hiányzik a lelki látásunk. Hiányzik az az érzékszervünk, amellyel érzékelnénk Istent. Ezért mondják sokan, hogy nincs Isten, mert nem érzékelik. Nem látjuk önmagunkat sem azoknak, akik vagyunk, nem látjuk az Istentől elkészített lehetőségeinket, nem látjuk a bűnt bűnnek, az erényt erénynek, a jót jónak, a gonoszt gonosznak, és nem is mondjuk annak. Nem látjuk Istent sem olyan nagyra, amilyen ő valójában, ezért nem számolunk vele. Ezért volt és ezért van ma is szükségünk Megváltóra, mert magunkon képtelenek vagyunk segíteni.

A tudás mint akadály

Félreértés ne essék: a megszerzett tudás fontos, értékes dolog. Viszont van Jézus gyógyításában egy mozzanat: az, hogy a gyógyítás szombatán történt. Emiatt a farizeusok

azonnal eldöntik: a szombat szent, amit minden istenfélő zsidónak tisztelnie kell, ezért ez nem lehet Istentől való gyógyítás. Bármilyen hangzik el a kihallgatás során, ők mindig csak azt látják, azt állapítják meg, hogy Jézus megszegte a törvényt, tehát bűnös.

„Miről van tehát itt szó? Arról, hogy a farizeusok és írástudók régóta kialakítottak maguknak egy istenképet, egy teológiát, amelyet tökéletesnek, egyedül igaznak és tévedhetetlennek tartottak. Ez a vallásos rendszer lett az ő lelki látásuk vakfoltja. Jézus pedig ezzel a szombaton végzett és isteni hatalmának jelét mutató csodával belegyalogolt ebbe a vakfoltba.” (BALICZA 2017, 173. o.)

Ezek a farizeusok mozdulatlanok és mozdíthatatlanok. Jézussal szemben nem is ítéleteik, hanem előítéleteik vannak. Mert ők tudják. Meg sem fordul a fejükben, hogy ami most történt, az el kellene hogy gondolkoztassa őket. Hogy amit tudni vélnek, azt hátha mégsem jól tudják. Hátha éppen ez a nagy csoda, amelyet Jézus tett, kellene, hogy rábírja őket, hogy módosítsák a gondolataikat, levessék az előítéleteiket. Ők azonban nem akarnak módosítani semmin. Nem akarnak változni, mássá lenni. Ők tökéletesek, igazak. Mozdíthatatlanul igazak. Az ilyen ember nem szokott gondolkozni, kérdezni, mert ő tudja... Vakoknak vak vezetői ők. Nem látják a leglényegesebb dolgokat. A végén ezért hangzik el Jézus szájából az ítélet: „*Ha vakok volnátok, nem volna bűnötök, mivel azonban most azt mondjátok: látunk, megmarad a bűnötök.*” (41. vers)

A tudás mint kiindulópont

Van másféle ismeretszerzés, tudás is. Valójában a legtöbbször életében valahogy úgy kezdődött a dolog, mint ahogy a vakon született esetében történt (lásd a vakon született lelki fejlődésének állomásait). A legtöbb ember életében azzal kezdődik a Jézussal való kapcsolat, hogy van egy ember, akit Jézusnak hívnak. Hallottunk, olvastunk róla ezt-azt. Elképesztően sok buta és hamis könyv is megjelenik róla mostanában, amelyek mind valami módon Jézust akarják bemutatni – ki-ki a saját elképzelése, ideológiája és vérmérséklete szerint. Olvasnak az emberek ilyet, olyat, amolyat.

Sok mindent tudnak sokan Jézusról, de ha úgy gondolják, csak egy ember vagy csak próféta, jó tanító, akit érdemes ma is olvasgatni, akkor nem tudják, ki ő, és maradnak abban az állapotban, amelybe mind beleszülettünk.

Vigyázzunk, hogy itt el ne akadjunk! Az ilyen embereket az téveszti meg, hogy már mennyi mindent tudnak. Vagy esetleg szokták olvasni a Bibliát is, esetleg beszélnek másokkal is Isten dolgairól.

Ezért jó, ha itt nem áll meg valaki, nem elégszik meg ennyivel, ha tanítható, és keresi a teljes igazságot. Mert Jézus azt ígéri neki: „*Boldogok, akik éheznek és szomjaznak az igazságra, mert ők megelégedtetnek.*” (Mt 5,6)

Megérkezés a hithez

Abban biztosak lehetünk, hogy akik a valóságot akarják tudni Jézusról, akik valóban őt akarják megismerni, akik őt keresik, azok megtalálják. Mert Jézus mindig eléje megy a keresőknek, ahogy ezt a vakon született esetében is tette. Mit tesz ez az ember, hallva Jézusnak az Emberfiaként való önkinyilatkoztatását? Azt olvassuk, hogy leborulva imádja őt, mert felismerte benne az Isten Fiát. Az eddigi ismereteket itt már egy Krisztus-tudat váltja fel. A „Hiszek, Uram” azt jelenti: mostantól kezdve neked fogok szolgálni. A „Hiszek, Uram” éppen ezért elkötelezés és hitvallás is.

Ez az ige arra bátorít minket, hogy Jézus mindannyiunk szemét meg tudja nyitni, és így meglátjuk, megismerjük őt és megismerjük önmagunkat. Kiderül, hogy ő mire akar használni minket, és egyszerre észre fogunk venni egy csomó lehetőséget, amelyeket ő készített el nekünk. Látni fogjuk magunk előtt az utat. Látni fogjuk a bűnt, és megvalljuk azt. Látni fogjuk az ő kegyelmét, megragadjuk azt, és megnyílik előttünk az ő igéjének a gazdagsága. Egyszerűvé válik a vele való beszélgetés és imádkozás. Meggyógyul az életünk.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

2Móz 19,1–8; 1Kor 12,1–11

Énekek

EÉ 263; 460; 347

Illusztráció

Vakfolt

„Vegyük kezünkbe ezt a lapot, amelyen egy képet látunk. Tartsuk magunk elé, 15–20 cm távolságra, takarjuk le a bal szemünket, és jobb szemmel nézzünk mereven a keresztre. Mozgassuk kicsit közelebb, távolabb a képet, és egyszer azt tapasztaljuk, hogy a fehér kör eltűnik. Hova lett? Miért nem látjuk? Azért, mert a szemünkben van egy ún. vakfolt, ahol a látóideg és a szemet vérrel ellátó erek kilépnek a szemgolyónkból. Itt nincsenek fényérzékelő sejtek, itt nem látunk,

ezért nevezték el vakfoltnak. [...] Mind a két szemünkben van vakfolt, mégsem látunk sötét foltokat, mert egyrészt az egyik szem kicsit másként lát, és javítja egymást, másrészt az agyunk kiegészíti a látott dolgok képét.” (BALICZA 2017, 171. o.)

Felhasznált irodalom

- BALICZA Iván 2017. *Isten koordinátái*. Luther Kiadó, Budapest.
GRÜNZWEIG, Fritz et al. 1974. *Lutherbibel Erklärt. Die Heilige Schrift in der Übersetzung Martin Luthers mit Erläuterungen für die bibelbesende Gemeinde*. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart.
JÁNOSSY Lajos 1944. *Az egyházi év útmutatása*. Magánkiadás, Sopron.

■ LUPTÁKNÉ HANVAY MÁRIA

Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap

▶ Jer 6,16–19

Igehirdetési előkészítő

Mindig kegyelemre szorulunk!

A vasárnap jellege

Az előző, Jeruzsálem pusztulásának emléknapijával kezdődő héttől egészen az egyház év vége előtti negyedik vasárnapig az egyháznak Isten erejéből kiteljesedő fejlődése áll előttünk. Mintegy az emléknapi figyelemzetezése folytatódik, miközben a figyelem a zsidóság közösségéről a keresztény egyénekre terelődik át. Az óegyházi lekción is ezt fejezik ki: a farizeus és vámszedő imádságával is arra tanít Jézus, hogy az üdvösség nem az arra érdemes igazaké, hanem a bűnbocsánatot nyert bűnösöké (Lk 18,9–14). Pál is a hamis igazság helyett arról szól, hogy kizárólag Krisztus által lehet életünk, mert halála eltörölte a bűnt és feltámadása megnyitotta az örök élet útját (15,1–11). A jó út keresésének feladatát hirdeti alapigénk is (Jer 6,16), egyúttal figyelmeztet, hogy minden más úton a veszébe rohan az ember (JÁNOSSY 2008, 50–51. o.).

Néhány gondolat Jeremiásról

Luther Márton 1532-ben Jeremiás könyvéhez írt előszavában mondja: „Jeremiás rendkívül szomorú próféta volt, hatalmas és nehéz időkben élt, s amellet igen nehéz volt az igehirdető szolgálata, mert több mint negyven esztendeig kellett vívódnia rosszindulatú és csökönyös emberekkel. Nem sok haszna volt belőle, hiszen azt kellett látnia, hogy azok egyre gonoszabbak lettek: többször meg akarták ölni, és sok csapást mértek reá. Meg kellett érnie és a saját szemével látnia az ország elpusztítását és a nép fogságba vitelét...”

Jeremiás éppen ennek révén lett az Ótestamentum egyik legrokonszenvesebb prófétája. Sőt még több: az igehirdetők példaképe, akinek élete és egész munkája legmeggyőzőbben mutatja, hogy a prófétai igehirdetés mindenkor mennyire időszerű a gyülekezetben. Mert a prófétai ige – ahogyan általában minden isteni ige – ígéret és parancsolat, támadás és vigasztalás egyszerre az ember egész életét átfogóan. Ilyen, a világ eseményeit, népének, embertársainak, a gyülekezetnek egész létét Isten igéjének a mértéke alá állító próféta volt Jeremiás.

Végigtekintve küzdelmes életén, nem tudjuk megmondani, hogy mi volt benne a nagyobb: megemésztődése Istenért vagy olthatatlan szeretete embertársai és a hazája iránt? A legnagyobb, hogy a kettőt egyesítette saját személyében és prófétai munkájában. Örök érvényű isteni ígéret tartalmaz próféciája Istenről, aki szolgájától teljes odaadást kíván, s a bűnt kérlelhetetlenül elítéli. Örök érvényű isteni ígéret tartalmaz minden próféciája az örök szeretetről, amely nem hagyja elkarhozni az embert, s nem nyugszik, amíg az Isten képére való teremtettség ki nem rajzolódik rajta.

Jeremiás jogot szerzett arra, hogy hallgassunk az általa hirdetett ígére, mert minden ígését életével és szenvedésével pecsételte meg. Jeremiás azért volt és azért lesz mindig a hozzánk legközelebb álló próféta, mert benne saját magunkat ismerjük föl, akik immár Krisztusban munkáljuk félelemmel és rettegéssel üdvösségünket. Végül letagadhatatlan bizonyosága Jeremiás élete és munkássága annak az igazságnak, hogy akihez egyszer szólt Isten, az nem tud tőle megszabadulni. S ennek az Istennek van hatalma térdre kényszeríteni mindenkit, aki ellene mond igéjének, hogy azután ugyanaz az Isten kegyelmesen magához öleljen minden megtérő bűnöst.

Amit a textusról tudni kell

Az előző kemény intelem (9–15. vers) után most szelídebb szavak következnek. Ezek célja, hogy felhívják a figyelmet: elkerülhetetlen a katasztrófa. A nép ismeri ugyan az utat, de nem akar járni rajta. Isten kétféle útmutatót is ad népe tanítására. Egyrészt a történelmet, másrészt a prófétákat. Egyetlen nép történelme sem tanúskodik olyan szemléletesen Isten csodálatos vezetéséről, a helyes úton járásról, annak értelméről és a rossz út végzettségéről, mint Izrael története (Ám 2,9–12). A nép azonban nem értett már a történelem nyelvén.

Isten élő tanúi, a próféták a nép körében éltek, s minden időben intették és óvták Izraelt attól, hogy megszegje a törvényt, a szövetség rendjét (vö. Ez 3,17; 33,7kk; Ézs 21,6; Mik 7,4.7; Hab 2,1). Nemcsak Jeremiás, hanem Isten minden „őrállója” tudatos ellenállásba ütközött a néppel. Nincs hát más kivezető út: újból Isten ítéletét kell hirdetni gondolataik gyümölcseként. Az isteni döntést a nemzetnek, sőt az egész világnak meg kell hallania. Hiába minden korhű áldozat, nem tudja helyettesíteni Isten elvárását: a megtérést, Isten igéjének és tanításának elfogadását és követését.

Istenről különbözőképpen vélekedhetünk. Vannak, akiknek erre a „hipotézisre” nincs szükségük, s autonóm módon élik életüket. Vannak, akik nem tagadják Isten létét, de perlekednek vele, mert nem jól teremtette és nem jól kormányozza a világot. Mások egyszerűen elmennek mellette, mert leköti őket az élet ezernyi gondja, öröme, feladata. Ismerünk őszinte, pozitív vallomásokat is Istenről – akit „a bölcs lángesze fel nem ér, csak titkon érző lelke óhajtvá sejt” (Berzsenyi) –, s ezekre életünk megrendült pillanataiban rezonálunk is.

Isten mindig elénk siet. Most Jeremiás által tanít és figyelmeztet. Nincs olyan körülmény, amely szeretetének, kegyelmének határt szabna. Isten szeretet, ennél többet nem is lehet elmondani róla, kevesebbel pedig nem szabad beérni.

Az igehirdetés felé

Vasárnapunk jellege: *mindig kegyelemre szorulunk*. Az önzés útján járva egyre messzebb kerülünk egymástól, s ezért egyre jobban távolodunk Istentől. Az önzés útjának ismertetőjelei: nem figyelni az ígére, a keresztyén tanításra, megvetni ezeket, egészen az üldözésig. (Hányszor hallani: a legüldözöttebb vallás ma a világon a keresztyénség!) Az, hogy mégis vagyunk és lehetünk – minden külső, szörnyű körülmény (Covid, háború stb.) ellenére –, vajon nem Isten kegyelmének jele? „Csak az Úrnak nagy kegyelme, hogy még nincsen végünk...” E sorral kezdődő énekünk (*Énekem az Úr*) sokunknak ismerős. Hányszor vált esedékké máris, ahogyan most is!

Isten kegyelmét (könyörülő szeretetét) elfogadni annyit jelenthet:

1. Alázattal elismerem az ő nagyságát, magam mögé utasítva önző éneket.
2. Foglalkozom igéjével, érdekel az ő szava.
3. Megbecsülöm és építem gyülekezetemet, hogy együtt erősebbek lévén küzdjünk meg a megpróbáltatásokkal.

Mi az új szövetség népe vagyunk, nem Jeremiás koráé. Isten kegyelmének legfőbb bizonyítéka, egyben legnagyobb ajándéka számunkra Jézus maga. Benne, vele, általa egészen más tapasztalatunk van az ígéről, a tanításról és ezek elfogadásáról. Bizony, rászorulunk arra a szent erőre, amely vele köt össze, s tart meg minden időben. S ez nem más, mint a Szentlélek.

További javaslatok

Énekek

EÉ 411, 354

Lekciók

Az ógyházi lekciónak mellett (Lk 18,9–14; 1Kor 15,1–11) a JÁ-NOSSY (2008, 51–52. o.) által javasolt hasonló témájú szakaszok: Ézs 57,15–19; Mt 21,28–31; 1Jn 1,8–2,2.

Illusztráció

GONDOLAT

„Napok, évek, ezerévek, emberöltők, nemzedékek mennek, múlnak... Isten győz, mert Istennek van ideje.”

Túrmezei Erzsébet (1912–2000) kötő, műfordító,
evangélikus diakonissza: *Látomás*

VERS

Gát István: *Isten tenyerén* (részlet)

„Megettem kenyerem javát,
Minden perc újabb nyereség,
és ha leáll a gépezet:
megnyugszom Isten tenyerén.”

Felhasznált irodalom

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Farnitán Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

PÁLFY Miklós 1965. *Jeremiás próféta könyvének magyarázata*. 1. köt. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.

MADOCSAI Miklós 2005. *Igemozaik*. 1. köt. Fébé, Piliscsaba.

■ NÉMETHNÉ TÓTH ILDIKÓ

Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap

▶▶ 1Sám 17,37–50

Igehirdetési előkészítő

Kicsiből naggyá – nagyból kicsivé

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok tág értelemben vett témája hagyományosan a megszentelődés. Az egyházi esztendő első – Jézus drámáját, a megváltás történetét bemutató – felét követően ez a feldolgozás, a tanítványság feladatában, kérdéseiben való elmélyülés időszaka. A környező vasárnapok igéi és istentiszteleti alkalmai azt a meggyőződést erősítik a hívó emberben, hogy akiket Isten Krisztusban megszólított, azokat végig is vezeti az üdvösség útján: „Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította.” Ezen belül a 12. vasárnap témája: „Isten igazít meg!” Ebbe leginkább a vasárnap epistolai igéje – a fakultatív olvasmány – mondanivalója simul bele. „...a mi alkalmasságunk Istentől van” – írja itt Pál apostol. Az evangéliumi lekción úgy illeszkedik ebbe a gondolatkörbe, hogy a süketnéma meggyógyításának történetén keresztül mutatja

meg, hogy Isten az, aki hallóvá – az ő szavára érzékennyé, fogékonyá – teszi fülünket. Textusunkban ez leginkább Dávid, a legkisebb fiú kiválasztásában jelenik meg, akit nem az ereje vagy a harcban való jártassága tesz alkalmassá a Góliáttal való küzdelemben. Mindezt még hangsúlyosabbá teszi, hogy Dávid visszautasítja a Saul által felajánlott harci ruházatot.

Amit a textusról tudni kell

Miután Isten engedetlensége miatt elfordul Saultól, új uralkodó felkenésével bízza meg Sámuelet, s Betlehembe, Isai házába küldi a prófétát. Sámuel külső jegyek alapján próbál választani, de Isten, aki a szíveket vizsgálja, a legkisebb, még nem is férfiszámba vett fiút, Dávidot választja. Sámuel a családjá körében fel is keni az ifjút, akire leszáll Isten Lelke, és vele is marad. Ezt követően megbizonyosodhatunk arról, hogy a kiválasztás és az áldás többszörös értelemben is méltán illette Dávidot. Miután híre megy a fiú zenési tehetségének, Saul udvarába kerül, ahol lantjátéka enyhülést hoz a démon gyötörte király lelkének.

Ezután megbizonyosodhatunk arról is, hogy Dávid nem csupán a lant pengetésében, de a harcban is megállja a helyét. Az izraeliek csatára készülnek a filiszteusok seregével. Az ellenség hatalmas termetű harcosa, Góliát magabiztos göggel felajánlja, hogy kiáll az izraeliek legjobbójával szemben, ahelyett, hogy a két sereg vívna véres csatát – egy olyan opció, amely nem ismeretlen az ókori hadviselésben. Miután Isai Dávidot küldi élelemmel az izraeliek táborát erősítő idősebb fiaihoz, az ifjúnak is fülébe jut Góliát hősködése. A legidősebb testvér, Elíáb révén azt is megtudhatjuk, hogy Dávidot érdekli a harc, a hadviselés.

Ott csatlakozunk be a történetbe, amikor Saul végül elfogadja Dávid ajánlkozását, s fel akarja készíteni az ifjút a bajvívásra. Az visszautasítja a nehéz katonai öltözetet azzal, hogy túl nehéz neki, nem szokott hozzá, és csak akadályozná a mozgásban. Az egész történeten végighúzódik egy bizonyos kettős narratíva. Dávid győzelmének megvannak a nyilvánvaló racionális okai, előzményei. Kedveli a harcot, s ifjú kora ellenére vannak már tapasztalatai, ha nem is csaták révén, de a vadállatok elleni küzdelemben. Góliáttal, akinek páncélzatban és a megszokott harcmodort követve nyilvánvalóan nem lenne az izraeliek közt méltó ellenfele, csak az tud megküzdeni, aki – mint Dávid – gyorsaságával és ügyességével múlja felül. A szöveg ugyanakkor végig érzékelteti, hogy Dávid csak Izrael Istenének a segédletével győzhet, s ennek tudatában is van. Dávid egyszerre rátermett harcos és Isten felkent választottja. Az Úr erejével harcol, s általa ő diadalmaskodik.

A perikópa megértése

Izrael hite, nemzet- és küldetésstudata szempontjából rendkívül nagy szerepe van ennek a történetnek. Dávid egy na-

gyon fontos ponton, az ellenséggel való sorsdöntő küzdelemben mutatja meg uralkodói rátermettségét, az eljövendő nagy király harci kvalitásait, ráadásul úgy, hogy egymaga dönti el a konfliktus kimenetelét. Emberi mérték szerint esélytelenül indul, de Isten éppen az ilyen helyzetekben mutatja meg magát. Az Ószövetségben újra és újra megjelenik a kicsi, gyenge, jelentéktelen felemelkedésének, sikerének motívuma, az emberekre értve éppúgy, mint tágabb összefüggésben. Ábel áldozatára tekint Isten, Jákób akarja elszántabban az áldást, Józsefből lesz a hatalmas úr, családja megmentője. Jahve a halk szellőben jelenik meg, Gedeonnak elég háromszáz harcos Midján ellen, és így tovább.

Izrael történelme java részében a környező nagyhatalmak konfliktusai közt hányódik. Jelentéktelen tényező, miközben a kiválasztottság tudatában, a világteremtő Istennel a szívében él. Az esélytelen sikere, győzelme az a motívum, amely elevenen tartja benne a reménységet a legsötétebb időkben is. Dávid és fia, Salamon idejében Izrael olyan hatalomra, befolyásra tesz szert, amelyre sem azelőtt, sem azután nem volt példa. Magától értetődő hát, hogy Dávid utódjának képében testesül meg az Úr végső, nagy szabadítójába, a Felkentbe vetett reménység. A kérdés, hogy Dávid megígért utódja miként viszi végbe a szabadítás művét.

Igehirdetési vázlat

Isten embere?

A qumráni iratok tanúsága szerint az ottani közösség két különböző messiást várt, egy papi jellegű és egy hadvezér-termesztetű szabadítót. Ez érzékletesen kifejezi, hogy kétféleképp, testi és lelki értelemben is szabadulásra szorulunk, s talán azt is felfedezhetjük mindebben, hogy a két karakter között ellentét feszül. Márpedig úgy tűnik, mintha Dávid alakjában e kettő egyszerre igyekezne kifejezésre jutni. A templomért, kultuszért való odaadása, lantjátéka, zsoltárai a papi természetre utalnak, mai történetünkben pedig már a sikeres hadvezér alakja sejlik fel. „*Tudom, hogy szeretsz hősködni*” – mondja Eliáb, és az is kiderül, hogy Dávid már férfikora előtt nem egy ragadozóval sikeresen megküzdött. Izrael népe számára az ideális uralkodót testesíti meg, akinél egyaránt jó kézben van Isten ügye és az ország sorsa, sőt ez a kettő végső soron egybesimul. Izrael győzelme Isten dicsősége. A kérdés, hogy miben segíthet Dávid alakja és története nekünk, akik a valódi szabadulás művét nem erőszak, nem a félelem erejének révén hisszük megvalósulni.

Kicsiből nagyá

Góliát legyőzésének története egy olyan vonulatba simul bele, amely szinte kezdettől jelen van a bibliai történetfolyamban: Isten mindenekelőtt úgy mutatja meg hatalmát, hogy a kicsit, megvetettet, jelentéktelent ruhazza fel erővel, s viszi győzelemre. Ha ez nekünk nem tűnik fel, az valószínűleg ép-

pen annak a sok évszázados hatásnak köszönhető, amelyet a Biblia gyakorolt kultúránkra. Számunkra már magától értetődő, hogy a legkisebb királyfi állja meg a próbát, és a kiskakas tanítja móresre a török császárt. Tudjuk, hogy a valóságban ez ritkán történik meg, de éppen ezért ragaszkodunk ehhez az álomhoz. Feltehető, hogy – más tényezők mellett – ez tette olyan sikeressé, expanzívvá a zsidó-keresztény kultúrát. Jézusnál is megjelenik ez a motívum, például a mustármag és a kovász példázatában, de a legszembetűnőbben talán akkor, amikor Jézus – a 118. zsoltárt idézve – az építők által félredobott kő példájával illusztrálja saját sorsát. Ez azonban már a kicsiből nagyá lett Dávid történeténél mélyebbre vezet.

Nagyból kicsivé

Ha a dávidi modell alapján hinnénk, alkotnánk képet Istenről és a megváltás művéről, olyanok lennénk, mint a virágvasárnapi tömeg – köztük a tanítványokkal –, amely az alázatosan érkezőben már a diadalmas királyt látja. Dávid története – a mai epizód és az egész egyaránt – nemcsak fontos fázis a kinyilatkoztatás eseménysorában, hanem erős kontrasztot is jelent ahhoz, ahogy Krisztusban feltárul Isten szabadításának logikája. Sok mai keresztény is úgy gondolja, hogy a feltámadás óta eltelt idő csak újabb haladék, mielőtt Jézus végleg és ellentmondást nem tűrően átvinné a hatalmat. „*Az én országom nem e világból való: ha ebből a világból való volna, az én szolgálóim harcolnának, hogy ne jussak a zsidók kezére. De az én országom nem innen való*” – mondja Jézus János evangéliumában (Jn 18,36). A jézusi mű nem prolongálja a diadalmas trónra lépés eseményét, hanem magát a győzelemről és diadalról, általában a hatalomról alkotott képünket formálja át alapjaiban. Mintha azt mondaná Jézus: „Mi nem így intézzük a dolgokat. Nálunk nem ez a rend.” Pál apostol is erre döbben rá, amikor Isten megannyi kérés után sem szabadítja meg a testébe adott tuskétól. Ami vele történik, az nem egyedi, csak neki szánt isteni eljárás, hanem a Jézus sorsában feltáruuló, sajátos megváltó akarat: „*Az én erőm erőtlenség által ér célhoz.*” (2Kor 12,9)

Ebben az értelemben tehát Jézus drámájában éppen az ellenkezője történik annak, ami Dávid és Góliát küzdelmének tanulságaként feltáruul. A megtestesülés kenózisában a hatalmas Isten kicsinné lett, hogy így, az ő feltételei szerint váltsa meg az embert. Nem álruhás királyfiként, egy rövid kaland erejéig, hanem teljesen és igazán. Szeretetében olyaná lett, mint az, akit szeret. Aki pedig szeret, kiszolgáltatja magát, annál inkább, minél nagyobb, odaadóbb a szeretete.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekció

Mk 7,31–37; 2Kor 3,4–11

Ének

EÉ 393

Illusztráció

Egy régi anekdota szerint egy rabbi és egy lelkész olyan jó barátságba keveredett, hogy szabadidejük java részét együtt töltötték, sőt családostul is össze-összejártak. Egyedül olyankor kaptak hajba, amikor teológiai témákról beszélgetve a messiáskérdésre terelődött a szó.

– Ha ennyire tiszteled, és valóban igaz tanítónak tartod Jézust, akkor miért nem tudod elfogadni, hogy ő a Megváltó? – fakadt ki ilyenkor a lelkész. Egy ilyen alkalommal a rabbi az ablakhoz lépett, kitérte, és csak ennyit mondott:

– Nézz csak szét. Szerinted úgy néz ki ez a világ, mint ami meg lett váltva?

Felhasznált irodalom

ALT, Robert 1999. *The David Story. A Translation With Commentary of 1 and 2 Samuel*. W. W. Norton & Company, New York.

BODNER, Keith 2009. *1 Samuel – A Narrative Commentary*. Sheffield Phoenix Press, Sheffield.

FOX, Everett 2014. *The Early Prophets: Joshua, Judges, Samuel, and Kings – Translation and Commentary*. Schocken Books, New York.

■ CSERHÁTI SÁNDOR

Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap

▶ Ez 18,1–9

Igehirdetési előkészítő

Életet érlelő életrend Istenben

Meghatározottságaink

A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok sorában a Pröhle-féle *Agenda* a 10–17. vasárnapok összefoglaló témáját az „Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította” mondatban ragadja meg. Szeptember második vasárnapján, amikor az iskolai tanévnyitókat követően többen a Veni Sancte hittanosokat terelgető lelkületében éghetünk, „A hit cselekedetek nélkül halott!” üzenete kerül a középpontba. Éppen huszonegy évvel az ominózus New York-i terrortámadás után Isten oltalma és közelsége az introituszoltárban (Zsolt 73) rámutat az egyetlen rendíthetetlen valóságra: „...szívem kösziklája [...] te vagy örökké, Istenem” (73,26). A bevezető igével együtt Isten közelségének öröme és a tanácsai szerinti élet felelőssége, annak szeretetben megélhető relatív könnyűsége adják meg az alaphangot. „Az irgalmas samaritánus képében méltán látja az egyház kezdettől fogva Krisztus Urunkat, aki dajkálja és gyógyítja vérző sebekkel teli egyházát, gyülekezetét.” (JÁNOSSY 2008) A lekióként felhangzó

evangéliumban Mesterünk a példázata felett meditatálókkel együtt kijózanító végszóval indít az irgalmasság cselekedeteire: „Menj el, te is hasonlóképpen cselekedj!” (Lk 10,37b)

Háttér és exegézis

Ezékiel próféta az ősi Izrael legnagyobb krízisének történelmi tanúja. Nemzedéke éli át Júda királyságának és Jeruzsálemnek a bukását Kr. e. 597-ben, a teljes Közel-Kelet ellenőrzése alá vonó Nebukadneccar hódítása nyomán. Mindez együtt jár nemcsak a függetlenség elvesztésével az ígért földjén, hanem a vezető réteg egészének deportálásával. Ezékiel – aki maga is egyike a mintegy nyolcezer elhurcoltnak – próféta elhívását Kr. e. 593-ban Babilonban kapja. Küldetésének fókuszában a templom pusztulásáig (Kr. e. 587) az elkerülhetetlen isteni ítélet áll, majd új hangsúlyként a kétségbeesettek számára hirdeti a visszatérés és helyreállítás reményét. Mind fizikai és politikai, mind szellemi-teológiai értelemben megrendítő események között kell Isten ügyét és népét szolgálnia. Az idősebb kortárs Jeremiás prófétával ellentétben, aki gyakran konzultálhatott a régenskirállyá kinevezett Cidkijjával és tanácsadóival, Ezékiel mindvégig a fogság távolságából tölti be próféta küldetését. Legendák alapján sírját a Babilon mellett fekvő al-Kifl térségében, a mai Irakban, Hilla városának közelében feltételezik.

Perikópánk nyitó konfliktusában Isten maga áll perben azokkal, akik a száműzetésben élő nemzedék tagjaiként a legrelevánsabbnak tűnő kérdést így fogalmazzák meg: Mit tettünk mi, hogy ezt érdemeljük? Mindez abból a hamis meggyőződésből fakad, hogy nem a saját, hanem az őseik tetteiért éri őket a büntetés. Ezt fejezi ki a próféta ígében megidézett és diszkreditált népszerű közmondás: „Az apák ettek egrest, és a fiak foga vásott el tőle.” (Ez 18,2) Isten határozottan visszautasítja az „életemre mondom” felkiáltással ezt a szemléletet, és világossá teszi, hogy mindenki a saját tettei alapján lesz értékelve, akár igaz, akár gonosz. Ha nem is a mai értelemben vett egészen individuális módon, ám kifejezve, hogy minden lélek (נֶפֶשׁ) abban a nemzedékben a maga tetteiért felel, és kerül megítélésre. Az 18. fejezeten végigvonuló szemléltetés egy igaz embert (Ez 18,5–9), annak bűnös fiát (Ez 18,10–13) és igaz unokáját (Ez 18,14–17) jeleníti meg, aláhúzva, hogy senki sem felelős az ősei erkölcséért, tetteiért. Élete vagy halála, felmentése vagy büntetése nem az elődeiért éri. A közösségi szempont alapján a száműzöttek egészétől követeli meg Isten az igaz életet, függetlenül az előző nemzedékek akár hibás döntéseitől.

בֹּרַר – a közmondás kulcskifejezése, a *bórszer* a héber kánonban mindössze öt alkalommal szerepel, elsődleges jelentése 'éretlen', ám szinonimái között szerepel az 'egres', 'éretlen gyümölcs' is.¹ Jeremiásnál (Jer 31,29–30) Ezékiel közmondá-

¹ <https://bibliatanulmanyozas.bibliatarsulat.hu/oszovetsegiszomutato/>.

sát (18,2) látjuk feltűnni, kétszer ismétlődik a szó, Jóbnál és Ézsaiásnál az éretlen szőlőszemek összefüggésében bukkan fel (Jób 15,33; Ézs 18,5). De vajon honnan az egres kifejezés? Az angol fordításokban következetesen a *bitter/sour grapes*, azaz savanyú szőlő kifejezés, a Luther-Bibliában (1912) *Herlinge* alakban a szőlő késői utóvirágzásából származó kis szőlőfürt szerepel. A Vulgata szövege az *uvam acerbam* fordulattal adja vissza a héber eredetit, ami szó szerint savanyú szőlőt jelent. A közismert „savanyú a szőlő” szállóigére is asszociálhatnánk, ám azzal egyáltalán nem rokonítható az ezékieli közmondás tartalma. A szállóige feltalálója a frígiai rabszolga, Aiszóposz, akinek tanmeséjét Phaerdrus *De vulpe et uva* (A róka és a szőlő) című, latin nyelvű verses gyűjteményéből ismerhetjük több változatban is. Tanmeséjének főhőse a róka, aki, mivel nem éri el a magas lugason az amúgy érett szőlőt, kénytelen kijelenti, hogy nem is kéri, mert az úgy is éretlen. A szállóigét általában az irigykedőkre használjuk, vagy azokra, akik, ha nem kapnak meg valamit, inkább lekicsinylik azt, mondván, hogy érdektelen számukra. A magyar fordításokban protestáns vonalon Károli óta következetesen az egres szót alkalmazzák, míg a katolikus fordításokban jellemzően (SZIT, KNV) a savanyú szőlő kifejezés áll.

Ez 18,5–9-ben egy sor olyan magatartás kerül megnevezésre – formáját tekintve lehet elutasított tett vagy mulasztás elkerülése –, amelyek az Isten szerinti életet szolgálják. Egyik részük kifejezetten a kultikus tisztasági törvényekhez kapcsolódik, másik részük viszont a szükséglet szenvedőkkel kapcsolatos méltányos bánásmódot, a társadalmi igazságosság témáját feszegeti. Kifejezetten a megélhetés kérdésével függ össze az adósok zálogjogának helyreállítása, a szegényekről való gondoskodás, a túlzott kamat (uzsora) felszámításának mellőzése és az igazságosság munkálása peres ügyekben.

Társtudományok szempontjai a teológiai összefüggések kibontásához

A társadalometikai kérdések nemzedéki feloldásának teológiai sarokpontjait lélektani, biológiai, jogi és antropológiai kutatások eredményei segíthetik hitelesen továbbadni gyülekezeti hallgatóságunknak.

A nemzedékek közötti átörökített minták mélyebb összefüggéseiről a transzgenerációs pszichológia, a modern biológia területéről pedig az epigenetikai kutatások eredményei vehetők a témánkhöz kapcsolódóan számításba. Ez utóbbi a gének olyan öröklődési formáját vizsgálja, amely nem jár együtt a DNS szekvenciájának megváltozásával. Arra a kérdésre keres választ, hogy a környezeti tényezőknek a szülőkre gyakorolt hatása milyen változásokat okoz az utódok génkifejeződését tekintve.

Egy interjú során a *Transzgenerációs történetek* című kötet egyik szerzője, dr. Koltai Mária az elődök által átörökített terheket így összegzi: „Habár elítéljük a toxikus viselkedé-

süket, a hozzájuk fűző kötelek erősebb nálunk.” (SZÉP 2021) A feloldás igényéhez a vasárnap igehirdetőiként hozzájárulhatunk azzal, hogy erővel hirdetjük, hogy Isten kifejezetten az új esély teremtője, forrása a maga megszólalásával.

Az emberi jogok sérülékenységét és a kollektív bűnösség jogi következményeit megannyi 20. századi történelmi trauma, családtörténeteinkben is tetten érhető vagy éppen kibeszélhetetlen fájdalom jelzi. Az 1948-ban elfogadott *Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában* a háborús borzalmak nyomán részben az ezekre adott válasz nyer kifejezést. Olyan egyetemes alapjogok kerülnek kifejtésre, amelyek között szerepel a munkához társuló „méltányos és kielégítő fizetés”, amely az emberi méltóságnak megfelelő léteket biztosít, és amelyet megfelelő esetben a szociális védelem összes egyéb eszközei egészítenek ki (23.), valamint a 25. cikk, amely megfogalmazza: „Minden személynek joga van saját maga és családja egészségének és jólétének biztosítására alkalmas életszínvonalhoz, nevezetesen élelemhez, ruházathoz, lakáshoz, orvosi gondozáshoz, valamint a szükséges szociális szolgáltatásokhoz, joga van a munkanélküliség, betegség, rokkantság, özvegyiség, öregség esetére szóló, valamint mindazon más esetekre szóló biztosításhoz, amikor létfenntartási eszközeit akarától független körülmények miatt elveszíti.”

Számos példa szolgál arra, hogy ezeknek a jogoknak az érvényesülését és az Ez 18-ban megfogalmazott isteni életrend követelményeit összhangban, egymást erősítő valóságként értelmezik újra keresztény közösségek felelős vezetői, amint erre példát látunk a Dél-afrikai Köztársaság 1996-ban elfogadott alkotmánya esetében is.

A kamatos pénz vagy uzsora társadalmi összefüggéseiről az ókori gyakorlat mellett mindenképpen érdemes olyan kortárs szociológus kutatók írásait is megismerni, mint Durst Judit, aki a *Pannonhalmi Szemlében* megjelent tanulmányában hangsúlyozza, hogy „az informális pénzkölcsönzésről vagy »uzsoráról« szóló szakirodalom általában két kutatási irányt követ. Az egyik, amely Magyarországon dominánsabb, a jelenséget morális terminusokban értelmezi, az uzsorásokat a »nyomor vámszedőinek« nevezi, terjedő gyakorlatukat pedig »a társadalmi szolidaritás felbomlásának«, »anómiás állapotnak« és a »szegénység kultúrájának« tulajdonítja. Ezzel szemben a másik kutatási irány az informális pénzkölcsönzés egyik típusaként tekint az uzsorára, és a helyi társadalmi kontextusba ágyazott gazdasági intézményként igyekszik feltárni általános logikáját. Ez a megközelítés azt hangsúlyozza, hogy az informális (regisztrálatlan) pénzkölcsönzés a formális mikrofinanszírozási rendszer helyi alternatívája a világ számos részén, ahol a kis összegű (krízis) hitelek iránti igények kielégíthetetlenek.” Tanulmányában szerepel az a csekély számú kísérlet is, amely a méltányos mikrohitel gyakorlatát igyekszik meghonosítani az igazán rászoruló körében. Azaz a rablás helyett az élelemre és alapszükségletekre vonatkozó segítségben felelős gyakorlattal él – amint arra Ezékielnél maga Isten is biztat.

VAMOS József 1989-es Ezékiel-kommentárjában a textus által felvetett leggyötrőbb kérdéseket máig érvényesen így fogalmazza meg: „...hogyan és miként kell, miként lehet a tízparancsolat »Megbüntetem az atyák bűnéért a fiakat is harmad- és negyedikig, ha gyűlölnék engem« (2Móz 20,5) mondatot magukra vonatkoztatni és egyáltalán: hittel elfogadni[?] Hogyan és miként kell elfogadni azt, ami szinte minden generáció naponkénti tapasztalata: a jelent kikerülhetetlenül meghatározzák az elődök hibái, hibás politikai döntései, Isten- és emberellenes cselekedetei[?]” Jézus maga is irgalmasságra int, és perbe fog minket, hogy elerőtlenedett egyházi életünket és a társadalmi kohézió hiányát mérlegre tegyük törvénye tükrében.

Igehirdetésünk érleléséhez

Életemre mondom – élni fogsz

Az evangélikus evangéliumhirdetés kezdőpontján – néhai Balikó Zoltán lelkész testvérünk útmutatása szerint – maga az evangélium kell, hogy álljon. Ezért elsőként az Élet Istenének saját életére tett kijelentésével érdemes megragadni igehallgatóink figyelmét nekünk is. Ez egyben a legerősebb érveink mellett, hogy mire alapozva kapjuk az életújulás esélyét. A perikópát keretező kifejezésekben, e három szó fenséges egybecsengésében kapjuk a nyitányt: **כי – יהיה – יהיה**.

Isten maga töri meg a rossz továbbörökítésének láncolatát, és ajándékoz új belátást, új mintákat, új életet. Az Isten iránti bizalom rendje jelentkezik be az átok zsigerünkben hordozott rendjének helyére. „Még a legnehezebb traumatörténetekben is előfordulhat, hogy a szöttes egy színes szála megvigasztal azért, mert sok volt a fekete szál.” (Koltai Mária, in: SZÉP 2021) Ez a színes szál Isten megszólalása, kijelentése, amely az evangéliumi szakaszban a félholt, kifosztott, útfélen hagyott számára éppen az irgalmas samáriai alakjában tűnik fel. Akiben a tehetetlen, tragikus helyzetképbe mások eloldalgása után megérkezik az Élet maga.

Éretlen beszéddel nem háríthatunk

Mindig könnyebb a háritásokkal, a mások, köztük az előtünk éltek hibáztatásával, az önsajnálát kifejező paraboláival együtt élni. A „mi ittuk meg a levét”, „a mi fogunk vásott bele” és egy sor képies beszéd lényege ugyanazt a lelki kiskorúságból fakadó, éretlen gondolatkört erősíti. Csak ne kelljen felnőni! Saját életünkért, döntéseinkért felelősséget vállalni. Az új tanév, a pandémia hullámai utáni közösségi életünk anomáliái, az új gazdasági világrend közötti egyéni és közösségi élet dilemmái mind arra hívnak, hogy éljünk abban a meggyőződésben, amelyről maga Isten győzött meg minket törvényén és evangéliumán keresztül. A mások érdekeit is figyelembe vevő élet nem balgává tesz mások szemében, hanem *win-win* helyzetek sorozatán keresztül boldog közösségi életet generál Isten jó terve szerint.

Nehéz örökséggel is felelős életre kapjuk a hívást

Nem közeledhetünk másként, csak az együttérzés mentén azokhoz, akik az elődgenerációk egyéni törekvéseiből és töréseiből, történelmi traumáiból, különösen is azok elhallgatásából fájdalmas és bénító örökséget hordoznak a lelkükben. Ehhez társulhat a felelős élet megragadására adott biztatásunk, ami Isten ígijén épül fel és épít fel. A lelki nagykorúságra megérlelő helyzetek, az életünket behálózó kapcsolódások és döntések megújulásának reményével fogalmazhatjuk meg bátorító üzenetünket. Kortörténeti példák mellett, amelyek a textus jobb megértését szolgálhatják, használjuk hangsúlyosan a ma elevenünkbe vágó emberi méltósághoz, alapvető szükségletek biztosításához, a pénzszűkében élő társaink kiszegítésére, a legalapvetőbb szükségletek (élelem, ruházat, hajlék stb.) megadására létrejött pozitív példákat. Ha számít a hited, akkor tudd, hogy Istennek számít az is, hogy mit teszel! Mással és magaddal. Következményei vannak hitbéli döntéseinknek másokkal megélt életminőségünk összefüggésében is. Befejezésül Urunk üzenete: – „...nem kívánom én a bűnös ember halálát [...], hanem azt, hogy megtérjen [...] és éljen” (Ez 18,24) – és Jézus küldése – „Menj el, te is hasonlóképpen cselekedj!” (Lk 10,37) – adhatja meg a végszót.

További javaslatok az istentisztelet megtartásához

Ének

EÉ 448

Lekciók

Lk 10,23–37; Gal 3,15–22

Illusztráció

GONDOLATOK

„Habár az antropológiai irodalom az adósság különböző jelentéseit hangsúlyozza, így azt, hogy lehetséges »jó adósság«, »az, amely mentesít, felszabadít és gazdagít«. Észak-Magyarország legtöbb vidéki településén a szegények adóssága rossz adósság. Egyik oldalon profitot hoz néhány formális pénzügyi intézetnek, miközben a szegény hitelfelvevőket óriási kamatterhekkel sújtja. Jól szolgálja továbbá azt a kevés informális pénzkölcsönzőt, akik elérhető formális alternatívák híján ezt az informális gazdasági gyakorlatot használják családjuk eltartására, társadalmi mobilitásuk elérése érdekében. Másik oldalon azonban ez a felhalmozódó rossz adósság [...] a szegények túlnyomó többsége számára csak további alávetettséghez, függőséghez és elszegényedéshez, szélsőséges esetben adósrabszolgásgorba süllyedéshez vezet.” (Durst Judit)

Felhasznált irodalom

- DURST Judit 2019. „Ha nincs pénzed, úgyis belemész valamibe”. Informális hitelezés, „kamatosok” és a „bankképtelen” szegények bankügyei. *Pannonhalmi Szemle*, 27. évf. 4. sz. 59–81. o. Ezekiel and Work. *Theology of Work Project*. <https://www.theologyofwork.org/old-testament/ezekiel#ezekiel-18>. (Megtekintés: 2022. júl. 2.)
- JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitás, Veszprém.
- ROOY, H. F. van 2000. Ezekiel 18 and Human Rights. *Verbum et Ecclesia*, 21. évf. 3. sz. 654–665. o. <https://verbumetecclisia.org.za/index.php/ve/article/view/657/753>. (Megtekintés: 2022. július 2.)
- SZÉP Csenge 2021. Az életünk egy színes szöttek – Transzgenerációs történetek az irodalom tükrében. *Pszichoforyou.hu*, július 5. <https://pszichoforyou.hu/transzgeneracios-tortenetek/> (Megtekintés: 2022. júl. 2.)
- VÁMOS József 1989. *Ezékiel. Magyarázatok és elmélkedések a próféta könyvének 1–24. fejezete alapján*. A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.

■ ARADI GYÖRGY

Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap

▶▶ 1Sám 24,9–12.17–21

Igehirdetési előkészítő

Konfliktuskezelés

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni 14. vasárnap a Pröhle-agenda szerinti beosztásban a Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok második nagy csoportjába tartozik, amelynek alap gondolata: „Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította.” A vasárnap vezérgondolata mind az *Agenda*, mind a *Liturgikus könyv* szerint: „A Lélek elevenít meg.” Fontos szem előtt tartani, hogy ezek a vasárnapok „kibontják mindazt, ami az üdvösség történetéből és a Szentháromság misztériumából következik az egyes keresztyén ember és az egyház közösségének életében” (HAFENSCHER 2010, 332. o.). Így a munkaév kezdetéhez egészen közel fontos tisztán látni, hogy csak és kizárólag a Lélek tud minket (lelkészeket, munkatársakat, presbitereket és gyülekezeti tagokat) megeleveníteni.

Amit a textusról tudni kell

Sámuel könyvei a deuteronomista történeti mű része. Átvezetést ad a bírák korából a királyság korába, vagyis a karizmatikus vezetőktől eljutunk a tisztán politikai, egyszemélyes vezetésig, amely nemcsak egy-két törzset fog át, hanem egy egész népet.

A két könyv körülbelül százötven évet ölel fel Izrael történelmében Sámuel megszületésétől Dávid haláláig (Kr. e. 1120–970). Ez idő alatt folyamatosan erősödik meg a királyság, amihez hozzájárult az is, hogy Dávid elfoglalja az eddig el nem foglalt városokat – Jeruzsálemet ő teszi meg fővárossá –, illetve a filiszteusokra is döntő csapást mér. Így amikor átadja a trónt – nem kis viszálykodás után – fiának, Salomonnak, egy békés, nyugodt országot ad át, amely rohamos léptekkel indul el a fejlődés és gazdagodás – mindezzel együtt az Istentől való elfordulás és a bálványimádás – útján.

Sámuel első könyvének három főszereplője Sámuel, Saul és Dávid. Ők hárman adják meg, mutatják a fejlődést magát. Sámuel, aki még mint bíra, főpap és próféta végzi a szolgálatát, Saul, aki kiépíti a királyság intézményét, de maga még valójában a régi állami berendezkedés utolsó képviselője, és Dávid, aki már a teljesen megújult államforma létrehozója.

Saul, akit Isten maga jelöl ki Izrael trónjára, ellenszegül Isten parancsának, ezért az Úr elveti őt (1Sám 15). Az egyre hősiesebb Dávidot, akit Sámuel felken Izrael királyává (1Sám 16), majd a palotába kerülve egyre népszerűbb lesz, féltékenységből Saul többször meg akarja öl(et)ni (1Sám 19), majd miután Dávid elmenekül a palotából, többször üldözőbe veszi, hogy az életére törjön (1Sám 24; 26). De mindig Dávid találja meg őt, és kíméli meg az életét. Mert az ifjú Dávid szemében Saul, bár igaz, hogy Isten elvetette, akkor is az Úr felkent királya. Dávid ebben a kiélezett helyzetben is hű marad az Úr törvényéhez, előírásához.

A perikópa megértése

Saul és Dávid beszélgetése kerül előtérbe a kijelölt textusban. Dávid viselkedésében látható, hogy mindvégig megadja a tiszteletet Saulnak. Nem a győztes felsőbbrendű hangján szólal meg, hanem alázattal járul királya elé. A 12. versben pedig „atyám”-ként szólítja meg, ami a korábbi bensőséges viszonyra utal.

Saul válaszában a „Dávid fiam” kifejezés szerepel a 17. versben. Vagyis ő sem zárkózik el az elől, hogy az atyafiú viszony közöttük mind ez ideig fennáll. Aztán Saul elismeri, hogy hibázott, mintegy bocsánatot kér Dávidtól az eddigi tetteiért. Azzal is szembesíti Dávid, hogy az Úr elvárása a jót jóval viszonzni. De ő nem ezt tette, hiszen Dávid hozzá való jószágát, hűségét azzal „hálálta” meg, hogy újra és újra az életére tört, vagy éppen üldözőbe vette. A beszélgetés végén Dávid megesküszik, hogy Saul családját nem irtja ki a király halála után. Azt Saul is tudja, egyáltalán nem is kérdéses előtte, hogy Dávid fogja őt a trónon követni.

De az utolsó vers mégsem hoz teljes megbékélést, hiszen azzal, hogy mindketten más irányba indulnak el, mintegy azt is láthatjuk, hogy ez a kapcsolat már végérvényesen megromlott, nem hozható helyre.

Igehirdetési vázlat

Az emberi konfliktusok feloldhatatlansága

Dávid és Saul helyzete, bár ókori viszonyok között jelenik meg, valójában nagyon is mindennapi, nagyon is hétköznapi szituáció. Ha nagyon le akarjuk egyszerűsíteni: apa-fiú konfliktus. Bizonyosan sokat láttunk már ilyet, talán át is éltük nem egyszer, nem kétszer. Amikor a generációs feszültség vagy éppen az emberei büszkeség nem engedi, hogy kibéküljenek a felek, mert mindenki csak a maga igazát hajtja. Saul meg volt róla győződve, hogy Dávid rosszat akar neki, miközben az ifjú hadvezér, aki hiába győzködi őt, inkább elmenekül. De a rendezetlen viszonyuk nagyon zavarja, ezért újra és újra megpróbálja rendezni azt a királlyal. Ez sikerül is, de Saul betegsége miatt újra meg újra megromlik a viszony, míg végül egyfajta békés, de teljes szakításhoz vezet.

Sajnos a mi kapcsolatainkban is így van ez. Sokszor éppen a büszkeségünk az, ami az útjában áll annak, hogy mindennapjainkat nyugodtan-békésen éljük meg. Családok bomlanak fel, gyermekek élete mehet tönkre az emberi szív kevélysége miatt.

Pedig ebben a történetben nemcsak a rossz példa van ott, hanem a jó is: Dávid példája. Aki kárt tehetne a királyban, mindenki meg is értené, mégsem így dönt. Csak jelzi Saulnak, hogy most bizony semmi más, mint az ő jóindulatán múlott a király élete. És ezzel egyben példa lehet minden ember előtt (hívó és nem hívó előtt egyaránt). Hiszen itt még – lehet így is gondolni – nem a hite, az istenfélelme vezette őt erre a tetre, hanem a tisztelet és a Saul iránt érzett szeretet.

Isten és ember konfliktusa

Ha egy kicsit elszakadunk Dávid és Saul történetének ténylegességétől, egyben rávilágít ez a vasárnap Isten és ember általános viszonyára is. Itt van két személy, alapvetően mindkettő ugyanolyan: az Isten felkent királya. De micsoda különbség van... Míg Saul rájön a hibájára, és megbocsátást kér, de nem kap, mert vétkezett az ÚR parancsa ellen, sőt egy gonosz lélek gyötri újra és újra, addig Dávidot később, már királyként, amikor nem hallgat az ÚR törvényére (Betsabé-történet), bár kemény büntetést kap, mégsem veti el Isten a színe elől.

Dávid annak az embernek a mindenkori megtestesítője, aki hallgat az Úrra, akinek fontos, amit ő mond, aki úgy akar élni, ahogyan Isten elvárja.

A mai kor embere azonban inkább Saulra hasonlít. Arra, aki saját megoldásokat keres, aki a „nekem senki ne mondja meg, hogyan éljek” mentalitással tölti mindennapjait. És miközben azt gondolja magáról, hogy mindent tud, közben a saját maga által felépített csapdába sétál bele. És míg talán az élete bizonyos területein próbál az Istenre figyelni, de a mindennapok, az állandó kihívások vagy

az, hogy nem olyan válaszok jönnek felülről, amelyeket ő várt, lassan el is feledtetik vele, hogy nem csak ebben az életben van elszámolnivalója.

A konfliktus(ok) feloldása

A Dávid és Saul közötti küzdelemben a győzelem – mind a hadi, mind az erkölcsi szintéren – egyértelműen Dávidé.

Ő áll ott példaként Izrael előtt, őt kell – vagy kellene – követniük, hogy az Istenhez méltóak legyenek. De sajnos tudjuk jól, nem ez történik. Isten és ember, illetve ezzel együtt ember és ember között a konfliktusok újra csak fokozódnak.

Tart ez mindaddig, míg Isten egyszer csak úgy nem dönt, hogy most már minden együtt van ahhoz, hogy valóban olyan uralkodót adjon, akit lehet, akit érdemes követni. Egy olyan uralkodót, aki éppen azt mutatta meg, hogy mit is jelent igazában az Isten szerinti gondolkodás. Aki felvállalt minket, mindannyiunkat. Felvette a mi nyomorúságunkat, emberségünket, és megmutatta szenvedésével, halálával és feltámadásával az Istenhez vezető igazi utat. Amikor pedig elment tőlünk, nem hagyott magunkra, hanem elküldte a Lelket, hogy ő legyen útmutatónk. Hogy tudjuk, mi a helyes és jó élet, és mi a helytelen, rossz viselkedés, amelyek megkülönböztetéséről az epistolában Pál apostol beszél (Gal 5,16–24).

Azt is látni kell, hogy ezt a megoldást, Jézus áldozathozatalát maga Isten szervezte így, én ahhoz sem hozzátenni, sem elvenni nem tudok. Legfeljebb annyit, mint az a samáriai leprás, aki visszament, és hálát adott a gyógyulásáért (Lk 17,11–19).

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Lk 17,11–19; Gal 5,16–24

Énekek

EÉ 461; 47

Illusztráció

Történet az emberi konfliktusok kezelhetetlenségéről amely jól példázza, hogy meddig terjed az ember konfliktuskezelési képessége a maga erejéből.

Egy család mesélte el szomorúan a történetet: miután a fiuk befejezte az egyetemet, megnősült, és párjával közös életüket egy távoli városban kezdték meg. A szülők egy váratlan szerencsés fordulat kapcsán tudtak nekik egy kis lakást vásárolni a városban, ahol éltek, így a fiataloknak nem albréletben kellett kezdeniük a közös életüket. Minden szép és jó volt mindaddig, míg egy fél év után azt kezdték látni,

hogy a havonta kapott tanári fizetés egyre kevésbé fedezi a kiadásokat. Egyre nehezebben és nehezebben éltek, míg nem arra az elhatározásra jutottak, hogy a férfi felhagy a tanítással, és a vendéglátásban helyezkedik el. De nem ott, ahol eddig éltek, hanem hazaköltöznek a szülővárosba. Úgyis ott van a szülők régi lakása, amely eddig albérletként volt kiadva. Sajnos a szülők nem fogadták túl jól ezt a nagy változást: pályaelhagyás (mindketten tanárként dolgoztak) és költözés. Az eredmény folyamatos veszekedés lett, amely végül évekig tartó csendbe torkollott. Talán egy évtized is eltelt, mire végre újra beszélni kezdtek, mire végre mindkét fél büszkesége engedett.

Felhasznált irodalom

- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgia*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- KUSTÁR Zoltán 2004. Sámuel könyvei. In: Pecsuk Ottó (szerk.): *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.
- MERRILL, Eugene H. 1999. Sámuel első könyve. In: John F. Walvoord – Roy B. Zuck: *Józsua – 2Kronika*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (A Biblia ismerete kommentársorozat 2.)

■ KENDEH-KIRCHKNOPF LÁSZLÓ DOMOKOS

Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap

▶ ▶ Ám 6,1–7

Igehirdetési előkészítő

Isten üzen prófétája által

A vasárnap jellege

„Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította” – fogalmazza meg *Agendánk* a vasárnap üzenetét. „Az új élet egyik veszedelmes kísértése a mammon szolgálata, amely megosztja a szívet, hogy aztán egészen rabszolgaságába hajtsa. Ezért óv az evangéliumban (Mt 6,24–34) Krisztus Urunk a két úr szolgálatától, a megosztott szívű kereszténységtől, és ezért emlékezteti, inti a megváltottakat szent gondtalanságra, igazi keresztény egy-ügyűségre, amely az üdvösséget tekinti a szív mindenek feletti, egyetlen igazi ügyének” – írja Jánossy Lajos *Az egyházi év útmutatásában*. Szent bizonyossággal, boldogan hagyatkozhatunk mennyei Atyánkra, mert aki üdvösségünket elvégezte, gondot visel földi életünkre is. A megosztott szívű kereszténységtől óv az epistola (Gal 5,25–6,10) is, amelyben az apostol megmutatja, hogy a Lélek magvetésének gyümölcse a Krisztusban való élet.

Amit a textusról tudni kell

„Mindazonáltal úgy vélem, nincs még egy próféta, aki ilyen kevés ígéretet és ilyen sok szidalmat és fenyegetést hordozna, joggal hívják tehát Ámósznak őt, ami »terhet« vagy »súlyost« és »bosszúságot okozót« jelent.” Ezt írja LUTHER az *Előszók a Szentírás könyveihez* című művében (2010, 96. o.). Ámósz a Krisztus előtti 8. században tevékenykedett. Ez az időszak egybeesett II. Jeroboám izraeli és Uzzijjá júdai királyok működésével. Ez virágzó történelmi korszak volt. Izrael és Júda együttes területe elérte Salamon birodalmának nagyságát. A jelentős gazdasági élénkülés magával hozta a két ország jó viszonyát. Az általános gazdasági fellendülés azonban szociális és társadalmi feszültségek forrása lett. Polarizálódott a társadalom. Míg a jómódból csak az ország vezető rétegei részesültek, a nép jelentős része elszegényedett. A gazdasági jólétben a tehetős réteg fényűző módon élt, virágzott a korrupció, részrehajló volt az igazságszolgáltatás. A szegények eladósodása személyes szabadságuk elvesztésével fenyegetett. A hivatalos államvallás a Jahve-tisztelet volt, amelyet fényes külsőségek között gyakoroltak. A szertartásokkal az Isten kiengesztelésén túl a lekötelezését is el akarták érni. A kultuszba pogány elemek is keveredtek, Baalt és más idegen isteneket tiszteltek. Ebben a helyzetben lép fel Ámósz próféta, hogy néven nevezze a bűnököt, a hamis megelégedettséget, és meghirdesse Isten ítéletét.

Ámósz, az első írópróféta a júdai Tekoából származott. Eredetileg pásztor volt és fügetermesztő. Nem tartozott azok közé, akik hivatásosan gyakorolták a prófétaságot. „*Nem vagyok próféta, sem prófétatanítvány*” – mondja a bételi pappal való vitájában (7,14). Próféta elhívását közvetlenül Jahvétől kapta, aki elszólítja őt a nyáj mellől, és prófétálni küldi. Prófétálásának színhelye az északi országrész volt. Csak rövid ideig szólhatott itt, mert a király kiutasította Bételből, és el kellett hagynia az országot. Amíg prófétálhatott, szavát mindig a gazdagok, az elnyomók ellen emelte fel. Próféciái közvetlenül nekik szóltak. Isten büntetéséről szólt, amely külső ellenség, Asszíria képében érkezik el. Ámósz, a szegények szószólója a szegényeket nem szólította meg. Próféciái mégis mind a szegények, mind a gazdagok előtt nyilvánvalóvá tették a nagy igazságtalanságokat, a szegények és gazdagok közötti nagy különbséget és ellentétet. Ámósz az elnyomottakkal vállalt szolidaritást, az ő szószólójuk lett, hogy a gazdagok magatartásának, politikájának megváltoztatását kieszközölje.

A perikópa megértése

Ámósz a gazdagokat ostromozza, de nem önmagában a gazdagságuk miatt. Nem is azért, mert élvezik a gazdagságukat. A jómód Isten áldása, ajándéka, amelyet szabad élvez-

ni. Ámósz jajszavai nem önmagában a gazdagságnak és a jólétnek szólnak. Nem azért emel szót, hogy adják fel a jó módot. A gazdagság és jólét nem bűnös dolgok, nem önmagukban rosszak. Ámósz, a szegények szószólója azért emel szót, mert a gazdagok a gazdagságukat mások kárára élvezik. A nagy gazdasági jólétben, politikai biztonságban eltűnt a társadalmi szolidaritás. A javak egyenlőtlenül vannak elosztva, és a szakadék egyre csak nő. A gazdagok még gazdagabbak lesznek, a szegények még szegényebbek. Ennek eszközei a korrupció, a bírói pártatlanság, az erőszak. A jólét, a gazdagság azzal fenyeget, hogy elhomályosítja az összetartozást, a mások iránti felelősségérzetet. Önző módon csak magukkal törődnek, nem törődnek a közösség romlásával. Az egymástól való elfordulás annak a következménye, hogy magától Istentől távolodtak el. A „legkiválóbb nép” előkelői nemcsak arról feledkeznek meg, hogy az országot és a gazdagságot Istennek köszönhetik, hanem arról is, hogy életük mértékévé Isten a törvényt tette. Hivatkoznak rá, felemlegetik, de nem tartják hozzá magukat, nem igazítják hozzá tetteiket. Nem Istenen tájékozódnak, távol kerültek tőle, így a fenyegető veszélyt sem mérhetik fel. A fenyegető veszély Isten ítélete, amelynek megjelenési formája a közeledő veszedelem.

Az igehirdetés vázlatja

Prófétai szó – ma

Térben és időben is nagyon távoli dolog számunkra a próféta intézménye. Egészen addig vagyunk ezzel így, amíg meg nem halljuk a próféta szavát, Isten üzenetét. Ámósz igehirdetése nagyon mai, nagyon nekünk szól. Hiába telt el csaknem három évezred, a megoldásokkal semmivel sem tartunk előrébb most. Ebből persze nem az következik, hogy minden hiábavaló, hanem hogy szüksége lenne a prófétai szóra a mi világunknak is. Hiszem ezt nemcsak azért, mert tanuljuk és tanítjuk, hogy a prófétai szolgálat az egyház küldetésének része, hanem mert érzem magamban is, hogy vágyakozom arra a tiszta és erőteljes, reménnyel teli hangra, amellyel Ámósz fordult az övéihez. Hiszem azt is, hogy az Isten ma is prófétai küldetést bíz ránk is, mai embereire, hiszem, hogy itt és most kapunk tőle feladatot.

Prófétai küldetés

Az ember ritkán érzi magában a próféták erejét. Látjuk a feladatot, halljuk a hívást és küldést, mégis szorongunk a feladat nagyságát érezve. Gyengének, erőtlennek érezzük a bennünk formálódó szavakat. Érezzük a készletet, a küldést, de a kockázat megriaszt, belső bizonytalanságaink megbénítanak. Hogyan tesz Isten valakit prófétává? Hogy adja szájába hatalmas szavait? Hogyan ad bátorságot és erőt vinni az üzenetét?

Ámósz próféta először is szenvedélyes odaadással szereti a rábízott népet. Maga előtt látja Isten népét, Isten szemével szemléli őket. Nemcsak a látható, minden fórumon megjelenő, hangját hallható részét veszi észre, hanem azt is, akire csak az Úr ügyel, a gyengéket, a peremre szorult, elfelejtett kicsinyeket is. A prófétát a szegények szószólójává teszi az Isten. Ha keményen, kíméletlenül is szól a gazdagokhoz, Isten féltő szeretete mozgatja őt. Isten embere meglátja a rábízott emberek sorsát, azokét is, akiknek Istentől kívül mások nem osztottak lapot. Ez a részvét Istentől ered, és ez tesz alkalmassá a prófétai szolgálatra.

Prófétai látomás és elhívás

Nincs próféta látomás nélkül. Isten megemeli előtte a horizonton a függőnyt, és ő bekukkanthat mögé. Csak a prófétával történik ez. A közeledő veszedelem túl van a többiek látóhatárán. Ámósz számára azonban nyilvánvaló tény. A próféta nem latolgat a legkisebb rossz lehetséges alternatívái között, hanem a legnagyobb jó perspektíváját hirdeti meg. „Áradjon a törvény, mint a víz, és az igazság, mint a bővizű patak!” (5,24)

Ez a prófétai elhívás egy életre szól. Isten nem projektekben gondolkodik. Ha hív, akkor menni kell. Akit egyszer elhívott, az el van hívva mindenkorra. Ámósz nem járja ki a rangos prófétaiskolákat, Istennek azonban terve van vele. Pásztorkodik, fügét természet. De amikor az Úr szavát hallja, akkor tudja, hogy menni kell. A prófétai elhívás életre szóló elköteleződés. Ámósznak keményen kell ostromoznia a vezetőket és gazdagokat, hogy Isten féltő szeretetének hangot adjon. Nem volt népszerű a hallgatóság körében, amivel fellépett. Vitába szállnak vele, üldözik, elkergetik. Ő mégsem tehet mást, mint hogy hirdeti az Isten ítéletét. A csontjaiba van rekesztve.

Prófétai intés

Ámósz a nép vezető rétegéhez szól. Isten ítéletét hirdeti nekik. A szegények szószólója nem a szegényekhez intézi üzenetét. Egészen bizonyos azonban, hogy az, amit mond, Isten kicsinyeinek számára reményt és vigasztalást jelent. A prófétai szó mindig hordoz reményt és vigasztalást. Talán ez a legnehezebb nekünk – és ez a mi leginkább sajátos feladatunk a világban. Világunk megrendítően éhes az Isten ígéreteiből, Jézus szavaiból, a feltámadás hitéből élő rendíthetetlen reménységre.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Kötelező: Mt 6,24–34 – mammonimádat és a gondviselő Istenben való bizalom

Fakultatív: Gal 5,25–6,10 – a Lélek általi és Lélek szerinti élet mint egymás terhének hordozása

Énekek

EÉ 403; 372; 389

Illusztrációk

TÖRTÉNET

Itt következik az a történet, amellyel egy mester bemutatja a tanítványainak, hogy egyetlen jelentéktelen ragaszkozás mekkora kárt okozhat azoknak, akik lelkiükben gazdagokká váltak.

Egy falusi ember épp ama ritka pillanatok egyikében lovagolt el a hegyi barlang bejárata előtt, amikor az megnyitotta magát, hogy aki akar, az vigyen kincseiből. Az ember bement, és szeme az ékszerek és drágakövek hegyein akadt meg. Amennyit csak tudott, beletömött belőlük nagy sebében az öszvérén lévő nyeregtáskába, mert az általa is ismert legenda szerint a barlang csak korlátozott ideig marad nyitva.

Az öszvért tehát teljesen megpakolta, és szerencsésének örvendezve elindult, amikor hirtelen eszébe jutott, hogy a botját bent hagyta a barlangban. Visszafordult, és befutott a barlangba, mely éppen abban a pillanatban be is csukódott, s az embert sosem látták többé. A falusiak még vártak rá egy-két évig, aztán eladták a kincset, amit az öszvérén találtak. Így ők lettek a szerencsétlen ember szerencsésének az élvezői.

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kőfejtő. Minden nap felment a hegyekbe, hogy követ vágjon. Miközben dolgozott, énekelt, mert bár szegény volt, de nem is vágyott többre, mint amije volt, így aztán gondtalanul élt.

Egyszer egy nemes palotájához hívták dolgozni. Amikor meglátta a csodálatos palotát, életében először vágyódás sebezte meg a szívét, és így sóhajtott fel:

– Ó, bárcsak gazdag lehetnék! Nem kellene fáradságos munkával izzadva keresnem a kenyeremet, mint most.

El lehet képzelni, mennyire meglepődött, amikor meghallotta, hogy egy hang ezt mondja:

– Kívánságod teljesült. Mostantól fogva bármit kívánsz, megkapod.

Nem tudta, hogy mit kezdjen ezekkel a szavakkal, míg nem este a munkájából hazatérve a konyhája helyén egy pontosan olyan csodálatos palotát talált, mint amin dolgozott. Így aztán a kőfejtő abbahagyta a bányász munkát, és élvezte a gazdagok életét.

Egyszer, amikor a délután meleg volt és párás, kitekintett az ablakon, és megpillantotta a királyt, valamint nemesekből és rabszolgákból álló óriási kíséretét. Azt gondolta magában:

– Bárcsak király lehetnék, és a királyi hintó hűsében ülhetnék!

Kívánsága azon nyomban teljesült: kényelmes királyi hintóban találta magát. A hintó azonban hamarosan melegebb lett, mint ahogy ő azt elképzelte. Kitekintett az ablakon, és elámult a nap erején, mivel hősugaraival még a hintó vastag falán is áthatoltak.

– Bárcsak én lehetnék a nap! – morfondírozott. Kívánsága azonnal teljesült, és ő sugározta a meleget a világba.

Minden jól is ment egy darabig. Hanem egy esős napon képtelen volt áthatolni sugaraival a vastag felhőkön. Ezért aztán felhővé változtatta magát, és örült erejének, hogy távol tudja tartani a napot. De csak addig, amíg eső nem lett belőle. Akkor egy szikla, nagy bosszúságára, útját állta, és ezért ki kellett kerülnie.

– Micsoda? – kiáltotta. – Egy közönséges szikla még nálam is erősebb? Hát akkor azt kívánom, hogy szikla legyek!

S már ott is magaslott egy hegy csúcsán. De még arra sem volt nagyon ideje, hogy csodálatos alakjának örüljön, mert valami furcsa, kalapáló hangot hallott a lába felől. Lenézett hát, és a legnagyobb bosszúságára egy apró emberi lényt pillantott meg, amint kődarabokat hasít ki belőle, a sziklából.

– Micsoda? – kiáltotta ismét. – Egy ilyen kicsi teremtmény még nálam, az impozáns sziklánál is erősebb? Ember szeretnék lenni!

Így aztán ismét kőfaragó lett belőle, aki a hegyekben ment, hogy fáradságos és izzasztó munkájával keresse meg a kenyerét – de ismét örömteli szívvel tette, mert már elégedett volt azzal, amije volt, és aki volt.

Semmi sem olyan jó valójában, mint amilyen jónak tetszett megszerzése előtt.

Epirusz királyát, Pürroszt megkérdezte barátja, Küneas:

– Uram, ha meghódítottuk Rómát, mit csinálunk azután?

Pürrosz ezt válaszolta:

– Szicília ott van alatta, könnyű lesz elfoglalni.

– És ha már Sziciliát is elfoglaltuk, mit csinálunk utána?

– Akkor átmegyünk Afrikába, és kifosztjuk Karthágót.

– És Karthágó után, uram?

– Görögország kerül sorra.

– És, ha szabad kérdeznem, mi haszna lesz mindennek a hódításnak?

– Akkor aztán – válaszolta Pürrosz – leülhetünk, és élvezhetjük az életet.

– Nem tehetnénk ezt már most? – kérdezte Küneas.

Anthony de Mello (1931–1987) jezsuita szerzetes és pszichoterapeuta: *A szív ébredése* nyomán

Felhasznált irodalom

BRIGHT, John 1990. *Izrael története*. A Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

BUBER, Martin 1991. *A próféták hite*. Atlantisz Kiadó, Budapest.

- JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása.* 2., jav. kiad. Fraternitás Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.
- LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez.* Ford. Szita Szilvia. Magyarországi Luther Szövetség – Luther Kiadó, Budapest. (Magyar Luther könyvek 2.)
- MUNTAG Andor 1978. *Ámós próféta könyve.* Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest.
- RAD, Gerhard von 2001. *Az Ószövetség teológiája.* 1–2. köt. Osiris Kiadó, Budapest.
- RÓZSA Huba 1996. *Az Ószövetség keletkezése.* 2. köt. Szent István Társulat, Budapest.

■ MAKOVICZKY GYULA

Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap

▶ Ézs 38,9–16[17]

Igehirdetési előkészítő

„Csak javamat akarja”

A vasárnap jellege

„Akiket Isten elhívott, azokat meg is igazította” – szól a Szentháromság ünnepe utáni 10. és 17. vasárnapok témájának összefoglaló címe. A liturgikus szín a zöld, emlékeztetve például a magvető példázatára és felidézve így ősszel, az elmúlás ellentétéként a tavasszal új életre kelő természetet, a zsendülő vetést és a reménységet. Október első vasárnapja egyúttal a hálaadás vasárnapja is. Minden októberben sort kerítünk a terményáldásra, amikor a betakarított termékekkel feldíszített oltártérben felemelkedik és hálaadásra indul a lelkünk Isten gondviselő jóságát megtapasztalva. Ahogyan testünket élteti a táplálékkal, úgy ad lelki eledelt is, építi és élteti hitünket, erősíti reménységünket. Ezeken a vasárnapokon a hit, a kegyelem és az igazság témakörén belül is nagy hangsúlyt kap a megigazító Isten, a meglevenítő Szentlélek és az egyesítő Krisztus.

Amikor a jó földbe ejtett mag növekedésnek indul, titokban fejlődik. A Próhle-agenda az ünnep mondanivalóját így fogalmazza meg: „Életünk el van rejtve Krisztusban.” Jelenti ez a megtérés titokzatosságát is, de ugyanakkor azt az isteni szabadságot is, hogy életünk útján buktatókkal, betegségekkel, megpróbáltatásokkal találkozunk, és ezek is erősítik Krisztushoz tartozásunkat.

Alapvetés

Érdemes a kapott textusban való elmélyedésünk idején is szem előtt tartanunk az evangéliumot (Lk 7,11–17, a naini

ifjú feltámasztása), valamint a felolvasandó epistolai igét (Ef 3,13–21, a szenvedésen túl „gyökeret verjete a szeretetben” – kívánság és áldás).

Az Ószövetségnek ebben a részében, Izrael történetében a királyok uralkodása alatti időszakról olvasunk. Az első király, Saul dicsőségesen induló, de szomorúan végződött uralma után jött Dávid és Salamon, akik a megerősödés korát hozták el. Példaértékű uralkodásuk, hitük, de elbukásuk és példaértékű bűnvallásuk is (Dávid) mutatja emberi esendőségüket. Számomra is elgondolkodtató Salamon templomszentelési imájában a teremtmény aláza-ta, amelyet a dicsőség pillanatában is megmutat. De utánuk kettészakadt az ország, Izrael és Júda, az északi és a déli rész külön-külön királyt választott. A király mindig attól számított jó vagy rossz uralkodónak, hogy Isten akarata szerint kormányozta országát vagy nem. Voltak köztük Isten törvényét szem előtt tartók, de voltak bálványimádók is.

Ezékiás (nevének jelentése: erősségem az Úr), Júda királya az Úrnak engedelmességgel vezette a déli országgrészt, sokszor hallgatott Ézsaiás próféta szavára, hogy keresse Isten akaratát, jó tetszését. Így Ézsaiás tanácsára kidobálta az idegen bálványokat, és megtisztult formában tisztelték az ő ideje alatt Istent. Apja Áház király. Huszonöt éves volt, amikor uralkodni kezdett, és huszonkilenc esztendeig uralkodott Jeruzsálemben. A templomból kidobálta az elődei idején felhalmozódott kultikus szennyet, áldozati kellékeket. Ézsaiás könyvében leginkább jóvendőléseket, látomásokat, ítélethirdetéseket olvashatunk, de itt, az idézett igében kivételesen elbeszéli a királyával történeteket. Különleges, tanulságos, kiemelt történet ez. A próféta a történetek hátterét és mélységét örökíti meg, arról beszél, ami Ezékiás lelkében zajlott. A tényszerűség mellett Ezékiás belső lelki története és annak tanulsága kap hangot, valamint az utólag kimondott felismerése, ahogy megértette az életét: „Bizony, javamra vált a nagy keserűség.” (38,17)

A perikópa megértése

A hálaéneket, textusunkat megelőző történetben látjuk, hogy Ezékiás király halálosan megbetegedett, s a dolog eldöntöttnek tűnik. Ézsaiás próféta Isten üzenetét hozza erről: „Rendelkezz házadról, mert meghalsz, nem maradsz életben!” (38,1) A király mégis sírva könyörög az Úrhoz. Tanultuk, tapasztaltuk, ismerjük a betegség folyamatának fázisait éppúgy, mint a gyász állomásait. Feltűnő, hogy Ezékiás „arcát a fal felé fordítva imádkozott az Úrhoz, és [...] keservesen sírt” (2. vers). Aztán Isten újra elküldi Ézsaiást a királyhoz: „Meghallgattam imádságodat, láttam, hogy könyögyeztél.” (4. vers) Isten megkönyörül rajta, és Ezékiás meggyógyul, az Úr még tizenöt évvel toldja meg napjainak számát. Másfél évtizedet kap még a földi létre. Eddig a történet, eddig a tények. Itt vége is lehetne. De nincs vége, mert

ott van a kérdés, ami ilyenkor sokszor visszhangzik belül bennünk is kísértések, megpróbáltatások, leküzdhetetlennek tűnő akadályok láttán: Mire volt jó mindez? Mit jelent nekem mindez? Mit tanít, ha hasonló helyzetbe kerülnek, mit kell tennem, hogyan kell reagálnom?

Többszörösen szorult helyzetéből így menti ki Isten Ezékiást. Betegség gyötörte, az ellenség fenyegetésében élte életét, és Manassé, a fia még túl fiatal volt ahhoz, hogy átvegye a kormányzást. Az Úr megadja Ezékiásnak, hogy mindhárom nehézséget megoldja, de egyedül csak az ő segítségével. „...*pajzsa leszek ennek a városnak*” – mondja Isten (6. vers), és valóban betartotta ígéretét, az ellenség kezéből csodálatos módon menekült meg a nép.

Az igehirdetés felé

Már ismerős számunkra

Felidéződhet több bibliai meneküléstörténet is a felolvasott hálaének és a megismert történet alapján:

– József története, amelynek csúcsa a megbocsátás: „*Ti rosszat terveztetek ellenem, de Isten terve jóra fordította azt.*” (1Móz 50,20)

– Jónás, aki már a cethal gyomrában hálát ad a megmenekülésért (Jón 2).

– Dániel az oroszlánok vermében „*De ha nem tenné is...*” híres félmondatával (Dán 3,18).

Nemcsak a Bibliában, hanem saját családi történeteinkben is rálehetünk a betegség-megmenekülés-hálaadás mintázatra. Anyukám könnyezve mondta el nagynéném küzdelmét: két kislány várta otthon, és azt kérte Istentől, csak őket hadd nevelje fel. Több mint egy évtizedet kapott még. Saját tapasztalatunk az, hogy kapcsolatainkat, odafigyelésünket mennyire meghatározza, ha valaki a családból kórházban van. A legkisebb, legegyszerűbb műtétnél is van kockázat, s aligha lehet hit nélkül mondani azt, amit egy gyermekét féltő édesanya ismételt magának és nekem: „Nincs rossz forgatókönyv! Sikerülnie kell az agyműtétnak.”

Feltételezéseink kétsége biztos válasz után kiált

A hálaének érdekesen kezdődik: „*Már azt gondoltam...*” (10. vers) A gondolat szárnyán sokszor elröppenünk a feltételezések világába, és gyakran rádöbbenünk, hogy ezek nincsenek messze a valóságtól. Reális esélye, sőt prófétai kijelentése és tanácsa volt Ezékiásnak arra, hogy készüljön a halálra. Első két mondatában még az önsajnálát is megjelenik: „...*életem delén kell átmennem...*” Tudjuk, hogy az életkor és a halálra való felkészülés, valamint a mi felnőtt hozzáállásunk hogy viszonyul élet és halál törvényszerűségeihez. „Még élhetett volna...” és „Jobb már neki odaát...” között számtalan megfogalmazásban éreztetjük hamis módon még magunkkal is, hogy tudói vagyunk annak és okozatnak.

Bármibe belekapaszkodnánk vergődéseinkben

Számos hasonlattal él Ezékiás: pásztort, takácsot, oroszlánt, fecskét, rigót, galambot említ. S emellett a cselekedetek: sátorbontás, a vászon összetekérése, csontok összetöretése, csipogás, nyögés... Mind-mind a panaszkodás szinonimája is lehet. S ahogy egy-egy betegségnél az éjszaka eltelte hozhatja a fordulópontot, úgy gondol a krízishelyzetekre ebben a betegségében a király is. A legegyszerűbb betegségnél is váltják egymást a reménykedő és elkeseredett periódusok, az, amikor erősen bizakodunk a gyógyulásban, vagy amikor már a megalkuvás – szebb nevén az alkalmazkodás – hogyanján morfondírozunk. Manapság egyre többször előkerül a jókívánságok között: „Teljes gyógyulást kívánok.” Hiszen szembesülünk a szövődmények okozta nehézségekkel vagy éppen a gyógyszer vagy az oltás mellékhatásával.

Az önvizsgálat útja, lehetősége és hatása – áldás vagy átok?

Minden betegség vagy kórházi tartózkodás, de akár egy vizsgálat és annak eredménye-értelmezése közötti idő is alkalmat ad az önvizsgálatra, a számadásra. Ahogy Ezékiás is beleszövi hálaénekébe: „...*a hátad mögé dobtad minden vétkemet*” (17. vers).

Térdhajtás mindenk Ura és Tudója előtt

A történetnek vagy a hálaéneknek bármelyik mozzanata is ragad meg minket és rajtunk keresztül az igehallgatókat, az biztos, hogy a csodás gyógyulás vagy a feltámasztás (naini ifjú) története előhossa belőlünk a teremtmény alázatát és szavát: „*Uram, szenvedek, segíts rajtam!*” (14. vers) Ezékiás tanít arra is, hogy tudja, hova kell fordulni, hova érdemes segítségért kiáltani. Gyakran vagyunk tanúi annak, hogy idős emberek miként tudnak az utolsó szalmaszálba is kapaszkodni, ami a hittel együtt gyakran valóban gyógyulásukat hozza. Így gondolok egy nyolcvannégy éves bibliaórás néniére, aki betegágyán így vallott – amit akkor, fiatalon aligha foghattam fel teljesen: „Még itt hagy engem az Úristen, mert dolgom van a családomban.” Betegség és gyógyulás értelmezésének lehettem tanúja.

A legfőbb betegségünket meggyógyító Úr

Isten megmentő erejéről, akár a szenvedést is javunkra fordító, megható történetekből válogathatunk hitünk erősítésére. Azonban jogos a kérdésünk is: Miért? Miért hagyja és adja a betegséget, nehézséget? Ha csak betegségre és gyógyulásra, ha csak nehéz problémára és annak megoldására, ha csak szenvedésre és annak elvételére gondolunk a történetekben, a tények mentén tudunk ugyan tájékozódni, de valójában Ezékiás gyógyulása is a gyógyító Urat hirdeti. Isten bocsánatának jele a király hitvallása: „*Uram, az éltet mindenkit, és engem is az éltet, hogy te majd megerősítesz és meggyógyítasz engem!*” Isten megteheti, hogy megerősít és meggyógyít, okkal teszi azt, meglehet, hogy mégsem teszi mindezt. Arról a Jézusról, akiről Ézsaiás még csak jöven-

dölt, mi pontos és fontos történeteket tudunk az evangéliumokból. Istenünk embert megmentő szeretetét úgy mutatta meg, hogy Krisztus magára vállalta az emberi szenvedést. Erről jövendöl Ézsaiás a szenvedő szolga leírásánál. „A mi betegségeinket viselte, a mi fájdalmainkat hordozta. [...] a mi vétkeink miatt kapott sebeket, bűneink miatt törték össze.” (Ézs 53,4–5) Miért? Azért is, hogy visszhangozzék igehirdetésre készülő és prédikációt hallgató fülében egyaránt isteni kijelentése: én vagyok a Feltámadás és az Élet!

További javaslatok az istentisztelethez

Ének

EÉ 348; 342

Közel zenekar: *Annyi mindent hordozunk a világban*

(<https://youtu.be/C8Mt5EA7NfI>)

Zsoltár

Zsolt 63,2.4–5.7–9

Imádság

EÉ 760. o.: A legnagyobb orvos (Gáncs Aladár, 1936);

EÉ 764. o.: Csak te tudod, mi használ nekem (Blaise Pascal)

Felhasznált irodalom

JÁNOSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. 2., jav. kiad. Fraternitas Magyarországi Evangélikus Lelkészek Közössége, Veszprém.

Ki kicsoda a Bibliában? *Arcanum.hu*, <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-ki-kicsoda-a-bibliaban-F8DCE/>.

■ IHÁSZ BEATRIX

Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap

▶▶ 1Kor 12,12–26

Igehirdetési előkészítő

Mi tesz értékessé?

A vasárnap jellege

A vasárnap témája a Pröhle-agenda alapján: „Egyek vagyunk Krisztusban!”, a *Liturgikus könyv* szerint „Krisztusban egy az egyház”. Azonban ennek a Krisztus általi szoros összetartozásnak, egymásra utaltságnak a hiányát éljük meg sokszor gyülekezeteinkben. A nap imádságának (kollekta) kérése, hogy Isten teremtsen újra egységet, hogy egy test és Lélek lehessünk.

Textusunkban Pál apostol a különbözőségek ellenére megvalósuló szükséges egységről beszél. Egyrészt az öntelteket inti, másrészt minden tag szükségességét hangsúlyozza. Ehhez szorosan kapcsolódva Lk 14,1–11, az evangéliumi ige a közösségben az asztalnál elfoglalt helyek válogatásakor az alázat értékét emeli ki, vagyis, hogy ne tartsuk különbnek magunkat a másiktól. Az ószövetségi olvasmány, Ézs 49,1–6 Isten szolgájáról és szolgálatának időben (anyaméhtől) és térben (föld határa) hatalmas távlatokban megvalósuló kitüntettségéről vall. Isten elhívott szolgája lehet az egyház minden tagja, aki követi a tökéletes Szolgát.

Amit a textusról tudni kell

Kijelölt igeszakaszunk a 12. verssel kezdődik, amely egy szemléletes példával támasztja alá a fejezet elején tárgyalt kezdeti kegyelmi ajándékok értékelését a korinthusi gyülekezetben. Pál a keresztény közösség ábrázolására az ókorok az „egység” kifejezésére szolgáló legelterjedtebb irodalmi toposzt, a test képét használja fel. Ennek eredete minden valószínűség szerint a politikai filozófiához köthető, és leginkább a város vagy az állam mint organikus test vonatkozásában bukkan fel. A legismertebb példája ennek Livius, a római történetíró elbeszélésében az az eset (*Ab urbe cond.* II. 32), amikor Kr. e. 494-ben a patricius vezető réteggel szemben elégedetlenkedő plebejus katonák kivonultak Rómából, s előbbieket Menenius Agrippát küldték a plebejusokhoz, aki a gyomor ellen fellázadó, majd a táplálékhiánytól elerőtlenedő testrészekről szóló tanmesével győzte meg őket arról, hogy minden társadalmi rétegnek megvan a maga lényeges szerepe az egységes test mint élő organizmus működtetésében. Ahogyan az állam mint szekuláris politikai test egysége a különböző tagok kölcsönös egymástól való függésén áll, a keresztény gyülekezet is test, amelyben a közösség alapja a Krisztusban való egység, ahol az egymástól való függés és a kölcsönös felelősség jellemző, amelyben Krisztus *charisa*, kegyelme nyilvánul meg.

Az apostol mondanivalójának aktualitása a 13. és 14. fejezetek megvilágításában válik egyértelművé. A korinthusi hívek közül voltak, akik nagyra tartották magukat, míg mások, akik nem tudták felmutatni a Lélek általi érintettségüket, haszontalannak érezhették magukat. Azokat a gyülekezeti tagokat tartották ugyanis nagyra, akik valamilyen látványos kegyelmi ajándékkal rendelkeztek. Különleges értéke volt a nyelveken szólásnak, amiben a Szentlélek élő megnyilvánulását látták. Úgy vélték, hogy a természetfeletti csodatételek (13,1–3) árulkodnak legvalószínűbben a Lélek jelenlétéről valakiben. A kegyelmi ajándékok egyenlőtlen megosztása egyrészt önteltséghez, másrészt kishitűséghez vezetett.

A perikópa megértése

Pál számára a „Krisztus teste” mindig karizmatikus közösség (pl. Róm 12,4–8; 1Kor 12,4–27; Ef 4,7–16). A *charisma* egy sajátos páli teológiai *terminus technicus*, amely a kegyelmes adás, ajándékozás cselekményének az eredményét jelöli. A *charis* kifejeződésének a hatása, azaz Isten kegyelmes cselekvéséé. Kegyelmi ajándék Krisztus megváltói tette (Róm 5,15–16), szó van az Izraelnek adott különféle kegyelmi ajándékokról (Róm 11,29), és beszél különös áldásokról, amelyek egyéneknek, avagy egyéneknek keresztül adtak (Róm 1,11; 7,7; 2Kor 1,11). A legtöbbször azonban a gyülekezet részére adott kegyelmi ajándékokról van szó, amelyek mind beszéddel, mind cselekvéssel állhatnak összefüggésben. Ezeknek két közös jellemzőjük van: mindig Isten kegyelmes cselekvésének az eredményei, vagyis adatnak, és nem velünk született képességek. Másrészt mindig a közösség, a gyülekezet javát kell szolgálniuk.

Ezt húzza alá az is, hogy Pál számára az archetipikus *charisma* nem más, mint maga Krisztus keresztyének kegyelmi tette. Krisztus testében is így kell működniük a karizmatikáknak, vagyis, hogy a *charismaként* megnyilvánuló szavak és tettek kifejezzék, megjelenítsék „Krisztus kereszten való szabad kegyelmi cselekvésének a minőségét, a jellegét. Azaz a kegyelem erejével, önző hátsó szándék nélkül Isten szolgálatában és mások javára történnek.” (Lásd részletesebben: LÁSZLÓ 2018.)

Igehirdetési vázlat

Versengés

Ismerősen hangoznak Pál apostol bölcs, békítő, intő és igaztató szavai, és nem azért, mert már az ókorban is létezett számos irodalmi példa a testről mint az ideális közösség mintájáról. Sokkal inkább azért, mert a versengés, egymás méricskélése és ezzel önmagam különbnek vagy éppen szerencsétlennek tartása az élet velejárója. Sokszor abba nő bele a gyermek, hogy a játszótéren hallja az édesanyját dicsekedni vagy éppen szégyenkezni, hogy a kicsi mikor állt fel először, mikor kezdett járni, vagy mikor lett szobatiszta. Az óvodában a pajtás játékaikat, az iskolában a társ menő cuccait, teljesítményét vagy éppen a testét, kinézetét irigylik. Beletanulunk a versengésbe, és természetes már a munkahelyen vagy éppen sorban állásnál vagy a buszon megmagyarázunk magunknak, hogy miért mi érdemeljük meg a helyet. Ami pedig a világban van, az előfordul a gyülekezetben is. Korinthusban a szolgálatokon versengtek a hívek, azon, hogy kit áldott meg Isten Lelke a másik javára, ki az, akin meglátszik a Szentlélek ereje. Ma inkább a másik tevékenységét kritizáljuk, családi életét vagy éppen hitét tartjuk nem megfelelőnek.

Értékes vagy értéktelen?

A versengés azonban viszályt szül. Ahol vannak olyanok, akik kiválóan tartják magukat, és el is várják az elismerést a többiektől, ott lesznek olyanok, akik gyengének, kevéseknek, elégtelennek értékelik az életüket. Pál rámutat arra, hogy nem az adja az ember értékét, lelki kiválóságát, hogy milyen látványos kegyelmi ajándékkal rendelkezik. És természetesen nem is az, hogy mennyi vagyona, milyen külseje van, vagy éppen milyen karriert futott be. Ráadásul minden Isten adománya az életünkben, aki azonban nem egyformán osztja el sem a világi érvényesülésben szükséges dolgokat, sem a lelki ajándékokat. Figyelmeztet az apostol arra is, hogy ne vakítson el az, amit látunk, hiszen a Lélek megnyilvánulása nem attól nyilvánvaló, hogy valami csodásat tapasztalunk (pl. nyelveken szólás), hanem hogy akit a Szentlélek tölt be, az Jézus Krisztust vallja Úrnak. Isten pedig különböző feladatokat, szolgálatokat ad a tagoknak, hiszen így egészíthetjük ki egymást.

Az igazi érték Krisztus szolgálata

Az apostol arra inti a korinthusiakat, hogy ők egy közösség Krisztusban. Összetartozásuk szimbiózis, mint a test tagjaié. „Egy testté kereszteltettünk” és „egy Lélekkel itattattunk meg”. A gyülekezet úgy épül fel, mint a test, amelynek ura Krisztus. Minden tag őt szolgálja. Vannak látványos szolgálatok és kevésbé szembeötlőek. A külsőségek alapján azonban helytelen a mérlegelésünk. Mitől hasznosabb vagy lelkibb (pneumatikusabb) a gondnok vagy felügyelő szolgálata az ágyból már kikelni sem tudó, idős, beteg gyülekezeti tagénál, aki mindennapi imádságában hordozza a gyülekezetet? Vagy mitől ér többet a lelkész komolyan átgondolt és cizellált megkomponált prédikációja, mint egy hívő bizonyágtétele, aki megélt istentapasztalatát osztja meg a gyülekezettel? Nem érdemes méricskélteni, versengeni, hiszen a hitet és minden jó adományt Isten ad. Ő áldja meg a gyülekezeti szolgálatot, legyen az csendes és a háttérben meghúzódó vagy látványos. Mindenkire szükség van, sőt az Úr egymásra bízott minket.

Krisztust szolgálni és egymást szolgálni

A testvéri közösséget olykor azért is nehéz a testrészek egymásra utaltságával megélni, hiszen a gyülekezet közössége nem hasonló politikai, világnézeti meggyőződés vagy kölcsönös szimpátia alapján szerveződik. Sokszor mégis együtt ülünk szegények és gazdagok, konzervatívok és liberálisok, idősek és fiatalok a templomban, akik nem egyformán gondolkodunk az élet dolgairól. Isten színe előtt azonban nem tarthatjuk különbnek magunkat a másiknál. Sem abban, hogy ki szolgálja „jobban” Istent, sem másban. A templomban talán rá tudnánk mutatni emberekre, hogy szerintünk mire nincs itt szükség, azonban a saját szervezetünk esetében ez fel sem merülhet. Nem mondanánk le a kezükről vagy a lábunkról azért, mert kevésbé értékesek, mint a szemünk

vagy a fülünk. Isten sem mond le egyikünkről sem. Sőt „a test gyengébbnek látszó tagjai nagyon is szükségesek”, a gyengébbet jobban ápoljuk, gondozzuk. Krisztus szolgálatát leginkább egymást szolgálva teljesíthetjük, ahogyan ő is szolgált egész életében. Az utolsó napon számon kéri tőlünk, hogyan viszonyultunk a másikhöz. Az éhezőt, szomjazót, jövevényt, mezítelent, beteget, fogva tartottat segítettük-e (vö. Mt 25,35–36)? Így válik a tagok viszonya Krisztus által szimpátiává („vele együtt szenved valamennyi” – sympathy) és kölcsönös örömmé.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Ézs 49,1–6; Lk 14,1–11

Énekek

EÉ 446, 265, 266

Imádság

LITURGUS: Közel van az Úr azokhoz, akik hozzá kiáltanak, Közösség: mindazokhoz, akik szívükből kiáltanak hozzá.

LITURGUS: Szám az Úr dicséretét zengje,

Közösség: és minden test dicsérje az ő nevét!

LITURGUS: Urunk, készíts fel bennünket a te szolgálatodra!

Állíts színed elé felserkent szívvel, alázatosságban, világosíts meg és gyújts lángra minket, Uram! Ajándékozz meg Szentlelkeddel! Egyesíts bennünket igaz szeretettedben, köss össze minket hűségdedben és engedelmességben! Segíts gyülekezeteden, és építsd országodat!

Közösség: Fogadd el szolgálatunkat könyörületességed szerint dicsőséged magasztalására!

(GYLK 563. o.)

Illusztráció

VERS

Szent-Gály Kata: *Ennyi vagy* (részlet)

„Nem tudni, hogy mire van képességed: felelőtlenység.

Letagadni: hazugság.

Parlagon hagyni: ostobaság.

»Áldozatból« fel nem használni: a múlt kísértete.

Be nem állítani mások szolgálatába: bűn.

A szerénykedés utálatos Isten és ember előtt.

A dicsekvés rokona, mert elismerést vár.

Sokkal tökéletesebb a kapott dicséretet Isten felé továbbadni, mint mesterkéltlen leértékelni.

[...]

Mindannyian hordozunk valamit Krisztus gazdagságából, mégpedig valamit jellegzetesen, téged mivel jelölt meg Isten?”

Felhasznált irodalom

CSERHÁTI Sándor 2008. *Pál apostolnak a korinthusiakhoz írt első levele*. Luther Kiadó, Budapest.

LÁSZLÓ Virgil 2018. Egyház, karizma és hivatal a páli teológiában. *Lelkipásztor*, 93. évf. 4. sz. 130–134. o.

LIVIUS, Titus 1963–1976. *A római nép története a város alapításától*. Európa Kiadó, Budapest. Web: <https://mek.oszk.hu/06200/06201>. (Megtekintés: 2022. július 20.)

SZENT-GÁLY Kata 2000. *Az imádság útja*. Agapé Könyvkiadó, Szeged.

■ LÁSZLÓNÉ AGOD ANETT

Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap

► 1Jn 3,18–24

Igehirdetési előkészítő

Istenben élünk, ő pedig mibennünk

A vasárnap jellege

A vasárnap jellege a hálaadás. Hálaadás a már elmúlt nyárért, aratásért, gyümölcsfák és szőlőtőkék terméséért, de leginkább Isten végtelen kegyelméért, amely nem múlt el rajtunk. Egyedül az ő kegyelme, hogy még mindig vagyunk. Legyünk hálásak a lelki adományokért, gyümölcsökért. Járjunk elhívásunkhoz méltó szeretetben. Az ünnepi lekción (Mt 22,34–26) nagy segítségünkre szolgál, támpontot ad a vasárnapi textusról szóló elmélkedéshez, központi üzenetének megértéséhez és megéléséhez.

Amit a textusról tudni kell

A levél írója az idős János apostol, a szeretett tanítvány, egyben a jézusi szeretet apostola, az „aranyevangélium” szerzője; *Boanerges* – azaz a mennydörgés fia, az Apostolok cselekedeteiben Péterrel együtt említik, ám nem szólal meg egyszer sem; egyike azoknak az apostoloknak, akiket oszlopoknak tekintenek (Gal 2,9). Lukács szerint Jézus őt és Pétert bízta meg az utolsó vacsora előkészületeivel (Lk 22,8) – éppen ezért szembetűnő, hogy a János-evangéliumból teljes mértékben hiányzik ennek leírása, viszont egyedül nála olvasható a lábmosás története. Feltehetően az idős apostol néhány évtizeddel az események után már szembetalálkozott a hellenisztikus hatások eluralkodásával,

a keresztény élet sekélyes ritualizálódásával, szertartásos jellegével, tartalmi lényegvesztésével: az isteni szeretet és a valódi testvériség megélésének elvesztésével. Ismételten tér vissza az evangélium központi lényegéhez: Jézus a Krisztus, a Messiás, a Szabadító, a Megváltó, az ő követése pedig a szeretet parancsolatának a megtartása, a szeretet gyakorlása, cselekvése. Amennyire fontos Jézus megvallása Isten Fiaként, ugyanannyira fontos, lényeges a helyes cselekvés, viselkedés. Jézus tanítványsága mindkettőt magában foglalja. A hívek közvetlen megszólítása – „gyermekeim (fiacskáim)” – egyben jelzi az apostol és a tanítványi kör közötti közvetlen, szoros kapcsolatot. János mint lelki gyermekeire tekint tanítványi körére. Jeromos egyházatya írja le utolsó szavait: „Fiacskáim, szeressétek egymást!”

A perikópa megértése

A száműzetésben élő apostolhoz sokan jártak a hívők közül tanácsot kérni, hitbéli kérdéseikben, életük dolgaiban irányadást, tanácsot, útmutatást kapni, hiszen ekkorra János az egyetlen életben maradt apostol volt a tizenkettő közül. Idővel viszont elterjedt az idős Jánosról, hogy mindenkinek minden bajra ugyanazt válaszolja: „Fiacskáim, szeressétek egymást!” – és elkezdték rebesgetni róla, hogy talán már gond is lehet az elmeállapotával (magyarán: szenilis lett). Egy fiatal, házasodni kívánó pár felkereste Jánost, de eldöntötték, hogy próbára teszik, és megkérdezték tőle: „Mondd, János – igaz, hogy te mindenkinek mindig ugyanazt mondd minden kérdésre, bajra, hogy »Fiacskáim, szeressétek egymást«?! Mégis, miért nem mondasz egyebet is?” „Mert ennyi elég” – válaszolta az apostol. Talán nem is volt annyira szenilis...

Szabad föld, szabad munkás, szabad nemzet, szabad nép stb. – hallottuk szüntelen az elmúlt rendszerben. És mi az, ami nem volt? Ha valamiről túl sokat beszélnek, írnak, fórumokat rendeznek, nyugodtan elkezdhetünk gyanakodni, hogy annak éppenhogy az ellenkezője az igaz. Ha az intézményszerűsített egyházakban túlon túl sok hangzik el a szeretetről, az önkéntesség és önzetlenség fontosságáról, a szolgálatról, a vízcsapból is a fraternitás folyik, nyugodtan elkezdhetünk gyanakodni...

A felszínes, mélység nélküli, vasárnapi kereszténységet vetette mindig is szemünkre a gondolkodó világ – legalábbis azon része, akiknek úgy-ahogy, de még számítotunk. „Én magam is keresztény lennék, ha a keresztények azok lennének” – vallotta Gandhi. „Egyetlenegy bajom van a keresztényekkel – az, hogy nem keresztények” (F. Nietzsche). „Jézus Isten országának az eljövételét ígérte – de ami megérkezett, az az egyház” (A. Loisy). „Az egyház a legnagyobb istenbizonyíték – az emberek még az egyház ellenére is képesek hinni Istenben” (graffiti).

Nem a kőolaj- vagy a szénhiány, hanem a szeretet hiánya pusztítja el világunkat. Környezetünk szennyezettsége pedig bensőnk tükröződése.

Igehirdetési vázlat

Az istengyermeki bizalom

Hit, hűség, bizalom – egyenértékű szavak a Szentírásban. Ebből a bizalomból fakadóan fedezzük fel, hogy Krisztus a mi igazságunk! „Irgalmasságában Isten minden embert, hazugot, hamisat, balgát, gyöngét, bűnöst az ő igazságával, igazságosságával, bölcsességével, erejével, tisztaságával valóságosan igazzá, bölcsé, erőssé, tisztává akar tenni. A hazugságtól, hamisságtól, balgaságtól, gyöngeségtől és bűntől úgy akarja őket megszabadítani, hogy az ő igazsága, igazságossága, bölcsessége, ereje, tisztasága felragyogjon bennünk és általunk” (Luther Márton).

Isten bölcs – és minket is azzá kíván tenni. Isten igazságos – kegyelme hatalmával minket is igazzá tesz. Isten irgalmas – Lelke munkálkodásával a mi szívünket is azzá teszi. Isten hatalmas – minket is erőssé tesz. Isten szeretet – mi pedig gyermekei vagyunk. Szívbeli bizalom szükséges – és az Édenkert kapui újra megnyílnak nekünk. Ahol pedig hit van, nem maradhat rejtve, megmutatkozik, napfényre tör jó cselekedetekben, isten- és emberszeretben.

A szeretet parancsolatáról

Az *emberi szeretet*: szeretlek, mert ilyen vagy. Emberi szeretetünkkel klubokat alapítunk (amelyekből az alapító tagok szoktak elsőként kilépni), polgári szövetségeket kötünk (hogy ügyesen álcázzuk gazdasági és személyes érdekeinket), irodalmi műhelyeket működtetünk (legtöbbször saját műveink bemutatására) vagy éppen szonókat énekelünk (általuk saját nagyszerűségüket ünnepelve).

A *krisztusi szeretet*: szeretlek annak ellenére, hogy ilyen vagy.

Sokan a Szentírás legjelentősebb tanításának tartják a szeretet erejéről szóló tanítást. Nem véletlen, hogy a Tóra öt könyve közül éppen a harmadik, a *Vajjikká* (a Léviták könyve) központi részében találjuk a híres „arany szabályt”, és ugyanezzel az igével írja le a Szentírás a Mindenható iránti szeretetet. Nem véletlen, hogy a Biblia éppen a szívbeli szeretetet írja elő, ez a parancs ugyanis a tudatos, és nem az ösztönös érzelmekre vonatkozik. Értelemmel, bölcsességgel vizsgált szeretet, mert vigyázat: a szeretet igazság nélkül csupán érzélgősség, lágy szentimentalizmus vagy éppen önösség (mint ahogyan az igazság szeretet nélkül kegyetlenség). A szeretetnek nem szavakban, hanem a való, mindennapi életben, cselekedetünkben kell megnyilvánulnia.

Szívbeli és cselekvő szeretet

A héber nyelvben két szót találunk a szeretet kifejezésére: *ahává* – szívbeli, szívből jövő szeretet és *heszed* – cselekvő szeretet. Feltehető, hogy Jézus Urunk ez utóbbit használta az ellenség szeretetének parancsánál – ugyanis jót tenni, irgalmasságot gyakorolni, segítő kezet nyújtani bárkinek tudunk, még ha nem is kifejezetten rokonszenves a számunkra. Amíg érzelmeinknek viszonylag kevésbé tudunk parancsolni, addig azonban a szeretet gyakorlásával szinte minden cselekedetünket, mondhatni, egész életünket irányíthatjuk és a krisztusi parancs értelmében rendezhetjük be. A szeretet gyakorlása egyben viszonzást is jelent: hálásan viszonzozzuk azt a szeretetet, amellyel Isten szeret minket, életben tart, táplál minket. Ezt a szeretetet azonban nem elsősorban öfelé kell viszonznunk (neki nincs erre szüksége), hanem embertársaink felé. Isten azért gyakorol szeretetet felénk, hogy jót tehessünk embertársainkkal. Isten szeretete szívünkbe áramlik, erőt ad nekünk, Isten bennünk marad, mi pedig öbenne (3,24a). Lelkiismeretünk a Lélek irányításával pedig félreérthetetlenül jelzi, hogy ezen az úton járunk-e (3,24b). Egy mondas szerint az emberek mindennap megnézik arcukat a tükörben, és megigazítják hajukat, de vajon a lelkükkel miért nem teszik meg?

További javaslatok az istentisztelethez

Énekek
EÉ 331; 340

Imádság
Vezess engem
a valótlanból a Valóságba,
a sötétségből a Világosságba,
a Halálból az Életbe.
(Tamás-keresztények imádsága)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Szeress engem, de ne úgy, ahogyan az emberek: hanem hibáimmal, gyarlóságaimmal együtt.”

Fjodor Mihajlovics Dosztojevszkij (1821–1881) orosz író

„Korunk válsága, ahogyan lassan és fájdalmasan kezdjük felfogni: nem a kezek válsága, hanem a szíveké.”

Archibald MacLeish (1892–1982) amerikai
Pulitzer-díjas költő, író

„Szeretet. Egy szó, amit a gyűlölködők lemosolyognak, egy szó, amit az álszentek szólamszerűen lejárattak, egy szó, amit a gőgösek kisajátítanak, egy szó, amit a romantikusok összetévesztenek a szirupos érzélgősséggel, egy szó, amit a kényelmesek igyekeznek visszaszorítani a vérségi kapcsolatokba. Egy szó, amit magánkretrecünkbe zártunk, s csak ünnep tájt eresztjük néhány órára szabadon. Egy fogalom, amelyről azt hisszük, tudjuk, mit jelent; pedig még csak a felszínét ismerjük egy mélyebb jelentésnek.”

Jókai Anna (1932–2017) kétszeres Kossuth-díjas
és József Attila-díjas magyar író és költő

TÖRTÉNET

Brazília császára, Pedro a birodalom fővárosában kórházat akart építtetni, azonban az építéshez szükséges összeg hiányzott. Ezt a hiányzó összeget közadakozásból kívánta egybegyűjteni. Felhívásának azonban alig lett valami kis eredménye. Sikertelensége láttán más módszerhez fordult. Kihirdette, hogy aki 100 000 koronát fog a kórház felépítésére megajánlani, annak bárói címet, aki pedig 250 000 koronát ajánl fel, annak grófi címet adományoz. Az összeg hamarosan együtt is volt. Elkövetkezett az avatási ünnepség: a kórház homlokzatát borító lepel lehullott, és alatta ez volt olvasható: „Az emberi hiúság – az emberi nyomornak.”

VERS

Gyulai Pál: *Tanács* (részlet)

„Kiket szeretsz s akik szeretnek
Ha bántanak, ha megsebeznek;
Ne haragudj rájuk sokáig!
[...]
Bocsáss meg! hidd, enyhedre válik.
[...]
Oszlik gyanú, megenyhül bánat;
Oly váratlanul jöhet halálunk
S ha egymástól haraggal válunk,
A sirnál késő a bocsánat!”

Felhasznált irodalom

GYÖKÖSSY Endre 2018. *Életet adó örömhír. János evangéliumának teljes magyarázata*. Szent Gellért Kiadó és Nyomda, Szekszárd.

RAJ Tamás 2003. *Bibliaiskola. A Szentírás kulcsszavai és szállóigéi*. Makkabi Kiadó, Budapest.

VEÖREÖS Imre 1998. *János levelei*. 2., jav. kiad. Teológiai Irodalmi Egyesület, Budapest.

VIRÁG Jenő 1991. *Dr. Luther Márton önmagáról*. Ordass Lajos Baráti Kör, Budapest.

■ MOLNÁR IVÁN

TARTALOM

Mécses a te igéd

- SINKÓ-SZABÓ LILLA: *Féljünk? Ne féljünk?* 281

Tanulmányok

- KORPICS MÁRTA: „*Legyenek mindnyájan egy*”. Ökumenikus zárándoklat
mint egységteremtő törekvés a mai Magyarországon 282

Figyelő

Lmk-témák

- PÁPAI ATTILA: *A lelkész mint vezető – Nehémiás személyén keresztül* 288
FISCHL VILMOS: *Keresztény ember a háborúban. Luther a katona hivatásáról* 291
SZÜCS KINGA: *Keresztény felelősségünk a teremtett világban a kultúrparancs alapján* 295
JOHANN GYULA: *Intézmény és gyülekezet – kölcsönös felelősség és egymásrautaltság* 297
LACKNER NÉ PUSKÁS SÁRA: *Keresztelés lelkési és családi oldalról* 301
NAGY SZABOLCS – SZIDOLY ROLAND: *A fiatalok nem az egyház jövője, hanem a jelene.*
Aktuális témák és formai javaslatok ifjúsági találkozókra 303
FABINY TIBOR: *Egyház és állam* 307
MOLNÁR LILLA: *Erőszakszövegek a Szentírásban* 308
B. PINTÉR MÁRTA: *Ötvenéves a nők ordinációja Magyarországon. Férfi és női*
lelkészek az egyházban 311
PÁNGYÁNSZKY ÁGNES: *Élet a konfirmáció után. A konfirmáltak gyülekezetben*
maradásának esélyei 313

Krisztusban mindnyájan életre kelnek

- ZSEDNAI JÓZSEFNÉ: *Igehirdetés Győr Sándor (1945–2022) evangélikus lelkész temetésén*
(1Sám 17,37b) 317
ZÁSZKALICZKY PÉTER: *Emléksorok Dedinszky Tamás lelkészről (1933–2022)* 318
KIS JÁNOS: *Igehirdetés Dedinszky Tamás evangélikus lelkész temetésén (Jn 11,25–26)* 319

Fórum

- VARGA GYÖNGYI: *A megértés a Szentlélek ajándéka* 321
GRENDORF PÉTER: *Az ember kezében az Isten* 323
FABINY TIBOR: *Túl a literalizmuson és a liberalizmuson. A teológiai hermeneutika keskeny útja* 327
CSERHÁTI SÁNDOR: *Előttetek megyek... Mk 14,28* 333
REUSS ANDRÁS: *Isteni rend és emberi rend-ellenesség* 336

Az igehirdető műhelye

- LUPTÁKNÉ HANVAY MÁRIA: *Szentháromság ünnepe után 10. vasárnap (Jeruzsálem*
pusztulásának emléknapja) (Jn 9,24–38) 340
NÉMETHNÉ TÓTH ILDIKÓ: *Szentháromság ünnepe után 11. vasárnap (Jer 6,16–19)* 342
CSERHÁTI SÁNDOR: *Szentháromság ünnepe után 12. vasárnap (1Sám 17,37–50)* 344
ARADI GYÖRGY: *Szentháromság ünnepe után 13. vasárnap (Ez 18,1–9)* 346
KENDEH-KIRCHKNOPF LÁSZLÓ DOMOKOS: *Szentháromság ünnepe után 14. vasárnap*
(1Sám 24,9–12.17–21) 349
MAKOVICZKY GYULA: *Szentháromság ünnepe után 15. vasárnap (Ám 6,1–7)* 351
IHÁSZ BEATRIX: *Szentháromság ünnepe után 16. vasárnap (Ézs 38,9–16[17])* 354
LÁSZLÓNÉ AGOD ANETT: *Szentháromság ünnepe után 17. vasárnap (1Kor 12,12–26)* 356
MOLNÁR IVÁN: *Szentháromság ünnepe után 18. vasárnap (1Jn 3,18–24)* 358